

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

İNAYET BURCU AKYÜREK

MÜLTECİ HUKUKU VE TÜRKİYE UYGULAMASI

Yüksek Lisans Tezi

PROF. DR. ENVER BOZKURT

KIRIKKALE, 2007

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İnayet Burcu Akyürek tarafından hazırlanan “Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, Kamu Hukuku Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Enver Bozkurt
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Mehmet Emin Bilge

Üye

Yrd. Doç. Dr. Yasin Poyraz

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

15. 11.2007

İnayet Burcu Akyürek

ÖZET

Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması

Mülteci sorunu devamlılık arz eden kalıcı bir problem haline gelmiştir. Buna paralel olarak, mülteci hukukunda da yeni ve beklenilmeyen şartlara uygun değişiklikler kaçınılmaz olmaktadır. Mülteciler kendi ülkelerinde yeterli güven ve yaşam şartlarını bulamayan ve bundan dolayı her türlü maddi ve manevi varlıklarını, hatıralarını, vatanlarında bırakarak daha güvenli ve iyi yaşam şartları bulabilmek uğruna başka ülkelere giden insanlardır. Bu felaketzedeler ikinci ve hatta çoğunlukla üçüncü ülkelere giderek sığınma ve yeni bir ülkeye devamlı olarak yerleşmek isterler. Bu istekleri, en azından ülkelerindeki durum, istenen düzeye gelinceye kadar çözülmesi gereken bir sorun olarak kalır. Sığınma talep eden kişiler, seyahatleri süresince veya geçici barınma imkanı buldukları bir ülkede daimi olarak yeni bir ülkenin vatandaşı oluncaya kadar uluslararası yasal haklara sahiptirler ki bu haklar bütün devletler tarafından tanınır ve devletlerin buna uyma zorunluluğu vardır.

Yapılan bu çalışmada, mülteci hakları ve bu hakların uygulanışı hem uluslararası arena hem de Türkiye bazında incelenmiştir. Çok fazla detaylara girilmeden genel insan hakları yasaları çerçevesinde mülteci yasaları, hakları ve konuyla ilgili gelişmeler nazara alınmıştır. Mülteci hakları ve korunmaları hususunda gerekli bazı terimler açıklandıktan sonra, uluslararası ve bölgesel yasalar, anlaşmalar ve protokoller üzerinde durulmuştur. Daha sonra, mülteci statüsünün hangi şartlarda tespit edilebileceği, hangi sebeplerden dolayı sona erdirilebileceği veya statü dışında bırakılacağı açıklanmıştır. Bu konuda en önemli kuruluşlardan biri olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin ve onun mülteci haklarının korunmasındaki rolü ve bunun yanında karşılaşılan sorunlara değinilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin mülteci politikası, 1994 Yönetmeliği ve Ulusal Eylem Planı üzerinde durulmuş, 1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü incelenmiş, sonuç bölümünde de kişisel görüşlere yer verilmiştir.

ABSTRACT

Refugee Laws and Turkish Applications

The refugee problem has become a permanent and continuing one. Parallel to this, the refugee law needed a continuous change and updating according to the new and various unpredictable conditions. The refugees are the people who could not find enough security and living conditions in their own country and leave for a better security and living conditions after leaving almost all of their properties as well as memories and their spiritual values in their countries. These victims go to seek asylum from the second or even mostly the third countries to resettle permanently. This problem stays at least until the time when the conditions in their home country become in a desirable state. While these asylum seekers are traveling, during their temporary resettlement and till the acceptance by other countries as new citizens, they do have international legal rights which have to be recognized and obeyed by all countries.

In this study, the rights of the refugees and application of these rights are examined in international arena as well as in Turkey. Here, without getting in too much of the details, the refugee laws and rights and their progress are taken in to consideration in the general concept of human rights laws. After defining some of the terminology in refugee rights and protection, the international and regional laws, agreements or protocols are explained on this matter. Then how a refugee statue is determined and under which conditions this statue is ended or left out is indicated. The information is given on the most important organization on this topic namely, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and its role in protection of the refugee rights, as well as most important problems faced. Beside this, 1951 convention and 1967 protocol are examined, Turkish refugee policy, 1994 instructions and national action plan are emphasized.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ KABUL.....	i
KİŞİSEL KABUL.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE MÜLTECİ HUKUKUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ, TANIMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM

I . İNSAN HAKLARI VE MÜLTECİ HUKUKU İLİŞKİSİ.....	4
A . Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	7
1 . Birleşmiş Milletlerin Kurulması ve STK'larla İlişkileri.....	7
2 . İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	8
B . İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesi ve Mülteci Hakları.....	10
1 . İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesi.....	10
2 . Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Mülteci Hakları.....	12
C . İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Mülteci Hukuku.....	14
1 . BMMYK Kurumsal Mekanizmasında Gelişen İnsan Hakları.....	18
2 . Yardım Sağlanmasının İnsan Haklarının Korunmasındaki Önemi.....	19
3 . Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacı İle Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin İnsan hakları Açısından Önemi.....	19

D . İltica Hakkı - Sığınma Hakkı (Right of Asylum).....	22
E . Tehlikedeki Mülteci Hakları.....	26
II . MÜLTECİ HUKUKUNDA KULLANILAN BAZI KAVRAMLAR	
VE MÜLTECİ HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	
A . “İltica - Mülteci – Sığınmacı – Göçmen” Kavramlarının Tanımlanması ve Mülteci Kitlelerinin Özellikleri.....	28
1 . İltica – Mülteci – Sığınmacı – Göçmen.....	28
2 . Mülteci Kitlelerinin Özellikleri.....	31
B . Sığınma Konusunda Uluslararası Düzeydeki Tarihi Gelişmeler.....	32
1 . 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Convention Relating to the Status of Refugees).....	35
a . 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmeye Göre Mülteci Tanımı.....	40
b . 1951 Sözleşmesi’ne Göre Mültecilerin Korunması ve Non-Refoulement İlkesi.....	42
(1) 1951 Sözleşmesi’ne Göre Mültecilerin Korunması (Mültecilerin Hakları).....	42
(2) Non-Refoulement (Zulüm Riski Olan Yere Geri Göndermeme) İlkesi...43	
c . 1951 Sözleşmesine Göre Ev Sahibi Ülkelerin Yetki ve Sorumlulukları.....	44
d . 1951 Sözleşmesine Göre Mültecilerin Çalışma Hakları.....	45
(1) Ücretli Meslekler.....	45
(2) Ücretsiz meslekler.....	45
(3) Serbest Meslekler.....	45
e . 1951 Sözleşmesi’ne Göre Gayrimenkul Mülkiyeti Konusunda Mültecilere Tanınan Haklar.....	46
f . Taraf Devletlerin 1951 Mülteci Sözleşmesine Olan Sorumlulukları.....	46
2 . Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.....	47
3 . Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nü Tasdik Etmesi.....	48
4 . 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Göre Mülteci Tanımı.....	49
5 . 1984 Tarihli Cartagena Bildirisi ve Bu Bildiriye Göre Mülteci Tanımı.....	50
6 . 1994 Tarihli Arap Sözleşmesi.....	50

7 . 1967 Tarihli Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname.....	51
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİ STATÜSÜNÜN TESPİTİ, SONA ERME SEBEPLERİ, MÜLTECİLERİN STATÜ DIŞI BIRAKILMA KOŞULLARI VE SINIRDIŞI EDİLMELERİ

I . MÜLTECİ STATÜSÜNÜN TESPİTİNE TEMEL TEŞKİL EDEN NEDENLER.....	52
A . Mültecinin Yabancı Olma Koşulu	
(Tabiiyetini Taşındığı Ülkenin Dışında Bulunmak).....	52
1 . İki Veya Çok Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Durumu.....	53
2 . Vatansız Kişilerin Durumu.....	54
3 . Mahallinde – Yerinde Mülteciler.....	55
B . Korku, Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler.....	55
1 . Korku.....	56
2 . Baskı ve Zulüm.....	57
a . Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Kişisel ve Siyasal Nedenler.....	59
(1) Irk.....	59
(2) Din.....	60
(3) Milliyet (Vatandaşlık).....	60
(4) Belirli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet.....	61
(5) Siyasi Düşünce.....	62
b . Zulüm ve Mültecilerin Kaçışı – Cinsel Şiddet.....	63
(1) Zulüm ve Mültecilerin Kaçışı.....	63
(2) Cinsel Şiddet.....	67
(a) Kaçış Öncesinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar.....	67
(b) Kaçış Esnasında Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar.....	68
(c) Sığınılan Ülkede Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar.....	68

(d) Geri Dönüş Hareketi Sürecinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar.....	69
(e) Yeniden Bütünleşme Sürecinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar.....	69
(f) BMMYK Tarafından Cinsel Şiddetin Engellenmesi İçin Alınan Önlemler.....	69
C . Diğer Nedenler.....	69
1 . Adi ve Siyasi Suçlara Dayalı Nedenler.....	69
2. Savaş veya Şiddete Dayalı Nedenler.....	70
3. Askeri Görevlere İlişkin Nedenler.....	70
II . MÜLTECİ STATÜSÜNÜN SONA ERMESİ.....	71
A . Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Kendi İsteğiyle Yeniden Yararlananın Mülteci Statüsünün Sona Ermesi Hali.....	71
B . Vatandaşlığını Kaybettikten Sonra Kendi İsteğiyle Vatandaşlığı Yeniden Kazanan Mültecinin Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali.....	72
C . Yeni Bir Tabiiyet ve Vatandaşlığını Aldığı Ülkenin Himayesini Kazanan Mültecinin Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali.....	72
D . Mültecinin Zulme Uğramaktan Korktuğu Ülkeyi Kendi İsteğiyle Terk ettiği ya da Kovuşturmaya Uğrama Korkusu ile Dışında Kaldığı Ülkeye Kendi İsteğiyle Tekrar Yerleşmek Üzere Dönmesi Durumunda Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali.....	72
E . Bir Mültecinin Mülteci Sıfatının Tanınmasıyla Sonuçlanan Koşullar Ortadan Kalktığı İçin Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Yararlanmayı artık Reddetmeyi Sürdürmemesi Durumunda Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali (Mültecinin Kendi Rızası Dışında Hukuksal Durumunda Değişiklik Meydana Gelmektedir).....	73
F . Vatansız Olup Da, Mülteci Statüsü Tanınmasıyla Sonuçlanan Koşullar Ortadan Kalktığı İçin, Bilinen İkametgahının Bulunduğu Ülkeye Dönmek Zorunda Kalan Bir Kişi Söz Konusu Olduğu Bir Durumda, Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali (Mültecinin Kendi Rızası Dışında Hukuksal Durumunda Değişiklik Meydana Gelmektedir).....	73

III . MÜLTECİ STATÜSÜNÜN SONA ERDİRİLMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLERİN UYGULANMASI VE MÜLTECİ STATÜSÜ DIŞINDA BIRAKILMA KOŞULLARI.....	74
A . Birleşmiş Milletlerin Himayesinden Yararlanmakta Olan Kişiler (1. Madde D Bölümü).....	74
B . Uluslararası Himayeye İhtiyacı Olmadığı Düşünülen Kişiler (1. Madde E Bölümü).....	75
C . Uluslararası Himayeye Layık Görülmeyen Kişiler (1. Madde F Bölümü).....	75
1 . Barışa Karşı Suç, Savaş Suçu veya İnsanlığa Karşı Suç İşlediği Ciddi Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması.....	75
2 . Mülteci Sıfatıyla Kabul Edildiği Ülkeye Sığınmadan Önce, Sığınma Ülkesi Dışında Ağır Bir Adi Suç (siyasi olmayan suç) İşlediği Ciddi Bir Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması.....	76
3 . Birleşmiş Milletlerin Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemlerde Bulunduğu Konusunda Ciddi Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması.....	77
IV . SINIR DIŞI EDİLME VE MÜLTECİLİĞİN SONA ERMESİ.....	77
A . Türkiye’de Sınır dışı Uygulaması.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN MÜLTECİLER KONUSUNDAKİ FAALİYETLERİ VE MÜLTECİ HAKLARININ KORUNMASI

I . MÜLTECİ SORUNLARI İLE İLGİLENMEK ÜZERE

KURULAN MİLLETLERARASI ÖRGÜTLER.....84

A . Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerini Barındırma ve Koruma Teşkilatı (UNRWA).....	84
B . BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği).....	84
1 . BMMYK’nın İlgilendiği Alanlar ve Yardım Eli Uzattığı Kişiler.....	85
2 . BMMYK’nın Yardım Etme Sebebi.....	88
3 . BMMYK’nın Sağladığı Yardımlar.....	89

4 . BMMYK'nın Mülteci Kamplarında Karşılaştığı Zorluklar.....	90
5 . İltica Prosedürlerinde Ortak Standartlarda BMMYK'nın Düşünceleri.....	91
6 . BMMYK, AB ve AB'ye Aday Ülkelerde	
Sığınma Müktesebatının Uygulanması.....	92
a . Adalet ve İçişleri Genişleme Süreci.....	92
b . AB Adalet ve İçişleri Müktesebatının Uygulanması.....	93
7 . BMMYK'nın Türkiye Prosedürü.....	93
II . MÜLTECİ HAKLARININ YAŞAMA GEÇİRİLMESİ	
VE MÜLTECİLERİN KORUNMASI.....	96
A . Mültecilerin Korunmasında 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün Önemi.....	96
B . Mültecilerin Korunma ve Sığınma Problemleri.....	98
C . Mültecilerin Hukuksal Korunması.....	99
D . Mültecilerin Korunmasında Devletlerin Sorumluluğu.....	100
E . Mültecilerin Korunmasında BMMYK'nın Sorumluluğu.....	102
F . Mültecilerin Korunmasında STK'ların Sorumluluğu.....	104
G . Mültecilerin Sığınma Ülkesine Varışları.....	105
1 . Mültecilerin Yerleştikleri Ülke Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	108
2 . Sığınmacı - Mültecilerin Sığınma Ülkesinde Karşılaşabilecekleri Sorunlar.....	109
a . Ekonomik Sorunları.....	112
b . Sosyal Sorunları.....	112
(1) Eğitim Sorunu.....	112
(2) Barınma Sorunu.....	113
(3) Dil Sorunu.....	113
(4) Uyum Sorunu.....	113
(5) Aile İçi Sorunlar.....	114
c . Sağlık Sorunları.....	114
d . Ruhsal Sorunları.....	114
(1) Göç Öncesi Ruhsal Süreçler.....	115
(2) Göç Sırasındaki Ruhsal Süreçler.....	115
(3) Göç Sonrası Ruhsal Süreçler.....	115
3 . Sığınmacıların Türkiye'de Yaşadıkları Sorunlar.....	115
4 . Sığınmacıların Yaşadıkları Sorunlara Getirilen Çözümler.....	117
a . Geçici Koruma.....	117

b . Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Gerekliği.....	119
H . Uluslararası Koruma Kapsamında	
Mültecilerin Sorunlarına Getirilecek Çözümler.....	119
1 . Gönüllü Geri Dönüş.....	119
2 . Sığınma Ülkesinde Yerel Bütünleşme(Uyum).....	123
3 . Yerleştirme.....	124
a . Mültecilerin Yerleştirilmesi.....	124
b . Yerleştirme Konusundaki Sıkıntılar.....	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇ, YASADIŞI GÖÇ, SİĞINMACI VE MÜLTECİLİK OLGUSU, TÜRKİYE’NİN SİĞINMA POLİTİKASI VE ULUSAL EYLEM PLANI

I . GÖÇ, YASADIŞI GÖÇ, İLTİCA, SİĞINMA, MÜLTECİLİK OLGUSU VE TÜRKİYE.....	128
A . Göç Olgusunun Açıklanması.....	132
B . Transit ve Hedef Ülke Olarak Yasadışı Göç.....	133
C . Yasadışı Göçün Bir Mülteci Hareketi Olmaması Durumu.....	136
D . Türk Hükümetine Göre Mülteciler.....	136
II . TÜRKİYE CUMHURİYETİ’ NİN SİĞINMA POLİTİKASI VE 1994 YÖNETMELİĞİ.....	137
A . Ulusal Yasal Düzenlemeler Açısından Mültecinin Hukuki Statüsü.....	139
1 . 5543 Sayılı İskan Kanunu.....	139
2 . Pasaport Kanunu (1950).....	139
3 . 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu (1950).....	140
4 . Türk Vatandaşlık Kanunu (1964).....	140
5 . 1111 Sayılı Askerlik Kanunu (1927).....	140
6 . 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası (1983).....	140
7 . Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).....	141

8 . Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacı İle Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında 1994 Yönetmeliği.....	141
B . Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Sığınma Politikasına Etkisi.....	141
1 . Türkiye'nin Koyduğu Coğrafi Kısıtlama ve Bu Kısıtlamayı Kaldırması Konusu.....	142
2 . Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşmalarını İmzalaması.....	145
C . İltica ve Göç Alanında Türkiye'nin Gelişimi ve Ulusal Eylem Planı.....	146
1 . Türkiye Cumhuriyeti'nin Sığınma – İltica Alanındaki Gelişmeleri.....	148
a . 1994 İltica Yönetmeliğinde İltica Süreci ve Uygulamaları.....	149
b . Olumsuz İltica Kararı, Bu Karara İtiraz ve İdari İşlem Aleyhine İptal Davasının Açılması.....	153
(1) Olumsuz İltica Kararı ve Bu Karara İtiraz.....	153
(2) İdari İşlem Aleyhine İptal Davası Açılması.....	154
c . Sığınmacıların Öğrenim Görmeleri ve Çalışmaları.....	155
d . Kişi Güvenliği Hakkı İhlalleri ve Oranlılık İlkesi.....	155
e . Hukuki Yardım Alma ve Sunma Problemi.....	155
f . İlticaya İlişkin Yasal Gelişmeler – Yetki Devri Genelgesi.....	155
(1) İlticaya İlişkin Yasal Gelişmeler.....	155
(2) Yetki Devri Genelgesi.....	156
2 . İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı.....	157
a . Kurumsal Yapılanmaya Gidilmesi.....	157
b . Değerlendirme Kurulu'nun Oluşturulması.....	157
c . İltica ve Göç Alanında Çalışan/Çalışacak Personelin İstihdam ve Eğitiminin Sağlanması.....	158
d . İltica ve Göç Alanında Yatırım ve Eşleştirme Projelerinin Yapılması.....	158
e . Kanun ve Politika Yapımı.....	159
f . İltica Usulleri.....	159
g . Yasal Göç.....	161
h . Yasadışı Göç.....	162

1 . Entegrasyon.....	162
(1) Entegrasyon Sisteminin Kurulmasında.....	162
(2) Eğitim Programları Konusunda.....	163
(3) Hassas Gruplara İlişkin Olarak.....	164
(4) Sağlık Olanakları Konusunda.....	164
(5) Sosyal Yardımlar Konusunda.....	164
(6) İş Piyasasına Erişimde.....	164
(7) Sosyal İktisadi ve Kültürel Haklara erişimde.....	165
(8) Adli Yardımın Sağlanması Konusunda.....	165
i . Sınır Dışı İşlemleri.....	166
(1) Sınır Dışı Olgusu.....	166
(2) Gönderme ve Sınır Dışı Usullerinde.....	167
(3) Ülkelerine Geri Dönüş Konusunda.....	167
j . Toplumun Bilinçlendirilmesi.....	167
k . İltica ve Göç Ulusal Eylem Planının Uygulanması İçin Fon Kaynakları.....	167
1 . Coğrafi Kısıtlamanın Kaldırılması.....	168
D . Türkiye'nin Mülteci Krizindeki Rolü.....	169

SONUÇ VE ÖNERİLER.....171

KAYNAKÇA.....175

EKLER

EK-1 1979 (Yürütme Komitesi-30.Oturum) No.15 (XXX) Sığınacak Bir Ülkeleri Bulunmayan Mülteciler ile ilgili Yürütme Komitesi Kararı.....	185
EK-2 BMMYK'nın Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılarla İlgili İstatistiksel Bilgileri: Aktif Dosya Yüğü – Mülteciler, Sığınmacılar ve İlgili Alanındaki Diğer Kişiler; Yeni Başvuranlar – Avrupalı Olmayan Sığınmacılar; Kabul Oranları – Avrupalı Olmayan Mülteciler ; BMMYK'nın Türkiye'de Yaptığı Yerleştirmeler (2000-2007).....	188
EK-3 Türkiye'de Ülkelerine Göre Mülteciler (İngilizce, Turkey, Refugees by Origin).....	190
EK-4 Türkiye'de Mülteciler ve Sığınma Talebinde Bulunanlar (İngilizce, Turkey, Refugees and Asylum-Seekers).....	191

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
A.İ.H.M	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
A.İ.H.S	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKV	: Anadolu Kalkınma Vakfı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
H.C.R	: Mülteciler Yüksek Komiserliği (High Commissioner for Refugee)
ICMC	: Uluslararası Katolik Göç Komisyonu (International Catholic Migration Commission)
ICRC	: Uluslararası Kıızıllaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
IFRC	: Uluslararası Kıızıllaç Kıızıllaç Dernekleri Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent)
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Teşkilatı (International Labor Organization)
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
IRO	: Uluslararası Mülteciler Teşkilatı (International Refugee Organization)
M.C.	: Milletler Cemiyeti
md.	: Madde
O.I.R (İ.O.R)	: Sığınmacılar Uluslararası Örgütü (Organisation Internationale des Refugies – The Office for Immigration and Refugees)
PK	: Pasaport Kanunu

PKK	: Kürdistan İşçi Partisi – Terör Örgütü
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
UNCHR	: United Nations High Commissioner for Refugees
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	: The United Nations Children’s Fund
UNKRA	: Birleşmiş Milletler Kore Kalkınma Ajansı (United Nations Korean Reconstruction Agency)
UNRRA	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Yönetimi (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)
UNRWA	: Birleşmiş Milletler Yakındoğu’da , Filistinli Sığınmacılara Yardım ve Çalışma Örgütü (United Nations Relief and Works Agency for Palastine Refugees in the Near East)
vb.	: ve benzeri
YİSHK	: Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

GİRİŞ

UNUTULMUŞ İNSANLAR,
HAYATI ZORLUKLARLA YAŞAYANLAR,
TÜM DEĞERLERİNİ YİTİRENLER,
“ÖTEKİ”LER,
VE ONLARDAN FAYDALANMAYA ÇALIŞANLAR,
MÜLTECİLER VE SİĞİNMACILAR...

Mülteci sorunu hiçbir zaman güncelliğini yitirmeyen, tüm dünya ülkelerinin ilgileneceği bir konu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Dünya varoldukça, insanlar daha kaliteli bir yaşam için ekonomik nedenlerle, insan veya doğa tarafından yaratılan afetler sonucunda, buldukları topraklardan ayrılp başka yerlere veya ülkelere gitmek isteyecektir. Devletler, kendi vatandaşlarının haklarını, bedensel güvenliklerini, vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları kişileri korumaktadır. Mülteciler ise vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından, vatandaşlık haklarından, kendi istekleriyle veya kendi istekleri dışında, ülkeleri dışına çıktıkları için, yararlanamayan insanlardır. İnsanlar yaşadıkları ülkede herhangi bir nedenden ötürü hayati tehlike, güvensizlik, baskı ve belirsizlik içindelerse, ülkelerinde iç çatışmalar, siyasi anlaşmazlıklar, ekolojik dengenin bozukluğu, etnik ve dinsel çatışmalar ve savaş söz konusuysa ve bu durumlar onların yaşam koşullarını zorlaştırmakta ve yaşam kalitesini düşürmekte ise, kendilerine güvenli sığınma yerleri aramayı ve bu güvenli yerlere gitmeyi bir kaçış, belki geçici belki de kalıcı çözüm yolu olarak görmekte ve sığınmak istedikleri ülkelere bazen yasal bazen de yasadışı yollarla giriş yapmaktadırlar. Bu durumun en belirgin özelliği çaresizliktir. Bu çaresizlikte insanlar ailelerini, arkadaşlarını, anılarını, evlerini, atalarının mezarlarını, eşyalarını terk edip gitmek ve yaşamlarının önemli bir bölümünü beslenme, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yoksun olarak geçirmek zorunda kalmaktadırlar.

İnsan haklarının temel olarak alındığı mülteci sorunu, uluslararası iltica sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle bu yüzyılda kitlesel göç hareketleri yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu yüzden mülteci ve sığınmacı sorununa daha iyi çözümler aranmaktadır. Yapılan bazı uluslararası ve bölgesel sözleşmelerle sorunlar kısmen

giderilmiş olsa da halen mevcut sorunlar için daha da iyi çözümler aranmaktadır. Ülkemiz için de birçok düzenleme mevcut olmasına rağmen halledilemeyen veya açıklık getirilemeyen daha başka konularda yeni düzenlemeler için çalışmalar sürdürülmektedir.

Hazırlanan bu Yüksek Lisans tezinin;

1. Bölümünde, “İnsan Hakları Çerçevesinde Mülteci Hukukunun Değerlendirilmesi, Tanımlar ve Tarihsel Gelişimi” başlığının ilk alt başlığında, İnsan hakları kavramına, Birleşmiş Milletlerin kuruluşuna, amaçlarına ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmedeki mülteci haklarına, BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) ve Türkiye’deki uygulamalar ışığında insan hakları hukuku içerisinde mülteci hukukuna ve sığınma hakkı ile tehlikedeki mülteci haklarına, ikinci alt başlığında ise, İltica-Mülteci-Sığınmacı-göçmen terimlerine ve son olarak da Sığınma konusunda uluslararası düzeydeki tarihi gelişmelere değinilmiştir.

2. Bölümünde, “Mülteci Statüsünün Tespiti, Sona Erme Sebepleri ve Statü Dışı Bırakılma Koşulları” başlığının ilk alt başlığında, Mülteci statüsünün tespitine temel teşkil eden mültecinin yabancı olma koşulu, korku, baskı ve zulüm ve diğer nedenler, ikinci alt başlığında ise, Mülteci statüsünün sona erme halleri, üçüncü alt başlığında, mülteci statüsü dışında bırakılan kişiler, dördüncü alt başlığında ise sınır dışı edilen ve mülteciliği sona eren mülteciler incelenmiştir.

3. Bölümünde, “Birleşmiş Milletlerin Mülteciler Konusundaki Faaliyetleri İle Türkiye İlişkisi ve Mülteci Haklarının Korunması” başlığının ilk alt başlığında, Mülteci sorunuyla ilgilenen milletler arası örgütler ve ağırlıklı olarak da BMMYK’nin faaliyetleri, ilgilendiği alanlar ve kişiler, sağladığı yardımlar, mülteci kamplarında karşılaştıkları zorluklar hakkında, BMMYK, AB ve AB’ye aday ülkelerde sığınma müktesebatının uygulanması ve BMMYK’nın Türkiye’de uyguladığı prosedür konusunda, ikinci alt başlığında ise, Mülteci haklarının yaşama geçirilmesi ve korunmasında devletlerin, BMMYK’nın,, STK’ların sorumluluğu ve bu konuda temel alınan 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün önemi, mültecilerin korunma ve sığınma sürecinde yaşadıkları sorunlar, Mültecilerin sığınma ülkesinde varıştan sonra yerleştikleri ülke üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri, karşılaşılabilecekleri sorunlar, Sığınmacıların Türkiye’de yaşadıkları sorunlar ve sorunlara uluslararası koruma kapsamında getirilen çözümler konusunda bilgi verilmiştir.

4. Bölümünde, “Türkiye’de Göç, Yasadışı Göç, Sığınmacı ve Mültecilik Olgusu ile Türkiye’nin Sığınma Politikası ve Ulusal Eylem Planı” başlığının ilk alt başlığında, Türkiye tarihinde, göç, yasadışı göç, iltica, sığınma ve mültecilik olgusuna yer verilerek göç olgusu, yasadışı göç olgusu ve bu olgunun bir mülteci hareketi olmadığı, Türk hükümetinin mültecileri sınıflandırış şekli, ikinci alt başlığında ise, Türkiye Cumhuriyeti’nin sığınma politikası, 1994 Yönetmeliği ve ulusal yasal düzenlemelerimizde mültecinin hukuki statüsü, AB’nin Türkiye’nin sığınma politikasına etkisi, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi kısıtlama ve bu kısıtlamayı kaldırması konusu, Türkiye’nin geri kabul anlaşmalarını imzalaması ve iltica ve göç alanında Türkiye’nin gelişimi ve ulusal eylem planı ele alınmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde, özet olarak, kişisel değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Bu Çalışmada, tüm dünyada asli dayanaklarıyla birlikte kabul gören mülteci hukukuna genel anlamda değinilmiş, ülkemizdeki mülteci hukukunun işleyişi ve iltica prosedürü konusu açıklanmış, iltica prosedürü ve ulusal eylem planı üzerinde durulmuştur. Amaç, mülteci hukuku ve Türkiye Uygulaması ile ilgili, ülkemizde yeterli bilgi sahibi olunmayan hususlarda, genel anlamda bilgi vermek, mülteci hukukunun bir nebze de olsa daha iyi anlaşılmasına hizmet etmektir. Yapılan kaynak araştırması sonucunda ülkemizde mülteci sorunuyla ilgili yeterli literatür olmadığı gözlenmiştir. Hazırlanan bu tezde; İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kütüphanesinden, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Kütüphanesinden, hazırlanmış bazı yüksek lisans ve doktora tezlerinden, İstanbul’da ve Ankara’da konuyla ilgili değerli bazı bilim adamlarının tavsiye ettiği kitap ve makalelerden, internet yoluyla edinebildiğim bazı makalelerden yararlanılmıştır. İleriki yıllarda konuyla ilgili çalışacak kişilere ışık tutacak, daha fazla bilgilendirici kaynaklar sunulabilmesini ve bu bapta yapmış olduğum bu tez çalışmasının okuyucularına yararlı olmasını temenni ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE MÜLTECİ HUKUKUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ, TANIMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM

I . İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku İlişkisi

İnsan haklarının tanımını yaparken “hak” kelimesini de tanımlamak gerekmektedir. İnsanların başka insanlar tarafından, sahip oldukları olanaklardan, yoksun bırakılmaları, onların yeniden bunları elde etme ve koruma mücadelesini ortaya çıkarmış, böylece hak kavramının alt yapısı da oluşmaya başlamıştır. İnsan hakları çerçevesinde insan, coğrafi sınırlar dikkate alınmaksızın içinde yaşadığı toplum ve mekandan bağımsız bir şekilde varlık olarak algılanmakta ve hak sahibi olarak kabul edilmektedir¹. Hak, hukuk kurallarına dayanır. Hukuk kurallarını da devlet koyar. Devlet ise, hukuk sistemine dayanak olan ideolojiye göre davranır ve yasalarla kurup koruduğu düzeni gene yasalar yolu ile dilediği gibi değiştirir. Hak ile özgürlük eş anlamlı tutulursa, özgürlükler de devletin dilediği oranda tanınır. Ancak, günümüzde değişmeyen, değiştirilemeyen, ortadan kaldırılamayan, adına “insan hakları” denilen bazı kavramlar devlete can vermektedir. Bundan dolayı bu kavramlar devletin de üstünde görülüyor. İnsanın insan olmasından kaynaklanan haklar; yaşama hakkı, özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkı, düşünce vicdan din özgürlüğü hakkı, görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğü hakkı, işkence yasağı gibi haklar olarak sayılabilir². İnsan haklarının bir bölümü belki özgürlük de değildir. Yani kişilere diledikleri gibi davranma yetkisi de vermez: Yaşama hakkı, eşitlik gibi kavramlar somutlaşırsa, kişiyi serbestliğe değil, o hakların çerçevesi içinde davranmaya mecbur edebilecek niteliklere bürünürler. İşkence, şiddet zulüm gibi insanın ruhsal ve fiziki bütünlüğünü hedef alan unsurlar bir insan hakkı ihlali olmakla birlikte en önemlisi de temel hak ve özgürlüklerden (sosyal, siyasal, ekonomik) yoksun bırakmanın araçları ve sonuçları olarak ortaya çıkan ihlallerdir³. Baskı ve sınırlamanın olmadığı toplumda özgürlüğün bir anlamı yoktur. Yoksulluğun, işkencenin, zulmün olmadığı bir toplumda

¹ BOZKURT, Enver, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, 2.Baskı, Asil Yayın Şirketi, 2006, s.20.

² BAL, İdris, “İnsan Hakları, Uluslararası İlişkilerde Kötüye Kullanılması ve Türkiye”, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayısı 98/22, 1998, s.1389.

³ BAYRAKTAR, Kazım, “Emek Sömürüsünün Tarihsel Biçimleri ve İnsan Hakları”, İnsan Hakları Yazıları Özel Sayı:2, 1998, s.116.

insanca yaşama hakkından söz etmenin de bir anlamı yoktur⁴. Mülk edinme, kişilikten doğan bazı hakları kullanma (evlenme veya boşanma gibi) gibi özgürlükle ifade edilecek başka insan hakları da vardır. Yani insan hakları bir hukuk normları katalogu gibidir. Bu katalog içinde yer alan hak ve özgürlüklerin hangilerinin devlet üstü, hangilerinin devlet içi olduğunu tespit etmek gerekmektedir⁵.

İnsan haklarının muhatabı olarak devlet ve onun temsilcisi olan hükümet, insan haklarına müdahale etmemek ve bazı çeşit hakların kullanılmasında da ortam hazırlamakla yükümlüdür. Devletler bu yükümlülüklerini insan haklarını anayasal güvence altına alarak gerçekleştirmekte ve insan hakları devletlerin anayasalarında yer alarak devletin yetkilerini kullanmasında doğal bir sınır oluşturur. Devlet vatandaşlarını mutlu etmek için başka kanun ve nizamlar getirmektedir. Bazı hallerde özünde iyi olan bu kural ve kanunlar, devletin yöneticileri tarafından kendi çıkar ve lehlerine kullanılabilir⁶.

İnsan hakları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası gündemden inmeyen bir konudur. Dünya değiştiçe, insan sayısı arttıkça, bazıları zenginleşirken diğerleri fakirleştiçe arada sıkışıp kalan “fert” bazen yaşamını kaybetmekle kalmıyor, doğuştan sahip olması gereken “hak”larının yok olduğunu görerek, insani olmayan davranışlara direniyor⁷. İnsan hakları sorunsalı sabittir, çünkü çözümsüzdür. Kalıcı olduğu kadar süreklidir ve politik toplumun ve iktidarın özünden koparılamamaktadır⁸. Çünkü dinamik bir yapı olan insana ait haklar da durağan değillerdir. Geçen zaman, insanların sahip olmaları gereken haklara yenilerini eklemektedir. Bu dinamik evrim içi süreç nedeniyledir ki, insan hakları listesine bir nokta koymak mümkün olamamaktadır⁹.

İnsan hakları ve temel hürriyetlerinin korunması ve gerçekleştirilmesi milli ve milletlerarası düzeyde başlıca amaçlardan ve tüm insanlığın ortak sorumluluk ve gözetiminin konusu olmuştur. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen insan haklarına aykırı uygulamalar bütün dünyada tepki uyandırmaktadır. İşte, insan hakları ve temel hürriyetlerinin korunması ve daha iyi seviyelere çıkarılmasını sağlamak

⁴ BAYRAKTAR, s.116.

⁵ MUMCU, Ahmet – KÜZECİ, Elif, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri (Kavramlar, evrensel ve ulusal gelişimleri, bugünkü durumları)**, Yenilenmiş 4.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s. 19.

⁶ BOZKURT, s.8,10; BOZKURT, Enver – KÜTÜKÇÜ, M. Akif – POYRAZ, Yasin, **Devletler Hukuku**, Genişletilmiş 4. Baskı, Asil Yayın Şirketi, 1. Baskı, 2004, s.156.

⁷ LÜTEM, İlhan, “Uluslararası Düzeyde İnsan Hakları ve Türkiye, İnsan Hakları Konusu: Avrupa Karşısında Türkiye”, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayısı, 98/22, 1998, s.1343.

⁸ BAYRAKTAR, s.115.

⁹ BOZKURT, s.10.

amacıyla çeşitli milletlerarası kuruluşlar oluşturulmuş ve bu kuruluşlar tarafından çok önemli insan hakları belgeleri kabul edilmiştir. Bu milletlerarası kuruluşların başında Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Konseyi gelmektedir. 1945 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulduktan sonra Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Milletlerarası Adalet Divanı statüsü kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Birleşmiş Milletler çerçevesinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Milletlerarası Sözleşmesi; Seçmeli Protokol; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Milletlerarası Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Milletlerarası Sözleşmesi; İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Haysiyet Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin kabul edilmesi sağlanmıştır. Avrupa Konseyi ise, bölgesel bir kuruluş olmakla beraber Birleşmiş Milletlerin Amaç ve İlkelerini benimsemiş ve bu ilkelerin Avrupa'da geliştirilerek uygulanmasını ve daha etkin bir güvence ve denetim mekanizmasına bağlanmasını amaçlamıştır¹⁰.

BM düzeni içinde, hem bu uluslararası örgütün bünyesinde hem de Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve diğer bölgesel örgütlenmeler çerçevesinde, demokrasi ve insan hakları konusunda birçok uluslararası antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaların hedefi, ülkelerin kendi içlerinde insan hakları konusunda bir düzen sağlamak ve bu başarıldığı ölçüde de insan hakları konusunda uluslararası istikrarı sağlamaktır¹¹.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası mevzuatın benimsenmesi ve etkili biçimde uygulanması tüm dünyada çok önemlidir. Ülkemiz ise; temel hak ve özgürlüklerin korunması ve saygı görmesi hususlarındaki düzenlemeleri güçlendiren ve güvence altına alan kapsamlı anayasal ve yasal reformlar gerçekleştirmiştir. Anayasamızın 90. maddesinde “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümlerinin esas alınacağı” konusu göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizin bu konu üzerinde ne kadar ilgili olduğu görülmektedir¹².

¹⁰ ATAR, Yavuz, “Ulusal ve Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Mekanizması”, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayısı 98/22, 1998, s.1293-1294.

¹¹ TARHANLI, Turgut, “İnsan Haklarını Uluslararası Korumanın Başka Bir Yolu: Sivil Toplum Kuruluşları”, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayısı 98/22, 1998, s.1284.

¹² İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No'lu Genelge**, 2006, s.1.

Türkiye'nin uluslararası düzeyde insan hakları konusunda; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımın Önlenmesine dair Sözleşmeyi 1985'te, Jenosit Sözleşmesini 1950'de, 1926 Kölelik Sözleşmesini değiştiren Protokolü 1953'te, Köleliğin Kaldırılması Ek Sözleşmesini 1964'te, 1984 tarihli İşkence Sözleşmesini 1988'de, Mültecilerin Durumuna dair Sözleşmeyi 1962'de, Mültecilerin Durumuna dair Protokolü 1968'de, Kadınların Siyasal Haklarına dair Sözleşmeyi 1960'da onaylamıştır. Türkiye, kölelik, mülteciler, kadın hakları, jenosit ve işkence konusundaki sözleşmeleri onaylamış, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, medeni ve siyasal haklar ile ırk konularındaki sözleşmeleri tutarlı bulmamış, şüpheyle karşılamıştır¹³.

İnsan Haklarının korunması için yukarıda belirttiğim gibi uluslararası alanda birçok düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler uluslararası anlaşmalara dayanmıştır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Topluluğu gibi ulus-üstü örgütlenmeler, insan haklarını güvence altına almak için bir araya gelmişlerdir. Uluslar-üstü örgütlenmelerin esas hedefi, ulusal devletlerin insan haklarına yaptıkları haksız müdahalelerin önlenmesidir. Yalnız, son yıllarda, bu örgütlenmelerin yaptırım uygulama ve insan haklarını koruma anlamında erklerin kağıt üzerinde kaldığı ve çıkar gruplarına teknik korunmalar sağladığı yolunda şüpheler artmıştır¹⁴.

A . Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

1 . Birleşmiş Milletlerin Kurulması ve STK'larla İlişkileri

26 Haziran 1945'te imzalanan ve 26 Ekim 1945'te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması günümüzde çok önemli olan insan hakları açısından tam bir dönüm noktası olmuştur. Birleşmiş Milletler Antlaşması, insan haklarına ve temel hürriyetlerine ırk, cinsiyet, din veya dil ayrımı yapılmaksızın her durumda saygı gösterilmesi ve uyulmasını sağlamak amacıyla devletleri, milletlerarası bir işbirliğine zorlayarak yeni bir dönem başlatmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Birleşmiş Milletler örgütü, insan haklarının uluslararası alanda tanınmasının zeminini oluşturmuştur¹⁵. Birleşmiş Milletlerin Kurucuları, örgütün üç esas amacını; uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmek ve insan haklarını gözetmek olarak belirlemişlerdir. Birleşmiş Milletler hür ve bağımsız üye

¹³ LÜTEM, İlhan, s.1348.

¹⁴ KARAKOÇ, Türk İslam, "Demokrasi ve İnsan Hakları", Hukuk ve Demokrasi Kurumu Aylık Yayın Organı, Hukuk Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Ekim 2003.

¹⁵ BOZKURT, s.66; BOZKURT – KÜTÜKÇÜ – POYRAZ, s.161.

devletlerden oluşan gönüllü bir örgüttür. Dünyadaki her bölgeden, her siyasi ve ekonomik sistemden 189 üye ülkeden oluşmaktadır. BM, Devletler tarafından verilen otoriteye dayanarak, Devletlere yardım ve tavsiyede bulunabilir, uluslararası işbirliğini teşvik edebilir ve hatta BM organ ve kurumları aracılığıyla Devletlere politik baskı uygulayabilir. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in altında bulunan ve 53 üyeden oluşan İnsan Hakları Komisyonu, BM'nin merkezi insan hakları organıdır. BM'deki en önemli insan hakları görevlisi, Cenevre'de ofisi bulunan İnsan Hakları Yüksek Komiseri'dir. BM Sistemi, BM ile bağlantılı ancak kendi yapısı, yetkisi ve üyelikleri olan pek çok önemli uluslararası örgüt de kapsar. BM Sisteminin en önemli yan örgütlerinden birisi, Uluslararası Adalet Divanıdır. Görevleri, yetkisini kabul eden devletler arasındaki uyuşmazlıklarda karar verme; devletlerin taraf olduğu anlaşmaların yorumundan doğacak anlaşmazlıklarda yardımda bulunma ve bir BM organı veya uzmanlaşmış bir temsilcilik tarafından istenmesi halinde hukuki konularda tavsiyede bulunmayı içerir¹⁶.

STK'lar, BM'nin çalışmalarında hem BM programlarına destek sağlamada hem de BM ve üye Devletlerin yeni girişimlere uyum sağlamasında veya daha etkili hareket etmesinde büyük önem taşımaktadırlar. STK'lar BM'nin pek çok görevi esnasında hayati bir işlev görürler. Hem uluslararası hem de ulusal STK'lar, BM'nin ilgilendiği konular üzerinde çalıştıkları sürece danışmanlık statüsü için başvurabilirler. Şu anda BM'nin danışmanlık statüsünde yaklaşık 1000 STK bulunmaktadır¹⁷.

2 . İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de kabul edildi. Bildiri bir başlangıç bölümü ve 30 maddeden oluşmaktaydı. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, ilk kez, insan hak ve temel hürriyetlerinin, uluslararası düzeyde, üzerinde tartışılan bir tanımını oluşturmuştur. Herhangi bir güvence mekanizması öngörmeyen ve üye devletlerden “bu hakların dünyaca fiilen tanınması ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmelerini” istemekle yetinmektedir¹⁸. Başlangıç bölümünde, bütün insanlarda bulunan onur, eşit ve vazgeçilmez hakların tanınmasının özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu ilk cümle ile açıklanıyor. Bundan sonra sözü edilen hakların, insanlığın yüce yapısıyla olan ilişkisi, üye devletlerin bu hakların

¹⁶ Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, **Birleşmiş Milletler Azınlıklar Rehberi**, Kitapçık No:1, s. 2-4.

¹⁷ Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, **Birleşmiş Milletler Azınlıklar Rehberi**, s.4.

¹⁸ BOZKURT, s.69; BOZKURT – KÜTÜKÇÜ – POYRAZ, s.164.

tanınıp geliştirilmesi için yükümlülük altına girmeleri gereği ifade ediliyor. Bildirinin daha sonra gelen maddelerinde “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bir bakımdan ayırım gözetilmeksizin bu bildiride yayınlanan tüm haklardan ve özgürlüklerden herkesin yararlanacağı”, çünkü “bütün insanların özgürlük, onur ve haklar bakımından eşit doğdukları, akıl ve vicdan sahibi oldukları” belirtiliyor. Genel maddelerden sonra, Köleliğin imkansızlığı, özel yaşamın gizliliği, hareket serbestliği, kişilerin evlenme gibi doğal hakları ile siyasi özgürlükleri ve sosyal haklarından bahsedilerek hükümlerin ayrıntıları üzerinde duruluyor. Bu ilkelerin zedelenmesi durumunda bağımsız yargı organlarına başvurmanın doğallığı, yargı güvencesi, özellikle kişinin bedensel özgürlüğünün ancak suçluluğu kesin olarak belirlenince kısıtlanabileceği, zulme karşı ilticanın (sığınmanın) uluslararası bir hak olduğu gibi güvenceler, bildiride yer almaktadır. Bu bildiride tanınan hakların ve özgürlüklerin onları ortadan kaldırmak için kullanılmayacağı temel bir ilke olarak benimsenmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin önemi ve inandırıcılığı arttıkça kısa ve ilkesel cümleler halinde ifade edilen hükümlerin ayrıntılı olarak açıklandığı sözleşmeler hazırlanıp imzalanmaya başlanmıştır¹⁹.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, hukuken bağlayıcı değildir. Hatta sadece tavsiye niteliğindedir denilebilir. Bildiri kendinden sonraki milli ve milletlerarası düzenlemelere kaynaklık etmiş, hukuken bağlayıcı birtakım standartların gelişiminin ilk başlama noktası olmuştur. Birleşmiş Milletler içerisinde insan hakları ve özgürlükleri ile ilgili temel olarak düzenlenen sözleşmeler: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; Apartheid'a Karşı Sözleşme; Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; İşkenceye ve Diğer Zalimane; Gayri İnsani veya Küçültücü Muameleye ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Çocuk Hakları Sözleşmesi; Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Korunması Uluslararası Sözleşmesi'dir²⁰.

Türkiye, Evrensel Bildiri'yi 06/04/1949 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul etmiştir.

¹⁹ MUMCU - KÜZECİ, s.97-99.

²⁰ BOZKURT, s.70-72.

Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin kabulünden sonra, Beyannameye hukuki bir bağlayıcılık kazandırmak, insan hakları ve temel hürriyetlerinin tanınıp gerçekleştirilmesi için, Beyannameyi kabul eden devletlere bazı ödevler yüklemek ve bir denetim mekanizması kurmak amacıyla “Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme” hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Her iki sözleşme de 16.12.1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oybirliğiyle kabul edilmiş ve ancak 10 yıl sonra yani 1976'da yeterli sayıda devletin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası'nda bu sözleşmelerde yer alan insan hakları ve temel hürriyetlerinin büyük bir kısmını düzenlemiş ve iç hukuk bakımından bağlayıcı bir milli metin haline dönüştürülmüştür²¹.

B . İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesi ve Mülteci Hakları

1 . İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesi

Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi olarak Avrupa Konseyi'nin iki ana organı vardır. Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve demokrasiyi koruyup geliştirmeye ve sağlık, sosyal refah, eğitim, kültür, çevre, mahalli idareler ve adalet gibi konulardan oluşan çok geniş bir alanda üye devletlerin politikaları arasında uyum sağlamaya çalışır. Konsey'e üye devletler, prensip olarak hukukun üstünlüğünü ve hakimiyetleri altında bulunan her kişinin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kabul etmişlerdir. Esasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bir anlamda da Konsey üyesi devletlerin uyacağı “Avrupa Anayasası Şartı” olarak hazırlanmıştır. Konsey üyesi ülkelerde yaşayan ve AİHS'den kaynaklanan bir hakkının ihlalinin gerçekleştiğini düşünen herkes, milli kurumlarda hakkını aramasının tükendiği yerde hakkını milletlerarası sistemde de arayabilmektedir²².

Avrupa Konseyi üyeleri, BM'in bu konularda yayınladığı bildirimleri, imzalattığı sözleşmeleri dikkate alarak, 4 Kasım 1950'de Avrupa Konseyi'nin ve belki de diğer Avrupa Topluluklarının en temel belgesi sayılan “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesini” Roma'da imzalamıştır. Sözleşme 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme temelinde, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin

²¹ ATAR, s. 1294.

²² BOZKURT – KÜTÜKÇÜ– POYRAZ, s. 174-175.

ilkelerini aynen benimsemektedir. “İnsan hak ve temel özgürlüklerinin korunmasını ve daha ileri düzeyde gerçekleşmesini” dileyerek “dünyada adalet ve barışın temeli olan ve bir yandan etkin bir siyasal demokrasi, öte yandan dayandığı insan haklarına ve ortak anlayışla sürdürülebilir temel özgürlüklere” olan derin inançları dolayısıyla bu konularda ortak bir mirası paylaşan Avrupa Devletleri olarak BM İnsan Hakları Bildirisinde dile getirilen belli hakların ortaklaşa güvence altına alınmasını sağlamak için bir araya gelmişlerdir. Sözleşmede yaşam hakkı başta olmak üzere belli başlı bütün temel insan hakları ve özgürlükleri sayılmış, bunların güvencesi için yargının işlevi üzerinde durulmuştur. Sözleşmenin asıl önemli yanı, hükümlerine uyulmama durumunda, devletlerarası hukuk açısından çok ciddi bir derecede ciddi bir yaptırım mekanizmasını işletmesidir. Sözleşmeye taraf devletler, kişi hak ve hürriyetlerinin sağlanması ve korunması konusundaki ödevleri bakımından milletlerarası organların denetimine tabi olmuşlardır²³. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Divanı) yükümlülüklerine uyulup uyulmadığını denetleyen organlardır. AİHS, insan hakkı konusunda Avrupa kamu düzenini oluşturan, anayasal değerde, bir “yasa sözleşme(law making treaty)” dir. AİHS, ulusal hukukta doğrudan sonuç doğuran bir belge (direct effect) yani ulusal kanun değerinde olan ve ulusal merciler tarafından ayrı bir işleme gerek kalmaksızın doğrudan uygulanacak (md.1) bir metindir. Ayrıca AİHS, insan haklarının korunması sürecinde ilk defa bir uluslararası yargısal denetim mekanizması kurmuş ve insan hakkı ve temel özgürlüklerin korunması sorununu sadece felsefi, politik ve diplomatik zemine terk etmeyip, bunu hukuk meselesi haline getirmiştir²⁴.

Türkiye 10 Mart 1954 tarihinde bu Sözleşme’yi onaylayarak taraf olmuştur²⁵. Türkiye söz konusu Sözleşme’nin tüm hükümlerinden hukuken sorumlu bir “Taraf Devlet” statüsü içine girmiştir²⁶. 1980 yılından sonra Türkiye Cumhuriyeti de, kendi yurttaşlarının Avrupa Konseyi sistemi çerçevesindeki insan hakları güvencelerinden yararlanmasını yani bu denetim mekanizmalarında yer alan yetkileri kabul etmiştir²⁷. Türkiye sözleşmeye ekli 4 ve 6 numaralı protokolü imzalamamıştır²⁸.

²³ ATAR, s. 1296.

²⁴ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Uluslararası Belgeler ve Koruma Amaçlı Mekanizmalar, 11 Nolu Protokol’den Sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı 98/22, 1998, s. 1273-1274; MUMCU-KÜZECİ, s. 106-108.

²⁵ Kanun No: 6366,; Bkz. R.G., 19.03.1954, No 8662.

²⁶ GÖLCÜKLÜ, s. 1272.

²⁷ MUMCU - KÜZECİ, s. 277.

²⁸ ATAR, s. 1296.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile getirilen kişisel başvuru hakkını 22 Ocak 1987 tarihinde²⁹; İnsan Hakları Mahkemesinin mecburi yargı yetkisini ise, 25 Eylül 1989 tarihinde³⁰ tanımış bulunmaktadır³¹.

Sonuç olarak, İHEB ve AİHS İnsan Haklarını korumaktadır. Şöyle ki; BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, bir insanın kendisine tanınan haklarının ihlal edilmesi durumunda en büyük koruyuculuk işlevini bağımsız ve adil mahkemelere vermiştir (madde 10-11). Yasaların bütün bu belirtilen bildiri ve sözleşmelere uygun bir biçimde hazırlanıp uygulanması ve mahkemelerin yasalara dayanarak ceza vermesi istenmektedir. BM Örgütü açısından bu temel güvenceye uymayan devletlerin yurttaşlarına, bir başka ülkeye sığınma hakkı tanınmıştır (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Madde 14). Dünya kamuoyu da bu tür haksızlıklardan dolayı bir denetim rolü yüklenebilir. Ama, BM Örgütünün somut yaptırımları yoktur. Avrupa Konseyi'nin kurduğu yargısal denetim mekanizması o topluluğa üye devletlerin yurttaşlarına çok daha somut ve gerçekçi güvenceler tanımaktadır³².

BM tarafından, Avrupa'da, Avrupa dışında, İnsan Hakları konusunda çalışmalar devam etmektedir ve bu konuda birçok sözleşme ve protokoller hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bunların içinden bir iç hukuk kuralı durumuna getirerek yasalaştırdığı pek çok uluslararası antlaşmalar vardır. Bunların içindeki en önemli bölüm İnsan Hakları ve Özgürlüklerini ilgilendiren bölümdür. BM Örgütünün aracılığıyla imza edilmiş ve yasalaşmış sözleşmeler, hukuk yaşamı açısından daha çok yol göstericidir. Buna karşılık Avrupa Konseyi çerçevesinde imzalayıp yasalaştırdığımız İnsan Haklarıyla ilgili sözleşmelerin çekince konulmayan hükümlerinin uygulanması zorunluluktur. Anayasamız, İnsan Haklarıyla ilgili uluslararası yükümlülükler gibi çok önemli bir konuya iç hukuktan üstün sayılabilecek bir yer tanımıştır³³.

2 . Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Mülteci Hakları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinin önemi, suçlu iadesinde ve mültecinin geri gönderilmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bu madde "hiç kimse işkence,

²⁹ Bkz. R.G., 21.04.1987, Sayı 19438.

³⁰ Bkz. R.G., 26.12.1989, Sayı 20384.

³¹ ATAR, s. 1297.

³² MUMCU - KÜZECİ, s. 128-129.

³³ MUMCU - KÜZECİ, s. 226.

insanlık dışı veya küçültücü muameleye veya cezaya maruz bırakılmayacaktır” şeklinde düzenlenmiştir. İşte bu maddede belirtilen insanlık dışı muameleye maruz kalma riski olduğuna inanılması için yeterli dayanağı olan kişiyi geri gönderen devlet AİHS’nin 3. maddesine göre sorumludur. AİHM, Sığınmacının, mültecilik statüsünü belirlerken maruz kalmış olabileceği muamelenin AİHS’ne aykırı olup olmadığını tespit ederken, konuyla ilgili kendisine verilen belgeler doğrultusunda ve Mahkemenin davayı sonuçlandırdığı zamanki koşulları da göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir. İltica taleplerinin 1990’lı yıllarındaki artışı karşısında batı Avrupa Devletleri, özellikle de Avrupa Birliği’ne üye 15 ülke, hükümetler arası önlemler olarak aralarında işbirliğini de sağlamak için Schengen ve Dublin Sözleşmelerini imzalamışlardır³⁴.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa Konseyi üyesi devletlerinin uluslararası hukuk bağlamında sorumluluklarını yerine getirmeleri ve mültecilerin haklarının korunmasının sağlanması hususunda etkili ve değerli olduğu görülmektedir. AİHS sığınma ile ilgili kesin bir madde içermemektedir. Ama son yıllarda oluşan içtihadı ile bu sözleşme Avrupa’da sığınma hakkı arayan mülteciler için hukuk yaratmıştır. Mahkeme içtihatları çerçevesinde mültecilerin **Yaşam hakkı** (Örneğin, sığınmacının ülkesine geri gönderildiğinde idam cezası ile muhatap olacağı tehlikesi varsa bu kişinin ülkesine geri gönderilmesi sonucunda yaşam hakkı ihlal edilecektir sonucuna varılmıştır), **Adil muhakeme hakkı** (adil muhakeme hakkı en temel ilkelerini açık bir adaletsizlikle ihlal eden ülkelere, üçüncü ülke olarak mülteciyi gönderme ya da suçluyu iade etme hallerinin konu olduğu davalarda söz konusu olabilecektir), **Geçmişe Yönelik Suç ve Cezalardan Muafiyet Özgürlüğü** (bu hak savaş ve ulusal tehlike durumlarında bile inkar edilememektedir), **Aileye ve özel yaşama saygı hakkı** (Mahkeme ve zamanında komisyon, sığınma, sınır dışı etme ve iade davalarında sözleşmenin uygulama alanını genişletmek amacıyla ahlaki ve fiziksel bütünlük kavramı özel yaşama saygı hakkının bir boyutu olarak 8. madde altında değerlendirilmiştir. Mahkeme 8. madde davalarını incelerken öncelikle aile yaşamına saygı hakkına bir müdahale olup olmadığı daha sonra da bu müdahalenin 8. maddenin ikinci fıkrasına göre mazur görülüp görülemeyeceği incelenmelidir), **Toplu olarak sınır dışı edilme yasağından yararlanma hakkı** (Avrupa Konseyi’ne üye Devletlerin bir kısmı tarafından imzalanan 4. Protokol’ün 4. maddesine göre Yabancıların toplu olarak sınır

³⁴ ATAMAN, Zeynep Pelin, **Devletler Özel Hukuku’nda Mültecinin Hukuki Statüsü**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s.33-35.

dışı edilmeleri yasaktır. Ancak aynı ülkeden gelen ve benzer nedenlerden dolayı sığınma talebi reddedilen kişilerin davalarının tek tek incelenmesi ve sınır dışı edildikleri haller bu durumun istisnasıdır), **Güvenli üçüncü ülke kavramından yararlanma hakkı** (AIHS'nin 3. maddesinin işletilebilmesi sonucu doğan uygulama ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde düzenlenen geri gönderilmeme (non-refoulement) prensibi mültecinin yaşam ve özgürlüğünü tehlikeye atan yerlere gönderilmesini engellemiştir. Her iki sözleşme de mültecinin yaşam ve özgürlüğünü tehlikeye atan yerlere gönderilmesini yasaklamakla birlikte mültecinin, gitmek istemese de, güvende olacağı bir üçüncü ülkeye (ilk kabul eden ülkeye) gönderilmesine ilişkin bir yasak içermemektedir) ve **Etkin bir hukuki çözüm tarzından yararlanma hakkı** (AIHS'nin 13 .maddesi “Bu sözleşmede belirtilen hak ve özgürlükleri çiğnenen her kişinin, ihlalin resmi görev başındaki kişiler tarafından yapılması durumunda bile ulusal makamlar nezdinde itiraz hakkı vardır” demekle sığınmacılara etkin bir hukuki çözüm yolundan yararlanma hakkı tanıdığıdır)³⁵.

C . İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Mülteci Hukuku

Bir ülkede insan haklarının iyi bir seviyede olması demek bir kişinin bir ülkeye sığınma talep ettiğinde o ülke devletinin sığınma hakkını tanıma yükümlülüğünün olması demek değildir. İnsan hakkı, kişilerin sığınma talep ettiği ülke devletine sığınmalarını gerektirecek nedenlerin yeterli derecede, kesin ve gerçeğe uygun olarak araştırılması imkanının sağlanması ve kişilerin bu araştırmaların yapılmaksızın geri gönderilmemeleri veya onları sınır dışı etmemeleri ve ülke dışına çıkarılmamaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu kişilerin bir zulme maruz kalıp kalmadıklarının netleştirilmesi bir insan hakkı meselesidir³⁶. Çünkü kişiler ve aileler, mültecilik yaşantıları süresince, aile bireyleri, ülkelerindeki ortam, maddi zenginlikler, statü, kültür ve dil, iş, güvenli bir gelecek duygusu ve en önemlisi de insan haklarını kaybetmektedirler³⁷.

İnsanlık tarihi kadar eski, kıyamete kadar da önemini yitirmeyeceğini bildiğimiz “mülteci sorunu” günümüzde aynı sıcaklıkla devam etmektedir. Her bir mülteci,

³⁵ ATAMAN, s. 36-41.

³⁶ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, **Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler**, İstanbul Barosu Yayınları, 2004, s.13.

³⁷ KILIÇASLAN, Seher Cesur, **Mülteci Kadınların Sorunları**, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 2001, s.5.

vatandaşı olduğu ülkenin insan hakları ihlallerinin somut göstergesidir³⁸. Milattan önce iki binli yıllara dayanan iltica ve sığınma olgusunun temelinde de insan hakları vardır. İnsan haklarının özünü adalet, eşitlik, özgürlük ve sivil toplum örgütleri vasıtasıyla sağlanan direnme oluşturmaktadır. İltica konusu insan hakları bağlamında, iltica başvurularına ilişkin iş ve işlemlerin, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde adli ve idari makamların denetimindedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesinde de zulüm karşısında başka ülkeye iltica talebinde bulunma ve imkanlarından yararlanma hakkında bahsetmektedir³⁹. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası mevzuat ve AB Müktesebatı içinde de iltica ile ilgili doğrudan ya da dolaylı hükümler yer almaktadır⁴⁰.

1993 Dünya İnsan Hakları Konferansında “bütün insan haklarının evrensel, bölünmez, karşılıklı bağımlı ve birbiriyle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Bütün devletlerin, siyasi, ekonomik, kültürel sistemlerine bakılmaksızın bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmeleri ve korumaları görevleridir” diyerek tüm insan haklarının evrensel ve eşit önemde olduğu teyit edilmektedir. Ayrıca, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 2. maddesine göre; “herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir fikir, milliyet, toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka bir statü nedeniyle ayırım gözetmeksizin iş bu beyannamede açıklanan bütün hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir”. Bundan dolayı, mülteciler sığınma ülkesinde, temel hak ve özgürlüklerden o ülkenin yurttaşları gibi yararlanır. Ayrımcılığın önlenmesi mülteciler için çok önemli bir husustur⁴¹.

Mültecilerin insan hakları ve hürriyetlerinden yararlanmaları için bir takım hukuki kurumlara ihtiyaç olmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi de “geri gönderilmeme” prensibidir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 3. ve 16. maddesinde olduğu gibi bu sözleşmenin 33. maddesine de (sözleşmenin 33. maddesi'ne göre; “hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkenin sınırlarına her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir”

³⁸ KILIÇ, Taner, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, Yeni Türkiye, İnsan Hakları Özel Sayı 98/22, 1998, s. 1262.

³⁹ ALTINIŞIK, Çiğdem - YILDIRIM, Mehmet Şahin, **Mülteci Haklarının Korunması**, 2002, s.110-111.

⁴⁰ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No'lu Genelge**, 2006, s. 1.

⁴¹ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.112-113.

hükmü yer almaktadır) devletler çekince koyamayacaktır. BMMYK'ya göre temel insan haklarının ihlali, mültecilerin kaçışlarında temel etkindir. Bu ihlaller gönüllü ve güvenli geri dönüşleri de engellemektedir. Mültecilerin sığınma ülkelerinde himayesinin temel sebebi insan haklarına saygıdır⁴².

Soğuk savaş sonrası dönemde ayrıntılı bir biçimde genişlemiş, çok yaygınlaşmış iç savaşlar ve çatışmalar nedeniyle (örneğin; Bosna Hersek, Kafkasya, Rusya, Ortadoğu'daki olaylar) ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar, sadece etnik vasfı, dili, dini, sosyal grubu, siyasi kanaatlerinden dolayı böyle bir baskı altında kalmış olmayabilir, zaruret halinde kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle mültecilik statüsüne uygun sayılmamaktadırlar. Ancak, ülkelerini bu savaş ya da iç karışıklık nedeniyle terk etmiş olmakla birlikte, ayrıca sözleşmedeki tanıma uyan bir tehlike ya da tehdit altındalarsa, kendilerine böyle bir baskı uygulanmışsa o halde böyle bir statüye uygun sayılabilirler. Bu örnekten de görülüyor ki, bu gibi vakıalar bakımından her bir insan açısından sorunu değerlendirmenin önemi büyüktür⁴³.

Bir ülkeye ya da ülkemize sığınmış bir insanın gerçeği söyleyip söylemediği veya ülke ulusal güvenliği, kamu düzeni açısından sakıncalı olabilecek eylemlerinin mevcut olup olmadığını tespit edebilmek önemli bir sorundur. Bunun iki kurumsal mekanizması vardır: Ya devletin, ülkesine gelmiş insanları mülakata almak gibi bir denetim mekanizmasından sonra gerçekten bu vasfa uygun olup olmadığını sınamasını gerçekleştirmesi ya da BMMYK'nın faaliyetidir. Bu iki kurumsal mekanizmanın işlediği ülkelerde insan hakları problemi mültecilik statüsünü düzenleyen 1951 Sözleşmesi'nin öngördüğü temel insan hakkı kavramı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Şöyle ki; bireysel ya da grup olarak bir ülkeye sığınmış olan insanları, geldikleri ve başına da bunların geleceği kuşkusunu olan ülkeye geri gönderildiği takdirde, devlet olarak Sözleşme'nin korumakta olduğu temel konu ve amaç ihlal edilmiş olur. Sözleşmenin temel hükmü, "non-refoulement" denen gönüllü olmayan bir iadeyi gerçekleştirme yasağıdır. Ancak, gelinen kaynak ülkedeki durum değişmişse böyle bir durum söz konusu değildir. Ama temel koruma hükmü ve temel insan hakkı bu noktadadır. II. Dünya savaşı sonrasında savaş sırasındaki göç olayları ve yerinden edilmeler dikkate alınarak 1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair

⁴² ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.111.

⁴³ Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, **Hoşgörü Yılı'nda Mülteciler**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996, s.20.

Sözleşme” ile Cenevre’de uluslararası bir hukuk normu olarak yürürlüğe girmiştir⁴⁴. Bir kişinin ülkesini terk etmesi de bir terk edebilme hakkı”dır. Bu sebeple böyle bir hakkın kullanılmasının törpülenmemesi, zedelenmemesi gerekmektedir. Ayrıca bir ülkeye sığınan kişilerin BMMYK’ya ulaşabilme yollarının tıkanmaması, kolaylaştırılması veya başka bir hukuki yardım alabilme kanallarının açık olması gerekmektedir⁴⁵.

Birleşmiş Milletler ve Yüksek Komiserliği, Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF, UNESCO, Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Federasyonu, Dünya Nüfus Fonu ve daha birçok uluslararası kuruluş mülteci sığınmacı veya yerinden olmuş kişilerin temel yaşam ve sağlık gereksinimleri için yardım ve destek sağlamayı amaçlamaktadır. Yine de, bir çok ülke ve olay bu şekilde yaşamak zorunda kalmış kişilere gereken desteği sağlamamakta, şiddet uygulamakta ve geriye sınır dışı etmektedir. Oysa 2. Dünya Savaşı sonrasında 1949 Cenevre’de kabul edilen ve daha sonra 1977’de genişletilen anlaşma bütün ülkelerin uymak zorunda olduğu mülteci, sığınmacı ve yerinden olmuş kişilerin temel insani haklarını tanımlayan düzenlemeleri içermektedir⁴⁶.

Mültecilere tarafsız ve etkili hukukun uygulanabilmesi sağlanabilmelidir. Milli polis ve iç güvenlik kuvvetleri eğitilmeli, bunların insan haklarını ihlal edenler olmayıp insan haklarını korumaları sağlanmalıdır. Sivil toplumun, hükümet organlarında ve hükümet dışı organlarda aktif popüler katılımlarının sağlanması ile olacaktır. Bilinçli vatandaşlar önceliklerini talep edebilmeliler ve anayasalarında yer alan hak ve yükümlülüklerin kağıt üzerinde kalmamasını kontrol edebilmelidirler. Demokrasinin değerlerine ek olmak üzere, insan haklarının uygulanması ve çoğulcu demokrasi, tolerans ve diğerlerinin haklarına saygı gibi prensipler desteklenmelidir⁴⁷.

Uluslararası ve bölgesel nitelikli mülteci hukuku, ülkelere gözetilmesi beklenen ilke ve standartları belirliyor ve sürgündeki toplulukların korunması için önemli bir temel oluşturuyor. Hukuk kuralları özellikle mülteci düşmanlığının arttığı bir dönemde koruma bile sağlamıyor. Ana hukuk belgelerine bağlılığını açıklayan ülkeler bile uluslararası mülteci hukukunu ciddi biçimlerde ihlal ediyor. Mültecilere karşı takınılan tavır etkileyen siyasetçileri, merkezi ve yerel yöneticileri, güvenlik güçlerini, toplum önderlerini, dini kurumları, medya ve genel kamuoyunu hedefleyen etkin bir yetiştirme,

⁴⁴ KILIÇ, Taner, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s. 1264.

⁴⁵ Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.21.

⁴⁶ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), “Kadın - Çocuk Mülteciler, Sığınmacılar ve Göçmenler”, Türk Tabipler Birliği Yayın Organı, Cilt 16, Sayı 4, Temmuz-Ağustos 2001, s. 350.

⁴⁷ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, Oxford University Press, Numune Matbaası, BMMYK 1997, s. 78-79.

eğitim ve bilinçlendirme çabasına gereksinim vardır. Aynı zamanda mülteci topluluklarına uluslararası ve ulusal hukuktan doğan sorumluluklarının anlatılması ve böylece onların yasaları çiğnemeyerek, yerel halkı tehdit edip kendilerine yabancılaştıracak eylemlerden uzak durmalarının sağlanması gerekmektedir⁴⁸.

BMMYK'nın kurulması ve 1951 BM Mülteciler Sözleşmesi'nin hazırlanmasında sorumluluğu büyük ölçüde Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri üstlenmiştir. Bu ülkeler, kendilerini insan hakları ilkeleri ve standartlarının bayraktarı gibi görmektedirler. Ancak, zulümden kaçan herkesin sığınma isteminde ve başka bir ülkeye sığınarak zulümden kurtulmaya hakkı olduğunu belirten İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin sözüne olmasa bile özüne meydan okuyanlar arasında yine en başta aynı ülkeler yer almıştır. Örneğin, Avrupa Birliği, 1997 Haziranında, İspanya'nın bir önerisini kabul etti. Buna göre AB üyesi bir ülkenin yurttaşı bir başka AB üyesi devletten sığınma istemeyecekti. Bu önerinin kabulü BMMYK tarafından eleştirilmiştir⁴⁹.

1 . BMMYK Kurumsal Mekanizmasında Gelişen İnsan Hakları⁵⁰

- **Terk Edebilme Hakkı:** Bireysel olarak ya da grup halinde bir ülkeye sığınan kişi non-refoulement (geldiği ülkeye geri göndermeme hakkı) prensibinden yararlanma hakkına sahiptir. Bu hak bir insan hakkı olarak Sözleşmenin temel hükmünü oluşturmaktadır. 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi 14. madde sığınma hakkı diye bir haktan söz etmektedir. Bu hakkın kullanılmasının törpülenmemesi ya da diğer bir anlatımla engellenmemesi sığınılan devlet tarafından riayet edilmesi gereken bir insan hakkıdır.

- **BMMYK'ne Ulaşma Hakkı:** Sığınılan devletin ödevlerinden biri, hem sığınılan devletin hem de BMMYK'nin denetiminin mevcut olduğu durumlarda sığınmacının BMMYK'ye ulaşmasını sağlamaktır.

- **Uluslararası Mülteci Hukuku Prensiplerinden Yararlanma Hakkı:** 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde öngörülen baskı ya da zulüm altında hissetme halinin sübjektifliği nedeniyle bu hususun tespit edilmesi gerekmektedir. Sığınılan ülkenin yetkili otoritelerince yapılan değerlendirmeler, uluslararası mültecilik hukuku prensiplerine göre değerlendirilmelidir.

⁴⁸ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 81-82.

⁴⁹ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 203.

⁵⁰ ATAMAN, s.32.

2 . Yardım Sağlanması İnsan Haklarının Korunmasındaki Önemi

İnsan Haklarıyla ilgili uluslararası belgelere göre herkesin açıktan korunma, eğitim görme ve yaşamaya elverişli bir barınağa sahip olma hakkı bulunduğu düşünülürse, yardım sağlanmasının insan haklarının korunmasının bir biçimi olarak tanımlanması doğru olur. Yardım programları mülteci topluluklarının korunmasını gerçekleştirebilmektedir. Maliyeti BMMYK ve STK'lar tarafından karşılanan eğitim, öğretim çabaları ile gelir getirici ve eğlendirici etkinlikler mülteci gruplarındaki toplumsal yapının güçlendirilmesi açısından önemli etki yaratabilmekte ve böylece çatışma ve şiddet riskini azaltabilmektedir. Mültecilerin yardım programlarının hazırlanması ve uygulanmasında kamp yönetimine anlamlı biçimlerde katılmaları da mülteci haklarının savunulmasında önemli rol oynar. Mülteci topluluklarında katılım ilkesini mülteciler arasındaki güçlü ve sözü geçen kişilerce, kendi çıkarları doğrultusunda kullanılabilir. Ancak bu ilke etkili bir biçimde yaşama geçirilebilirse, her mülteci topluluğunda bulunan bir kenara itilmiş bireylerin toplumsal ve ekonomik açılardan dışlanmasının azaltılmasına yardımcı olabilmektedir⁵¹.

3 . Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacı İle Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin İnsan hakları Açısından Önemi

1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekince ile kabul eden ülkemiz, bölgesinde mevcut olan sıcak gelişmeleri ve bunun sonucunda oluşan insan hakları ihlallerini göz önünde bulundurarak, 30 Kasım 1994 yılında 6169 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *“Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacı İle Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”*i çıkartarak, iltica konusunda ulusal düzenlemesini 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesine paralel bir duruma getirmiştir. Bu Yönetmelik ülkemizden sığınma ve iltica talebinde bulunan yabancıları “1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne göre mülteci kabul edilenler, Başka bir ülkeye iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni isteyen münferit yabancılar, Topluca sığınmak amacı ile sınırlarımıza gelen yabancılar, Ülkemize yönelik Büyük Nüfus Hareketleri, Muharip Yabancı Ordu Mensupları” olarak

⁵¹ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 83.

kategorilere ayırmıştır⁵². Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'nden kaynaklanan ve 1994 Yönetmeliği ile yapay bir şekilde ortaya koyduğu mülteci-sığınmacı ayırımına, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gerekmektedir⁵³.

Bir ülkeye sığınan bir insan belirli nedenler karşısında kendisini Sözleşme'de öngörülen baskı ya da zulüm altında hissetmesine rağmen bir başkası aynı nedenlerden dolayı aynı tepkiyi göstermeyebilecektir. İşte konunun özneliği ya da sübjektifliği bu noktada ortaya çıkar. Bunu gerçekleştirecek olan da BMMYK veya o ülke devletidir. Türkiye'de 30 Kasım 1994 günü Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikte öncelik İçişleri Bakanlığı ile Emniyet Teşkilatı'na verilmiştir. Hukuk Profesörü Sayın Turgut Tarhanlı "sınırlarımıza topluca gelen veya sınırlarımızı topluca geçen mülteciler ve sığınmacıların ülkemize kabul edilmeleri halinde yapılacak işler ve alınacak tedbirler" bölümü içerisinde "kimlik tespit, silahtan arındırma" başlığını taşıyan 9. maddede gelecek sığınmacı veya mülteci statüsüne uygun kişilerin mutlaka silah taşıdıkları gibi bir potansiyel tavır vardır demek ve bunu hukuk tekniği açısından uygun bulmamaktadır. Hukukun her zaman için istisnaları ve kuralı birbirinden ayırt ettiğini belirtmiştir. Yönetmeliğin 26 ve 29. maddelerinde ise "non-refoulement" kuralı, yani geldiği ülkeye iade edildiği takdirde başına birtakım işler gelebilecek kişilerin durumu düzenlenmiştir. Mesela savaş, silahlı çatışma, krizden dolayı Türkiye'ye sığınmış insanların mutlaka mültecilik statüsüne uygun olması gerekmemekte önemli olan bir şekilde Türkiye'ye gelmiş olmalarıdır. Uyuğunu taşıdıkları devlete iade edilmeleri için 26. maddede, bu savaşın, bu silahlı çatışmanın, bu krizin bitmesi beklenmiştir. Uluslararası mültecilik hukuku bu hususu devletin taktir etmesini yasaklamıştır yani Türkiye makamları bunu tek başına taktir edememektedir. İkinci hususta 29. maddededir. Türkiye, eğer bir kişiyi sınır dışı etme kararı verirse ancak "milli emniyet veya kamu düzeninin sakıncaya uğraması" gibi nedenlerle olmak durumundadır(1951 sözleşmesinde de mevcut olan bir hükümdür). Bu maddede soyut bir nitelendirmeye sınır dışı edilebilmeden bahsedilmiştir. Sebeplerin somutlaştırılması keyfiliği önlemek açısından gereklidir⁵⁴. Bu gerekçeyle sınır dışı edilecek kişinin itiraz hakkı (kendi hakkındaki kararı kim almışsa onun kararına karşı onbeş gün içinde bir üst merciye

⁵² Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, **Yabancılar Hukuku**, Faaliyet 2006, s. 52.

⁵³ ODMAN, Tevfik, "Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum", Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Umuda Doğru Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, Ankara, Ağustos 2004, s. 2.

⁵⁴ KILIÇ, "Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği", s. 1268.

başvurup itiraz eder) vardır. Fakat itiraz ettiği taktirde sonuç olumsuz olursa buna karşı bir başvuru hakkı söz konusu değildir ve yönetmelikte başka bir idari veya yargısal yaptırım söz konusu edilmemiştir. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre “baskı, zulüm, bedeni veya fikri bir ezaya maruz tutulmamalıdır”. Türkiye’de bu sözleşmeye taraf olduğu için yükümlülük altındadır. Kendi ülkelerinde bir şekilde bulunan kişilerin geri gönderildikleri taktirde bu tür bir muameleye maruz kalacakları belliyse ya da bu yönde kuvvetli bir şüphe varsa bu hüküm çerçevesinde iade edilecek kişilerin hukuki kanallar açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kanalını kullanabilmesinin mümkün olduğu düşünülebilir. Bu süre zarfında da bu kişilerin iade edilmemeleri gerekir⁵⁵.

Yönetmeliğin 4. maddesi (Bakanlar Kurulu’nun 16.01.2006 tarih ve 2006/9938 sayılı kararı ile değiştirilmiştir), “Türkiye’ye iltica eden veya Üçüncü bir ülkeye İltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden yabancılardan; Türkiye’ye yasal yollardan gelenler buldukları il valiliklerine, yasal yollardan gelmeyenler ise giriş yaptıkları il valiliklerine gecikmeden müracaat ederler” hükmü yer almaktadır. Yönetmeliğin 6. maddesinin (Bakanlar Kurulu’nun 16.01.2006 tarih ve 2006/9938 sayılı kararı ile değiştirilmiştir) c fıkrası, talebi kabul edilen yabancı, İçişleri Bakanlığınca uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır ve İçişleri Bakanlığınca gösterilecek bir yerde ikamet edebilir demektir. Yönetmelik ve 5683 Sayılı Kanun gereğince ülkemizden sığınma talep eden yabancılardan, illegal yollardan gelenler hakkında bir karar verilinceye kadar müracaat illeri olan Ağrı, Hakkari, Van, Şırnak illerinde mecburi ikamete tabi tutulmaktadırlar. İçişleri Bakanlığı ve BMMYK mülteci ve geçici sığınma müracaatında bulunan yabancılara ayrı ayrı mülakatlar yapmakta ve sığınma statüsü tanıyıp tanınamaya karar vermektedirler. Ülkemizde sığınma statüsü verilen yabancılardan üçüncü ülkelere yerleştirmeleri BMMYK tarafından yürütülmektedir. Geçici sığınmacı olarak ülkemizde kalmalarına izin verilenlerin üçüncü ülkelere gidebilmeleri için nüfusu yoğun olmayan illerimizde geçici ikametlerine izin verilmekte ve bunlardan üçüncü ülkelere kabul edilenler yurtdışına çıkarılmaktadır. Kosova krizi döneminde ülkemize gelen Kosovalılardan bugünkü tarih itibariyle tamamına yakını kendi ülkelerine geri dönüş yapmış, 352 Kosovalının ise muhtelif illerimizde ikametlerine izin verilmiştir. Hakkında olumsuz karar alınan sığınmacıya durum tebliğ edildikten sonra ülkemizi terk etmesi veya alınan karar için

⁵⁵Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.21-24.

ilgili valiliğe itiraz edebilmesi için 15 günlük bir süre tanınır. Bu süre sonunda yabancı, karara itiraz etmiş ise dosyası yeniden incelemeye alınıp, valilikçe İçişleri Bakanlığı'na gönderilir. İtiraz, İçişleri Bakanlığınca sonuçlandırılır ve nihai karar yabancıya tebliğ edilir. İtirazı nihai olarak reddedilenlerin durumu yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde değerlendirilir. İkamet izni verilmesi uygun görülmeyen yabancılara, idarece belirlenen süre içerisinde Türkiye'yi terk etmedikleri takdirde valilikler tarafından re'sen Türkiye'den çıkartılırlar. Sığınma talepleri kabul edilmeyen yabancılar isterlerse menşei (orijin) ülkelerine dönebilecekleri gibi gerekli vize ve biletlerini temin etmeleri halinde orijin ülkeleri dışında bir başka ülkeye de gitmelerine izin verilmektedir. İltica konusunda en önemli sorunlardan biri, sığınmacıların BMMYK'liğinca kabul edilmemeleri ve kabul edilenlerin ise üçüncü ülke vizelerini zamanında alamamasıdır⁵⁶.

D . İltica Hakkı - Sığınma Hakkı (Right of Asylum)

İltica hakkı bireysel bir hak olması bakımından, tanınması devletlerin tasarrufuna bırakılmıştır, yani, bir devlet hakkıdır. 1951 Tarihli Sözleşme'de mültecilerin hukuksal statüleriyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler içermesine rağmen, ilticanın temel bir hak olup olmadığı konusunda herhangi bir belirlemeye yer vermemiştir. Dolayısıyla, Sözleşme, devletleri iltica hakkını tanıma konusunda bir yükümlülük altına sokmamakta, iltica hakkının tanınmasından sonra uyulacak kuralları düzenlemektedir. İltica hakkı, yaşam hakkının yani kişinin bedensel ve fiziksel bütünlüğünü koruma talebinin, yaşadıkları ülkelerde bu açıdan tehlike altında olan kişiler için gerektirdiği bir insan hakları normudur. İltica hakkı açısından mülteci, ülkesinde yaşamının ve özgürlüğünün tehdit altında olduğunu gösteren belgeleri sunmak zorunda değildir. Ancak bu tür belgeler elinde varsa ya da elde edilebilir durumdaysa, görevliye sunulmalı ya da nasıl elde edilebileceği konusunda bilgi verilmelidir. Mülteci, gerekli belgeleri yanında taşıyamayabileceğinden bu belgelere erişim konusunda da bilgi verse yeterli olmalıdır. Hükümetler bu tür bilgi ve belgelere ulaşma işlemini kolaylaştırmalıdır. Ama, örneğin ülkemizde bu tür bir mekanizma

⁵⁶ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 55-57.

yoktur. Mekanizmanın yokluğu, iltica talebinde bulunan kişiye hiçbir yük getirmemektedir⁵⁷.

Sığınma hakkı, bir devletin uyruğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletteki baskılardan kaçan yabancıların ülkesine girmesine ve ülkesinde kalmasına izin verme hakkını belirtmektedir. 20.yy'ın ikinci yarısından bu yana, kişilerin kimi durumlarda başka devletlerin ülkesine hukuksal bir yükümlülük sonucu kabul edilmesi zorunluluğunu açıklayan bir hak biçiminde kullanılmıştır. Bir devletin yabancılara ülkesinde sığınma hakkı tanıyıp tanınamaması o devletin uluslararası yükümlülükleri ve ulusal mevzuatı çerçevesinde değerlendirilecek bir konu olduğundan eğer bir devlet bir antlaşma ile bu konuda belirli bir yükümlülük altına girmişse, ilgili antlaşmanın koşullarını yerine getiren yabancılar bakımından sığınma hakkını tanımak zorundadır. Sığınma ilkesini savunabilmenin önkoşullarından birisi de zaten, sığınma başvurularının değerlendirilmesi sürecinin herkese açık olması gerektiğini savunmaktır⁵⁸. 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde “sığınma” olgusu bir hak olarak kabul edilmektedir. Sığınmanın bir hak olarak uluslararası arenada kabul görmesi, sığınma olgusu için çok büyük bir öneme sahiptir⁵⁹. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 14. maddesinde veya B.M. Genel Kurulu kararıyla kabul edilen 1967 Ülkesel Sığınma Bildirisinde; baskı karşısında herkesin başka ülkelere sığınma hakkının bulunduğu söz edilmesine rağmen, belirttiğim bu belgelerin doğrudan bağlayıcı hukuksal güce sahip olmaması nedeniyle, devletlerin bu konudaki taktir yetkisini ortadan kaldıran ve sığınma hakkını kişiler lehine bir hakka dönüştüren hukuk kuralından söz edilmemektedir⁶⁰.

Bir devlet bir antlaşma ile yükümlülük altında bulunmuyorsa, ülkesinde sığınma arayan yabancılara ilke olarak ulusal mevzuatı uyarınca sığınma hakkını tanıyabilecek veya tanımayabilecektir. Bir devlet bir başka devlete karşı herhangi bir antlaşma ile o devletten kaçan kişilere ülkesinde sığınma hakkı tanımayacağı yönünde bir yükümlülük kabul etmemişse bu yetkisini uluslararası hukukun öngördüğü birtakım koşullar çerçevesinde serbestçe kullanabilecektir. Ancak devletler sığınma hakkını tanıırken

⁵⁷ PEKER, Bülent – SANCAR, Mithat, **Mülteciler ve İnsan Hakkı, Yaşamın Kısımsındakilere Hoş geldin Diyebilmek**, İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayını, Tarihsiz, s.8-9,48.

⁵⁸ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.204.

⁵⁹ BETER, Önder, **Sınırlar Ötesi Umutlar, Mülteci Çocuklar**, SABEV Yayınları No:15, Sosyal Çalışma Dizisi: 12, 2006, Ankara, s. 12.

⁶⁰ PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 6.Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s.206-207.

suçluları adaletten kaçırmak amacıyla keyfi bir biçimde kullanmaması gereklidir. Uygulamada devletlerin kişilere sığınma hakkı tanınması durumu, çok büyük ölçüde yalnızca siyasal suçlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukukun bu konuda getirdiği ikinci koşul, eğer ilgili devletler arasında aksini düzenleyen bir antlaşma ya da bölgesel bir yapıya geliş kuralı yoksa, devletlerin diplomatik sığınmaya izin vermemesi gerekmektedir. Uygulamada sığınma olayı; **Ülkesel sığınma** (territorial asylum) ve **Diplomatik sığınma** (diplomatic asylum) şeklinde gerçekleşmektedir. Ülkesel sığınma bir devletin doğrudan ülkesine sığınmayı belirtmekte ve ülke devletinin ülkesel egemenliğinin olağan kullanımının bir sonucudur⁶¹. Diplomatik sığınmada sığınma arayan kişinin suç işlediği ülke üzerinde bulunan bir yabancı diplomasi temsilciliğine başvurması söz konusu olup, ilke olarak, ülke devletinin ülkesel egemenliğine bir aykırılık oluşturduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bir devletin başka bir ülkedeki diplomasi temsilciliğine sığınan bir kişiyi, ilke olarak, ülke devletine teslim etme yükümlülüğü de yoktur⁶². Böyle bir yükümlülük ancak bu yönde bir antlaşma hükmünün ya da başka yolla kabulün varolması ile olanaklıdır. Sığınma hakkının tanınmasının kesin olabilmesi için bunun iki tarafça da kabul edilmesi en sorunsuz durumdur⁶³.

Sığınma hakkında önemli olan sığınmacı hareketiyle ilgili tüm konuları ele alan, daha yapıcı ve daha kapsamlı bir yaklaşımdır. Ölçüt olarak da sığınma başvurusunda bulunan insanların sayısını ne kadar azalttığını değil, insan güvenliğini ne kadar koruyabildiğini ve insan hakları standartlarıyla ne ölçüde tutarlı olduğunu kullanmak gerekmektedir. Sığınma hakkı konusunda düzenlenmesi gereken alanlardan birisi de güvenli ülke ve güvenli üçüncü ülke kavramlarıdır ve böylece sığınma başvurularını hangi ülkenin değerlendireceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü yasalar ne kadar demokratik olursa olsun her ülkede baskı ve zulüm olayları görülebilir. Bu kategoriye giren ülkelerin bir listesini çıkartan devletler en yakın müttefiklerini ve en önemli ticaret ortaklarını da kaçınılmaz olarak bu listeye aktarabileceklerdir. Sığınmacıların sığınma başvurularını, yasal ve etkili bir değerlendirme mekanizmasına sahip bir ülkeye varır varmaz yapmaları gerekmektedir. Geçmişte başvurulmuş ülkede oturmuş olma, aile bireylerinin bulunması, dil ya da kültürle ilgili yakınlıklar gibi nedenlerle, kimi

⁶¹ U.A.D.'nin **Sığınma Hakkı Davası** kararı, C.I.J., **Recueil**, 1950, s.274-275.

⁶² U.A.D.'nin 13.06.1951 tarihli **Haye de la Torre Davası**'na ilişkin kararı, C.I.J., **Recueil**, 1951, s.81-82.

⁶³ PAZARCI, s. 207-208.

sığınmacıların belirli ülkelerle önemli bağları vardır. Bu gibi bağlar, mülteci statüsüne kabul edilen başvuru sahibinin o ülkeyle bütünleşmesini daha çok kolaylaştırabilir ve sığınma hakkı tanıyan ülkenin üstleneceği toplumsal yardım giderlerinin azalmasına da yardım edebilir. Kimi ülkeler, geçiş yaptıkları son ülkede sığınma başvurusu yapmamış olmalarını gerekçe göstererek sığınmacıları geri gönderecekse, bu insanların gidecekleri ülkenin yüksek koruma standartlarına sahip olması, 1951 BM Mülteciler Sözleşmesini tüm anlamıyla uygulamış ve insan haklarıyla ilgili uluslararası hükümlere saygı göstermiş durumda bulunması gerekmektedir⁶⁴.

Sığınma Talebinin Değerlendirilmesinde; Sığınma talebinde bulunan kişilerle yapılan ilk yüz yüze görüşme yüksek standartta olursa, uygun eğitim almış personelle yasal bir şekilde ve adamakıllı yapılırsa, ülkelerin ve ilgili insanların uzun başvurularla ve yasal işlemlerle uğraşmasına gerek kalmayacaktır. Ayrıca iyi oturtulmuş sığınma kurumlarına sahip ülkelerdeki en iyi uygulamaların, mülteci sorunuyla ilk defa uğraşmaya başlayan ülkelere benimsenmesi ve uygulanması için sistemli bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Sığınma başvurusu konusunda verilecek kararın en kısa sürede alınması ilgili tüm tarafların çıkarınadır. Sanayileşmiş ülkeler, etkili ve süratli belirleme süreçleri oluşturmak için çok daha önce harekete geçselerdi bu sığınma bunalımı büyük olasılıkla engellenmiş olurdu⁶⁵.

Sığınma başvuruları kabul edilmeyen sığınmacıların geri dönüşlerinde ise; daha iyi yollar bulunmalıdır çünkü bu kişilerin çoğunluğunun çıkış ülkelerine geri gönderilmeleri konusunda fazla ilgi gösterilmeyebiliyor. Bu sebeple bu tip kişiler sığınma talep ettikleri ülkede yasa dışı yollarla kalmaya devam etmekte, ekonomik yönden hayatlarına yasal olmayan yollarla yön verebilmekte ve suç dünyasına karışabilmektedirler.

Korunmasına gerek olmadığı görülen insanların başvurularının reddedildiği ülkede kalmalarına yine de izin verilirse, kamuoyunun süre bakımından duyduğu güven sarsılacaktır. Başvuruları reddedilen insanların geri gönderilmesinin kesin olduğu durumlarda, onları ülkeden çıkartmak için kullanılan yöntemler mümkün olabildiğince güvenli, insancıl ve saydam nitelik taşınmalıdır. İnsan hakları, başvuruları reddedilmiş sığınmacılar için geçerlidir. Sığınma talebi reddedilen sığınmacı adaylarını kendi ülkelerine döner dönmez izlemeye alacak düzenlemeler yapılmalıdır. Çıkış ülkeleri, bir

⁶⁴ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 205.

⁶⁵ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 206-207.

başka ülkeden sığınma hakkı isteyen ancak başarısız olan yurttaşlarının geri dönüşünü kolaylaştırmakla yükümlüdür ama birçok ülke maalesef sorumluluğu üstlenmeyi reddetmektedir⁶⁶.

E . Tehlikedeki Mülteci Hakları

Dünyadaki yoksul ülkelerin birçoğu, mültecilere gösterdikleri konukseverlik açısından dikkat çekici bir geçmişe sahiptir. Örneğin, doğal kaynakları çok kıt olan ve yeterli işlenebilir toprağı bulunmayan sekiz milyon nüfuslu Malavi, 1980'lerin ortalarından 1990'ların başına kadar bir milyondan fazla Mozambikli mülteciye ev sahipliğı yapmıştır. BMMYK zorunlu göç kurbanı Mozambiklilerin Malavi'ye sokulmadığı ya da zorla ülkeden çıkartıldığı çok az sayıda olayla karşılaşmıştır. Dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip Afrika'nın hemen hemen tümünde, 1980'li yılların büyük bölümünde beş milyondan fazla Afganlıya ortaklaşa ev sahipliğı yapan Pakistan ve İran'da, Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam'dan gelen mültecilere geçici sığınma hakkı tanıyan Tayland'da ve Amerika kıtasındaki 1980 yılları boyunca ve 1990'ların başında 100.000 den fazla Guetemala'ya sığınma hakkı tanıyarak Meksika'da cömertlik örnekleri sergilenmiştir. Birçok olumlu örneğe karşın, mülteci koruma standartları son yıllarda mültecilere karşı geleneksel olarak en cömert politikaları sürekli uygulayan ülkelerde bile önemli ölçüde aşağı çekilmiştir. Örneğin; Birçok ülke sınırlarını kapatırken bazıları ise mültecilerin topraklarına girmesini engelleyen yasa ve yönetmelikleri yürürlüğe sokarak sığınmaları reddetmiştir. Günümüzde sığınma hakkı tanıyan bir ülkeye kabul edilmek güvenlik konusunda bir güvence sağlamıyor, diğer hakların da sağlanması gerekir aksi taktirde mültecilerin barış ve güvenlik içinde yaşama hakkına yönelik tehdit devam eder ve hatta giderek büyür. Bu tehdit ev sahibi ülkeden, yerel toplumun üyelerinden ya da sürgündeki topluluğa mensup bazı insanlardan kaynaklanabilir. Mülteci kamplarının içinde ve çevresindeki güvensiz ortam, mültecilerin refahına yönelen ve giderek büyüyen bir tehdittir. BMMYK'nın koruma ve yardım etkinlikleri konusunda ise ciddi bir engel oluşturuyor. İnsanca yaşamının en önemli şartı, bedensel güvenliktir. Eğitim, beceri geliştirme, gelir yaratma, eğlence, danışmanlık gibi etkinlikler ve öteki toplumsal hizmetler genellikle bir mülteci kampında en son uygulamaya konulan, mali koşullar ağırlaştığında ise uygulamadan ilk kaldırılan programlardır ki bu uygulama yanlıştır.

⁶⁶ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 215-216.

Çünkü insanların refah içinde yaşamalarının sağlanması için onların toplumsal ve psikolojik gereksinimlerinin de karşılanması gerekmektedir. Bu gereksinimler savaştıkları ya da göz ardı edilirse, mültecilere sağlanan koruma tam sayılmaz⁶⁷.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına göre mültecinin sığınma arama süresince ihlal edilen hakları: **Mültecinin zulüm görme ihtimalinin yüksek olduğu ülkeye geri gönderilmeme hakkı; Mültecinin kabul edilmesi konusunda mantıklı bir ihtimalin bulunmadığı ülkelere geri gönderilmeme hakkı** (Dublin Sözleşmesi ile çözümlenmeye çalışılmış “yörüngedeki mülteci sorunu” olarak da nitelendirilen bu sorun mülteci sınır dışı edilmeden önce yollanacağı ülkeden başvurusunun adil bir şekilde inceleneceği konusunda güvence alınması halinde ortadan kalkabilecektir); **Mültecinin makul olmayacak kadar uzun bir süre ve İnsanlık dışı şartlarda gözetim altında tutulmama hakkı; Sığınmacının zulüm göreceğine inandığı bir ülkeye gönderilmesi yönünde çıkan bir kararın bağımsız ve tarafsız bir organ tarafından tekrar incelenmesi hakkı** (Batı Avrupa Devletleri genellikle temyiz hakkının bulunmadığı hızlandırılmış başvuru usullerini kabul etmektedirler. Sığınma hakkı arayan bir kişinin bağımsız ve tarafsız bir makam tarafından başvurusunun incelenmemesi uygulamasının amacı sığınma arayan kişilerin sayısını azaltmaktadır); **Mültecinin çalışma hakkı** (Mültecinin uzun bir süre davasının sonucunu beklemek zorunda olduğu durumlarda dava karara bağlanana kadar geçen sürede bazı tehditlere uğramaması istenirken çalışma hakkından yararlanıp yararlanmayacağı tartışılan bir konu olmuştur. Bu konu esasında mülteci hakları konusunda en çok ihmal edilen konulardandır. Bu konunun tüm dünyada ve özellikle ülkemizde bir çözüme kavuşturulması gerekliliği şüphesizdir); **Mültecinin siyasi faaliyette bulunma hakkı** (AİHS'nin 16. maddesine göre “10., 11. ve 14. maddede belirtilen hiçbir hüküm sözleşmeye taraf olan devletlerin, yabancıların siyasi faaliyetlerini kısıtlamaya meydan verecek şekilde yorumlanamaz” demektedir. Bu madde ile ilgili olarak ne komisyonun ne de mahkemenin mültecilerin ve diğer yabancıların siyasi faaliyetlerinin konu edildiği bir içtihadına rastlanmamıştır⁶⁸. Belki de kendi güvenliğini garanti altına almaya uğraşan mültecinin siyasi faaliyette bulunma hakkını en azından uzunca bir müddet önemsememesindedir.

⁶⁷ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 62-67.

⁶⁸ ATAMAN, s.41-48.

II . Mülteci Hukukunda Kullanılan Bazı Kavramlar ve Mülteci Hukukunun Tarihsel Gelişimi

A . “İltica - Mülteci – Sığınmacı – Göçmen” kavramlarının tanımlanması ve Mülteci Kitlesinin Özellikleri

1 . İltica – Mülteci – Sığınmacı – Göçmen

İltica (asylum), bir kişinin, uyuşunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletin ülkesini çeşitli baskılar ya da ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle terk ederek, yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciliği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemilerine ya da devlet uçaklarına girmesini ve bu devletin korumasını aramasını içermektedir. Sığınma olayı bir ülkedeki birtakım baskılardan ya da savaştan ve iç çatışmalardan kaçarak gerçekleştirilen *toplucu sığınma* (Örneğin, 1989’dan itibaren Türkiye’ye kaçan Bulgaristan Türkleri ya da “Körfez Savaşı” sırasında Saddam kuvvetlerinden kaçarak Türkiye’ye giren Kuzey Iraklılar gibi) veya baskılar ve kovuşturmalar nedeniyle *bireysel sığınma* (Örneğin, ülkesindeki devletin çeşitli ayrımcı ya da siyasal baskıları ve kovuşturmaları nedeniyle bir siyasetçinin ya da aydının başka bir devlet ülkesine kaçması gibi) biçiminde de gerçekleşebilmektedir. Sığınma olayı hukuksal açıdan sığınma aramanın bir hak oluşturup oluşturmadığı ve sığınma arayanların bir yabancı ülkeye kabul edilmesi durumunda bu ülkedeki hukuksal statü sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır⁶⁹. Eski tarihlerde daha çok dinsel ve etnik hoşgörüsüzlükten kaynaklanan iltica hareketlerinin kaynakları günümüzde daha çok savaş halinde, iç savaşlarda, ihtilal durumlarında, yabancı devlet işgalinde, ırk, din, dil ve etnik köken itibariyle bir ülkede ayırım gözetici ve baskıcı bir yönetimin varlığı halinde ortaya çıkan iltica olayları şeklindedir⁷⁰. Yüzyılımız mültecilerin kaynaklarını ve sayısını artırırken, mültecilerin kabulünde ciddi sıkıntılar doğurmuş ve trajik olaylara sahne olmuştur. 1917 devrimini izleyen dört yıllık iç savaştan sonra 1.5 milyon rejim muhalifi Rusya’dan, 1936-1939 İspanya iç savaşının akabinde Franco rejiminin oturmasından ötürü yüz binlerce rejim muhalifi İspanya’dan, 1949’da Çin devriminden sonra iki milyon rejim muhalifi Çin’den kaçarak başka ülkelere iltica etmek zorunda kaldılar. 1950-1953 Kore Savaşı, 1956 Macaristan ayaklanması, 1959 Küba devrimi, 1959 Tibet işgali, 1947 Pakistan’ın, 1971 Bangladeş’in kurulması, 1948’de Filistin’in

⁶⁹ PAZARCI, s. 202-203.

⁷⁰ ÖZTÜRK, Osman Metin, “Uluslararası Hukuk ve İç Hukukumuz Bakımından İltica Olayı ve Mülteciler”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Yayınlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Sayı:327, Ankara, Ocak 1991, s.150; KILIÇ, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s.1262.

parçalanması, 1975'te Güney Vietnam'ın komünistlerin eline geçmesi, 1980 Afganistan'ın Ruslar tarafından işgali, 1990 Irak'ta kitlesel katliamlar (Bu dönemde Türkiye'ye yaklaşık 90.000 Iraklı akın etmişti), 1992 Yugoslavya iç savaşı ve halen devam etmekte olan Irak savaşı gibi pek çok olayda yüzyılımız milyonlarca kitlesel mültecinin yaraları halen sarılamayan acılarının yaşandığı zaman dilimi olmuştur⁷¹.

Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 Cenevre toplantısında yabancı tanımını “bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse” olarak yapmıştır. Bu tarife göre yabancı, başka bir devletin vatandaşı olabildiği gibi, vatansız veya mülteci de olabilmektedir⁷². **Mülteci**, ülkesinde, kişi olarak ırkından dolayı, dininden dolayı, sosyal görüşleri ve siyasal düşüncesinden dolayı kendini huzursuz, baskı altında hissedip, kendi devletine olan güvenini, kendi devletinin ona tarafsız davranma imkanını kaybettiği düşüncesine kapılıp, ülkesini terk edip, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunup, sığınma talebi o ülkenin yetkilileri tarafından kabul edilmiş kişidir. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesinin 1967 Protokolü ile değiştirilmiş A-2 Bendine göre mülteci “ İrki, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkan ve bu nedenle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya bu korku nedeni ile yararlanmak istemeyen kişidir” demektedir. Aynı maddenin F fıkrası ile, barışa karşı savaş veya insanlık suçu, memleketinde “ağır bir genel suç” veya BM gaye ve prensiplerine aykırı suç işleyenlerin mültecilik statüsünden yararlanamayacakları belirtilmiştir. Mülteciler, kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. *Kısa süreli mülteciler*, ülkelerini bir siyasi bunalım veya savaş nedeniyle terk ederek başka ülkelere gitmiş kimselerdir ve bunların ülkelerindeki bunalımın sona ermesi veya barışın yeniden tesis edilmesi durumunda ülkelerine geri dönmeleri mümkün olanlardır. *Uzun süreli mülteciler* ise, belki de yaşamlarının sonuna kadar devam edebilecek uzun bir süre için mülteci statüsünden çıkamayacak olanlardır. İltica olayının nedenine ve gerçekleşme biçimine göre de mültecilerin bir kısmı, bir ülkedeki ayırım gözetici olaylardan, savaştan ya da iç çatışmalardan kaçarak gerçekleştirilen toplu iltica olayları sonucunda mülteci durumuna düşebilirken, diğer bir kısım mülteciler ise, kişi olarak kendilerine karşı girişilen ayırım gözetici eylemler ve işlemler nedeniyle

⁷¹ KILIÇ, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s. 1262-1263.

⁷² ÇELİKEL, Aysel – GELGEL (ÖZTEKİN), Günseli, **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 12. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2005, s.17.

bireysel iltica olayları sonucunda mülteci durumuna düşmüş olabilirler⁷³. **Sığınmacı**, ülkesini yukarıda belirttiğim nedenlerden dolayı terk eden ve henüz sığınma talebi, kaçtığı/sığındığı ülkenin yetkililerince soruşturma safhasında olan yani mülteci statüsünü kazanamayan kişidir. Mültecilik başvurusunda bulunan kişi bu konu hakkında karar verilene kadar sığınmacıdır. Sığınmacı, sığındığı ülkenin yasalarından mülteci gibi yararlanamamaktadır. Esasında mülteci ve sığınmacı kavramları Türkçe’de eşanlamlıdır fakat uygulamada farklı kullanılmaktadır. Türkiye’de sığınmacı, yasal statü kazanmak amacıyla başvuran ve başvuruları inceleme safhasında olan kişiler ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler için kullanılmaktadır. Avrupa ibaresi dışında mülteci ve sığınmacı aynı şekilde tanımlanmaktadır⁷⁴.

Göçmen, mülteci tanımında bulunan nedenlerin dışında, çoğu zaman ekonomik nedenlerden dolayı, ülkesini (uyruğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletini) gönüllü olarak terk edip, başka bir ülkeye, o ülkenin yetkililerinin bilgisi ve izni ile yerleşme amacıyla giden kişi olup o ülkede o devletin uyrukluğunu kazanana kadar özel bir mevzuata bağlı bulunmaktadır. Ekonomik kaygılar ile daha müreffeh bir ülkede yaşama gayesi güdülerek ülkelerini terk edenler veya başka bir sebeple ülke değiştirenler mültecilik statüsünden yararlanamayacaklardır. Göçmen olarak kabul edilme talebinde bulunan kişiler, Türkiye’ye göçmen vizesi ile gelebilirler, muntazam pasaport ile yabancı sıfatı ile gelip bu konuda talepte bulunabilirler veya Türkiye’ye iltica ederek göçmen olarak kabul edilme isteğinde bulunabilirler. Bu şekillerde yapılan göçmen talebinin şartları ve Türkiye’de yararlanacağı haklar ve devlet yardımları, ilgili yasa ve yönetmeliklerin hükümlerine göre yapılmaktadır⁷⁵. Mülteci ile göçmen arasındaki farklar: Mülteciler mallarını mülklerini geride bırakarak güvenli bir ülkeye yerleşmek amacıyla göç ederler, Göçmense ekonomik anlamda daha rahat yaşamak için gönüllü olarak ülkesini terk ederler. Mülteciler aniden yer değiştirdiğinden daha zor şartlarda yolculuk yaparlar, göçmenlerin olanakları daha fazladır. Mültecileri göçmenlerden ayıran en önemli farklardan biri ise mültecilerin göçlerini kolaylaştıracak

⁷³ ÖZTÜRK, s. 150-151.

⁷⁴ BUZ, Sema, **Türkiye’deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.7.

⁷⁵ ÇELİKEL – GELGEL, s.23.

resmi belgelerden yoksun olmalarıdır. Ayrıca göçmenler kendi ülkelerinin korumasından faydalanabilmektedirler⁷⁶.

Kaçak Göçmenler ise gittikleri ülkelerin otoritelerine kendilerini bildirmeden veya o otoritelerin müsaadesini almadan o ülkede yaşamakta olan insanlardır. Türkiye’de kabul edilen Türk soylu ve Türk kültüründen gelen kişilere de Türk mevzuatında mülteci denmemekte, göçmen denmektedir ama kendi özel durumları incelendiğinde onlar da kendi yaşadıkları ülkeleri ya ırkı, ya dini nedenlerden dolayı terk etmek durumunda kalmışlar, geldikleri ülkelerde kendilerini güven içinde hissetmişlerdir. Bazı sebeplerle evlerini ve ikametgahlarını terk etmek zorunda kalan ve fakat vatandaşı olduğu ülke sınırları içinde bulunan kişi ise mülteci olmayıp, **zorunlu iç göçe tabi tutulmuş insanlar** yani **yerinden edilmiş kişilerdir**⁷⁷.

2 . Mülteci Kitlelerinin Özellikleri

Genelde Avrupa’ya mültecilik talebinde bulunan kişileri kökenlerine göre üç gruba ayırabiliriz: Başta Romanya, Yugoslavya ve Polonya gibi ülkelerin oluşturduğu Doğu-Avrupa kuşağı, Türkiye, Lübnan, Filistin, İran ve Sri Lanka gibi ülkelerin içinde bulunduğu Ortadoğu ve Asya kuşağı ve Somali, Uganda ve Gana gibi ülkelerin yer aldığı Afrika kuşağıdır. Seksenli yıllarda Türkiye kökenli mülteciler de toplam mülteciler içinde önemli bir oran tutmaktaydı. Türkiye’de 1970-1980 yılları arasında önce anarşi biçiminde başlayan siyasal ve toplumsal kargaşa 1980’de bir askeri darbe ile neticelenmiş ve bu siyasal ortamın bir sonucu olarak seksenli yıllarda Avrupa ülkelerine doğru bir mültecilik akımı baş göstermiştir. Bugün hala bu akımın sürüyor olması, mültecilik akımının ekonomik faktörler tarafından da beslendiğini göstermektedir. Türk mültecilerin en fazla yöneldikleri ülke Almanya’dır. 1983 ve 1986 yılları arasında Almanya ve Hollanda’ya sığınma talebinde bulunan Türklerin sayısı 25.000 kişiyi aşmıştır. 1986 yılında Fransa’ya ise 3000 kişi başvuruda bulunmuştur⁷⁸.

⁷⁶ ATAYÜN, Yurt, **Mülteciler Sorununa Sosyolojik Bir yaklaşım: Van Örneği**, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van 2002, s.8.

⁷⁷ Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.8; KILIÇ, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s.1262.

⁷⁸ CANATAN, Kadir, “Avrupa’yı Tehdit Eden Göç: Kitleleşen Mülteci Akımı”, Kitap Dergisi, Baskı:Kilim, Cilt:Bayrak, Mayıs-Haziran 1992, s. 29.

Genel olarak zorunlu göç ya da mültecilik akımının nedenleri⁷⁹:

a . Siyasal ve toplumsal kargaşalık ya da istikrarsızlık ki, bu darbe, devrim, diktatörlük, direniş, iç savaş ve benzer biçimlerde tezahür etmektedir.

b . Uluslararası gerginlikler, savaşlar ve işgaller, bu bağlamda Afganistan'da Filistin'de, Eski Yugoslavya'da, Irak'da ve diğer bazı bölgelerde meydana gelen savaşın yarattığı kaosu çevre ülkelere doğru harekete geçirdiği kitlesel göçler vardır.

c . Etnik-kültürel ve dini azınlıkların ya da bazı siyasal grupların bilinçli olarak baskı altına alınması, asimilasyona tabi tutulması ve zorunlu göçe zorlanmaları (Bulgaristan'ın Türk azınlık üstünde uyguladığı baskı ve asimilasyon gibi).

d . Doğal felaketler; Sel, deniz baskını, deprem, kasırga, kıtlık, açlık ve benzer biçimlerde meydana gelen doğal felaketlerde göç ve mültecilik akımının önemli nedenlerindendir.

Ulusal ve Uluslararası mülteci ayırımının belirtilmesi önemlidir. Çünkü, ulusal ve uluslararası mülteci ayırımı Türkiye'nin de kullandığı bir ayırımdır. **Ulusal mülteciler**, milliyetleri nüfusun çoğunluğuyla aynı olduğu bir memlekete sığınanlardır. Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan, Yunanistan'dan Türkiye'ye sığınan Türk soyundan gelenlerin ulusal mülteci olduğu kabul edilebilir. Bir de, sığındığı ülkenin halkına yabancı olanlar vardır, bunlara da **uluslararası mülteciler** denmektedir. **Ekonomik ve siyasal mülteciler** çok önem arz etmemektedir. Bazı kişiler buldukları ülkelere ekonomik sebeplerle ayrılmaktadır. Bu sebebin yanında takibata uğrama korkusu ve başka sebeplerin de varlığı halinde, terk eden kişi mülteci sayılmaktadır⁸⁰.

B . Sığınma Konusunda Uluslararası Düzeydeki Tarihi Gelişmeler

Sığınma olaylarına bağlı uluslararası hukuk düzeyindeki düzenlemeler 20. yüzyılda gerçekleştirilebilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki olaylara bağlı olarak, siyasi kanaatleri yüzünden vatandaşı olduğu ülkeyi terk edip, takibata uğramak korkusuyla ülkelerine dönmek istemeyen kişilerin çoğu, mülteciler probleminin milletlerarası alanda ciddi bir şekilde ele alınmasını gerektirmiş ve böylece topluca belirli bir ülkeyi terk eden kişilere yardım etme biçiminde ortaya çıkan koruma ve yardım mekanizmalarının ilk örneği Milletler Cemiyetinin bir kararı ile

⁷⁹ CANATAN, s. 29-30.

⁸⁰ ATAMAN, s.8.

gerçekleştirilmiştir⁸¹. Ünlü Norveçli kaşif F. Nansen 1921 yılında Milletler Cemiyetince Milletler Cemiyeti Sığınmacılar Yüksek Komiseri olarak atanmıştır. Komiserliğin görevi, genel olarak mültecilerin hukuki durumunu teminat altına almaktır. Nansen'in ölümü üzerine, 1930 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde Sığınmacılar için Uluslararası Nansen ofisi adını taşıyan bir organ kurulmuş ve bu kurumlar Sovyet devriminden kaçan Ruslar ve bu ülkedeki kimi azınlıklar ile Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında Osmanlı imparatorluğu ve Almanya'dan kaçan azınlıklara, kimlik belgesi ve pasaport yerine geçecek yolculuk belgeleri vermeye ve geçici süre barınmalarına yardımcı olmaya çaba göstermiştir. Hitler Almanya'sından 1933'te başlayan topluca ülkeyi terk etme olayları üzerine M.C. Konseyi'nce atanan bir Yüksek Komiserin yönettiği bir Yüksek Komiserlik Londra'da kurulmuştur. Karşılaştıkları ağır sorunları çözmekte zorlanmaları nedeniyle gerek Milletler Cemiyeti Nansen Ofisi gerekse Londra'daki Yüksek Komiserlik 1938'de kapatılarak, Milletler Cemiyeti 1938'de bunların yerine Londra'da aynı kişi tarafından yönetilecek olan ve Hükümetler arası sığınmacılar komitesi ile yeni bir Yüksek Komiserlik oluşturmuştur⁸².

Bu dönemde faaliyet gösteren kurumlar yalnızca yardım amaçlı çalışmalarla kalmamış, sığınma olaylarına ilişkin olarak birkaç anlaşma imzalanmasını da sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefikler kurtardıkları ülke halklarına yardım ve yabancı ülkelerde bulunan kişilerin ülkelerine geri dönmesini sağlamak amacıyla 09.11.1943'te Yardım ve Yeniden İnşa için Birleşmiş Milletler Yönetimi (U.N.R.R.A.) adı verilen bir organı kurmuşlardır. B.M.'in oluşması ile bir uzmanlık kurumu olarak öngörülen Sığınmacılar Uluslararası Örgütü (O.I.R., I.O.R.) kurulmuştur. Bunun üzerine U.N.R.R.A. ile Londra'daki Hükümetler arası Sığınmacılar Komitesi'nin ve Yüksek Komiserliğin görevleri de 31.12.1946'da son bularak Sığınmacılar Uluslararası Örgütüne devredilmiştir. Bu arada, B.M. Genel Kurulu, 14.12.1950 tarihli bir kararı ile, sığınma sorunlarıyla ilgilenmek üzere B.M. Sığınmacılar Yüksek Komiserliği (H.C.R.) Statüsünü kabul etmiştir. Genel olarak sığınma arayanların ve sığınmacıların isterlerse ülkelerine dönmesine, istemezlerse yeni ülkelere yerleşmesine ve uyum sağlamasına yardımcı olma amacı güden bu Yüksek Komiserlik, bölünmüş ülkelere göç eden ya da belli kurumların özel uğraş alanına giren sığınma durumlarıyla ilgilenmemektedir. Sonradan, B.M. Genel Kurulunun

⁸¹ ÇELİKEL – GELGEL, s.19.

⁸² PAZARCI, s. 203-304 ; ODMAN, Tefvik, **Mülteci Hukuku**, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, Ankara, 1995, s.17-18.

08.12.1949 tarihli bir kararı ile, Ortadoğu'daki Filistinli Sığınmacılara Yardım ve Çalışmalar Birleşmiş Milletler Ofisi (U.N.R.W.A) kurulmuş ve önceki organın yerini almıştır. Bu organ bugün de görevini sürdürmektedir⁸³.

B.M. bünyesinde günümüzde tek evrensel nitelik taşıyan Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Sözleşme 28.07.1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 22.04.1954'ten bu yana yürürlüktedir. Türkiye de anılan sözleşmeyi 29.08.1961 gün ve 359 sayılı bir yasa ile onaylayarak 30.03.1962'den bu yana yürürlüğe koymuştur⁸⁴. Anılan sözleşmenin kimi hükümleri 31.01.1967 tarihli Ek Protokol ile birtakım değişikliklere uğramıştır. Türkiye Ek Protokolü de 1.7.1968 gün ve 6 sayılı kararname ile onaylayarak taraf olmuştur⁸⁵.

1951 Sözleşmesinden bu yana gerek sığınma olayına gerekse sığınmacıların korunmasına yönelik birtakım bölgesel antlaşmaların imzalandığı ve kimi uluslararası belgelerin kabul edildiği görülmektedir.

Bölgesel antlaşmalar şunlardır:

1. 28.03.1954 tarihli Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi
2. 28.03.1954 tarihli Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi
3. 10.09.1969 tarihli Sığınmacılara İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi

Afrika Konseyi Çerçevesinde imzalanan bölgesel antlaşmalar:

1. 20.04.1959 tarihli Sığınmacılar için Vizenin Kaldırılması Avrupa Sözleşmesi
2. 13.12.1967 tarihli Suçluların Geri Verilmesi Avrupa Sözleşmesi
3. 16.10.1980 tarihli Sığınmacıların Sorumluluğunun Transferine İlişkin Avrupa Antlaşması

Bölgesel nitelikli uluslararası bildiriler ise:

1. Latin Amerika Devletlerinin kabul ettiği 1984 Cartegana Bildirisi
2. 1977 Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi
3. 1966 Sığınmacı Statüsü ve Muamelesi Konusunda Bangkok İlkeleri
4. B.M. bünyesinde de 1967'de B.M. Ülkesel Sığınma Bildirisi⁸⁶

⁸³ PAZARCI, s. 204-205.

⁸⁴ Bkz. **R.G.**, 5.9.1961, Sayı 10898.

⁸⁵ Bkz. **R.G.**, 5.8.1968, Sayı 12968.

⁸⁶ PAZARCI, s.205-206.

Mülteci Hukuku kavramı, ülkeler tarafından uyulması gereken ilke ve standartların düzenlendiği uluslararası kaynakların toplamını anlatmaktadır. Mültecilerin durumunu, uluslararası hukuk açısından düzenleme ve mültecilerle ilgilenecek bir uluslararası kuruluş meydana getirme ihtiyacı 20. yy'ın başında belli olmuştur. Bu dönemde, mülteci hareketleri yepyeni bir boyut kazanmış ve sadece belli ülkeleri ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir meseleye dönüşmüştür. 1912 yılındaki Balkan savaşı, 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı ile 1917 yılındaki Sovyet Devrimi sırasında Avrupa ve Asya kıtaları ile Orta Doğu'yu kapsayan büyük bir coğrafyada milyonlarca kişi göç etmiştir. Böylece, uluslararası göç hareketleri sonucunda tüm dünya bu insanlık dramıyla karşı karşıya kalmıştır. Milletler Cemiyeti döneminde uluslararası düzenleme ve örgütlenme yönünde bazı girişimler olduysa da asıl kalıcı sonuçlar Birleşmiş Milletler döneminde alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında insanlığa karşı suçlar bakımından tarihte eşi görülmemiş olaylar yaşanması, savaş sonrası uluslararası düzenin inşasında insanlık ve insan hakları kavramlarının ve değerlerinin özel bir önem, belirleyici bir rol edinmesine neden olmuştur⁸⁷.

Mülteci ve göçmen akımlarında devletlerin mali yükü arttığından mülteci ve göçmenlere karşı daha defansif bir yaklaşım izlenmeye başlanmıştır. Devletler farklı standartlar uygulamaya başladıkça mülteciler daha fazla yardım sunan devletlere yönelmiş o zaman da yük dağılımı eşit olmamıştır ve özellikle 90'lı yıllarda inanılmaz mülteci akımları olmuştur. 90'lı yılların sonunda Amsterdam anlaşması ile iltica ve göç meseleleri Avrupa topluluğu çatısı altında toplanmıştır. Böylece Topluluk, devletleri bağlayıcı düzenlemeler yapabilecek ve göç ve iltica konusunda yasaları uyumlaştıracaktı. Avrupa Birliği ülkeleri göç ve iltica konusunda, Vasif Yönergesi, Geçici Koruma Yönergesi, Dublin anlaşması ve bu anlaşmaya ilişkin tüzük çıkarmıştır. Dublin anlaşması yük paylaşımı ve geri kabul anlaşması konusuna açıklık getirmiştir.

1 . 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Convention Relating to the Status of Refugees)

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, mülteci sorununun hala çözülmemiş olması, mültecilerin hukuki statülerinin belirlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Cenevre Sözleşmesi öncelikli olarak sığınmanın yasal çerçevesini

⁸⁷ PEKER, Bülent – SANCAR, Mithat, s.10.

belirleyerek insani bir gereksinime karşılık vermek amacıyla tasarlanmakla beraber Soğuk Savaş politikalarının amaçlarına da hizmet etmek üzere düşünülmüş bir belgeydi. Önem verilen husus, kişinin sivil ve siyasi haklarına riayetden çok kolektif komünist ideallerin ilerletilmesi mücadelesinin önemli olduğu Demir Perde Ülkelerinden kaçan mültecilere koruma sağlamaktı⁸⁸. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1947-1950 yılları arasında Sözleşme'nin hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kurulmasını kararlaştırdığı bir Özel Komite tarafından, mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin bir sözleşme tasarısı hazırlanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kararlaştırdığı gibi mültecilerin hukuki durumlarıyla ilgili bir sözleşme ve vatansız kişilerin statülerine ilişkin bir protokol hazırlanması ve imzalanması için Resmi Delegeler Konferansı'nın yapılmasını kararlaştırmış ve bunun üzerine Resmi Delegeler Konferansı 2-25 Temmuz 1951 tarihleri arasında Cenevre'de Birleşmiş Milletlerin Avrupa Bürosunda toplanmıştır. Konferansa 26 Devlet katılmıştır. Bu devletler içinde Türkiye de vardı. Genel Kurul'un talebi üzerine, BMMYK, IRO, ILO ve Avrupa Konseyi oy hakları olmadan Konferansa davet edilmişlerdir. Ayrıca, bazı STK'lar da Konferansa gözlemci olarak katılmışlardır. Konferans katılımcıları, görüşmelerde Özel Komite'nin hazırlamış olduğu Sözleşme tasarısını, önsözünü ve "mülteci" deyiminin tanımını veren 1. maddeyi dışarıda tutarak esas almıştır. Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde hiç çekimser ve olumsuz oy olmadan 24 oyla kabul edilen ve Devletlerin imzasına açılan ve Mültecilerin Durumuna İlişkin Sözleşme 28 Temmuz-31 Ağustos 1951 tarihleri arasında imzaya açılmıştır ve uluslararası mülteci hukukunun temeli olarak kabul edilmektedir. Sözleşme 21 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁸⁹. 1951'den bu yana yabancıların hakları diğer bazı insan hakları ve göç ile ilgili uluslararası yasalar ile çok gelişme göstermiştir. Yabancıların durumlarıyla, bir ülke vatandaşlarının durumları arasındaki statü farkı, 50 yıl öncesine göre daha azalmıştır⁹⁰.

⁸⁸ ÖZDEMİR, Taner, **Van İlinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne İltica Talebinde Bulunan Mültecilerin Sorunları Üzerine Bir Çalışma**, Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van 2001, s.3.

⁸⁹ ULUŞAN, Aysin, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteciler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 1993, s. 5-7; CİVELEK, İsmail, **1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar**, Cilt 10, Sayı 35, 2000-2001.

⁹⁰ JAEGER, Gilbert, "Opening Keynote Address: The Refugee Convention at Fifty", A view From Forced Migration Studies, International Association for the Study of Forced Migration, Published by Lexington Books, UK 2003, s.14.

Sığınma hakkını tanımanın, bazı ülkelere son derece ağır yük yükleyebileceğini ve uluslararası kapsamı ile, niteliği Birleşmiş Milletler’ce kabul edilmiş bulunan bir sorunun, uluslararası işbirliği olmaksızın tatmin edici bir şekilde çözümlenemeyeceği aşıkardır. Devletlerin, mülteci sorununun toplumsal ve insani yönlerini kabul ederek, bu sorunun devletler arasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek, hazırlıkta esas alınmıştır⁹¹. Cenevre Sözleşmesi özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa içerisinde yerinden edilenler için yürürlüğe konmuştur. Özellikle Sovyetler Birliğinden kaçan insanları temel hedef grubu olarak gören sözleşme, “ 1 Ocak 1951 tarihinden önce ortaya çıkan olaylar” ibaresiyle **zamansal olarak da bir sınırlandırma** getirmiştir. Böyle bir sınırlamanın nedeni, Devletlerin yükümlülüklerini, bilinen olaylar nedeniyle ülkelerini terk eden mültecilerle sınırlamak istemeleri ve bilinmeyen olaylar için açık kart vermek istememeleridir. Bir kişi 1 Ocak 1951 tarihinden sonra da ülkesini terk edip mülteci olabilir ama söz konusu mülteci ülkesini bu tarihten önce meydana gelen olaylar sonucunda terk etmiş olmalıdır. Sözleşme ayrıca taraf devletlere **coğrafi bakımdan da bir sınırlandırma** getirmiştir. İsteyen devletler 1 Ocak 1951 tarihinden önce yalnızca Avrupa’da geçen olaylara ilişkin olarak mülteci statüsünü tanıma yoluna gidebilecekler, isteyen devletler ise anılan tarihten önce bütün dünyada geçen olaylara bağlı olarak mülteci statüsü tanıma yoluna gidebileceklerdir. Türkiye de Avrupa’da geçen olaylara ilişkin olarak mülteci statüsünü tanıma yoluna gitmiştir. Devletler sözleşmeyi imza, onay veya katılma sırasında bazı maddelere çekince koymaktadırlar. Yalnız, sözleşmenin 42/1. maddesi gereği; Mülteci tanımını içeren hükümlere (1.md.); Irkı, dini veya asıl ülkesi bakımından ayırım gözetmeme hükmüne (3. md.), Dini vecibeleri yerine getirmede özgür olmaya ilişkin hükme (4.md.); Mahkemelere müracaat hakkına ilişkin hükme (16/1.md.); Sınır dışı veya iade etme yasağına ilişkin hükme (33.md.); Ulusal kanun ve tüzükler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bilgi verilmesine ilişkin hükümlere; önceki sözleşmelerin şimdiki durumuna ilişkin hükümlere ve nihai hükümlere (36-46. md) çekince konması engellenmiştir. Ayrıca konulan çekinceler Sözleşmenin 42. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde her zaman geri çekilebilir⁹².

⁹¹ BMMYK, Adalet ve İşlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, Yayıncı: Avrupa Komisyonu, Basım Yeri: Viyana, s. 65.

⁹² ULUŞAN, s. 8-11; BETER, s. 13-14; ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.31.

Cenevre Sözleşmesi, daha önce mülteci sorunuyla ilişkili olarak kabul edilmiş bütün belgelerin yeniden gözden geçirilmesi sonucunda, uluslararası korumanın yaygınlaştırılması amacıyla kabul edilmiştir. Sözleşme temel dayanağını, Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve ayrımcılık yapmama ilkesinden almaktadır. Cenevre Sözleşmesi mültecilik olgusuna uluslararası bir bakış açısı kazandırması, mülteci terimini tanımlaması ve mültecilik statüsünün verilmesinde asgari ölçütleri düzenlemesi bakımından çok önemlidir. Mültecilik statüsünü belirleyen 1951 sözleşmesi ve 1967 protokolü, Birleşmiş Milletlere üye devletler tarafından imzalanan, belli şartların varlığı halinde asgari temel haklardan yararlandırılmak üzere, yerlerinden çıkmış kişilerin hukuki statülerini düzenleyen, konusu mülteciler olan, tarafları devletler olan belgelerdir. 1967 protokolü ile var olan sınırlamaların kaldırılmasıyla birlikte Avrupa dışında meydana gelen ve 1951 tarihinden sonra meydana gelen olayları da mültecilik olgusu çerçevesinde ele alması sözleşmenin etki ve uygulama alanını genişletmiştir⁹³. 1951 sözleşmesinin hüküm altına aldığı noktalar⁹⁴:

- 1951 Sözleşmesinde taraf devletlerin uyması gereken ilk yükümlülük, aynı konumda bulunan fakat farklı dinlerden , kültürden, milletlerden gelen mültecilere sadece bu farklılıkları yüzünden ayırım gözetmeden, eşitlik (yatay eşitlik) uygulanacağını vazederek hükümdür. Buna ilaveten devletler;
- Temel insan haklarından olan mültecilerin dini ibadetlerini yerine getirme, çocuklarının din eğitimi hürriyeti bakımından en az *vatandaşlarına uyguladığı muamelelere uygun davranması* gerekmektedir.
- Buluş, desen, model, ticari marka, ticari ünvan gibi sınav mülkiyet haklarıyla, edebi, artistik ve ilmi çalışmalarla ilgili hakların korunmasında kendi *vatandaşına sağladığı korumanın aynısını* sağlamalıdır.
- Mültecilerin haksızlığa uğraması halinde adli yardım, teminat akçesi, muafiyet dahil mahkeme başvurularında adil yargılanma temel insan hakkı olduğu için mültecilere de *vatandaşı gibi davranması* gerekmektedir.
- Nüfusun genelinin tabii olduğu ve nadir bulunan maddelerin dağıtımında uygulanması gereken bir vesika sistemi söz konusu olduğunda, mültecilere *vatandaşı gibi davranılması* gerekmektedir.

⁹³ BETER, s. 13-14; ALTINIŞIK - YILDIRIM, Ocak 2002, s.31.

⁹⁴ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.31-33.

- Temel eğitim hakkı konusunda devlete, *vatandaşına yapacağı uygulamayı* yapması gerektiğini, temel eğitim dışındaki eğitimleri için en az *yabancılara tanınacak hakları tanınması* gerekmektedir.
- Sosyal yardım ve iâşe konusunda da mültecilere *vatandaşına davrandığı gibi* davranmalıdır.
- Maaşın bir parçası ise aile yardımı, çalışma saati başına ücret, fazla mesai, ücretli tatiller, fazla çalıştırma yasağı, asgari çalışma yaşı, çıraklık ve mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması ve toplu ücret görüşmelerinden yararlanma gibi çalışma ve sosyal güvenlik konularını içeren konularda devlet mültecilere *vatandaşı gibi uygulama* yapacaktır.
- Devletler resim, harç, vergi alınması gerektiğinde mültecilere *vatandaşlarına uyguladığından fazla uygulayamayacaktır*.
- Siyasi amaç ve kar amacı gütmeyen dernekler ile mesleki sendikaları oluşturma bakımından *yabancılara tanınan en uygun muameleleri* mültecilere de uygulanması gerekmektedir.
- Kişilerin ekonomik hayatları ile ilgili olan ve fikri emeğindense, fizik gücü veya nakdi sermayenin daha gerekli olduğu tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret alanında kendi işyerlerini açmak, sanayi, ticari şirket kurmak hakları ile ilgili olarak yapılacak muameleler konusunda *yabancılara uygulanan hükümler* uygulanacaktır.
- Yasal olarak ikamet eden mülteci, taraf devletin yetkili makamlarınca tanınabilir bir diploması olup, ihtisas mesleğini icra etmek istediğinde de yine *yabancılara getirilen uygulamalar* gibi muamele görecektir.
- Devletin toprak politikası ile ilgili olan vatandaş dışındaki kişilerin mülk edinmeleri konusu, devletlerin hassas konularından olması nedeniyle, konut edinme hakkı konusunda taraf devletlerin en az *yabancılara tanınan haklar kadar hak sağlaması* gerekmektedir.
- Kimi yerlerde kamu düzeni ve ulusal güvenliğin sağlanması için giriş çıkışlar yasak, kimi yerlerde ise izne tabiidir. Mültecilere ikamet seçme ve seyahat konusunda en az *yabancılara tanınan özgürlüklerin tanınması* gerekmektedir.

Sözleşmede evrensel prensipler gereği devletin uyması gereken kurallar da vardır. Bunlar⁹⁵:

⁹⁵ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.33.

- Yasa dışı yollardan gelen mülteciye bu nedenle ceza verilemez, gerekli olan sınırlamalar dışında hareket serbestisinden kısıtlamalar yapılamaz (madde 31).
- Sınır dışı etme usul ve esaslarını düzenlerken, sınırlama nedenlerini belirtmiş, kamu düzeni ve ulusal güvenlik nedenleri dışında herhangi bir nedenle sınır dışı edilemeyeceğini, mevzuatlar gereği işletilmiş yasal bir prosedür sonunda yetkililerce karar verilmesini, ayrıca verilen karara karşı temyiz etme imkanının tanınmasını ve sınır dışı etme kararı çıkmışsa, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar zaman tanınması gerektiği hüküm altına alınmıştır (madde 32).
- Kişilerin geri gönderme halinde zulüm görme riski olan yere iadelerini yasaklamaktadır (madde 33).

Sözleşmecî devletin, mültecilerin hukuki durumlarını düzenleyici iç hukuk mevzuatlarını hazırlamalarında yol gösterici olarak uyması gereken bu kurallara karşı mültecinin uymakla yükümlü olduğu konular vardır. Örneğin⁹⁶;

- Mülteci bulunduğu ülke yasa ve diğer mevzuatlarına, kamu düzeni için alınan önlemlere uymakla yükümlüdür (madde 2).

1951'den bu yana birçok değişiklik meydana gelmiş ama 1951'de yürürlüğe giren BM Mülteciler Sözleşmesi halen mülteciler için taşıdığı hayati önemi korumaktadır. Mülteci sorunuyla başa çıkmak amacıyla düzenlenen bu sözleşmenin ve mültecilerle ilgili öteki belgelerin hükümlerine uymak, ülkelerin kendi çıkarlarıdır⁹⁷.

a . 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmeye Göre Mülteci Tanımı

Bu sözleşmeye göre mülteci, “menşei ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişidir”. Batılı devletler tarafından kurulan ad hoc komitesi, mülteci tanımını ele almış ve haklı bir nedene dayanan baskı ve zulüm kavramını sözleşmeye eklemiştir. Komite mülteci tanımıyla ilgili tartışmalar sonucunda, Fransa, İngiltere ve ABD temsilcilerince hazırlanan tanım bazı değişikliklerle kabul etmiştir. Bu tanım, genel olarak haklı bir

⁹⁶ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.34.

⁹⁷ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, s. 81.

nedene dayalı baskı ve zulüm konsepti temel alınarak hazırlanmış ve 1951 yılı başlangıcı sözleşmenin uygulanması için belli bir sınır olarak kabul edilmiştir⁹⁸.

1951 sözleşmesine taraf olan bütün devletler bu sözleşmenin 1. maddesi gereğince mülteci tanımına giren kişilere kendi ülkelerine geldikleri takdirde mülteci statüsünü tanımak zorundadır. Sözleşmenin 1. maddesinin A fıkrasının 1 numaralı bendine göre, 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolüne veya Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılanlara mülteci denilmekte ve haklarında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme hükümleri uygulanacak; 2. bendine göre ise, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler de mülteci sayılacaktır. Sözleşmenin 1. maddesinin B fıkrası ise isteyen devletlere 01.01.1951 tarihinden önce sadece Avrupa'da geçen olaylara ilişkin olarak mülteci statüsünü tanıyabileceklerine ve isteyen devletlerin de bu tarihten önce bütün dünyada geçen olaylara bağlı olarak mülteci statüsünü tanıyabileceklerine açıklık getirmiştir. Türkiye ise 1926 ve 1928 Antlaşmaları'nın dışında olmak şartıyla ve 1951 tarihinden önce sadece Avrupa'da geçen olaylara ilişkin olarak mülteci statüsünü tanıyacağını belirterek sözleşmeyi kabul ettiğini bildirmiştir. 1951 sözleşmesinde yapılan mülteci tanımında, BMMYK'nın kurucu yasasında yapılan tanımlamadan farklı olarak sadece mülteci tanımına alansal kısıtlama getirmiş ve bir de kişilerin belli bir sosyal gruba mensubiyetlerinden dolayı (bir sosyal gurubun, hükümet ya da yönetimi elinde bulunduranlar tarafından zulüm görebilecekleri dikkate alınmıştır) da mülteci olabileceklerini kabul etmiştir⁹⁹.

Cenevre Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde geçen "Mülteci" Tanımının Uyumlaştırılmış Bir Şekilde Uygulanması Hakkında 28 Temmuz 1951 Tarihli Ortak Tutum'da (Brüksel, 4 Mart 1996) "ulusal ya da uluslararası hukuk uyarınca, bir kişinin 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında yer almayan bir nedenden ötürü ülkede kalmasını

⁹⁸ CİVELEK, s. 101.

⁹⁹ CİVELEK, s.101-102.

sağlayabilecek başka bir statü söz konusu olabileceği ve bir kişinin herhangi bir nedenle 1951 Sözleşmesi uyarınca verilen korumaya uygun görülmemesi durumunda bile uluslararası korumaya ihtiyacı olabileceği” bu sebeplerle mülteci olarak tanınabileceği belirtilmiştir¹⁰⁰.

b . 1951 Sözleşmesi’ne Göre Mültecilerin Korunması ve Non-Refoulement İlkesi

(1) 1951 Sözleşmesi’ne Göre Mültecilerin Korunması (Mültecilerin Hakları)

Mültecilere koruma sağlayacak olan, bu konuda yasal sorumluluğu olan devlettir. Koruma çoğunlukla siyasaldır ve hukuksal bir tasarruftur. Devletin mülteci statüsü kazanmış olan kişileri ırk, din, dil ve gelinen ülke bakımından ayırmaması kişilerin korunmasında en temel ilkedir. Sözleşmeye göre mültecinin vatandaşı olduğu ülkeye uygulanan istisnai tedbirlerden muaf olarak (md.8), mütakabiliyet şartı aranmaksızın (md.7); “ şahsi statü (medeni haklardan yararlanma hürriyeti) (md.12), menkul ve gayrimenkul edinme hakkı (md.13), fikri ve sınai mülkiyet hakkı (md.14), dernek hakları (md.15), mahkemede (devletin sınırlarındaki yargı organları önünde) taraf olma hakkı (md.16), ücretli meslek hakkı (md.17), ücretsiz meslek hakkı (md.18), serbest meslek hakkı (md.19), vesika (karne) hakkı (md.20), mesken edinme hakkı (mali yükümlülükler ve taşınmaz mülkiyeti) (md.21), eğitim hakkı (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimden yararlanma hakkı, yalnız anadilde eğitim konusunda bir hüküm yoktur) (md.22), sosyal yardım hakkı (md.23), sosyal sigorta ve çalışma mevzuatından yararlanma hakkı (Sözleşmede çalışma hakkı sözleşmeye taraf bir ülkede yabancılara tanınan haklar temelinde düzenlenmiştir. Buna karşılık, sosyal güvenlik ve çalışma hayatına ilişkin hakların, yurttaşlarla aynı düzeyde korunması gerektiği vurgulanmıştır¹⁰¹)(md.24), geri gönderilmeme/sınır dışı edilmeme hakkı (md.33), (istisnası madde 32 de düzenlenmiş ancak mülteci adayına md.32/2’de yargı denetimi hakkı tanınmıştır yani mültecinin ulusal güvenlik veya kamu düzeni için tehdit teşkil ettiği durumlar hariç ülkeden kovulmama hakkı vardır), vatandaşlığa geçme hakkı (md.34) vardır. Mülteci, mülteci olmasaydı da bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken şartları “aynı şartlarla” yerine getirme (md.6) ve bulunduğu memleketin mevzuatına ve kamu güvenliği için alınan tedbirlere uyma yükümlülüğü (md.2)

¹⁰⁰ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 219.

¹⁰¹ PEKER – SANCAR, s.33.

bulunmaktadır¹⁰². Ayrıca, Mültecinin, dinsel ibadet ve çocukların dinsel eğitimi yani din özgürlüğüne (Sözleşmenin, Avrupa kültürünün belirlediği bir ortamda gelişmesi nedeniyle, dinsel kimliği diğer kişisel özelliklerden daha fazla vurgulanmıştır. Sözleşmede insan haklarıyla ilgili tanımlanan ilk norm, kişilerin dinlerinin gereğini yerine getirmede ve çocuklarının dinsel eğitimi konusunda özgürlük hakkıdır¹⁰³) (Madde 4), çalışma koşulları ve sosyal güvenlik konularında vatandaşlarla eşit muamele görme hakkına ve ayrımcılık yapılmama hakkına (Madde 3), sınırlar içinde hareket özgürlüğüne (Madde 26) sahiptir¹⁰⁴.

Her insan gibi mülteciler de temel insan haklarına sahiptir. Bu haklar; “Her Tür Irk Ayrımcılığı Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşmesinde (1965), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde (1966), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinde (1966), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Sözleşmesinde (1969), İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesinde (1984) ve Çocuk Haklarına Dair BM Sözleşmesinde (1989)” belirtilmiştir¹⁰⁵.

Mültecilerin yeniden bir devletin koruması altına girene kadar uluslararası korumadan faydalanması gerekmektedir. Yani, mültecinin normal koşullara yeniden kavuşana kadar geçici bir süre için fiziksel varlığının ve kişisel temel haklarının uluslararası topluluk tarafından korunması gerekmektedir. Kalıcı çözümler BMMYK tarafından üçe ayrılmıştır. Bunlar; Mültecinin ülkesine geri dönmesi, mültecinin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi ya da mültecinin bulunduğu ülkeye yerleşmesidir. Mültecinin ülkesine gönüllü geri dönüşü, Devletlerin ve Birleşmiş Milletlerin en çok tercih ettiği yoldur ama en güç olanıdır çünkü örneğin siyasal nedenlerle ülkesini terk etmiş olan veya ülkesiyle vatandaşlık bağı kopmuş olan kişilerin ülkelerine geri dönmeleri çok zordur¹⁰⁶.

(2) Non-Refoulement (Zulüm Riski Olan Yere Geri Göndermeme) İlkesi

Yukarıda belirttiğim 32. maddeyi biraz daha açacak olursak; Sözleşmede en fazla ayrıntı ile açıklanan hak, mültecinin kaçtığı topraklara zorla geri döndürülmesinden veya “refoulement” dan korunma hakkıdır. Refoulement pek çok

¹⁰² KILIÇ, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s. 1265.

¹⁰³ PEKER – SANCAR, s.33.

¹⁰⁴ CİVELEK, s.103.

¹⁰⁵ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK’lar İçin Saha El Kitabı**, 2003, s. 19-20.

¹⁰⁶ CİVELEK, s.103.

belgede açıkça yasaklanmaktadır. Refoulement'ın yasaklanması, uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu sayede Devletler, 1951 Sözleşmesi'nde taraf olsunlar veya olmasınlar, “geri göndermeme” ilkesine uymak zorundadırlar. Bir mülteciye sığınma hakkı veren ülke, mültecinin refoulement'dan korunacağına, insan haklarına saygı duyulup korunacağına ve kalıcı çözümler bulunana kadar topraklarında kalmasına izin vereceğine dair yükümlülüklerini kabul eder. Geri göndermeme (Non Refoulement) ilkesinin ihlali “başka bir yerden sığınma talep etme hakkı olmayan sığınmacıların sınırda reddedilmeleri halinde, bir mültecinin sığınma ülkesinden, yaşamı, özgürlüğü veya fiziksel güvenliğinin tehlike içinde olabileceği topraklara sınır dışı edilmesi durumunda ve/veya mültecilerin zulüm korkusu içinde oldukları menşei ülkelerine zorla geri gönderilmeleri veya zulüm korkusu içinde oldukları menşei ülkelerine sınır dışı edilme ihtimali bulunan bir ülkeye gönderilmeleri durumunda” gerçekleşmektedir¹⁰⁷.

Devletler, Mülteci Sözleşmesi ve Uluslararası Teamül Hukuku gereği zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesini gözetmek zorundadır. Bu ilkeye aykırı davranılırsa veya aykırı davranılacağına dair bir işaret olursa, BMMYK yetkili merciler nezdinde müdahalede bulunur ve gerekli olduğu kanısına varırsa kamuoyunu bilgilendirir. Refoulement ile karşı karşıya kalan kişiler, İşkenceye Karşı Komite'ye yapıldığı gibi insan hakları mekanizmalarına başvurabilirler¹⁰⁸.

c . 1951 Sözleşmesine Göre Ev Sahibi Ülkelerin Yetki ve Sorumlulukları:

1951 Sözleşmesinin 17.,18.,19.,20.,21.,22.,23., 24.,27. ve 28. maddelerine göre ev sahibi ülkelerin mültecilere uygulamaları gereken muameleleri belirtmektedir.

Örneğin, 22. madde “Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.” diye belirtmektedir. Bunun yanında konut edinme, sosyal yardım ve sosyal güvenlik hakları bulunmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁷ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s. 19-21.

¹⁰⁸ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi – Parlamentolararası Birlik, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, Parlamentolar İçin El Kitabı, Sayı 2-2001, Tarihsiz, s.14.

¹⁰⁹ BMMYK, **Sığınma ve Mülteci Konularında Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, Ankara 1998, s.67-68; GÜLLER, Murat, Emniyet genel Müdürlüğü Polis Dergisi, “Çocuk Mülteciler İle İlgili Uluslararası Standartlar ve Uygulamalar”, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi, Yıl:7-Sayı:27, Yayın No:157, Nisan-Mayıs-Haziran, 2001, s.24-25.

d . 1951 Sözleşmesine Göre Mültecilerin Çalışma Hakları

Sözleşmenin 17.,18. ve 19. maddeleri mültecilerin buldukları ülkede çalışmalarını ile ilgili durumlarını düzenlemektedir. Bir âkit devlet ülkesinde “muntazam şekilde ikamet eden mülteciler çalışma şartlarında genel kural olarak yabancılara eş haklara sahiptirler. Sözleşmede, ücretli, ücretsiz ve serbest meslekler aşağıda açıklanan şekilde ayrı ayrı düzenlenmiştir;

(1) Ücretli Meslekler

Mülteciler ücretli mesleklerde çalışma isteminde bulunurlarken veya çalışırken çalışma şartları, yasak olan meslek ve sanatlar ve yabancılara uygulanan bütün kısıtlamalar konusunda en iyi durumdaki yabancılarla eş haklara sahiptirler (md.17). Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme md.17’de bazı mültecilerin vatandaşla eş işleme tabi tutulacağı belirtilmiştir. Bu mülteciler, ülkede üç yıl ikamet etmiş, ikamet ettiği ülke vatandaşı ile evli veya ikamet ettiği ülkede bir veya daha fazla çocuğu bulunan mültecilerdir. Ayrıca, bu durumda olan bir ülke vatandaşı ile evli olma veya ikamet ettiği ülkenin vatandaşı olan mülteciler çalışma hakkı konusunda vatandaş ile eşit muamele görecektir¹¹⁰.

(2) Ücretsiz meslekler

Sözleşmenin 18. maddesi ücretsiz mesleklerde çalışan mültecilerin, ülkede muntazam şekilde bulunmak kaydıyla, ziraat, sanayi, küçük sanatlar ve ticaret alanlarında ücretsiz meslek sahibi olmak konusunda genel olarak yabancılarla aynı muameleye tabi olacaklarını bildirmektedir. Ücretsiz mesleklerde, uygulama, ücretlilerde olduğu gibi en iyi durumdaki yabancı muamelesi değil, genel olarak yabancılar gibi muamele görmektir¹¹¹.

(3) Serbest Meslekler

Sözleşmenin 19. maddesi serbest meslek yapmak isteyen mültecilerin ülkede muntazam şekilde ikamet etmesi ve yetkili makamlarca tanınan diplomaları bulunması şartı ile mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak yabancılar gibi muamele göreceklere kuralını öngörmüştür. Söz konusu alanda da yabancılar için

¹¹⁰ TEKİNALP, Gülören, **Türk Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 7. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2002, s.176-177; ÇELİKEL – GELGEL, s.21.

¹¹¹ TEKİNALP, s.177.

konmuş olan genel kısıtlamalar ve bütün kurallar, normal bir yabancı gibi mültecilere de uygulanacaktır. Ücretsiz meslekler ve serbest meslekler arasında koşulların elverişliliği açısından bir fark yoktur. Serbest meslek sahibi de genellikle bir yerden ücret almadan kendi işinde çalışabilir. Fakat iki noktada fark olabilir; Daha önceki düzenlemelerde serbest meslekler hiç söz konusu edilmemişti; bu bir yeniliktir. Bir de serbest meslek sahipleri belirli bir kuruma bağlı olarak da çalışabilmekte ve bir ücret alabilmektedirler. Sonuç olarak mültecilerin sadece ücretli mesleklerde en iyi durumda yabancı, diğer mesleklerdeyse normal yabancı statüsüne tabi oldukları ortaya çıkmaktadır¹¹².

e . 1951 Sözleşmesi'ne Göre Gayrimenkul Mülkiyeti Konusunda Mültecilere Tanınan Haklar

Bu sözleşme mültecilere, menkul ve gayrimenkul mülkiyeti ve buna bağlı haklarda genel olarak aynı durumda bulunan yabancılarla aynı muamelenin uygulanması esasını getirmektedir (md.13). Bu kural mülteciler açısından karşılıklılık kuralının uygulanmasında sorun yaratmaktadır. Ancak, Sözleşmede karşılıklılıktan bahseden 7. maddede bir akit devlette 3 yıl ikametden sonra mültecilerin karşılıklılık uygulamasından muaf tutulacakları kuralı vardır (md.7 bent 2). Ayrıca aynı maddede menkul ve gayrimenkul mülkiyetine ilişkin maddeye de atıf yapılarak bu konuda da muafiyet imkanının varlığı konusunda açıklama yapılmıştır (md.7 bent 5)¹¹³.

f . Taraf Devletlerin 1951 Mülteci Sözleşmesine Olan Sorumlulukları

Mülteci sözleşmesini onaylayan ülkeler kendi topraklarına girmiş mültecileri Sözleşmenin hükümlerine göre korumak zorundadırlar. Sözleşmeye ve Protokole taraf devletlerin uygulaması gereken hükümler: Mülteci sözleşmesinin 35. maddesi ve 1967 Protokolünün II. Maddesi gereğince, taraf devletlerin, BMMYK'nın görevini yerine getirmesinde ve özellikle de BMMYK'nın bu anlaşmalarda bulunan hükümlerin uygulanmasına nezaret etmesine yardımcı olunmasında, **BMMYK ile işbirliği** içerisinde olması gerekmektedir. Mülteci Sözleşmesine taraf devletler, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak için kabul edebilecekleri kanun ve yönetmeliklerle ilgili **ulusal mevzuatları hakkında bilgi vermeyi** kabul etmektedir. Ayrıca bir ülkenin yasalarına göre, bir yabancıya bir hak

¹¹² TEKİNALP, s.177-178.

¹¹³ TEKİNALP, s. 226-227.

tanınması, söz konusu yabancının tabiiyetini taşıdığı ülkenin benzer bir muamele gösteriyor olmasına dayanıyorsa bu durum mülteciler için geçerli olmayacaktır. Kendi ülkelerinde korumadan yararlanamadıkları için karşılıklılık kavramı mültecilere uygulanmaz¹¹⁴.

2 . Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'nin sadece 1 Ocak 1951'den önce meydana gelmiş olaylar sonucunda mülteci olan şahısları kapsadığı dikkate alınarak, Sözleşme'nin kabulünden günümüze kadarki dönemde yeni mülteci ortamlarının ortaya çıktığını ve bu nedenle söz konusu mültecilerin Sözleşme'nin kapsamına girmeyebileceğini ve Sözleşme'deki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanmalarının gerektiği düşünülerek 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki kişilere ilişkin kapsamı genişleten 31 Ocak 1967'de New York'ta Genel Kurul Başkanı ve Genel Sekreter tarafından Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin bir protokol hazırlanmıştır. Protokol, 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1967 Protokolüne taraf olan devletler 1 Ocak 1951 sınır tarihine bakılmaksızın, durumları 1951 Sözleşmesindeki tanıma uyan mültecilere Sözleşmenin temel hükümlerini uygulamayı taahhüt etmişlerdir. Yalnız, sözleşmeye taraf devletlerden bir kısmının "1 Ocak 1951'den önce **Avrupa'da meydana gelen olaylar**" ile koydukları coğrafi kısıtlama, bu Protokol bakımından da geçerli sayılacaktır (1967 Protokolü Madde I/3)¹¹⁵. Sözleşmeyi coğrafi sınırlama ile imzalayan Türkiye gibi taraf devletler, Avrupa dışından gelen sığınmacılara, bir uluslararası hukuk yükümlülüğü olmamakla birlikte tabii ki her zaman gerekli gördükleri kişilere mülteci statüsü verebilecektir. Bu durum devletlerin hükümler hakkı ile ilgili olup, önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır¹¹⁶. 1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesi'nden bağımsız bir mülteci belgesi olmakla birlikte, nitelik bakımından Sözleşme'nin ayrılmaz bir parçasıdır. 1967 Protokolü, mülteci tanımının maddî içeriğinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Bu durumun,

¹¹⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi – Parlamentolararası Birlik, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, s.11.

¹¹⁵ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 85; ULUŞAN, s. 12-13.

¹¹⁶ Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Medya Brifingi, "Türkiye'de Mülteci Hakları Yeni Bir Dönemeçte", <http://www.amnesty.org.tr/v2006200502.si>. (20.06.2005).

mültecilerin mülteci statüsüne dahil olunmalarında yaşadıkları sorunların devam etmesine neden olduğu belirtilmiştir¹¹⁷.

Bu protokol ile mülteci tanımında bir değişiklik yapılmadığından savaş, siyasi, ekonomik karışıklılar sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişilerin gerçek bir korku yaşamalarına rağmen, baskı ve zulüm altında bulunmadıkları hallerde, sözleşmede yer alan haklar rejiminden yani mültecilik statüsünden mahrum kalmaları engellenememiştir¹¹⁸.

Bazı insanlar ve STK'lar özellikle de İnsan Haklarıyla ilgili olan STK'lar daha geniş bir tanımlama istemektedir mültecilerle ilgili olarak ama birçok ülke ise bir sözleşme veya protokolle daha geniş uluslararası bir tanımlamanın yapılmamasını tercih etmektedir. Ama hiçbir kapı sonsuza kadar kapalı değildir. UNHCR, bu konuda yeni perspektifler oluşturacak daha global toplantılar yapmaktadır¹¹⁹.

3 . Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nü Tasdik Etmesi

Türkiye 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmeyi 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla onaylamıştır. Bu kanun, 5 Eylül 1961 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 30 Mart 1962 tarihinde de katılım belgesi gönderilmek suretiyle de sözleşmeye taraf olunmuştur¹²⁰. 1967 Protokolü'nü ise Türkiye coğrafi sınır ile ilgili çekincesini muhafaza etmek koşuluyla da olsa 1 Temmuz 1968 tarihinde kabul etmiş, 5 Ağustos 1968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe sokmuştur¹²¹. Türkiye, 1951 Sözleşmesini, Sözleşmenin 42. maddesinin tanıdığı imkan dahilinde koyduğu çekinceyle ve bir deklarasyonla birlikte onaylamıştır. Ülkemiz, Protokolü İmzalama belgesinde Türkiye Hükümeti'nin, Mültecilerin Hukuki Statüsüne dair Sözleşme'nin 1. Maddesinin B kısmında yer alan ve Sözleşme'nin sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci olmuş kişilere uygulanacağına dair beyanname hükümlerini saklı tuttuğunu belirtmiştir. Yani Türkiye'nin Sözleşmede öngörülen çerçevede mülteci statüsünü tanıma yükümlülüğü hukuken yoktur. Bu sözleşmeyi bu şekilde uygulayan Türkiye, Malta ve

¹¹⁷ GÜNER, Cemil, **Türkiye'de Mültecilerin Temel Hak ve Hürriyetleri**, Kırıkkale Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2005, s.23.

¹¹⁸ ATAMAN, s.8.

¹¹⁹ JAEGER, s.20.

¹²⁰ ODMAN, "Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum", s.2.

¹²¹ Bkz. R.G. 01/07/1968, Sayı 6/10266.

Macaristan'dır¹²². Türkiye, bu Sözleşme'nin hiçbir hükmünün, Türkiye'de mültecilere Türk Vatandaşlarından daha geniş haklar tanınması şeklinde yorumlanamayacağı çekincesiyle Sözleşmeyi tasdik etmiştir¹²³.

4 . 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Göre Mülteci Tanımı

Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün de mültecilik konusunda yeterli düzenlemeleri içermediği yönünde eleştiriler olmuş ve sonuç olarak mültecilik tanımını genişleten bölgesel temelli bazı sözleşmeler kabul edilmiştir. 1960'lı yıllarda özellikle Afrika ülkelerindeki sömürgecilik olgusu nedeniyle birçok insan yerinden edilmektedir. Bu insanların ülkelerini terk ediş biçimleri 1951 Cenevre Sözleşmesinin mülteci tanımının dışında kalmaktaydı. Ayrıca Afrika ülkelerinde genel kamu düzeninin bozulmasından ve güvenli bir yaşam alanının kalmamasından dolayı da bir nüfus hareketi yaşanıyordu. Bunların sonucu olarak, 1963'te Afrika Birliği Örgütü kurulduktan sonra, söz konusu örgüt (ABÖ) 1969 yılında "Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen 1969 Afrika Birliği Sözleşmesi'ni" hazırlayarak mülteci olarak kabul edilişi sağlayan ölçütleri değiştirmiştir¹²⁴. Bu sözleşme 1974'te yürürlüğe girmiştir¹²⁵. Bu sözleşmede 1951 sözleşmesinde bulunan nedenlere "dış saldırı, işgal,yabancı hakimiyetinden veya ülkelerinin bir kısmında yada tamamında görülen kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle menşe ülkeyi terk etmeye zorlanan kişilerin de Mülteci olduğu" eklenmiş ve mülteci tanımı genişletilmiştir¹²⁶. Sivil çatışmalardan, yaygın şiddetten ve savaştan kaçan kişiler bu sözleşmeye taraf ülkelerde, haklı nedenlere dayalı zulüm korkusuna bakılmaksızın mülteci statüsü talebinde bulunabileceklerdir¹²⁷. 1951 Cenevre Sözleşmesinde ve 1969 Afrika Birliği Örgütü sözleşmesinde verilen tanımlarda ileri düzeyde ekonomik sıkıntı nedeniyle yaşadığı yerden ayrılan ve çeşitli nedenlerle evinden ve yaşadığı memleketinden göçe zorlanan iki önemli grup dışarıda bırakılmaktadır¹²⁸.

¹²² Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.20.

¹²³ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 100.

¹²⁴ BETER, s. 14.

¹²⁵ BOZKURT, s.139,146.

¹²⁶ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.8.

¹²⁷ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.17.

¹²⁸ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s. 347.

5 . 1984 Tarihli Cartagena Bildirisi ve Bu Bildiriye Göre Mülteci Tanımı

Bölgesel temelli olan Cartagena Bildirisi 1984 yılında bazı bilim adamları, hukukçu ve Güney Amerikalı hükümet temsilcilerinin Kolombiya'nın Cartagena kentinde bir araya gelmesi sonucunda kabul edilen ve tüm Latin Amerika Bölgesini kapsayacak şekilde düşünülmüş bir bildiridir¹²⁹. Bu bildiriyle daha da çok genişletilen tanımda mülteci, “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri, ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri, ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçmak zorunda kalan kişiler” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım ABÖ Sözleşmesi'nde yer alan tanımla benzerlik taşımaktadır. Bu bildirin devletler üzerinde bağlayıcılığı yoktur ancak mevzuatları üzerinde çok etkili olmuştur¹³⁰.

BMMYK sadece kendi Tüzüğü, Genel Kurul ve Ekonomi ve Sosyal Konseyinin kararları ile bağlıdır ve 1951 sözleşmesinde yapılan mülteci tanımını kabul etmektedir¹³¹.

6 . 1994 Tarihli Arap Sözleşmesi

Arap Sözleşmesi, Arap Ülkeleri Birliği Konseyi'ne taraf ülkelerce 27 Mart 1994 tarihinde, 5389 sayılı kararla kabul edilmiştir¹³². Mültecilerin temel belgesi olan Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Arap ülkelerinde meydana gelen iltica hareketlerine cevap vermede yetersiz kalmıştır. Arap Ülkeleri Birliği Konseyi'ne mensup ülkelerde meydana gelen iltica hareketleri Arap ülkelerini, bölgesel nitelikli bir mülteci sözleşmesi kabul etmeye zorlamıştır. Savaş, işgal, yabancı denetimi ve doğal afetten kaynaklanan iltica hareketleri, Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer almadığı için, Arap ülkelerindeki mültecilerin korunmasında da ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sözleşmeyle, koruma altına alınan mülteci gruplarına, ülkeye yönelik savaş, işgal, yabancı denetimi ya da ülkenin bütününde veya bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afetlerden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar da dahil edilmiş ve böylece mülteci tanımı ve kavramı genişletilmiştir¹³³.

¹²⁹ BETER, s. 14-15.

¹³⁰ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.9.

¹³¹ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.9.

¹³² GÜNER, s.25; ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 53.

¹³³ GÜNER, s.25

7 . 1967 Tarihli Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname

14 Aralık 1967 tarihinde 2312 (XXII) sayılı kararla BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. İHEB'nin 14. maddesine atıf yapılarak, iltica hakkı tanınmanın, barışçıl ve insanî bir hareket olduğu ve bunun başka devletler tarafından düşmanca bir davranış olarak nitelendirilemeyeceği vurgulanarak, bir kimsenin iltica talebini değerlendirmenin sığınma ülkesinin görevi olduğu belirtilmiştir. Cenevre Sözleşmesi'ne oranla daha geniş kapsamlı bir mülteci tanımının verildiği Beyanname'de, ırk, din, milliyet, siyasî düşünce ve belirli bir toplumsal gruba mensubiyetten dolayı gerçekleşen baskı ve zulüm kriterine ek olarak, insanî nedenlerle de iltica hakkının tanınması gerektiği tavsiye edilmiştir. Beyanname, Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi temel mülteci belgelerinde bahsedilmeyen iltica hakkına yer vermiştir. Bu beyannamenin, Cartagena Bildirisi gibi devletler üzerinde bir bağlayıcılığı yoktur, sadece tavsiye niteliği taşımakta özellikle üye devletlere bir ışık tutmaktadır¹³⁴.

¹³⁴ GÜNER, s.26; ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 56.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİ STATÜSÜNÜN TESPİTİ, SONA ERME SEBEPLERİ, MÜLTECİLERİN STATÜ DIŞI BIRAKILMA KOŞULLARI VE SINIR DIŞI EDİLMELERİ

I . Mülteci Statüsünün Tespitine Temel Teşkil Eden Nedenler

A . Mültecinin Yabancı Olma Koşulu (Tabiiyetini Taşındığı Ülkenin Dışında Bulunmak)

Mülteci statüsünün kazanılmasında gerekli olan koşullardan biri yabancı olması yani kişinin milliyetini taşıdığı ülkesinin dışına çıkmış olması (kişinin başka bir ülkeye yasal ya da yasadışı giriş yapmasının bir farkı yoktur)¹³⁵ veya bazı nedenlerle kendi normal ikametgahını terk etmeye zorlanan ve bunun için de kaçmak zorunda olan kişidir¹³⁶. Tabiiyet, kişinin bir ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı olması demektir. Normalde hiçbir devlet kendi vatandaşına zulüm yapmayacağından kişi vatandaşı olduğu ülke sınırlarındayken uluslararası korumdan yararlanamayacaktır ve mülteci olamayacaktır. Kişinin haklı nedenlerle zulme uğrama korkusu, vatandaşı olduğu ülke ile bağlantılı olmalıdır¹³⁷

Yalnız baskı ve zulüm korkusu içinde yani ırk, milliyet, din, siyasi düşünce ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet, kişisel ve siyasal, adi veya siyasi suçlar, savaş veya şiddet ve askeri görevlere dayalı nedenlerle yabancı bir ülkeye kaçan ve böylece yabancı durumunda olanlara iltica hakkı tanınmakta ama kendi ülkelerinin sınırları içinde kalan ve zor koşullar altında olanlara yani **dahili mültecilere** bu hak tanınmamakta ve sözleşme kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu sebeple ülkeler kendileri bölgesel sözleşmeler yapmakta veya münferit tedbirler almaya çalışmaktadırlar. Bu konuyla ilgili bazı düşünceler vardır. 1951 sözleşmesiyle irade dışında meydana gelen göç olayları içinde olan kişilere yardım ve destek sağlanması amaçlanmamış ve bu kişilerin buldukları ülkelerin kendi halklarının refahını düşünmesi ve daha duyarlı olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca söz konusu dahili

¹³⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, “Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the Convention and the 1967 protocol Relating to the Status of Refugees”, Geneva, January 1998, s.21-22.

¹³⁶ HATHAWAY, James C., **The Law of Refugee Status**, L.L.M.J.S.D., Osgoode Hall Law School York University, Butter Worths Ltd., Canada, 1991, s.29.

¹³⁷ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.18.

mültecilerin sözleşmeye taraf ülkelere büyük bir yük getireceği, devlet egemenliği ile bağdaşmayacağı ifade edilmiştir¹³⁸. Günümüzde ise baskı ve zulme maruz kalıpta ülke sınırları dışına çıkamayan azınlıklar ile dahili mültecilerin korunması için bazı bölgeler korunma altındadır¹³⁹.

1 . İki Veya Çok Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Durumu

Bir kişinin birden fazla vatandaşlığının olması, kişinin vatandaşlığını tayin durumunda olan vatandaşlık hükümlerinin müspet çatışmasından veya sahip olduğu vatandaşlık yanında yabancı bir vatandaşlığın da kazanılmasına izin veren ulusal hukukların mevcudiyetinden kaynaklanabilmektedir¹⁴⁰.

İki veya ikiden çok vatandaşlığa sahip kişilerin durumu 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A fıkrasının 2 numaralı bendinde düzenlenmiştir. Bu sözleşmeye göre birden çok vatandaşlığa sahip bir kişinin mülteci statüsüne girebilmesi için vatandaşlığını taşıdığı ülkelerin her birinin korumasından mahrum olması gerekmektedir. Söz konusu kişinin kaç ülke olursa olsun milliyetini taşıdığı tüm ülkelerin şartları değerlendirilir ve ulusal korumanın olup olmadığı araştırılır, bu bilgilere göre de başvuran kişinin mülteci statüsüne girip girmeyeceğine karar verilir. Çifte vatandaşlığa sahip olanların, vatandaşlığın himaye için yeterli bulunmadığının saptanması için himaye talebinin yapılmış ve geri çevrilmiş olması gereklidir. Himayenin açıkça geri çevrilmemiş olmasına rağmen makul bir süre içinde himaye talebine cevap verilmemiş olması da himaye talebinin geri çevrildiği anlamına gelmektedir¹⁴¹. Başvuru sahibinin vatandaşı olduğu ülkelerden herhangi biri tarafından korumanın sağlanması veya sağlanacağını garanti altına alınması halinde iltica talebinin reddine karar verilmektedir¹⁴².

¹³⁸ HATHAWAY, s.31.

¹³⁹ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.18-19.

¹⁴⁰ NOMER, Ergin, **Vatandaşlık Hukuku Dersleri**, İÜ Yayınları No: 3020, HF Yayınları No: 661, Beşinci Bası, İstanbul, 1982, s.22,24 ; İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.20.

¹⁴¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Baskı, Ankara 1998, s. 22-26; ATAMAN, s.16-20

¹⁴² HATHAWAY, s.58.; İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.20-21.

2 . Vatansız Kişilerin Durumu

Hiçbir devletin vatandaşlığını alamadığı kişiler ile vatandaşlığı olmakla birlikte bu vatandaşlığını yasal ve fiili nedenlerle kaybettikten sonra herhangi bir devlet vatandaşlığını kazanmamış olanlara, vatansız kişiler denilmektedir. Vatansızlık ya, ulusların vatandaşlığın kazanılması ile ilgili ulusal düzenlemeleri sonucu bazı durumlarda kimi kişilere vatandaşlık statüsünü tanımamaktan ya da ırk, dil, veya bir gruba veya siyasi düşünceye sahip olma gibi sebeplerle daha çok savaş, ihtilal veya karışıklık dönemlerinde belli kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmaları şeklinde kendini gösterebilir. Vatansızlık konusu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mültecilerle aynı bağlamda ele alınmış ve vatansızlara uygulanacak rejim ve statülerinin belirlenmesi ile korumalarının sağlanması için 28 Eylül 1954 Tarihli Vatansızların Statüsüne İlişkin Sözleşme kabul edilmiştir¹⁴³.

1951 Sözleşmesi'nde vatansız mültecilerin durumunda “tabiiyetini taşıdığı ülke” ifadesinin yerine “evvelki mutad (daimi) ikametgah ülkesi” ve “dönmeye isteksiz” ifadeleri kullanılmaktadır. Vatansız bir kişinin mülteci olup olamayacağına karar verileceği zaman, o kişinin önceden daimi ikamet ettiği yer esas alınmakta ve sözleşmedeki koşullar bakımından milliyetini taşıdığı ülke kavramıyla aynı değerde görülmektedir¹⁴⁴. Bir kişi vatansızsa ve bu tür olaylar sonucunda önceki daimi ikamet ülkesine geri dönemiyorsa ya da ikamet ettiği ve zulme maruz kaldığı ya da döndüğünde zulme maruz kalabileceğinden korktuğu ülkeye dönmek istemiyorsa mülteci statüsü tanınması talebinde bulunabilir. Bu konunun çok iyi incelenmesi gerekmektedir. Bütün vatansızlar mülteci değildir. Vatansızın mülteci sayılabilmesi için önceki daimi ikamet ülkesinin dışında olması ve bu ülkede zulme maruz kalması veya ülkesine döndüğünde zulme maruz kalabileceğinden korktuğu bir ülke olması gerekir¹⁴⁵.

¹⁴³ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.21-22.

¹⁴⁴ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.22,23.

¹⁴⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s. 22-26; ATAMAN, s.16-20.

3 . Mahallinde – Yerinde Mülteciler

Seyahat, eğitim, görev gibi herhangi bir nedenle yasal yollarla ülkesinden ayrılan ve gittiği yabancı ülkede olduğu sırada iltica talebiyle başvuran yani ülkesinden ayrıldığı sırada mülteci olmayan ancak yurtdışındayken mülteci statüsüne girmeye hak kazanan kişiler, Mahallinde Mülteciler-Yerinde Mülteciler (Refugees Sur Place)dir¹⁴⁶.

Uluslararası Hukuk, ülkesi dışında iken şahsi görüşünü açıklayan veya bazı olaylara karışan kişiler ve bu sebepler haklı bir nedene dayalı baskı ve zulüm korkusu ve riski yaratmış ve kişinin dönüşünü imkansız hale getirmiş ise ülkesine dönmesi halinde güvenliği tehlikeye girebilecek bu kişiler koruma altına alınmıştır. Ne kadar samimi ve iyiniyetli olduğunun kanıtı için mahkemeler bu kişilerin yapmış oldukları eylemlerin somut delillerini istemektedirler¹⁴⁷.

28 Temmuz 1951 tarihli Ortak Tutumda menşe ülkeyi terk ettikten sonra mülteci olmak için iki neden belirtilmektedir: Ayrıldıktan sonra menşe ülkedeki yeni durum hakkında duyulan korku ve menşe ülkedeki faaliyetler dolayısıyla duyulan korkudur. Ortak Tutumda, 1951 Mülteci Sözleşmesi uyarınca eğer kaçış sonrası faaliyetler “kişinin menşe ülkesinde sahip olduğu kanaatlerini dile getirmesi ya da bu kanaatlere sahip olmaya devam etmesi şeklindeyse ve bu faaliyetler kişinin iltica ile ilgili özelliklerinin bir sonucu olarak kabul edilebiliyorsa” duyulan korku haklı görülmekte ve mülteci statüsü verilebilmektedir¹⁴⁸.

B . Korku, Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan “Zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma veya haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” ifadesi mülteci tanımının temel unsurunu teşkil etmektedir¹⁴⁹.

28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilen Ortak Tutum'da “Sığınmacı tarafından verilen beyanların inanırılığı yeterince ispat edildiğinde, belirtilen olayların detaylı bir şekilde doğrulanmasına gerek olmayacağı ve şüphenin başvuru sahibi lehine yorumlanacağını” ve “Kişinin menşe ülkesinden ayrılmadan önce zulme ya da doğrudan

¹⁴⁶ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.24.

¹⁴⁷ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.24-25.

¹⁴⁸ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 225,238-239.

¹⁴⁹ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.26.

zulüm tehdidinde maruz kalmamış olması, bu kişinin iltica prosedürleri sırasında haklı zulüm korkusu iddiasında bulunamayacağı anlamına gelmemektedir” şeklinde belirtilmektedir¹⁵⁰.

1 . Korku

1951 sözleşmesinde “korku”, kişi için potansiyel bir tehdit veya tehlike oluşturabilecek olayların değerlendirilmesinde, kişide oluşan ruh hali olarak nitelendirilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan Elkitabı’nda grup halinde ülkeyi terk etme durumunda kalan kişilerin durumları hariç (bu gibi grup üyelerinin her birinin aksi kanıtlanmadığı sürece mülteci sayılması yolu açıktır) başvuruda bulunan her kişinin zulme uğramaktan korktuğunu kanıtlayacak gerekçeler göstermesi ve Sözleşme’deki nedenlerden herhangi bir kimsenin korkusunun haklı olabileceği varsayılmıştır. Yani ruh halinin nesnel koşullara dayanması aranmaktadır. Ancak , kişilerin aynı durumlardan aynı şekilde etkilenmesi mümkün olmadığına göre öznel durumların da dikkate alınması gerekecektir¹⁵¹. Ayrıca korku ifadesinin sadece zulme uğramış kişileri değil, zulüm tehlikesi yaratabilecek durumlardan kaçınma gereksinimi içinde olan kişileri de kapsayacağı ifade edilmiştir¹⁵².

Uluslararası Mülteciler teşkilatı (IRO), yaptığı mülteci tanımında hem kişinin o anda yaşadığı olaylardan kaynaklanan korkuyu, hem de gelecekte meydana çıkabilecek tehlike korkusunu kabul etmiştir. 1951 sözleşmesinde yer alan “well-founded fear (haklı nedene dayalı korku)”, Uluslararası Mülteci Teşkilatı Yasası’nda “persecution, or fear based on reasonable grounds of persecution” şeklinde ifade edilmiştir¹⁵³. Kişinin menşee ülkesindeki yasalar ve uygulanış biçimleri de önemlidir. Korku, sadece zulme uğramış kişiler için değil “zulme uğrama tehlikesi yaratabilecek durumlardan kaçınmak isteyen kişiler için de geçerlidir¹⁵⁴.

¹⁵⁰ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s.220-221.

¹⁵¹ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.13.

¹⁵² İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.26-27.

¹⁵³ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.26-28.

¹⁵⁴ BMMYK Türkiye Temsilciliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Tayininde Uygulanacak Ölçüt ve Usuller Hakkında El Kitabı**, s.14.

2 . Baskı ve Zulüm

BMMYK Tüzüğü ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolündeki mülteci tanımı, siyasal düşünce, etnik köken, din ve sosyal statü nedeniyle zulüm riski altında oldukları için ülkelerini terk etmiş kişileri dikkate almıştır¹⁵⁵.

Literatürde kabul edilen genel yaklaşıma uygun olarak zulüm, devlet korumasının zafiyete uğraması durumunda temel insan haklarının devamlı ve sistemli bir şekilde ihlal edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Zulüm sayılan eylemin kasıtlı olması gerekmektedir. Tanımın, Birleşmiş Milletler Şartı ile 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ifade edilen temel özgürlükler ve insan hakları çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, temel insan hakları ve özgürlüklerinin bizzat hükümet tarafından veya bazı gruplar veya çeşitli organlar tarafından ihlal edilmesi, bu ihlallerin hükümet tarafından tolere edilmesi ve kişinin devletinin korumasından mahrum kalması söz konusu olmaktadır. BMMYK tarafından hazırlanan el kitabında Sözleşme'nin 33. maddesine yapılan göndermede, “ırk, din, milliyet, siyasal düşünceler ya da belirli sosyal gruplara mensubiyet nedeniyle yaşam ve özgürlüğün tehdit altında bulunması halinin her zaman “zulüm” oluşturacağı belirtilmiştir”. Ağır insan hakları ihlalleri de zulmün varlığı için yeterli olabilmektedir. Çünkü İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kişilerin yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkına sahip olduğunu belirtmektedir¹⁵⁶.

El kitabında zulme neden olan unsurlar için genel bir kural tespit etmenin imkansızlığı açıklanarak konunun, coğrafi, tarihi ve etnolojik unsurları dahil objektif ve sübjektif bütün koşulları içerecek şekilde araştırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Zulüm korkusu öznel bir durumdur. Kişilerin sosyal olaylardan aynı şekilde etkilenmesi mümkün değildir. Bu sebeple taraf devletlerin kendi iç mevzuatlarında ve uluslararası platformda kanunlaştırdıkları temel insan hakları doğrultusunda zulme uğramış kişinin geçmişine, aile yapısına, eğitimine, sosyal statüsüne, mesleğine bakılarak, aynı eylemin kişilere farklı zararlar verebileceğini göz önünde bulundurarak karar verilmesi gerekmektedir¹⁵⁷. Ayrıca 54. Paragrafta, ayrımcılığa maruz kalan kişilerde, önemli ölçüde zarar veren sonuçlar yaratan ayrımcılık söz konusu ise zulümün varlığından söz edilebilir denmiş, 56. paragrafta ise adli kovuşturmanın zulüm oluşturup

¹⁵⁵ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.8.

¹⁵⁶ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.10; İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.28-31; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14/1.

¹⁵⁷ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.10.

oluşturmadığına karar verilmesinde çok hassas bir incelemenin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Yani hiçbir suçun cezasız kalmaması mağdurların temel hak ve özgürlüklerini dengelemek anlamında olacağından, ülkelerin kendi yasaları gereğince vaaz edilmiş kurallarına göre adi bir suçtan adli kovuşturmaya uğrama korkusu mülteci olmak için haklı bir korku oluşturmayacaktır. Bir kişiye çoğunluğunun inançlarından farklı inançları nedeniyle suç işlediği ithamında bulunuluyorsa ve kişi tehdit ve baskıcı eylemlerle karşılaşlıyorsa bu durum zulüm olarak değerlendirilebilir veya mülteci statüsünü kazanma nedenlerinden biri “siyasi düşünceleri nedeni ile zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma”dır bu sebeple, suçlamanın siyasi nedenlere dayanması halinde iade, adli kovuşturmanın zulüm sayılmasına neden olabilecektir. Ayrıca kişi, adi bir suçtan yargılanmakta ama adil yargılanma hakkından mahrum bırakılmış veya cezanın fazla olması için hile kullanılmışsa ya da adil bir yargılama yapılmakla birlikte yargılama sonucunda verilecek ceza, ırk, din, milliyet gibi sebeplerle ağırlaştırılıyorsa ceza yine zulüm teşkil edecektir. Bu elkitabının 65. paragrafında zulmün “bir ülkenin yetkili makamlarının uyguladığı bir eylem” olduğunu ve “ülke yasalarıyla konulan normlara aykırı davranan halk kesimlerinden de kaynaklanabileceğini” açıklamaktadır. Zulüm doğrudan (polis, ordu gibi) veya dolaylı (hükümetin kışkırtması ve rıza göstermesi) olarak hükümet tarafından ya da vatandaşlar veya halk tarafından yapılabilir. Hükümet adaleti gerçekleştirmedi isteksiz davranıyor veya etkisiz kalıyorsa da zulüm söz konusu olacaktır¹⁵⁸.

Bir de mutlaka göçmenlerle mültecilerin gerçekten zulüm altındaki kişilerden ayırmak ta çok önemli bir konudur. Bunları tespit etmek zordur çünkü oldukça hassas bir durumdur¹⁵⁹.

28 Temmuz 1951 Tarihli Ortak Tutum’un 4. Bölümünde “zulüm” sözcüğünün maruz kalınan ya da korku duyulan eylemlerin nitelik ve tekrarlanma sıklığı açısından yeterince ciddi bir düzeyde olması (yaşama, özgürlük, fiziki bütünlük gibi insan hakları ihlalleri şeklinde olması) ve mülteci tanımında verilen gerekçelere dayanması (ırk, din, dil, tabiiyet ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet ya da siyasi görüşler) gerekliliğine işaret edilmektedir. Ortak Tutum’un 5. Bölümünde ise zulmün iki kaynağının olduğu belirtilmiştir. Birinci Kaynağı: Bir Devlet, yetkili, taraf ya da Devleti kontrol eden bir

¹⁵⁸ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.28-31; ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.11-12.

¹⁵⁹ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.85.

kurum olabilmektedir. Hukuki, idari ve polis tedbirleri yanlış uygulandığında veya yapılan kanuni tatbikatlar ayrımcılığa dayalı olursa, ayrımcılığa dayalı cezalandırma olursa veya ceza kanunu hükmünün kasıtlı ihlali söz konusu olursa bu durumlar kişilerde haklı zulüm korkusu yaratabilmektedir. İkinci Kaynağı ise: Üçüncü taraflar yani devlet dışı aktörlerdir¹⁶⁰.

a . Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Kişisel ve Siyasal Nedenler

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A fıkrasının 2 numaralı bendinde; ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet ve siyasi düşünce şeklinde gösterilmiştir. Sözleşmedeki bu nedenler dışında, baskı ve zulme kişinin suç oluşturan eylemleri, askeri hizmetlerle ilgili olarak verilen görevler ve ayrıca savaş ve şiddetten kaçma gibi konular da neden olabilmektedir.

(1) Irk

Mülteci Hukukuna giren ayrımcılığın 1. şekli olan ırk ayrımcılığı, zulmün varlığını kanıtlamada en önemli unsurdur. Irk ayrımı çoğu kez 1951 Sözleşmesindeki anlamda zulümle sonuçlanmaktadır¹⁶¹. Irk ayrımı sonucu kişinin insan olarak değerinin en temel ve vazgeçilmez insan hakları ilkeleri ile bağdaşmayan ölçülerde zarar görürse veya ırk ayrımından kaynaklanan engellerin görmezlikten gelinmesi ağır sonuçlar doğurursa o zaman ırk ayrımı zulümle sonuçlanır diyebiliriz¹⁶². 1951 sözleşmesindeki ırk kavramı ve kapsamı tanımlanmamıştır ama ırk kavramıyla bilimsel kategori içindeki temel etnik grupları değil fiziksel ve kültürel farkları olan diğer grupları da kapsamaktadır. Ama ırk ayrımında esas olan bilimsel kategoriler değil daha çok önyargılardır¹⁶³.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin (Universal Declaration of Human Rights) 2.maddesinde herkesin renk, cinsiyet, dil, din yanında, ırk ayrımı gözetilmeksizin bu Bildiri'de ilan olunan tüm haklardan yararlanacağı belirtilmekte ve ayrımcılık konusunda evrensel genel yasa konumunda olan “Her Türlü Irk

¹⁶⁰ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 221-223.

¹⁶¹ Bkz. Mülteci Statüsünün Tayininde Uygulanacak Ölçüt ve Usuller Hakkında El Kitabı, s.23.

¹⁶² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.19.

¹⁶³ HATHAWAY, s.141.

Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması İle İlgili Sözleşme'nin 1. maddesiyle de ırk ayrımcılığının; fark gözetme (distinction), dışlama(exclusion), kısıtlama (restriction ve yeğleme (preference) eylemlerinden oluştuğu belirtilmiştir. Ayrıca uluslararası hukukta da 30 Kasım 1973 tarihli Kurumsallaşmış Irk Ayrımcılığının Önlenmesi ve Cezalandırılması Konusunda Uluslararası Sözleşme ile düzenlenmiş ve suç olarak kabul edilmiş, Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen 25 Haziran 1993 tarihli Viyana Bildirisi ve Eylem Programında da ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğün diğer yönlerinin özellikle de kurumsallaşmış ırkçılığın “apartheid” ortadan kaldırılması gereği üzerinde durmuştur. Sözleşmeye göre mülteci statüsünün kazanılması anı, geriye dönük olarak kişinin mülteci olabilme koşullarının, sözleşmede verilen tanımda belirtilen ölçülere uyduğu andan itibaren dir. Yani kişi, tanıma anında değil mülteci olmayı gerektiren şartlar meydana geldiği andan itibaren mültecidir¹⁶⁴.

(2) Din

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde kişinin istediği dine inanma veya inanmama hakkını mutlak olarak öngörmüştür. Bunun yanında kişinin din veya inançlarını açığa vurma özgürlüğünü kamu güvenliği, düzeni, sağlığı veya ahlakı ya da diğer kişilerin temel hak ve özgürlükleri yararına bazı sınırlamaların getirilmesinin meşru olduğu belirtilmiştir. Dinsel nedenlerle zulüm, kişinin bir dinsel topluluğa mensup olması, ferdi ya da topluluk içinde ibadet etmesi, dinini öğrenmesinin veya öğretmesinin engellenmesi nedeniyle veya kişilere dinsel yükümlülüklerini yerine getirmekten, belirli bir dinsel topluluğun üyesi olmalarından dolayı ciddi ayrımcı önlemler uygulanmasında ortaya çıkmaktadır¹⁶⁵.

(3) Milliyet (Vatandaşlık)

Milliyet, ortak bir geçmişi ve idealleri bulunan, mevcut veya kendilerine atfedilen kültür, dil ve bilimsel kimlikleri ile tanımlanan kişi topluluğudur. Zulüm, belirli ulusal azınlığa yönelik olumsuz davranış ve uygulamalarından kaynaklanabilmektedir ve böyle bir azınlık grubundan olma, zulümden korkma için haklı bir neden olabilmektedir. Ayrıca, çeşitli vatandaşlık grupları arasındaki çatışma

¹⁶⁴ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.8.

¹⁶⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.19; ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.15-16.

durumunun siyasi eylemlerle birleşmesinde, vatandaşlık nedeniyle uygulanan zulüm ile siyasi düşünceler nedeniyle uygulanan zulmü birbirinden ayırmak kolay olmayabilir¹⁶⁶.

(4) Belirli Bir Toplumsal Gruba Mensubiyet

Mültecilik statüsünün belirlenmesinde en çok kullanılan ve çerçeve neden olarak görülebilecek bir sebeptir. BMMYK sosyal grup olarak nitelendirdiği tanımı şu şekilde yapmıştır: “geçmişine ait ve yaşadıkları, alışkanlıkları, kimlikleri gibi nedenlerle benzer bir geçmişi, alışkanlıkları ya da toplumsal statüleri ile toplumun geri kalan kısmından ayıran belli özellikleri paylaşan ya da paylaştığı düşünülen kişi toplulukları sosyal gruptur”. Sosyal grup olgusu, çok geniş bir kavram olduğu için bazen ırk, bazen din ve inanç olgusu çerçevesinde algılanıp yorumlanabilir¹⁶⁷.

1951 sözleşmesinde belirli bir gruba mensup olan kişiler açıkça belirtilmemiştir yani belli bir liste yapılmamıştır ancak denilebilir ki; bu kişiler kadınlar, özellikle bir amaç için bir arada olan kişiler, aşiret mensupları, homoseksüeller belli bir gruba mensup olabilirler. Bu kişiler seçimlerinden dolayı bir baskı hissediyor, bir zulüm görüyor, saldırıya uğruyor, insanlık dışı bir muameleye veya ciddi bir ayrıma maruz kalıyorsa, haklı nedenlerle mülteci statüsü talep etmektedirler. Bazı kişiler, politik düşünceleri, dinsel tercihleri veya bazı gruplara dahil olmaları dolayısıyla buldukları toplumun diğer kesimini veya devleti karşılına alabilmektedirler. Kadınlar, temelde ırkları ya da çeşitli sosyal gruplara mensubiyetlerine dayanan siyasi, etnik veya dini sebeplerden ötürü zulme uğrayabilir. Üstelik, BMMYK’ya göre ağır sosyal normlara uymamaktan dolayı zulme varan ciddi ayırım veya diğer insanlık dışı muameleden kaçan kişiler, mülteci statüsünü kazanmak için geçerli sebeplere sahiptirler¹⁶⁸. Örneğin, bir kadının, bulunduğu toplumun geleneksel kıyafetlerini giymeyi reddetmesi halinde toplumun diğer kesimi ve devlet yetkilileri tarafından suçlanması ve cezalandırılması riski altında olduğundan onun bu korkusunda haklı olduğunu göstermektedir. Kişiler, cinsel tercihleri, etnik kökenleri bakımından belli gruplara katılabilirler. Kadınlar,

¹⁶⁶ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s. 20.

¹⁶⁷ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.16.

¹⁶⁸ UNHCR, BMMYK, **Mültecilerin Korunması Sorular ve Yanıtlar**, Published by Public Information Section, Türkçe Yayına Hazırlayan UNHCR BO Ankara, Tarihsiz, s.11.

aileler ve homoseksüeller kendilerini toplumun diğer kesiminden ayıracak şekilde belli bir ortak düşüncedeki grubu paylaşabilirler¹⁶⁹.

Bazı değişik durumlar söz konusu olmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Solcu bir insan vardır bu insan belli bir sosyal gruba mensup olmayabilir ama solcu olduğu için hiç vakit kaybedilmeden ona belli bir sosyal gruba mensupmuş damgası vurulur. Bir başka durum daha vardır, örneğin, belli bir gruba mensup olan her insan baskı ve zulüm riski altında değildir. Bir siyasi partinin veya etnik bir grubun her üyesi baskı ve zulüm riski altında olacak diye bir şey söz konusu değildir. Bazı üyeler kendi görüşlerini çok fazla başkalarıyla paylaşmayabilir, görüşleri konusunda başkaları tarafından baskıya uğratılmayabilir¹⁷⁰.

(5) Siyasi Düşünce

Kişisel ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşmenin 1. maddesine göre “bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilir.” İnsan Hakları Hukukuna göre düşünce hakkı, mutlaktır, (İHEB 18-19) ancak ifade özgürlüğüne bir takım yasal sınırlamalar getirilebilir. AİHS 9 ve 10. maddelerinde ise bu hakkın kullanılmasında sorumluluk içinde hareket edilmesi gerektiğinden kamu güvenliği, ülke bütünlüğü, düzenin sağlanması, genel sağlık ve ahlakın korunması, başkalarının itibarı gibi genel sınırlamalar yapılabilmektedir. Mevcut iktidar ile farklı düşüncelere sahip olmak tek başına mültecilik için yeterli değildir, kişinin zulme uğrama tehlikesi ile karşı karşıya bulunması gerekmektedir (Sivil otoritenin uygulamalarını ve buna ilişkin politikalarını eleştiren kişinin yetkili makamlarca hor görülmesi gibi). Bir kişinin terk ettiği ülke hükümetinin himayesini ya da bu ülkeye dönmeyi reddetmek suretiyle düşüncelerini açığa vurma ve bunun da onda zulüm korkusuna yol açması mümkündür. Bu durumda ilgilinin sığınma talebine neden olan zulme uğrama korkusunun geçerliliğinin saptanması, bu tür siyasi düşüncelere sahip bir kimsenin ülkesine dönmesi halinde karşılaşılabilecek koşullar hakkında varılacak yargıya dayandırılacaktır. Bu durum özellikle ülkesini mülteci

¹⁶⁹ UNHCR, The UN Refugee Agency, “Guidelines on International Protection: “Membership of a particular social group” within the context of Article 1 A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status Of Refugees”, Distr.General, HCR/GIP/02/02, 7 May 2002, s. 2-3.

¹⁷⁰ UNHCR, The UN Refugee Agency, “Guidelines on International Protection: “Membership of a particular social group” within the context of Article 1 A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status Of Refugees”, s.4-5.

olarak terk etmeden ülkeden çıkan ve uzun süre ülke dışında yaşadıkdan sonra mülteci statüsü talebinde bulunan ve “yerinde mülteci “olarak adlandırılan kişiler için geçerlidir¹⁷¹. Ayrıca, şunu da belirtmek gerekir ki; düşüncenin eylemsel olarak başkalarına zarar verici şekilde açığa vurulması, ülke kanunlarının suç olarak nitelendirdiği fiillerden sayılması halinde suç teşkil edecektir. Ve kişi mülteci statüsüne hak kazanamayacaktır¹⁷². Siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrama korkusu taşıdığını öne süren başvuru, bu düşüncelerini, ülkesinden ayrılmadan önce kendi ülke makamlarınca bilindiğini kanıtlamak zorunda değildir. Üstelik totaliter rejimlerde siyasi görüşlerin açıkça ifade edilmesi mümkün değildir. Yani kişinin düşüncelerini gizlemek sebebiyle herhangi bir işlemde ya da zulümden kurtulmuş olması mümkündür¹⁷³.

b . Zulüm ve Mültecilerin Kaçışı - Cinsel Şiddet

(1) Zulüm ve Mültecilerin Kaçışı

Sığınmacılar, savaş, iç-sivil karışıklıklar, etnik, dini, siyasi düşünce ve sosyal bir gruba mensubiyet gibi karmaşık olağan dışı durumlar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalırlar.

İnsanları evlerinden kaçırmaya iten neden zulüm (işkence, taciz, cinsel şiddet, gözaltı, diğer insan hakları ihlalleri, ve kişinin yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında olması) ve haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu, insanları, ailelerini, arkadaşlarını ve memleketlerini bırakarak başka yerlerde güvenlik aramaya itmektedir. Zulüm, savaş veya silahlı çatışma sırasında ortaya çıkabilir veya bir Devletin bireyler, grup veya gruplar hakkındaki kasıtlı politikaları sebebiyle barış zamanında da görülebilir. Mülteci akınları sebepsiz şekilde oluşmaz. Genellikle bir ülkede insan hakları ihlallerinin bulunduğu ya da yakın bir tarihte ortaya çıkacağı yönünde göstergeler vardır. Zulümden kaçış büyük kişisel risk altında gerçekleşir. Kaçan kişiler, sığınma aradıkları zaman, yakalanırlarsa kaçırmaya çalıştıkları için ağır cezalar görecekları konusunda korku duyarlar. Bu kişiler, kimlikleri sınır kontrol noktalarındaki yetkililer tarafından biliniyor olabileceğinden, genellikle ülkeyi normal giriş ve çıkış noktalarından terk edemezler. Bu yüzden, zor ve tehlikeli yollardan geçerek daima yakalanma veya durdurulma riski altında olmadıkları kaçak ulaşım düzenlemeleri yapmak zorunda kalırlar. Kişiler

¹⁷¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.21.

¹⁷² ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.17-18.

¹⁷³ ATAMAN, s.26.

kaçışları esnasında haydutların, korsanların ve rüşvetçi sınır görevlilerinin tehditlerine maruz kalabilirler. Hatta kimi zaman saldırıya, tecavüze uğrayabilir veya öldürülebilirler¹⁷⁴.

Savaştan veya çatışmalardan toplu olarak kaçanlar, sayı olarak biraz daha güvende olsalar da, zulümden tek başına kaçan insanların yaşadıkları tehlikelerin birçoğuyla karşı karşıya kalırlar. Savaş veya çatışma durumunda hukukun üstünlüğü genellikle geçerli değildir; genelleşen şiddet büyük sayıda insanın kaçışını bile tehlikeli hale getirir. Ülkelerinden kaçan kişiler genellikle zorlu araziler veya açık denizlere uygun olmayan taşıtlarla geçerek uzun yollar kat ederler. Sert hava koşulları ile birleştiği zaman bu koşullar, kaçan insanların, özellikle çocukların, hastaların ve yaşlıların sağlığını tehdit eder. Kaçış esnasında ailelerinden ayrı düşebilirler, hassasiyetleri artar ve özellikle küçük çocuklarda ciddi travmalar ortaya çıkabilir¹⁷⁵.

Kadınlar, cinsiyete bağlı olmayan sebeplerle ya da kendilerini kadın olmalarından dolayı hedef alan özel zulüm şekilleri nedeniyle kaçarlar. Cinsiyete dayalı zulüm; sosyal normları ihlal eden sert ve insanca olmayan muamele (zina suçundan dava edilmekle ve cezalandırmakla tehdit edilen bir tecavüz kurbanı bunun bir örneğini oluşturmaktadır) , cinsel şiddet (özellikle kadınlar bu çeşit bir zulümle karşılaşmasına rağmen, erkek ve kız çocukları ve ayrıca erkek mahkumlar da bu yolla tehdit edilebilmekteler. Örneğin; Bosna'da cinsel şiddet, toplumun belirli kesimlerini cezalandırmak ve onların kaçmalarını sağlamak amacıyla sistematik bir savaş silahı olarak kullanılmıştır), kadınların sünnet edilmesi gibi zararlı geleneksel uygulamalar (çoğunlukla ergenliğe ulaşmamış kızlara yapıldığı için, sünnete çok az sayıda kadın karşı koyabilmekte ya da sünnetten kaçabilmektedir. Açıkça şu söylenebilmektedir ki; kadınlar belirli bir uygulamayı benimsediklerinde ve hoşgörü gösterdiklerinde, bu uygulama iğrenç gözükse de zulüm sorunu ortaya çıkmamaktadır. Ancak bir kadına kendi iradesi dışında bu tür bir uygulamanın yapıldığı ve otoritelerin bu kişiye koruma sağlamaya imkanları veya istekleri olmadığı durumlarda kadın sünneti mültecilik statüsü iddiası için bir temel sağlayabilmektedir) , doğum kontrolünde zorlayıcı yöntemlerin empoze edilmesi (BMMYK doğum kontrolünün ulusal aile planlama politikalarının doğası gereği zalimlik olarak görülmemesi görüşünü paylaşmaktadır. Bu politikalar kamu yararı gözetilerek sürdürüldüğünde ve insan haklarına saygı

¹⁷⁴ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.32-33.

¹⁷⁵ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s. 34.

gösterilmesi sağlandığında meşru bir devlet uygulaması olarak görülebilirler. Ancak zoraki kürtaj ve istek dışı kısırlaştırmayı da içeren baskıcı ve zorlayıcı metotların uygulandığı yerlerde, bir kadın ya da erkek meşru olarak zulme uğramaktan korktuğunu iddia edebilir.), kişinin cinsel tercihinine bağlı cezalandırma veya kötü muamele (BMMYK homoseksüelliğe ilişkin geçerli bir zulüm korkusunun mültecilik statüsünün tanınmasında temel olabileceği görüşünü uzun zamandır savunmaktadır. Bir kişinin cinsel eğilimleri onun temel ve tartışmasız olarak değiştirilemez bir parçası olduğu için, homoseksüeller 1951 Sözleşmesi'nin kullandığı anlamda “sosyal bir grup” turlar) ve Devlet makamlarının ilgili kişilere koruma sağlamadıkları veya sağlayamadıkları ciddi ev içi şiddet olayları şeklinde olabilir. Cinsiyet ayırımına dayalı zulüm görmüş kadın sığınmacılar, uluslararası koruma sağlama çabaları sırasında bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Tacize uğrayan kadınlar sığınma mülakatları sırasında yabancılarla, özellikle da erkeklerle görüşmeyi çok utanç verici ve küçük düşürücü bulabilmektedirler. Görüşmeleri yürüten hükümet görevlileri de temelde “geleneksel” zulüm biçimleriyle ilgili olabiliyor ve cinsel şiddet ve zoraki evlilik gibi cinsiyetle ilgili meselelere karşı yeterli hassasiyeti gösteremeyebiliyorlar. Kadınlara Karşı Şiddete son verilmesine dair BM bildirgesi belirgin bir önem taşıyor çünkü bu bildirme, devletlerin kadınlara karşı sadece devletler tarafından değil, “bireyler” tarafından da yapılan şiddet eylemlerini engellemek, araştırmak ve cezalandırmak için yeterli dikkati göstermeleri gerektiğini vurguluyor¹⁷⁶.

Kadınlar silahlı çatışmalar sırasında toplumun üyesi olarak ailedeki erkeğin savaşmak amacıyla ayrılması, bu sırada tutuklanması veya alıkonulması, kaybolması veya ölmesi, ülke içinde yerini değiştirmesi veya sürgün edilmesi durumunda çocukları ve ailedeki yaşlı akrabaları için daha büyük bir sorumluluk altına girer. Ancak güvensiz ortam ve saldırı korkusu kadınlar ve çocukların yaşadıkları bölgeden kaçmasına neden olabilir. Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan kadınlar, su, yiyecek, yakacak ve tedavi amaçlı yiyecek veya bitkileri aramak amacıyla çoğunlukla çok uzun mesafeler kat ederler. Tabii ki bu arada savaş silahları, kara mayınları gibi nedenlerle patlamalar ve cinsel şiddet içeren saldırılara maruz kalma riskleri artmaktadır¹⁷⁷.

Statü belirleme esnasında bazen kişinin başka bir ülkede sığınma araması yerine kendi ülkesinin bir yerinde güvenli şekilde kalabilmesinin veya oraya dönebilmesinin

¹⁷⁶ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s. 40-41; UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 196,197.

¹⁷⁷ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s. 349.

mümkün olup olmadığının dikkate alınması uygundur. Buna “dahili kaçış alternatifi” denmektedir. Sığınmacının ülkenin bir bölgesinde yaşarken karşılaştığı zulmün, ülkenin diğer bir bölgesinde yaşanması halinde, başarılı ve makul bir şekilde engellenip engellenmeyeceğinin değerlendirilmesinde engellenebilecek olması, zulüm korkusunun haklı sebeplere dayalı olmadığını gösterebilir¹⁷⁸

Zulümden kaçış, büyük kişisel risk altında gerçekleşir. Toplu bir mülteci akını ile karşı karşıya kalan komşu Devletler bazen sınırlarını kapatırlar veya sığınma arayan mültecilere karşı kuvvet kullanırlar. Ülkelerine iltica edilmesini istemeyen Devlet yetkilileri deniz yoluyla gelen mültecilerin denizde yollarını kesebilir veya geri gönderebilirler. Bu tarz büyük akınlar, sığınma ülkeleri açısından mali, çevresel ve sosyal kaynakların son derece kısıtlı hale gelmesi anlamına gelir. Ani ve toplu mülteci akınında grup üyelerinin aynı sebepten dolayı ülkeden kaçtıklarının ortaya çıkması halinde, grup olarak mülteci statüsünün belirlenmesi veya mülteci statüsünün “varışta tanınması” kararı uygun olabilmektedir. Avrupa’daki bazı ülkeler, acil durumda toplu mülteci akınlarında mültecilere “geçici koruma” sağlamışlardır. Geçici koruma verilen kişilerin çoğu 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde tanımlanan mültecilerdir. Geçici korumanın süresi uzun olmamalıdır. Menşe ülkeye güvenli ve haysiyetli şekilde dönüş mümkün olduğunda, BMMYK’nın kabulüyle kaldırılmalıdır. Evlerine dönmek istemeyen kişilere ise makul bir süre sonunda, mültecilik statüsü kazanma şansı verilmelidir¹⁷⁹.

Kaçış, nedeni ne olursa olsun (savaşlardan veya etnik çatışmalardan kaynaklanan sorunlar, toplumsal şiddete dayalı baskılar, kan davaları, resmi ideolojiyle zıt politik fikirler, yerleşik yaşamı sona erdiren doğal afetler vb.¹⁸⁰) gerçekleşme anından itibaren “acil evre ve acil evre sonrası” dönem olarak incelenebilmektedir. Acil evrede, olağandışı durumdan etkilenen nüfus hızlı bir şekilde hareket eder. Bu evre şiddet ve diğer riskleri barındırır ve geçici yerleşim yerlerinde sosyal ve tıbbi bakıma gereksinim duyulduğu evredir. Acil evre olağandışı durumun nedenine bağlı ölüm ve sakatlık durumlarını yaşayabilecek olan bireylerin çok yüksek olduğu ilk bir yıla kadar olan süre olarak kabul edilebilir. Acil evre sonrasındaki dönemde ise olağandışı durumdan etkilenen nüfus, çoğunlukla geçici de olsa herhangi bir bölgeye yerleşmiştir ve daha yaygın, eğitim, aktivite, iş olanağı gibi kurumsal temel hizmetlere gereksinimleri ortaya çıkar. Bu dönemde, sığınmacılar ve göçmenlerin hayati

¹⁷⁸ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK’lar İçin Saha El Kitabı**, s. 40-41

¹⁷⁹ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK’lar İçin Saha El Kitabı**, s. 43-45.

¹⁸⁰ BETER, s. 28.

risklerinde düşme olmaktadır. Bu evrenin süresi, acil evreye verilecek yanıtın özelliklerine, konuk ülkenin insan hakları açısından yaklaşımına, siyasi kararlara, ulusal veya uluslararası yardım programlarının niceliksel ve niteliksel desteğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir¹⁸¹.

(2) Cinsel Şiddet

Cinsel Şiddet, temel insan haklarının ihlali ve silahlı çatışma durumunda gerçekleştiğinde ise, savaş hukukunun ciddi biçimde ihlalidir. Uluslararası insan hakları ve savaş hukuku tarafından temel olarak sayılan kişisel güvenlik hakkının ihlalidir. Cinsel taciz, mağdurlar, onların aileleri ve toplumlarına ciddi zararlar vermekte, yaralar açmakta ve dünyanın bazı bölgelerinde mülteci hareketleri dahil zorunlu yer değiştirmelerin bir nedeni olmaktadır. Cinsel şiddet, her tür cinsel tehdit, saldırı, müdahale, sömürü, reşit olmayan kişiye tecavüz ve herhangi bir fiziksel zarar veya bazı sarkıntılıkları içermektedir. Cinsel şiddet failleri, çoğu zaman iktidar ve hakimiyet arzusuyla güdülenmektedir. Bu güdüleyici güçler göz önüne alındığında, silahlı çatışma ve iç çekişmeler sırasında tecavüz vakaları çok görülmektedir. Cinsel şiddete maruz kalma riski en fazla olan Mülteciler: refakatsiz kadınlar, yalnız aile reisi kadınlar, refakatsiz çocuklar, koruyucu aile bakımına verilmiş çocuklar, gözaltı veya benzeri durumdakilerdir. Cinsel şiddet eylemleriyle ilgili BMMYK çalışanları herhangi bir olay ihbar edildiğinde veya şüphelenildiğinde müdahale etme yükümlülüğündedir. Mültecilerin korunma problemlerini özel olarak, misilleme ile karşılaşacakları endişesi taşımadan bildirebileceği ve gizliliği güvenceye alındığı bir ortam yaratmaya çalışmak önemlidir¹⁸². Mültecilik dönemi boyunca özellikle mülteci kızlar ve kadınlar, menşe ülkede, transit geçiş sırasında veya sığınılan ülkede cinsel istismar ve tacizin yanı sıra birçok suçlara maruz kalmaktadırlar.

(a) Kaçış Öncesinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar:

Erkek, kadın ve çocuklar, kendi ülkelerinde polis, ordu veya diğer görevliler tarafından kötü muamele görmüş olabilirler. Ayrıca, Cinsel şiddet ve işkence riskini artıran tutukluluk benzeri durumlar yaşamış olabilirler. Cinsel şiddet, iç çatışma

¹⁸¹ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s.347.

¹⁸² BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, Cenevre, 1995, s.1-2, 30.

durumlarında düzensiz kuvvetlerin içerisinde de meydana gelebilir. Hatta, erkek liderlerin, kadın veya kızları, silah, cephane veya başka teçhizat elde etmek için takas etmeleri şeklinde bile olabilir¹⁸³.

(b) Kaçış Esnasında Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar:

Mülteciler, kendileri gibi mülteci olanlar, korsanlar, eşkıyalar, güvenlik güçleri veya kaçakçıların cinsel saldırılarına uğrayabilirler. Sınır bekçileri, kadınları ve kızları bazen uzun süre alıkoyup istismar edebilir, korsanlar başka bir ülkeye sığınmak için kayıkla seyahat eden kadınları yakalayıp güvenlikleri ve geçiş güvencesi karşılığında cinsel ilişkiye zorlayabilir veya kaçakçılar kadın mültecilere sınır geçişlerinde cinsel ilişki ve/veya para ve değerli mallar karşılığında yardım edebilirler¹⁸⁴.

(c) Sığınılan Ülkede Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar

Mülteciler, kamplarda ya da kentsel yerleşimlerde otorite sahibi ya da duyarlı durumlarından faydalanmak isteyen kişiler tarafından cinsel saldırılara maruz kalabilirler. Sığınma durumlarında, başvuranın mülteci statüsünü belirleyen memurlar, olumlu değerlendirme karşılığında zorla cinsel ilişki talep edebilirler. Koruyucu aile üyeleri tarafından refakatsiz küçükler, özellikle kızlar cinsel amaçla kullanılabilirler. Ayrıca, mülteciler, yerel nüfusun korunmasından sorumlu yetkililer ya da korunmalarından sorumlu sınır bekçileri, polis, askeri personel, uluslararası mülteci çalışanları gibi görevliler veya tanıdıkları mülteciler tarafından da cinsel saldırıya uğrayabilmektedirler¹⁸⁵.

Sığınmacı veya mültecilerin sığınılan ülkede riskli hukuki statüleri veya alışlarının olması, dil engeli veya sosyal engeller gibi diğer etkenler ve geleneksel destek sistemlerinin olmaması durumunda bu tür kadın grubunun bu tip suçları bildirmesi olanaksız hale gelmektedir. Mültecilere ve ilgi alanındaki diğer kişilere yardım edenlerin bilinçli olmaları gerekmektedir. Bu tür suçların cezasız kalmasına izin verilmesi ve mağdurlara koruma ve yardım sağlanmaması durumunda mağdur ve şiddete karşı korunmayan toplum bunu doğrudan hissedecektir. İster hukuki ister psiko-sosyal veya başka tür yardım olsun bu gruptaki kişilere yardım edenlerin cinsel şiddetle

¹⁸³ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.3.

¹⁸⁴ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.3.

¹⁸⁵ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.3.

ilgili uluslararası standartları, ilgili ulusal mevzuatı ve uygulamaları anlamaları gerekmektedir¹⁸⁶.

(d) Geri Dönüş Hareketi Sürecinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar

Kaçış ve sürgün sırasındaki tehlikelerle geri dönüş yolculuğu ve menşe ülkeye dönüş sonrasında yeniden karşılaşılabılır¹⁸⁷.

(e) Yeniden Bütünleşme Sürecinde Mültecilere Karşı Cinsel Şiddetin Meydana Geldiği Durumlar

Ülkelerine geri dönen mülteciler, ülkeden kaçışları nedeniyle cezalandırılmak için, hükümet, ordu ve diğerleri tarafından hedef alınabilmekte ve istismar edilebilmektedir¹⁸⁸.

(f) BMMYK Tarafından Cinsel Şiddetin Engellenmesi İçin Alınan Önlemler

BMMYK Yürütme Komitesi, Mülteci kadınlara ve kızlara yönelik cinsel şiddet konusunun ele alındığı Yürütme Komitesi Kararları almıştır. Yürütme komitesi kararlarında devletlere, bu konuda mülteci kadınları korumak, yardım etmek ve bu tür olayları önlemek amacıyla uygun önlemleri almaları için çağrıda bulunmaktadır. Kaçış sırasında ve sığınılan ülkede cinsel baskı da dahil olmak üzere cinsel şiddetin nasıl meydana gelebileceği kaydedilmekte ve devletlerden kendi sınırları içindeki tüm bireylerin temel kişisel güvenlik hakkını sağlamaları talep edilmektedir¹⁸⁹.

C . Diğer Nedenler

1 . Adi ve Siyasi Suçlara Dayalı Nedenler

İşlenen adi suçun çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken konu, işlenen adi suçun kişiyi mülteci statüsü dışında bırakan ağır suçlardan olup olmadığının saptanmasıdır. Kovuşturmanın takibat değil de zulüm boyutlarına varan bir nitelik taşıyıp taşımadığı konusunun da özenle değerlendirilmesi

¹⁸⁶ Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, 2005, s.47.

¹⁸⁷ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.4.

¹⁸⁸ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.4.

¹⁸⁹ Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, s.50.

gerekmektedir. Değerlendirme yaparken ülke yasalarının insan hakları standartlarına uygun olup olmadığının tespit edilmesi, uygun ise uygulamalarda ayrımcılık yapıp yapılmadığının belirlenmesi ve insan haklarına ilişkin uluslararası düzenlemelerin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü örneğin, James C. Hathaway'ın de vurguladığı gibi, ülke makamları ceza hukukunu ve kendilerine verdiği yetkiyi baskı ve zulüm niyetiyle muhaliflerine karşı bir baskı aracı olarak kullanabilir, işte bu durumda bu kişi zulüm altındadır ve mülteci sayılması gerekmektedir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da, adi suçları ve siyasi suçları birbirinden ayırmaktır. Suçun siyasi amaçla işlenen bir adi suç olup olmadığı değerlendirilmelidir¹⁹⁰.

2. Savaş veya Şiddete Dayalı Nedenler

1951 Sözleşmesi savaş veya şiddet hareketleri sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerle ilgili özel bir hüküm düzenlememiştir. Savaş veya şiddet ortamında bulunan kişiler, baskı ve zulüm korkusu içinde veya riski altında bulunmaları gerekmektedir. Bu kişiler diğer uluslararası düzenlemelerin sağladığı korumadan yararlanmaktadırlar. Ülke uygulamalarında, bu kişilere mülteci statüsü tanıma yerine, geçici koruma sağlayacak yönde geliştiği gözlemlenmektedir¹⁹¹.

3. Askeri Görevlere İlişkin Nedenler

Asker kaçakları, askeri yükümlülüklerini yerine getirmek istemeyenler ve askerlik hizmeti karşıtları ile ilgili olarak 1951 Sözleşmesinde özel bir hüküm bulunmamaktadır. Savaş korkusu ve askerlik görevinden hoşlanmadığını ileri sürerek iltica talebinde bulunan kişilerin bu talepleri kabul edilmemekte ve bu kişilere sadece bu nedene dayanarak uygulanan cezaların baskı ve zulüm oluşturmadığı açıklanmaktadır. Ancak, örneğin, ülke makamları tarafından, ayrımcılık yaparak belirli bir ırka mensup kişilerin zorunlu askerliğe tabi tutulması, askerlik suçu nedeniyle kişilere farklı cezalar verilmesi, askeri eylemlerde Cenevre Sözleşmeleri standartları ve insancıl hukukun genel prensipleri dışına çıkılması, insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak bu görevleri reddeden kişilere ceza verilmesi hallerinin ileri sürülerek iltica talebinde bulunulması için 1951 Sözleşmesinde öngörülen şartların ortaya çıkması, kişinin baskı ve zulüm

¹⁹⁰ ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.117-118.

¹⁹¹ ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.119-120.

riski ile karşı karşıya kaldığı veya kalabileceği konusunda sağlıklı gerekçeler ileri sürmesi ve haklı nedene dayalı korku içinde olması gerekmektedir¹⁹².

II . Mülteci Statüsünün Sona Ermesi

Mülteci Statüsünün sona ermesiyle ilgili hükümleri içeren 1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin C bölümünün 1-6 fıkralarında Mülteci Statüsünün sona erme sebeplerinden söz edilmektedir:

A . Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Kendi İsteğiyle Yeniden Yararlananın Mülteci Statüsünün Sona Ermesi Hali

Mülteciliği sona erdiren bu sona erdirme hükmü üç koşulu içermektedir¹⁹³:

- Mülteci kendi rızasıyla hareket etmelidir (kendi rızasıyla değilse mültecilik sıfatını kaybetmez).
- Mülteci, vatandaşı olduğu ülke uyrukluğundan yeniden yararlanma niyetiyle hareket etmelidir.
- Mülteci böyle bir himayeyi fiilen elde etmiş olmalıdır.

Mülteci statüsünün kaybedilip, kaybedilmediğinin tayininde, himayenin fiilen yeniden kazanılması ile ulusal otoritelerle zaman zaman ve tesadüfi olarak yürütülen temaslar arasında bir ayırım yapılmalıdır. Mesela kişi ülkesinde pasaport almak veya pasaportunu yenilemek isterse gönüllü olarak ülkesinin pasaportunu almış olur ve kişinin mülteciliği sona erer ama milli makamlardan doğum ya da evlenme cüzdanları gibi belgeler alırlarsa bu kişilerin himayeden yeniden yararlanmak istemelerine yorumlanamaz¹⁹⁴.

Vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yeniden yararlanma hükmünün anlamı bir mültecinin asıl ülkesi yetkilileriyle normal ilişkiler kurması da dahil bütün ilişkileri içermektedir. Vatandaşı olduğu ülke makamlarından himaye isteminde bulunan bir mültecinin bu istemi gerçekten kabul edildiği zaman himayeden yararlanmak istemiş sayılacaktır¹⁹⁵.

¹⁹² ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.120-121.

¹⁹³ ULUŞAN, s.29.

¹⁹⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s. 30-31.

¹⁹⁵ ULUŞAN, s. 29-30.

B . Vatandaşlığını Kaybettikten Sonra Kendi İsteğiyle Vatandaşlığı Yeniden Kazanan Mültecinin Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali

Bu hüküm, mültecinin haklı nedenlerle zulme uğrama korkusu taşıdığı ülkesinin vatandaşlığını kaybettikten sonra, kendi isteğiyle bu vatandaşlığını yeniden kazanması halinde uygulanır¹⁹⁶.

Vatandaşlığın yeniden kazanılması mültecinin kendi isteğiyle olmalıdır. Vatandaşlığın yasa ya da kararnamelerle verilmesi, mülteci bunu zımnen veya açıkça kabul etmedikçe, gönüllü olarak kazanma anlamına gelmemektedir¹⁹⁷.

C . Yeni Bir Tabiiyet ve Vatandaşlığını Aldığı Ülkenin Himayesini Kazanan Mültecinin Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali

Mültecinin bu şekilde kazandığı vatandaşlık genellikle ikamet etmekte olduğu ülke vatandaşlığıdır. Mülteciler ikametgah ülkeleri dışındaki bir ülkenin vatandaşlığını da kazanabilir. Bu yeni vatandaşlık, aynı zamanda bu ülkenin himayesini de sağladığı sürece, kişinin mültecilik statüsü son bulur¹⁹⁸.

D . Mültecinin Zulme Uğramaktan Korktuğu Ülkeyi Kendi İsteğiyle Terk ettiği ya da Kovuşturmaya Uğrama Korkusu ile Dışında Kaldığı Ülkeye Kendi İsteğiyle Tekrar Yerleşmek Üzere Dönmesi Durumunda Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali

Bu hüküm hem vatandaşlık sahibi mültecilere hem de vatansız kişilere uygulanır. Bu kişiler, asıl ülkesine ya da eskiden bilinen ikamet yeri olduğu ülkeye sürekli yerleşmek amacıyla geri dönen, dönmeden önce sığınma ülkelerindeki ikameti sırasında, mülteciliğin son bulmasıyla mülteci statüsünü kaybetmiş kişilerdir¹⁹⁹.

Kişinin ülkesine gönüllü olarak yeniden yerleşmesi gerekir. Mültecinin eski ülkesine, bu ülkenin pasaportuyla değil de başka bir seyahat belgesiyle yapacağı geçici

¹⁹⁶ ULUŞAN, s. 30.

¹⁹⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s. 32.

¹⁹⁸ ULUŞAN, s. 31.

¹⁹⁹ ULUŞAN, s. 31.

bir ziyaret “yeniden yerleşme” anlamına gelmemektedir ve bu hüküm mülteci statüsünün kaybını gerektirmemektedir²⁰⁰.

E . Bir Mültecinin Mülteci Sıfatının Tanınmasıyla Sonuçlanan Koşullar Ortadan Kalktığı İçin Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Yararlanmayı Artık Reddetmeyi Sürdürmemesi Durumunda Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali (Mültecinin Kendi Rızası Dışında Hukuksal Durumunda Değişiklik Meydana Gelmektedir)

“Koşullardaki değişiklik” ten anlatılmak istenen, ülkede meydana gelen ve zulüm korkusunun asıl nedenlerini ortadan kaldıran temel değişikliklerdir. 5. maddenin 2. bendi, daha önce uyrukluğunda bulunduğu ülkenin koşullarında esaslı değişiklikler olsa da, daha önce yaşadığı zulümden dolayı meydana gelen bu değişikliklere rağmen mülteci statüsünü koruyan kişilerle ilgilidir ve 1. bentteki hükme bir istisna getirmektedir. 1. maddenin A bölümünün 1. fıkrasına yapılan atıf, söz konusu istisnanın “statüleri anlaşmalardan doğan” mültecilere uygulanabileceğine işaret etmektedir. Bu istisnai hüküm “statüleri anlaşmalardan kaynaklanan mülteciler” kategorisi dışındakilere de uygulanmalıdır. Asıl ülkelerinde kendileri ve aile bireyleri zulme uğramış kişilerden, koşulları değişse bile ülkelerine geri dönmelerinin beklenemeyeceği bir gerçektir. Söz konusu ülkede rejim bile değişse bu değişikliğin halkın davranışlarını tamamen etkilemesi ve mülteciye yarattığı kötü izlenimleri yok etmesi mümkün değildir²⁰¹.

F . Vatansız Olup Da, Mülteci Statüsü Tanınmasıyla Sonuçlanan Koşullar Ortadan Kalktığı İçin, Bilinen İkametgahının Bulunduğu Ülkeye Dönmek Zorunda Kalan Bir Kişi Söz Konusu Olduğu Bir Durumda, Mültecilik Statüsünün Sona Erme Hali (Mültecinin Kendi Rızası Dışında Hukuksal Durumunda Değişiklik Meydana Gelmektedir)

Bu hüküm, bir önceki hükümlerle aynı içeriktedir ve sadece eskiden ikamet etmekte olduğu ülkeye geri dönebilen vatansız kişilere yöneliktir²⁰².

²⁰⁰ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.33.

²⁰¹ ULUŞAN, s. 32-33.

²⁰² ULUŞAN, s.34.

III . Mülteci Statüsünün Sona Erdirilmesine İlişkin Hükümlerin Uygulanması ve Mülteci Statüsü Dışında Bırakılma Koşulları

Mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin hükümler 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilen Ortak Tutumda iki geniş kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategori: Mültecinin kendi eylemleri sonucu kişisel durumunda meydana gelen değişiklikler ve ulusal koruma almasını sağlayarak uluslararası koruma gereksinimini ortadan kaldıran değişikliklere ilişkin hükümlerden oluşmaktadır. İkinci kategori ise: mültecinin tanınması ile ilgili nesnel durumlarda meydana gelen bunun sonucunda uluslararası korumanın haklı nedenlerini ortadan kaldıran bir değişiklik ile ilgili hükümleri içermektedir²⁰³.

Ortak Tutumda, 12. ve 13. maddelerde, işledikleri suçların ciddiyeti nedeniyle bazı kişilerin uluslararası korumanın dışında bırakılması konusu açıklanmaktadır. Siyasi bir amaçla gerçekleştirildiği iddia edilse dahi zalimce olan eylemler, siyasi olmayan ağır suçlar olarak sınıflandırılabilir. Ayrıca, Ortak Tutumda, kişileri mülteci statüsü dışında bırakan hükümlerin üzerlerinde dikkatli ve tam bir şekilde değerlendirme yapılması gerektiği ve ulusal kanunlarda yer alan prosedürlere göre uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır²⁰⁴.

Bazen bir kişi mülteciliğe kabul edildikten sonra da sığınma hükümlerinin uygulanmaması gereken durumların bulunduğu farkına varılır. Böyle durumlarda ilgili hükümler alınan kararın iptalini gerektirmektedir²⁰⁵.

A . Birleşmiş Milletlerin Himayesinden Yararlanmakta Olan Kişiler (1. Madde D Bölümü)

UNHCR dışında Birleşmiş Milletler'in herhangi bir organ veya kuruluşundan yardım ve himaye görmekte olan bir kişi, mülteci statüsü dışında kalır²⁰⁶. Bu tür yardım ve himaye evvelce Birleşmiş milletler Kore Kalkınma Ajansı (UNKRA), şimdi de Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ofisince

²⁰³ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 227.

²⁰⁴ BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, s. 228.

²⁰⁵ ULUŞAN, s. 35.

²⁰⁶ ULUŞAN, s. 36.

(UNRWA) tarafından sağlanmaktadır. Gelecekte de benzer durumların ortaya çıkması mümkündür²⁰⁷.

B . Uluslararası Himayeye İhtiyacı Olmadığı Düşünülen Kişiler (1. Madde E Bölümü)

Bu hükmün kapsamına giren kişiler, bir ülkede yerleşmiş kişiler yani sürekli ikamet sahibi olup, bu ülke vatandaşlığını kazanmamış olmakla birlikte, o ülkede vatandaşların yararlandıkları hakların büyük bölümü kendilerine sağlanmış bulunan ve bu koşullar olmasaydı mülteci kabul edilmesi gereken kişilerdir. Bu kişileri kabul eden ve yerleştiren ülkeler halkı genellikle mültecilerle ortak etnik kökenden gelmektedir²⁰⁸. Burada özellikle aranan, kişinin o ülke vatandaşlarından farksız bir biçimde, sınır dışı edilmeye karşı tam anlamıyla devlet güvencesi altında bulunmasıdır²⁰⁹.

C . Uluslararası Himayeye Layık Görülmeyen Kişiler (1. Madde F Bölümü)

1 . Barışa Karşı Suç, Savaş Suçu veya İnsanlığa Karşı Suç İşlediği Ciddi Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması

Cinayet dahil olmak üzere savaş suçu işleyen ve uluslararası insani yasa ile insan hakları ihlallerine karışan kişiler, mültecilere sağlanan koruma ve yardımdan özellikle hariç tutulmuşlardır. Bu türden bir olaya karıştığı yönünde en küçük bir şüphenin bile varlığı halinde hiç kimseye mülteci olarak koruma sağlanmamalıdır²¹⁰. Uluslararası Askeri Mahkeme Kuruluş Yasası'nda bu suçlar şu şekilde tanımlanmıştır: Barışa Karşı Suç: “Bir saldırıyı veya uluslararası anlaşmaların, sözleşmelerin, garantilerin ihlalini planlamak, hazırlamak, başlatmak veya sürdürmek ya da yukarıda sayılan eylemlerden herhangi birinin gerçekleştirilmesi için yapılan bir plana veya gizli anlaşmaya iştirak etmek”. Bu hüküm devlet veya devlet benzeri kurumları temsil eden kişilere uygulanabilir. Savaş Suçları: “Savaş yasaklarının ve geleneklerinin ihlali. Bu ihlaller, aşağıdakileri kapsamakla birlikte sadece bunlarla sınırlı değildir.; İşgal altında bulunan

²⁰⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.35-36.

²⁰⁸ ULUŞAN, s.37.

²⁰⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.36.

²¹⁰ UNHCR, BMMYK, **Mültecilerin Korunması Sorular ve Yanıtlar**, s.10.

sivil halkı, bu topraklar üzerinde veya başka bir yerde katletmek, kötü muamele etmek, köle olarak çalıştırmak amacıyla veya başka bir amaçla sürmek, savaş tutsaklarını ve denizdeki insanları öldürmek veya bu kimselere kötü muamele etmek, rehineleri öldürmek, kamusal ya da özel mülkiyeti talan etmek; şehir, kasaba veya köyleri hiçbir neden yokken imha etmek veya askeri bakımdan gerekmediği halde tahrip etmek fiilleri.” Savaş suçları sivil kişiler kadar askeri kişilere karşı da işlenebilir. İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar: “Öldürme, imha etme, tutsak etme, savaştan önce ya da savaş sırasında bir sivil topluluğa karşı yöneltilen insanlık dışı eylemler ve sürgüne gönderme, mahkemenin yetkisi çerçevesinde işlenen bir suçla ilgili olarak siyasal, ırksal veya dini nedenlere dayanarak yapılan zulüm, suçun işlendiği ülke yasalarına aykırı sayılmasa da, soykırım gerçekleştirmedi, insanlığa karşı suç sayılır.”²¹¹.

2 . Mülteci Sıfatıyla Kabul Edildiği Ülkeye Sığınmadan Önce, Sığınma Ülkesi Dışında Ağır Bir Adi Suç (siyasi olmayan suç) İşlediği Ciddi Bir Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması

Hüküm sadece ağır adi suç işlemiş kişilere uygulanır. Daha hafif suçları veya siyasi suçları işlemiş mülteciler için himaye yolu açık bırakılmıştır. Burada suç oluşturan eylemlerin, “sığınma ülkesi dışında” iken ve “bu ülkeye mülteci sıfatıyla kabulünden önce” işlenmiş olması koşulu aranmaktadır²¹². Söz konusu “dış” ülke genellikle mültecinin asıl ülkesi olmakla birlikte, mülteci olarak kabulü için başvuruda bulunduğu ülke dışında herhangi bir ülke de olabilir²¹³.

Kişi eğer çok şiddetli biçimde zulme maruz kalacağı konusunda haklı nedenlerden kaynaklanan korku içindeyse, mülteci statüsü dışında kalması için yaptığı eylemin çok ağır bir suç oluşturması gerekir. Bu sebeple suçun niteliği iyi belirlenmelidir. Bir de, ağır bir adi suçtan hüküm giymiş kişi cezasını çekmiş ya da affa uğramış veya genel aftan yararlanmışsa bu durum da değerlendirilmelidir. Ayrıca, kişi suçu, zulme maruz kalmaktan korktuğu, ülkeden kaçışını sağlamak veya kaçtığı sırada

²¹¹ ULUŞAN, s.39-41; ATAYÜN, s.11-12.

²¹² ULUŞAN, s.40.

²¹³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.38.

işlendiği ve başka çaresi kalmadığı için işlendiği belirlenirse de kişinin mülteciliği dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır²¹⁴.

3 . Birleşmiş Milletlerin Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemlerde Bulunduğu Konusunda Ciddi Kanaat Bulunan Kimse Hakkında Uygulanması

Birleşmiş Milletler üyesi Devletlerin gerek birbirleriyle gerekse uluslararası toplumun tümüyle ilişkilerinde uymaları gereken temel ilkeler vardır. Bu ilkelere aykırı bir eylemde bulunmuş kimsenin, ancak bir üye devletin bu ilkeleri çiğnemesine araç olacak biçimde o devlet içinde söz sahibi olması gerekir²¹⁵.

IV . Sınır Dışı Edilme ve Mülteciliğin Sona Ermesi

Yabancıları sınır dışı etme hakkı, Avrupa İkamet Sözleşmesinde²¹⁶ yer almıştır. Sözleşmenin md. 3/1'e göre; "Akit devletler ülkesinde muntazam olarak ikamet eden diğer taraf devletlerin vatandaşlarını ancak milli güvenliği tehdit ettikleri veya kamu düzenine veya genel ahlakı bozan hareketler yaptıkları taktirde sınır dışı edebilirler" denilmektedir. Ayrıca, YİSHK, md. 19'da "Muzır Şahıslar" başlığı altında genel bir sınır dışı etme sebebinin tanımlaması yapılmıştır, buna göre; "İçişleri, Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılan yabancılar verilecek muayyen müddet zarfında Türkiye'den çıkmaya davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiye'yi terk etmeyenler sınır dışı edilebilirler" denilmektedir²¹⁷.

Mültecileri iltica ettikleri ülkeden sınır dışı etme yasağı, 1951 Sözleşmesi'nde hüküm altına alınmış olmakla birlikte, bu kuralın istisnalarına da Sözleşme'de yer verilmiştir. Bu istisna hükümleri, mültecinin sınır dışı edilmesini ve dolayısıyla mültecilik statüsünün sona ermesine neden olmaktadır. Yani belirtilen kurallar çerçevesinde, iltica edilen Devlet, mültecileri sınır dışı ya da iade etmeme yükümü altında bulunmakla birlikte, ulusal güvenlik, kamu düzeni veya mültecinin ağır bir cürümden mahkum olması ve toplum için bir tehlike oluşturması durumunda,

²¹⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s.39-40.

²¹⁵ ULUŞAN, s. 41.

²¹⁶ RG. 17.09.1989 – 20285.

²¹⁷ ÇELİKEL – GELGEL, s.107.

Sözleşme’de saklı tuttuğu yetkisini kullanarak mültecilik statüsünü sona erdirebilmektedir²¹⁸.

Sığınmacıların kendi ülkelerinden ayrıldıktan sonra hareket alanlarını kısıtlamak ve zengin ülkelere girişlerini sınırlandırmak için “yörünge mültecileri” olarak tanımlanan bir ülkeden bir başkasına yani güvenli 3. ülkeye gönderilirken sığınma başvurularını değerlendirme sorumluluğunu üstlenecek bir ülke bulmaya çalışan kişiler yaratılmış ve böylece “zincirleme sınır dışı” sorunu ortaya çıkmıştır. Bu gibi olaylar, sığınma arayan kişilerin yaşadığı bedensel ve ruhsal gerilimi artırmakta, onları yaşam ve özgürlüklerinin tehlikeye girebileceği ülkelere ya da bir başka ülkeye gönderilme olasılığı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Zincirleme sınır dışı olgusu, devletlerin kendi sığınma sistemleri için harcamak zorunda oldukları toplam zaman, emek ve kaynağı da artırarak yapılmak istenenin tam tersinin meydana gelmesine neden olmaktadır. Üçüncü bir ülkeyi güvenli ilan etmenin ölçütü, o ülkenin 1951 tarihli BM Mülteciler Sözleşmesini onaylamış olmasına bağlıdır. Ancak, sığınmacıların gönderildikleri ülkelerin çoğunun sığınma başvurularını bu insanları gönderen ülke ölçüsünde değerlendirebilecek sağlıklı bir sığınma sistemine sahip bulunmadıkları görülmektedir. Sığınmacıların içinde yaşadığı güvensizlik, giderek bedensel ve nesnel bir şekle dönüşmektedir. Adi suçlularla bir arada tutulmasalar ya da hapsedilmeseler de barınma, yiyecek ve tıbbi bakım gibi temel gereksinimlerini karşılama hakları kısıtlanmaktadır²¹⁹.

Mülteci statüsünden yararlanabilecek kişilerin Sözleşmeye taraf bir devlet ülkesine usulsüz girişi durumunda, bu usulsüzlük nedeniyle herhangi bir ceza verilmesi yasaktır (1951 Mülteci Statüsüne İlişkin Sözleşme md.31/1). Ancak, bu kişilerin bir an önce yetkili makamlara başvurarak geçerli olan nedenlerini anlatmaları gerekmektedir. Ulusal güvenlik ya da kamu düzeni nedenleri ile bir devletin ülkesine sığınan kişileri sınır dışı etme yetkisi saklı tutulmaktadır (md.32/1). Sınır dışı etme yasal yollara uygun olarak yapılmalı ve acil durumların dışında sığınmacıya suçsuzluğunu kanıtlama hakkı tanınmalıdır (md.32/2). Sınır dışı edilmesine karar verilen kişiye olağan olarak başka bir ülkeye kabul için makul bir süre tanınması gerekmektedir (md. 32/3). Sınır dışı edilecek kişi, Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkında Cenevre Sözleşmesi’ne göre ırk, din, vatandaşlık, bağlı bulunduğu sosyal grup veya siyasi fikirleri sebebiyle hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından yani kaçtığı ülkeye sınır dışı

²¹⁸ ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s.155-156.

²¹⁹ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, Oxford University Press, Numune Matbaası, BMMYK 1997, s.195-198.

edilemez veya o ÷lkeye iade edilemez (md.33/1). Yalnız bu hükmün bir istisnası da aynı maddede yer almaktadır. Bulunduğu ÷lke güvenliği için tehlikeli kişiler ile kaçtığı ÷lkede işlediği ağır bir suçtu kesinleşen kişilerin bu haktan yararlanma isteğinde bulunamayacakları öngörülmektedir (md.33/2). Herhangi bir devlet, mültecilere tanınan bu haklardan daha iyilerini tanıma yetkisine sahiptir (md.5). Mültecilerin buldukları ÷lkede, konuk eden ÷lkenin tüm yasaları ve tüzükleri ile kamu düzeninin korunması amacıyla alınacak her türlü önlemlere uymak zorunluluğu vardır (md.2)²²⁰.

1951 Sözleşmesindeki 32. maddede yer alan “ulusal güvenlik ve kamu düzeni” kavramları tanımları çok kapsamlı ve zordur. Mültecinin bulunduğu ÷lke mevzuatına göre, ulusal güvenlik veya kamu düzeni bakımından zararlı olduğunun tespiti halinde, uluslararası koruma altında olan mülteciler Sözleşme’nin 32. maddesi uyarınca sınır dışı edilebilir ve dolayısıyla statüsüne son verilebilir. Ulusal güvenlik, bir ÷lkenin gerek dış gerekse iç yönlerden her türlü tehlikelerden uzak tutulması hali olarak kabul edilmektedir. Kamu düzeni ise, düzensizliğin ve karışıklığın yokluğu, hayatın normal seyrini takip etmesi biçiminde tanımlanabilir²²¹.

A . Türkiye’de Sınır Dışı Uygulaması

Türkiye’de bu konuda idarenin taktir yetkisi geniştir. Yargı kararlarına göre nesnel ve inandırıcı nedenlere dayanması gerekmektedir. Bir kişinin sınır dışı edilmesi için bir eyleminin suç teşkil ediyor olması zorunlu değildir. Sınır dışı kararlarının verilmesini kişinin yaşı, bir Türkle evliliği, ÷lkemizde ikamet süresi, vatandaşlık durumu vb. önleyici veya erteleyici olarak etkileyebilir. Sınır dışı işlemlerini önleyici ve erteleyici unsurlar konusunda bağlayıcı ya da rehber kurallar bulunmamaktadır. Uygulamada olay bazında Bakanlık talimatına göre işlem yapılmaktadır. Türkiye’de sınır dışı işleminin icrası yabancıнын durumuna göre değişmektedir. Örneğin ikametli yabancıların ve vize veya vize muafiyetli yabancıların bakanlıkça, ya da ciddi güvenlik tehdidi varsa ve yasadışı konumda olan yabancıların ise iller tarafından resen sınır dışı işlemlerinin icrası gerçekleştirilmektedir. İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılan yabancılara verilecek muayyen müddet (bulunduğu yer, sağlık, ulaşım vb. imkanlarına göre) zarfında Türkiye’den çıkmaya davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiye’yi terk etmeyenler sınır dışı

²²⁰ PAZARCI, s. 215; TEKİNALP, s. 100-108.

²²¹ ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.157-159.

edilebilirler. Vize ve ikamet ihlalinde bulunanlara, yasadışı göçe konu olanlara, adli işlem yapılan yabancılara, cezaevinden tahliye olanlara süreli giriş yasağı uygulanmaktadır. Sınırdışı masrafları sınır dışı edilen kişiye, aciz olanları ise devlete aittir (YİSHK 22. madde). Sınır dışı edilinceye kadar da kişi Bakanlığın göstereceği yerde ikamet etmek zorundadır. Sınır dışı nedenleri, 1994 Yönetmeliği'nin 29. maddesinde “Türkiye’de muntazam surette bulunan bir mülteci veya sığınmacı ancak milli emniyet veya kamu düzeni sebebi ile 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde, İçişleri Bakanlığı’nca sınırdışı edilebilir” şeklinde, YİSHK’nda ise “ülkede kalması genel güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı olan yabancılar (YİSHK 19. md), Pasaportunu zayi etmiş olan veya 15 günlük süre içinde yeniletmeyenler (YİSHK 20. md.), Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebası çingeneleri ile Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebeler (21/3. md.), Ağır hapis cezasından mahkumiyet nedeniyle sınır dışı edilenler (22. md. Bu madde uygulanabilirliği tartışmalı bir maddedir ve zımnen mülgadır) şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca Pasaport Kanunu’nda, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda, Yeni Türk Ceza Kanunu’nda da sınır dışı nedenleri düzenlenmiştir²²².

Türkiye’de sınır dışı amaçlı gözetim ya da özgürlük sınırlaması hakkında (gözetim süresi, gözetim koşulları, ne şekilde yapılacağı, hangi merci tarafından, nasıl ve kim tarafından denetleneceği konusunda) yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple Türkiye’de gözetim koşulları ve süresine ilişkin yasal bir düzenleme yapılmalı, adli bir denetim imkanı getirilmelidir. Türk Hukukunda sınır dışı tebligatının uygulama kapsamı sınırlıdır bu sebeple genişletilmesi gerekmektedir. Tebligat, maddi ve hukuki sebeplerle birlikte yazılı olarak ve ilgilinin anlayacağı dilde olmalıdır. Türkiye’de, idarenin takdir yetkisini nasıl kullanacağı konusunda açıklayıcı bir hüküm yoktur. Örneğin, idarenin hassas grup olan hasta, yaşlı, sakat ve çocuklar konusunda takdir yetkisini nasıl kullanacağı konusunda daha farklı uygulamaları olmalıdır. Ülkemizde sınır dışı etme nedenleri iç hukuk normlarında çok geniş ve esnektir bu sebeple sınır dışı etme nedenleri yeniden düzenlenmeli ve somut eylemler olarak tanınmalıdır²²³.

Her ülkenin, sığınma başvurusu yapan kişi için verilecek olan sınır dışı kararını çok iyi incelemelerden geçirerek vermesi gerekmektedir. Eğer iyi incelemeler

²²² ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

²²³ ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

yapılmazsa ülkedeki yargı ağı gereksiz bir şekilde meşgul edilir veya AİHM o ülke devletinin aleyhinde (AİHS’ndeki bir maddenin ihlalden dolayı) karar alabilir. Örneğin; Türkiye’de başvuruda bulunan kişi hakkında verilen sınır dışı kararını iptal eden İdare Mahkemesi kararına karşı, İçişleri Bakanlığı’nın temyizi sonucunda Danıştay’ın verdiği kararlardan bazılarına değinecek olursak; **Danıştay 10. Dairesinin 20.01.2000 tarihli 1998/1481 e. 2000/131 k. Sayılı kararına** göre, Davacının UNHCR Türkiye Ofisi tarafından mülteci olarak tanınmasına ve üçüncü bir ülke tarafından iltica isteminin kabul edilerek pasaport ve vize işlemlerinin tamamlanmış olmasına rağmen, Türk makamlarına 1994 Yönetmeliğinin 4. maddesinde belirtilen süreleri içinde başvuruda bulunmadığı nedeniyle mülteci olarak kabul edildiği ülkeye çıkışına izin vermek yerine davacı hakkında verilen sınır dışı kararını iptal eden Ankara 8. İdare Mahkemesinin 9.19.1997 tarih ve E:1997/276, K:1997/967 sayılı kararı, usul ve hukuka uygun olup, Yönetmelikte belirtilen süre şartının 1951 Sözleşmesinde öngörülen hakları bertaraf etmede kullanılmayacağı düşüncesi ile bozma nedeni bulunmadığı anlaşıldığından, temyiz isteminin reddine karar verilmiş ve idare mahkemesinin kararı yerinde gerekçelerle oyçokluğuyla onanmıştır. Aynı yönde, **Danıştay Dairesinin 25.05.2000 tarihli 1999/154 e. 2000/2756 k. Sayılı içtihadı, Danıştay 10. Dairesinin 24/05/2000 tarihli 1998/6347 e. 2000/2717 k. Sayılı, 14.03.2001 tarihli 1999/5050 e. 2001/823 k. Sayılı** kararları ile bu kez oybirliği ile onanarak istikrar bulmuştur. Bir başka örnek verecek olursak: **Danıştay 10. Dairesinin 24.05.2000 tarihli 1998/6348 e. 2000/2718 k. Sayılı kararına** göre, davacının ikamet izni verilmesi yolundaki isteğinin reddi ile ülkesine iade edilmek üzere sınır dışı edilmesine ilişkin davalı idare işleminin iptali istemiyle açılan dava sonucunda, Ankara 3. İdare Mahkemesince; Cenevre Sözleşmesinin 31. maddesi uyarınca gereken kolaylıklar sağlanmak suretiyle ilgilinin iltica talebinin gecikmeli de olsa değerlendirmeye tabi tutulmasının ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri açısından zorunluluk içermesi nedeniyle, tesis edilen işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı gerekçesiyle, dava konusu işlemin iptali yönünde verilen 13.07.1998 tarih ve E:1998/269, K:1998/716 sayılı karar, usul ve hukuka uygun olup, dilekçede ileri sürülen temyiz nedenleri kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden temyiz isteminin reddi ile anılan kararın onanmasına oybirliği ile karar verilmiştir²²⁴.

²²⁴Danıştay Kararları, www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp; KILIÇ, Taner, “Bir İnsan Hakkı Olarak İltica, Dünyada ve Türkiye’de Tarihi Arka Plan”, www.amnesty.org.tr/v2405200502.si. (24.05.2005).

AİHM'nin Türkiye ile ilgili verdiği kararlara örnek verecek olursak; Her ne kadar iltica hakkı AİHS ve protokollerinde tanınmış ve koruma altına alınmış bir hak değilse de 3. madde açısından geliştirmiş olduğu ciddi koruma mekanizması, sığınma hakkı ülkede reddedilmiş kişiler için dahi sınır dışı işlemlerini uygulanmaz hale getirebilmektedir. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülmüş olan 40035/98 Başvuru no'lu 11 Temmuz 2000 karar tarihli (Strazburg) HODA JABARİ/TÜRKİYE DAVASI'nın** nedeni, bir İran vatandaşı olan Hoda Jabari'nin (başvuran), 26 Şubat 1998 tarihinde, İnsan Haklarını ve Temel Hakları Korumaya Dair Sözleşmenin eski 25. maddesi uyarınca Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığı başvurdur. Başvuran, Türkiye'de sınır dışı edildiği takdirde kötü muamaleye maruz kalacağını ve taşlanarak öldürüleceğini; dolayısıyla sınır dışı edilmesini engellemek için kendisine etkili bir iç hukuk yolu sunulmadığını iddia etmektedir. Bu iki şikayete ilişkin olarak da Sözleşme'nin 3. ve 13. maddesini öne sürmektedir. Bu iddialar ve Türkiye'nin savunması üzerine AİHM, mevzuat ve uygulamanın çok yetersiz olduğu kanaatiyle Sözleşmenin 3. ve 13. maddesine aykırılık tespit etmiştir. Bu kararda UNHCR'in başvurucuya mülteci statüsü tanıdığı bilinmesine rağmen Polis ve İdare Mahkemesi tarafından sadece yasal süresi içinde iltica başvurusunda bulunulmamış olması nazara alınarak, başvurunun reddedilmiş olmasının kabul edilemez olduğunu, bu anlamda etkili bir başvuru yolunun mevcut olmadığını belirtmiştir. AİHM tarafından, başvuranın İran'a sınır dışı edilmesi kararının uygulanması durumunda, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edileceğine; Sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edildiğine, sözleşmenin 3. maddesinin ihlali tehlikesiyle sözleşmenin 13. maddesinin ihlalinin tespitinin tek başına başvuranın uğramış olduğu manevi zararın adil tatmini için yeterli olduğuna; Başvuranın adil tatminine ilişkin diğer taleplerin reddine karar verilmiştir²²⁵.

AİHM'nin Türkiye ile ilgili kararına bir diğer örnek vermek gerekirse; **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülmüş olan 46827/99 ve 46951/99 Başvuru no'lu 06.02.2003/070 karar tarihli MAMATKULOV ve ABDURASULOVİC/ TÜRKİYE DAVASI'nda** başvuru 13 Aralık 1998 tarihinde sahte pasaportla Türkiye'ye girmiştir. 5 Mart 1999 tarihinde Özbekistan Hükümeti'nin iade talebinin ardından Türk polisi tarafından gözaltına alınmış, Özbekistan'da bir bomba olayına karışma, Özbekistan

²²⁵ Türk Hukuk Sitesi, "Önemli!!Hoda Jabari-Türkiye Kararı (AİHM)", www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=15030. (25.04.2007) ; KILIÇ, Taner, "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica, Dünyada ve Türkiye'de Tarihi Arka Plan".

başbakanını öldürme girişiminde bulunmak ve adam öldürmeye kalkışmak ile suçlanmıştır. 15 Mart 1999 tarihinde Fatih Ceza Mahkemesi tarafından verilen mahkeme kararına göre suç askeri ya da siyasi nitelikli olmayıp adli bir suçtur ve başvurucu sınır dışı edilene kadar tutuklu olarak kalacaktır. 27 Mart 1999 tarihinde başvurucular Özbek yetkililerine teslim edilmişlerdir. 28 Haziran 1999 kararında Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, başvurucuları atfedilen suçlardan suçlu bulmuş ve sırayla 20 ve 11 yıl hapse mahkum edilmelerine karar vermiştir. Başvurucuların temsilcileri sınır dışı edilmelerinden bu yana başvuruculardan haber alınamadığını ifade etmektedirler. AIHM verdiği kararda, oybirliği ile AIHS'nin 3. maddesinin (işkence yasağı) ihlal edilmemiş olduğuna, Türkiye'deki yargı süreci için Sözleşmenin 6. maddesinin ihlalinin (adil yargılanma hakkı) kabul edilmeyeceğine, 1'e karşı 6 oyla ise Mahkeme Türkiye'nin başvurucuları ülkesine iade ederek Mahkeme içtüzüğünün 39. maddesinde yer alan ihtiyati tedbirleri dikkate almamış olduğu gerçeğini ve 3. maddenin özel durumunu gözönünde bulundurarak Sözleşmenin 34. maddesinin ((bireysel başvuru hakkı)34. madde gereği başvurucular bireysel başvuru haklarının etkili bir biçimde sağlanması hakkına sahiptirler. Bu, anlaşmacı devletlerin Mahkemenin başvuruları ele almasına ve davaları yürütmesine engel olmaması anlamına gelmektedir) ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir. Ancak kabul etmek gerekir ki, özellikle Türkiye' nin 3. maddeden bir ihlal kararı almamak için başvurucuları Özbekistan' da Elçilik yetkilileri vasıtasıyla sürekli takipte bulunması bile bu kişilerin işkence veya kötü muameleye maruz kalmaması adına çok önemli bir koruma sağlamıştır²²⁶.

²²⁶ İnsan Hakları Derneği, "2003 Yılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları", www.ihd.org.tr/aihm/mama.html. ; KILIÇ, Taner, "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica, Dünyada ve Türkiye'de Tarihi Arka Plan".

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN MÜLTECİLER KONUSUNDAKİ FAALİYETLERİ VE MÜLTECİ HAKLARININ KORUNMASI

I . Mülteci Sorunları ile İlgilenmek Üzere Kurulan Milletlerarası Örgütler

A . Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerini Barındırma ve Koruma Teşkilatı (UNRWA)

Bu teşkilat 9 Aralık 1948 yılında kurulmuştur. Örgütün finans kaynağını gönüllü yardımlar oluşturmuştur. Örgütün birincil görevi, mahalli hükümetlerle işbirliği halinde mülteciler için barındırma ve koruma hizmetleri görmektedir. UNRWA Orta Doğunun belirli bölgelerinde faaliyet göstermektedir ve bu bölgeyi terk eden Filistinli mülteci UNRWA'nın korumasından faydalanamaz, ancak bu kişiye Cenevre Sözleşmesi hükümleri uygulanmaktadır²²⁷.

B . BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)

Mültecilerin uluslararası düzeyde korunması geçmişten günümüze kadar artarak süregelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, BM Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1946 tarihinde aldığı bir kararla, mültecilerin durumları ile uğraşmak üzere "Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı"nın statüsü kabul edilmiştir. Bu teşkilat, mültecilerle ilgili o sırada mevcut olan kuruluşların faaliyetlerine son vererek kurulmuştur. Geçici olarak kurulan bu örgüt, kuruluşunun ve çalışmalarının açıklandığı anayasasında mülteci "haklı bir nedene dayanan baskı ve zulüm dahil olmak üzere ülkesine dönmek için geçerli nedeni olan kişi" olarak tanımlanmış ve özellikle Avrupa'da II. Dünya Savaşı sebebiyle oluşan yeni siyasi coğrafyadan etkilenerek ülkelerini terk etmeye zorlanan kişilere yardım etmek amacıyla ve daha çok maddi yardıma yönelmiştir. Anılan teşkilat 31 Aralık 1951 tarihinde feshedilmiş, yerine BM Genel Kurulu'nun 14 Kasım 1950 tarihinde aldığı bir kararla 1 Ocak 1951 tarihinden itibaren "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği" kurulmuştur²²⁸.

²²⁷ KARSLI, Gülsüm (Mısır), *Devletler Özel Hukuku Açısından Mülteciler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Devletler Özel Hukuku) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001, s. 63.

²²⁸ ÖZTÜRK, s. 152; ATAMAN, s.13.

BMMYK'nın asıl işlevi sözleşmenin 35. maddesi gereğince mülteci statüsünün belirlenmesi sürecini denetleme sorumluluğunu üstlenmesidir. Mülteciye sadece zulüm ülkesine geri gönderilmeye karşı koruma sağlayan BMMYK tanımına karşın, devletçe tanınan mültecilik kişiye birçok hak sağlamaktadır²²⁹.

BMMYK son on yıldır en az 20 milyon mülteci, sığınmacı, ülkesi içinde yerinden edilmiş kişiler, ülkesine geri dönen mülteciler ve yurtsuz kişilerle ilgilenmiştir. BMMYK'nın yardım ve koruma sağladığı bu kişiler evlerinden kaçmaya zorlanan ama bir komşu ülkeye sığınmamış olan ve bu nedenle mültecilerden farklı olarak uluslararası bir yasa tarafından korunmayan ya da çeşitli yardımlar almaya uygun olmayanlardır. Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, devletler arası savaşlar iç savaşa dönüştüğünden BMMYK'nın ilgilendiği en büyük ikinci grup haline gelmiştir²³⁰.

Hükümetler, mülteciler ile ilgili görevlerin yerine getirilmesinde BMMYK ile işbirliği içinde çalışmaya davet edilirler. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, mültecilere uluslararası koruma sağlamak (haklı korku taşıdıkları ülkelerine gönülsüz dönüşlerini engellemek) ve mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini gerçekleştirmek, ya da onlara yeni ülkelere yerleşmelerinde ve alışma sürecinde kolaylık sağlamak için Hükümetler ve ilgili hükümetlerin onay vermesi koşuluyla özel kuruluşlara yardım ederek mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak görevini üstlenecektir. BMMYK, ana rolünü mültecileri ve sığınmacıları korumakla görevli oldukları bilincini devletlere aşlamak ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak ve kalıcı çözümler bulmak olarak belirlemektedir²³¹.

1 . BMMYK'nın İlgilendiği Alanlar ve Yardım Eli Uzattığı Kişiler

BMMYK sadece mültecilere yardımın ötesinde mültecilik benzeri koşullarda yaşayan diğer insanlara yardım etmekle görevlendirilmektedir. Bunlar, resmen mülteci tanımına girmeyen ama grup temelinde veya tamamen insani amaçlarla kendilerine koruma sağlanan insanlardır. Örneğin; Bu insanlar iç savaş kurbanları olabilir veya eski Yugoslavya'daki savaş sırasında Saray Bosna'da olduğu gibi parçalanmış ülkelerin insanları olabilmektedir. BMMYK ülkelerine yeni geri dönen mültecilerin uyum sağlamaları için de çalışmalar yapmaktadır. Ülkelerinin korumasından yoksun kalan,

²²⁹ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.19.

²³⁰ “Rakamlarla Mülteciler” (2004 Baskısı), www.unhcr.org.tr/sayilarlamulteciler2004.asp, s.1.

²³¹ ATAYÜN, s.32.

ailelerinden ve ait oldukları topluluklardan kopan, özellikle kadın, çocuk ve yaşlı mülteciler her türlü tehlikeye açık durumdadırlar²³².

BMMYK temel ihtiyaçlarını karşılayamayan mültecilere ve ilgi alanına giren diğer kişilere yardım sağlar. Yardımlar, parasal destek, gıda, sağlık ve barınma, mutfak eşyası ve edevat gibi teçhizat veya kamplarda yada başka bir yerleşim yerinde kalan mülteciler için okul veya klinik kurma programları şeklinde sağlanabilir. BMMYK, mültecilerin mümkün olduğunca çabuk kendine yeterli hale gelebilmesi için elinden gelen her türlü gayrette bulunur²³³.

Mülteciler: BMMYK'nın kurucu emirlerinin mülteci tanımlaması şu şekildedir: “ Ülkelerinin dışında olan ve ırkları, dinleri, uyruklukları, siyasi tercihleri ya da üye oldukları herhangi bir sosyal grup sebebiyle gördükleri haklı zulüm korkusu yüzünden ülkelerine dönemeyenlerdir”. 1969 Afrika Birliği Mülteci Anlaşması ve Latin Amerika'daki 1984 Cartagena Deklarasyonu gibi yerel belgeler, savaş ya da iç karışıklıklarla kaçanları da içine alarak mülteci tanımını genişletmiştir. Toplam 145 ülke, 1951 Cenevre Mülteci Anlaşması ve onun 1967 Protokolü'ne taraf olmuş, tanımlamalara ve bölgesel belgelere göre kişileri mülteci olarak tanımlamıştır. Küresel olarak toplam mülteci nüfusu 2002 yılı sonunda 10.6 milyonken, bu sayı 2006 yılında %10 gibi bir düşüş göstermiş ve 9.9 milyon olmuştur²³⁴.

Sığınmacılar: İnsanlar ülkelerinden kaçtıktan ve başka ülkelere iltica ettikten sonra sığınma için başvururlar. Sığınma hakkının talebi, yasal koruma ve materyal yardımı sağlamak için iyi niyetli mülteciler olarak tanınabilmek içindir. Örneğin 2003 yılı boyunca dünya çapında 809 bin insan sığınma için başvurdu. Geçmiş yıllardan hala beklemede olan başvurularla birlikte 2003'ün sonunda toplam 985.500 kişi için karar beklenmekteydi. Sığınmacılar genellikle Rusya Federasyonu, Çin , Sırbistan-Karadağ, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Türkiye, Irak, Kolombiya, Afganistan, Nijerya ve Somali gibi ülkelerden oluşmaktadır. Son 50 yılda dünyada bir kaç milyon kişiye

²³² UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK'ne Giriş, “Mültecilere Yardım”, UNHCR Türkiye Temsilciliğinin Yayını, Ankara, 1998, s. 7.

²³³ UNHCR, BMMYK, **Mültecilerin Korunması Sorular ve Yanıtlar**, s.4.

²³⁴ “Rakamlarla Mülteciler”(2004 Baskısı), s.2; UNHCR, “2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, s.5.

sığınma hakkı tanınmıştır²³⁵. Devletlere ve BMMYK'ya 2006 yılında ilk defa sığınma için müracaat edenlerin sayısı 596 bindir²³⁶.

Balkan krizi sırasında yaşananlardaki gibi durumlarda, milyonlarca kişi evlerinden kaçtığı ve başka bir ülkeye sığınmaya çalıştığı zamanlarda BMMYK daha hızlı ve basit bir mekanizma önermekte ve “sığınmanın” mültecinin geçici korumasını sağlayacak mihenk taşı olarak kalmasını savunmaktadır. Şunu da belirtmekte fayda var ki; Avrupa Birliği seviyesindeki üye devletler göç ve sığınmacı yönetmeliklerini uyumlaştırmak için çaba sarf etmektedir²³⁷.

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Olanlar: Ülkesinde yerinden edilmiş olanlar, kendi ülkeleri içinde istekleri dışında yer değiştirenlerdir. Bu kişilerin yer değiştirmeleri doğal veya insanlardan kaynaklanan felaketler, silahlı çatışma veya genel şiddet durumları gibi çok çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir²³⁸. BMMYK, koruma ve yardımlarına ülkesinde yerinden edilmiş kişileri de katmıştır. Yaklaşık 4.4 milyon insanı kapsamaktadır²³⁹. BMMYK'dan koruma alan ülke içerisinde yer değiştirenlerin dünya içindeki toplam miktarı 2006 yılının verilerine göre 12.8 milyon kişidir²⁴⁰.

Yurtsuzlar ve İlgi Alanına Giren Diğer Kişiler: Yurtsuzluk üzerine, Yurtsuz Kişilerin Statüsü Üzerine 1954 Anlaşması ve Yurtsuzluğu Önleyici 1961 Anlaşması olmak üzere iki özel anlaşma vardır. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de “Herkesin bir uyrukluk edinme hakkı vardır” sözünü vurgulamıştır²⁴¹. 2006 yılının sonunda 49 ülkeden 5.8 milyon kişinin vatansız olduğu tahmin edilmektedir. Tüm dünya ülkelerinin tamamında ise 15 milyon kişinin vatansız olduğu tahmin edilmektedir. Vatansız insan sayısı, 2005'te 2.4 milyonken 2006 yılında 5.8 milyon kişiyle vatansız insan sayısı ikiye katlanmıştır²⁴².

Geri Dönerler: Mültecilerin çoğu imkanlar elverdiği ölçüde, ülkelerinde çatışma sona erdiği, biraz istikrar sağlandığı ve temel altyapı inşa edildiği zaman

²³⁵ “Rakamlarla Mülteciler”(2004 Baskısı), s.3.

²³⁶ UNHCR, “2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, s.10.

²³⁷ “Rakamlarla Mülteciler”(2004 Baskısı), s.4.

²³⁸ “Mülteci Platformu”, <http://www.multeci.net/4.htm>

²³⁹ “Rakamlarla Mülteciler”(2004 Baskısı), s.5.

²⁴⁰ UNHCR, “2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, s.12.

²⁴¹ “Rakamlarla Mülteciler”(2004 Baskısı),s.6.

²⁴² UNHCR, “2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, s.13.

evlerine dönmeyi tercih ederler. BMMYK yerlerinden edilmiş insanlar için ülkelerine gönüllü geri dönüşü destekler ve onlara gidiş için ve döndükten sonra bir süre zorluk çekmemeleri için yardım paketi sağlar. BMMYK tarafından 2006 yılında 734 bin kişinin gönüllü geri dönüşü gerçekleştirilmiştir²⁴³. Bu dönenlerin çoğu Pakistan ve İran'dan dönen Afgan mültecilerdi²⁴⁴.

Yeniden Yerleştirme: Bazı mülteciler devam eden bir zulümle karşılaşacak olmanın verdiği korkuyla evlerine dönemezler veya dönmeye istekli değillerdir. Bu gibi durumlarda BMMYK onlara sığındıkları ülkelerde ya da üçüncü bir ülkede kalıcı olarak yerleşmelerini sağlamaya çalışır. Çoğu ülke krizin erken safhalarında mültecileri geçici olarak kabul etme yanlısıdır. Dünya ülkelerinin 20'den azı BMMYK'nın yeniden yerleşim programı dahilinde yıllık olarak belli kotalarda mülteci kabul etmektedir. Ancak 11 Eylül sonrası artan güvenlik nedeniyle mülteci alıcı ülkesi olan ABD mülteci alımını sınırlamıştır. Aynı şekilde İngiltere Birleşik Krallığı da mülteci alımına az bir kota ayırmıştır²⁴⁵. 2006 yılında BMMYK tarafından 29.560 kişiye yeniden yerleştirme programı uygulanmıştır²⁴⁶.

2 . BMMYK'nın Yardım Etme Sebebi

BMMYK insani ve siyaset dışı bir örgüttür. Mültecileri korumak ve sorunları için kalıcı çözümler bulabilme görevleri vardır. BMMYK'nın "uluslararası koruma" görevi en temel insan haklarının korunmasını, özellikle de mültecinin zulüm görme korkusu nedeniyle kaçtığı ülkesine rızası dışında geri gönderilmeme hakkının korunmasını içermektedir. Günümüzde BMMYK, bireysel olaylardan çok zulümden, çatışmalardan ve geniş çaplı insan hakkı ihlallerinden büyük gruplar halinde kaçan mültecilere yardım ve koruma sağlamaktadır²⁴⁷.

²⁴³ UNHCR, "2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons", Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, s.8.

²⁴⁴ "Rakamlarla Mülteciler"(2004 Baskısı),s.6.

²⁴⁵ "Rakamlarla Mülteciler"(2004 Baskısı),s.7.

²⁴⁶ UNHCR, "2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons", Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007, 8.

²⁴⁷ UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK'ne Giriş, "Mültecilere Yardım", s. 9.

3 . BMMYK'nın Sağladığı Yardımlar

BMMYK Genel Programlar (önceden onaylanmış olan, temel, devamlı süre gelen mülteci koruma ve yardım faaliyetleridir) ve Özel Programlar (acil durumlar gönüllü geri dönüş faaliyetleri ve mülteci olmayan kişilerle ilgili programlardır) olarak ikiye ayrılan bütçesi ile yardım sağlamaktadır. BMMYK koruma görevini yerine getirmek için örneğin mülteciler ile ilgili uluslararası antlaşmalara uyulmasını sağlamaya çalışır ve hükümetlerin tutumlarını izler . Ülkelerindeki insan hakları ihlallerinden kaçmayı başarsalar da mültecilerin karşısına cinsel şiddet, sömürü ve diğer saldırı türleri gibi hep yeni yeni sorunlar çıkacaktır. Büyük şehirlerde, uzak kamplarda ve sınır bölgelerinde görev yapan BMMYK çalışanları, mültecilere fiziksel saldırılara ve diğer tehlikelere karşı koruma sağlamak için çaba sarf etmektedir. BMMYK, koruma rolünün yanında bir de, acil durumlar da barınak, su, gıda, sağlık ve tıbbi bakım sağlanmasını koordine ederek mültecilere yardım yapar. BMMYK mültecilerin sorunlarına, onların kendi ülkelerine gönüllü geri dönüşlerini sağlayarak, ilk iltica talep ettikleri ülkelere veya yerleştirildikleri üçüncü ülkelere uyum sağlamalarına yardımcı olarak kalıcı çözümler arar. Örneğin: 1980'lerde ve 1990'ların başlarında 1.7 milyon civarında insan Mozambik'ten kaçarak dünyadaki en büyük mülteci sorunlarından birini oluşturdu. 1992 ve 1995 arasında hemen hemen tüm Mozambikli mülteciler ülkelerine geri döndüler ve ülkelerine vardıklarında 16 yıllık bir savaştan harap olmuş bir ülke buldular. Yolların ve köprülerin onarımı, su arıtma ve eğitimle sağlık olanaklarını geliştirme projeleri oluşturuldu. Çiftçilere genelde tarıma dayalı ekonomiyi canlandırmak ve gerekli gıdayı sağlamak için tohum ve araç-gereç dağıtıldı²⁴⁸.

BMMYK, mülteci çıkaran veya ilerde çıkarması muhtemel olan ülkelerde kitlelerin yerlerinden edilmelerini önlemeye çalışmakta yani insanlar henüz evlerini terk etmek zorunda kalmadan, tavırlar belirlenmeden, cephe hatları çizilmeden veya silahlı çatışma başlamadan, potansiyel kriz bölgesine uluslararası toplumun varlığını hissedecek heyetler göndermektedir. Ancak insanların yerinden edilme sorununa karşı, uzun dönemli çözüm üretebilmek için, bu konuda hükümetlerin ve uluslararası kamu oyununun da çaba sarf etmesi gerekir. Ayrıca insan haklarının temini için ülkeler arasında ve ülke içlerinde barışın sağlanması, gelişmenin devamlı kılınması ve büyük göç hareketleriyle baş edilmesi olanağının saklı tutulması gerekmektedir²⁴⁹.

²⁴⁸ UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK'ne Giriş, "Mültecilere Yardım", s. 11,15,21..

²⁴⁹ UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK'ne Giriş, "Mültecilere Yardım", s. 17-18.

BMMYK sağladığı yardımları, hükümetler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde gerçekleştirir. BM'in en fazla işbirliği içinde olduğu kuruluşların başında mültecilere gıda ve gerekli besinleri sağlayan Dünya Gıda Programı daha sonra BM Çocuklara Yardım Fonu ve İnsani Konular Bölümü de gelir. Kızıllaç (ICRC ve IFRC) ve Uluslararası Göç Örgütü birlikte çalıştığı dünya çapında en faal olan örgütlerdir. Çok fazla sayıda sivil toplum kuruluşları (ki bunlara mültecilerle daha az bağlantısı olan diğer STK'larda dahil) yardım ve hukuki destek programlarında BMMYK ile işbirliği içindedir. Ayrıca BMMYK'nın kaynaklarının tamamına yakını gönüllü katkılardan oluşur. Bu katkılar hükümetlerden, Sivil Toplum Kuruluşlarından ve Bireylerden gelir²⁵⁰.

4 . BMMYK'nın Mülteci Kamplarında Karşılaştığı Zorluklar

BMMYK, kurulan mülteci kamplarında birçok değişik kültürde, dinde ve daha birçok farklı türde insan bulunduğundan ve bu tip insanlar genelde sorunlu, problemlili ve ülkelerindeki durumdan ötürü kinli insanlar olabileceğinden, çok farklı sorunlarla karşılaşmaktadır.

Örneğin mülteci kamplarında; Siyasallaşma ve askerileştirme tehlikesi, Kampların isyancı grupların veya gelinen ülkenin askeri güçlerinin saldırısına uğrama rizikosunu, kamplarda çocuklara kadar yetişkin ve genç mültecilerin silahlı kuvvetlere veya isyancı gruplara katılma baskısı, kamplardaki kız ve kadınlara cinsel taciz ve saldırıların meydana gelmesi, mültecilere kentlerde keyfi muamelelerin yapılması, mültecilere uluslararası topluluğun yapmaya çalıştığı yardımların yerine ulaştırılmaması, mülteci hareketlerinin çokluğundan dolayı ayrılan mali kaynağın en temel insani yardım türlerine ayrılırken, eğitim beceri geliştirme, gelir sağlama vb. konularda çalışma yapmaya yetmemesi, kamplarda sığınılan ülkenin kötü muameleleri ile sığınmacıların gönülsüz olarak geri dönmeye zorlanmaları, iyi yardım alamayan kamplarda baş gösteren sağlık ve çevre sorunları mülteci kamplarında yaşanan çeşitli sorunlardan bazılarıdır²⁵¹.

²⁵⁰ UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK'ne Giriş, "Mültecilere Yardım", s. 19-20.

²⁵¹ KILIÇ, "Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği", s. 1266.

5 . İltica Prosedürlerinde Ortak Standartlarda BMMYK'nın Düşünceleri

BMMYK mülteci statüsü belirleme prosedürünün en önemli yönlerinden bahsetmiş ve her türden uyumlulaştırma uygulamasında uyulması gereken uluslararası standartlara dikkat çekmiştir. BMMYK'nın üzerinde durduğu spesifik standartlar arasında bulunanlar;

a. Sığınmacının ilk iltica ülkesinde korumasının devam etmesi veya başvuru sahibinin gönderilebileceği ve koruma talebinde bulunabileceği ve koruma talep edebileceği üçüncü bir ülke olması veya iltica başvurularının tek tek incelenmesinin mümkün olmadığı kitlesel göç olması hallerinde “tüm sığınmacılar bireysel mülteci statüsü belirleme prosedürlerine ulaşabilmelidir” ilkesinde istisnalar uygulanabilmektedir.

b. İltica prosedürüne ulaşma milliyete dayalı nedenlerle veya mültecinin iltica başvurusunun konusu ile direkt bağlantılı olarak mesela 1951 Sözleşmesinin, 1F (mülteci statüsünün haricinde tutulma) maddesi ve “dahili kaçış alternatifi” kavramı kapsamına giren kişiler reddedilmemelidir. Ayrıca sığınmacının belli bir zaman limiti içerisinde başvurusunu yapamaması veya diğer resmi gerekleri yerine getirememesi durumunda iltica prosedürüne ulaşmasının reddedilmemesi gerekir.

c. Uluslararası korumaya ihtiyaç duyanların güvenliğe ulaşmalarında sorunların yaşanmaması için yasadışı göçün önlenmesi ve göç kontrolü için alınan önlemlerin hassasiyetle ve esneklikle ele alınması gereklidir. Bu kişilerin prosedürlere ulaşması başvurusunun topraklar dahilinde veya sınırda yapıp yapılmadığına bakılmaksızın sağlanmalıdır.

d. Başvurusu reddedilen sığınmacıların bağımsız bir karar verme mekanizmasına temyiz başvurusunda bulunma hakkı olmalı ve temyiz incelemesi sonuçlanıncaya kadar sığınmacının ülkede kalmasına izin verilmelidir. Eğer sığınmacının ifadesi başka bir ülkede yani Dublin sözleşmesi uyarınca iltica başvurusunu ayrıntılı şekilde görüşüp karar verecek bir ülkede incelenecekse temyizden askıya alma etkisi dikkate alınmayabilir.

e. Açıkça mesnetsiz veya istismara dayalı ifadelerle ilgilenilmesi amacıyla kullanılan hızlandırılmış prosedürler uygun koruyucu ilkelerle desteklenmelidir. Yani hızlandırılmış prosedürler, kişinin mülteci statüsünden hariç tutma hükmünün uygulanması, sığınmacının ifadesinin veya kanıtlarının inanılır olup olmadığına karar verilmesi ve “dahili kaçış alternatifi” nin incelenmesi için kullanılmamalıdır. Ayrıca

reddedilen başvuru sahibine sınırda reddedilme veya ülkeden zorla çıkarılma gibi bir olay yaşatmadan olumsuz kararın yeniden incelenmesine çalışılmalıdır.

f. “Güvenli menşe ülke” kavramı, iltica prosedürü için bir engel teşkil etmemelidir. Ayrıca bu kavram, belli uygulamaları hızlandırılmış prosedüre havale edebilmek için araç olarak kullanılabilir.

g. Prosedürle ilgili düzenlemeler, “özel ihtiyaçları olan kişiler (işkence kurbanları, cinsel şiddet kurbanları, kadınlar, belli koşullar altında refakatçisi olmayan çocuklar, psikolojik rahatsızlıkları olanlar) ”in yaptığı başvuruların incelenmesi için hazır olmalıdır.

h. Mülteci statüsünün sona erdirilmesi bireysel bazda düşünülmelidir. Başvuru sahibine subjektif olarak vatandaşı oldukları ülkede veya menşe ülkelerdeki koşulların değişmesinin haklı nedenlere dayanan korkunun kaynağını ortadan kaldırmadığını ispat etme hakkı tanınmalıdır ve böylece başvuru sahibi bireysel olarak mülteci statüsünden faydalanmayı sürdürebilir²⁵².

6 . BMMYK, AB ve AB’YE ADAY ÜLKELERDE SİĞİNMA MÜKTESEBATININ UYGULANMASI

Sığınma ile ilgili konular AB’ye aday ülkelerde uluslararası ve Avrupa standartları ile uyumlu sığınma sistemleri benimsemeleri için çok önemli konulardır. BMMYK’da bu konuların benimsenmesinde, sığınmacıların taleplerinin adil ve etkili bir şekilde değerlendirilebilmesinde gereken sistemi oluşturmaları konusunda Orta ve Doğu Avrupa hükümetlerine yardımcı olmaktadır. BMMYK bu ülkelerdeki hükümet yetkililerine, yargıç ve avukatlara ve sivil toplum örgütlerine eğitim vermekte ve AB içinde yaşanan gelişmeleri de yakından takip etmektedir²⁵³.

a . Adalet ve İçişleri Genişleme Süreci

Adalet ve İçişleri 1994 yılında genişleme sürecine dahil edilmiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması ile üye ülkelerin Adalet ve İçişleri politikalarının Topluluk düzeyinde 5 yıl içinde uyumlu hale getirilmesinin yolu açılmıştır. Başlangıçta Adalet ve İçişleri, sığınmacıları kabul ve koruma politikaları yerine, sadece sınır kontrolü ve göç idaresi konularına önem veriyordu, sonraları sığınma konularına daha fazla dikkat

²⁵² Avrupa Birliği Sığınma Müktesebatı(Gayrı resmi tercüme), “İltica Prosedürlerinde Ortak Standartlara Doğru”, Europe and Refugee Dergisi, www.unhcr.org.tr/ABSiginmamuktesebati.asp. (Aralık 1999), s.3.

²⁵³ EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, Cilt 3, Sayı 2, Brüksel, www.unhcr.org.tr/bmmyk_ve_ab.asp. (Temmuz 2001), s.1.

edilmeye başlandı. İşleyen ve adil sığınma sistemlerinin oluşturulması, aday ülkelerin sığınmacıların geçiş ülkesi olmaktan çıkarak, mültecilerin yerleştiği ülkeler haline gelmesini sağlayacak ve bu sayede AB üye ülkelere doğru gerçekleşen düzensiz göçte azalma olabilecektir²⁵⁴.

b . AB Adalet ve İçişleri Müktesebatının Uygulanması

Aday ülkelerin “ Müktesebatın Benimsenmesi için Ulusal Programları”nın yanında bir de “Katılım Ortaklığı’nda yer alan Adalet ve İçişleri ögesi, sınır ve göç kontrolleri ve organize suç konularına odaklanmakla birlikte, sığınma konularına da çok önem vermektedir²⁵⁵.

AB tarafından aday ülkelerin sığınma ve Adalet ve İçişleri müktesebatının uygulama alanındaki ilerlemelerinin öneminin artması BMMYK ve AB’nin daha güçlü bir işbirliğine gitmesini sağlamıştır²⁵⁶.

AB, kurumlarının gelecekteki üye ülkelerin uygulama ve idare kapasitesinin, Avrupa ve uluslararası standartlarına ulaşması için eşit değerlendirme yapmaktadır. AB’nin bundan sonra yapması gerekenler, bu söz konusu ülkelere, tanınan mülteciler için bütünleşmeye destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve sığınmacılar için daha iyi kabul koşullarının yaratılması olacaktır. Bu alanlarda durum iyileştirilmezse AB’deki yüksek standartlar çekici güç olmaya devam ederek ikincil hareketlere yola açacaktır²⁵⁷.

7 . BMMYK’nın Türkiye Prosedürü

BMMYK Türkiye ofisi mültecilerin korunması problemini “**Gönüllü olarak vatana dönme prensibi** (1988 ve 1991 yıllarında, Kuzey Irak’tan çok sayıda Kürt, Türkmen, Süryani ve Kıldani Türkiye’ye sığınmıştır. Bu sığınmacılara Türkiye’de geçici sığınma sağlandıktan sonra, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Birleşmiş Milletler bu kişilerin çoğunluğunun kendi ülkelerine dönmelerini sağlamıştır), **yerel yerleşim**

²⁵⁴EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, s.1.

²⁵⁵EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, s.1.

²⁵⁶EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, s.2

²⁵⁷EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, s.2-3.

prensibi (Bu durumda sığınmacı, mülteci statüsü elde ettikten sonra sığındığı ülkenin vatandaşlığı da verilerek korunmaktadır. 1989 yılında Bulgaristan'dan kaçarak Türkiye'ye gelen ve Türk soyundan ve kültüründen olan önemli sayıda kişilere Türk vatandaşı olma hakkı tanınmıştır) ve **üçüncü bir ülkeye yerleştirme prensibi** (Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğinden soğuk savaş sırasında Türkiye'ye önemli sayıda sığınmacı gelmiştir. Bu kişiler BMMYK yardımlarıyla üçüncü göçmen kabul eden ülkelere yerleştirilmiştir) ile çözümlenmektedir²⁵⁸.

1994 Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden önce Türkiye'ye giriş yapan sığınmacılar polise ve BMMYK ofisine müracaat yaparak kayıtlarını yaptırmaktaydılar. 1994 Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden sonra ise, şu andaki uygulama, sığınmacı Türkiye'ye yasal yollardan girdiyse bulunduğu yer valiliğine, yasal olmayan yollardan girdiyse Türkiye'ye giriş yaptığı yerin valiliğine gecikmeden başvurması gerekmektedir. Emniyet görevlisi sığınma talebinde bulunan kişiyle şahsen görüşüp geçici sığınma hakkı ile ilgili gördüğü tüm bilgileri toplamaktadır (Çevirmen de bu konuda yardım edecektir). Bu görüşmede elde edilen belgeler sorumlu valiliğin kanaati ile birlikte İçişleri Bakanlığına gönderilmektedir. İçişleri Bakanlığı dan bir talimat gelinceye kadar yabancı, İçişleri Bakanlığınca uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı'nca gösterilecek bir yerde serbest ikamete tabi tutulur. Yabancı hakkında verilecek karar valilikler aracılığıyla iltica talebinde bulunan kişiye tebliğ edilmektedir. İçişleri Bakanlığı, sığınmacının geçici ikamet talebi konusunda olumlu karar vermişse, BMMYK bilgilendirilmektedir. Bunun üzerine BMMYK, sığınmacının müracaat ettiğinde kaydını alır ve kısa bir görüşme yapar, bu mülakat statü belirleme sürecinin çok önemli bir kısmını oluşturur. Eğer geçici sığınma talebi reddedilirse, yabancı İçişleri Bakanlığının talimatıyla valilikler tarafından, vatandaşı olduğu ülkeye, ya da Türkiye'ye gelmeden önce bir üçüncü ülke tarafından korunmuşsa o ülkeye sınır dışı edilmektedir. Geçici sığınma talebi kabul edilen yabancı, İçişleri Bakanlığınca uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır veya kendisine İçişleri Bakanlığınca gösterilecek bir şehirde üçüncü bir ülkeye gidinceye ve vize işlemlerini tamamlayıncaya kadar ikamet izni verilir²⁵⁹. Bu işlemler esnasında BMMYK'nın da aşağıda belirtilen görevleri vardır.

²⁵⁸ ATAMAN, s.60-61.

²⁵⁹ ATAMAN, s.61-62; BUZ, s.44-47.

BMMYK ve Türk hükümetinin, Türkiye'ye mülteci olarak müracaat edenlerin statülerinin belirlenmesinde izlediği yol biraz birbirinden farklıdır. Türkiye'de BMMYK'nın, sığınmacının mülteci statüsü kapsamına girip girmediğini ve kendi sağladığı yardımdan yararlanıp yararlanmayacağını belirlediği bir süreç vardır. Bu süreç içinde BMMYK ofislerinin yerine getirdiği “statü belirleme süreci” izlenir. Başvurucunun BMMYK'ya ilk başvurusunda kaydının yapılması ile aynı gün, başvuru Türkiye'ye yasal yollardan giriş yaptıysa Ankara'daki merkez ofiste görevli bir hukuk memuru tarafından başvurunun nedenlerini anlatabileceği ve yönetmelik hakkında aydınlatıcı bilgi verilebileceği bir görüşme için tarih verilir. Başvurucu eğer yasal olmayan yollardan giriş yaptıysa Türkiye'ye giriş yaptığı noktaya en yakın yerdeki ofislerden biri olan Ağrı, Silopi, Van, Hakkari'de bulunan BMMYK ofislerinden birine gönderilir ve oradaki görevli görüşmeyi yapar. Yapılan bu görüşme sonunda kabul ya da red kararı verilecektir. Bu değerlendirme sonunda kişinin haklı bir nedene dayalı zulüm görme korkusu yaşayıp yaşamadığı 4 ay içinde tespit edilir. Kişi haklı bulunursa, yani KABUL halinde, başvurucuya mülteci mektubu verilir ve kişi Türk yetkililerine kayıt yaptırmışsa (içişleri bakanlığı sığınmacının geçici ikamet talebi konusunda olumlu karar verdiği taktirde) üçüncü ülkeye yerleştirilmek üzere gerekli işlemlerin tamamlanabilmesi için başvurunun Ankara BMMYK ofisine gitmesi ve mülakata tabi tutulması gerekmektedir. Ancak mülteci mektubu verilen kişi Türk yetkililerine kayıt yaptırmamışsa BMMYK, dosyayı üçüncü bir ülkeye yerleştirme işlemine tabi tutmayacak, sadece “BMMYK'nın ilgi alanına giren kişi” sayacaktır. RED halinde ise, başvurularda temyiz anlamında itiraz hakkı verilmiştir. Temyiz süresi, Ağrı, Van, Hakkari, Silopi veya Şırnak'ta bulunanlar için 30 (otuz) gün, diğer yerlerde olanlar için 45 (kırk beş) gündür. Kişinin dilekçesinde tüm itiraz nedenlerini açıkça belirtmesi gerekmektedir. Bu itiraz üzerine dosyayı başka bir BMMYK görevlisi inceler ve karara bağlar. İnceleme sonucunda, Kabul kararı verilirse, kişi Türk hükümetinin prosedürlerine uyularak BMMYK tarafından mülteci olarak üçüncü ülkeye yerleştirme işlemine tabi tutulur. Red karar verilirse, kişiye dosyanın kapatıldığı bildirilir yani kişinin mülteci ölçütlerini taşımadığı kararı verilmiştir. Bu aşamadan sonra sadece inceleme yapılırken bilinmeyen ve değerlendirmeye alınmamış olan yeni durumlar meydana gelmişse dosya yeniden incelmeye alınacaktır²⁶⁰. BMMYK bürosu kişinin üçüncü ülkeye yerleştirilmesi konusunda o ülkeden talepte bulunur. BMMYK, önerilen

²⁶⁰ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.19-21.

ülkenin sığınmacıyı reddi halinde kişiyi başka bir ülkeye yerleştirmek üzere çalışmalara başlayabilir. Yerleştirme işlemi sonuçlandığında ya da başka bir anlatımla şahıs üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edildiğinde ve kabul eden ülke tarafından gerekli görülen formaliteler tamamlandığında üçüncü ülkeye nakli Uluslararası Göç Örgütü'nce sağlanmaktadır²⁶¹.

Türkiye'de, 28 Şubat 2007 tarihine kadar Avrupalı olmayan 9.214 şahıs BMMYK'ye kayıtlıdır. Bunlardan 3.362'si mülteci olup, 5.852'si de başvuruları hakkında bir karar alınmasını bekleyen sığınmacılardır. Gelenlerin oranı 2003'ten beri sabit kaldıysa da, gelen kişilerin profili değişmiştir²⁶².

II . Mülteci Haklarının Yaşama Geçirilmesi ve Mültecilerin Korunması

A . Mültecilerin Korunmasında 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün Önemi

Mültecilerin korunması öncelikle mültecilerin özgürlüğü, güvenliği, ayrımcı muamelelere maruz bırakılmaması gibi temel haklarının korunmasıdır. Mültecilere ilişkin sözleşme ve protokol de mültecilerin bu haklarını koruma altına almıştır. Sözleşme ve Protokole göre, mültecilerin korunmasında gözetilmesi gereken en temel hususlardan biri, bunlar arasında ırk, din, ya da mültecinin daha önce uyrukluğunda bulunduğu ülke bakımından herhangi bir ayırım gözetilmemesi olmaktadır (1951 Sözleşmesi, Madde 3). **Mülteciler**, dinsel ibadet ve çocuklarının dinsel eğitim, düşünsel ve endüstriyel mülkiyet, yargı organları önünde taraf olarak bulunma, vesika yöntemi söz konusu olduğu durumlar, ilköğretimden yararlanma, sosyal yardımlar, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik, mali mükellefiyet konularında **sığındıkları ülke vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmakta**, ücretli mesleklerde çalışma ve dernek ve sendika hakları konularında **en çok gözetilen ulus ilkesinden yararlanmakta ve** taşınır ve taşınmaz mülkiyet, ücretsiz meslekler, serbest meslekler, mesken edinme, orta öğrenim ve yüksek öğrenimden yararlanma, ikamet yerlerini seçmek ve seyahat serbestliği konularında **en az öteki yabancılara tanınan haklardan yararlanmaktadırlar**. Herhangi bir devlet, mültecilere Sözleşme ile tanınan haklardan daha iyilerini tanıma yetkisine sahiptir (md.5). Sözleşmeye taraf devletler, ülkelerindeki her mülteciye kimlik belgesi sağlayacak ve ülkelerinde düzenli olarak ikamet eden her mülteciye de (ulusal güvenlik ve kamu düzenine ilişkin ciddi sebepler olmadıkça) ülke

²⁶¹ ATAMAN, s.63; BUZ, s.44-47.

²⁶² UNHCR, "Türkiye'de İltica, BMMYK'nin Türkiye Hakkındaki Brifing Notu", 27 Mart 2007, s.2.

dışına seyahat edebilmeleri için seyahat belgesi vereceklerdir (md.27-29). Meşru olmayan yollarla bir başka ülkeye giren mültecilere usulsüzlük nedeniyle ceza verilmesi yasaktır (md.31/1). Ancak, bu kişilerin bir an önce yetkili makamlara başvurarak geçerli olan nedenlerini anlatmaları gerekmektedir²⁶³.

Mültecinin kişisel statüsü konusunda, mültecinin ikametgah ülkesinin yasalarına bağlı olduğu belirtilmektedir (12/1). Ancak mültecinin bir ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasaları bu konuda geçerli olacaktır. Mültecinin, önceden sahip olduğu kişisel statüsüne ilişkin haklara ve özellikle evliliğe bağlı haklara bütün sözleşmeye taraf devletlerin saygı göstermesi ve (madde 12/2) mülteciye yerleşme hakkının tanınması gerekmektedir (md. 26). Mültecilerin yanlarında getirdikleri mallar konusunda; mültecilerin bu malları, yerleşmek üzere, kabul edilecekleri başka bir ülkeye nakletmelerine kendi yasaları çerçevesinde izin vereceklerdir (md.30). Mültecilerin vatandaşlığa alınmasında, sözleşmeye taraf devletler, vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmak ve prosedürü azaltma ve kolaylaştırma yoluna gitme konusunda gayret edeceklerdir (md.34). Mültecilerin kanuni mütakabiliyet şartından muaf olması konusunda Taraf devletlerin ülkesinde üç sene ikamet etmesi şartı öngörülmüştür. Mültecilerin buldukları ülkede görevleri konusunda ise; mültecileri konuk eden ülkenin tüm yasaları ve tüzükleri ile kamu düzeninin korunması amacıyla her türlü önlemlere uymak zorunluluğu vardır (md.2)²⁶⁴.

Bir de, sürekli gemilerde seyahat eden ve nadiren karaya çıkan mülteci gemi adamlarının durumları vardır. Gemiye hapsolan, karaya çıkamayan ve gemi sahipleri tarafından sömürülen bu kişiler **ya**, vatandaşı olduğu ülke gemilerinde sürekli tayfalardandır ve gemi yabancı limanda iken gemiden kaçarlar veya yabancı bir gemide çalışanlardır ve bunların seyahat belgeleri yoktur, **ya da** bir ülkeye iltica ederek meslekleri gereği gemi ile o ülkeden ayrılan kişilerdir ve bunlar da ya iltica ettikleri ülkeden seyahat belgelerini alamamışlardır ya da belgelerinin süresi dolmuştur. Bu sebeple; Sözleşmeye taraf devletler, bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında hizmete alınmış mülteciler varsa, bu mültecilere ülkesinde yerleşmesine izin vermek ve özellikle diğer bir ülkede yerleşmelerini kolaylaştırmak için seyahat belgeleri vermeyi,

²⁶³ ULUŞAN, s.42-46.

²⁶⁴ ULUŞAN, s.49.

ya da geçici olarak ülkesine kabul etmeyi uygun bir şekilde inceler. Bu hüküm devletlerin taktirine bırakılmıştır²⁶⁵.

Mültecilerin korunmasına ilişkin 1951 sözleşmesinden başka uluslararası belgeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, İşkenceye Karşı Sözleşme ve Çocuk Hakları Sözleşmesidir²⁶⁶.

B . Mültecilerin Korunma ve Sığınma Problemleri

Sığınma problemi, kendi ülkesindeki otoritelere olan güvenini kaybedip ülkesini terk eden kişilerin, her açıdan korunmasının sağlanması sorunudur. Hem hukuki anlamda hem de iktisadi ve sosyal anlamda korunmasını gerektiren bir ortam yaratma sorunudur. Ayrıca hukukta, “geçici sığınma” denen, henüz mülteci statüsü tanınmamış, fakat buldukları zor insancıl koşullardan dolayı, geldikleri ülkelerin otoriteleri tarafından geçici sığınma imkanının verildiği bir durum da söz konusu olabilir. Örneğin, Bosna –Hersek savaşı sırasında savaştan ve şiddetten kaçarak Türkiye’ye gelmiş olan mültecilerin statüsü “geçici sığınma” statüsü içerisindeydir. Yani Bosna-Hersek’teki şiddet düzeliş, devlet düzeninin kurulması gerçekleşinceye ve oradaki devlet onları koruma imkanına kavuşuncaya kadar, geriye dönmek üzere geçici sığınmaları-korunmaları sağlanmıştır²⁶⁷.

Mültecilerin sığınma-korunma problemi; mültecilerin ya gönüllü olarak vatanlarına dönmesiyle (örneğin 1988 ve 1991 yıllarında Kuzey Irak’tan gelen Kürt, Türkmen, Süryani ve Kaldaniler bu şekilde ülkelere geri dönmüşlerdir), ya mülteci statüsüne kavuştukları ülkede entegrasyonlarını tamamlayıp o ülkenin vatandaşlığını almalarıyla (Türkiye, komşu ülkelerdeki rejimlerin baskılarından bunalıp Türkiye’ye gelen Türk soyu ve kültüründen olan kişilere bu imkanı tanımıştır. Ancak Türkiye bu çözüm yolunu iç hukuk mevzuatından dolayı başka millet ve dinlerden olan mültecilere tanımamaktadır) ya da mültecilerin başka ülkelere yerleştirilmesiyle (Soğuk savaş sırasında Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nden ülkemize gelen sığınmacılar BM

²⁶⁵ ULUŞAN, s. 48.

²⁶⁶ BMMYK İle Eğitim Programı Modülü, **İnsan Hakları ve Mültecilerin Korunması**, Kısım 1, Bölüm 3, 1995, s.45

²⁶⁷ Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.9

Mülteciler Yüksek Komiserliği desteğiyle göçmen kabul edilen ülkelere yerleştirilmişlerdir)çözülebilmektedir²⁶⁸.

C . Mültecilerin Hukuksal Korunması

Savaşlar, siyasi anlaşmazlıklar ve ideolojik çatışmalar ortadan kalkmadığı sürece mülteci sorunu dünya varoldukça devam edecektir. Sıradan bir yabancı ulusal bir pasaporta sahip ve ülkesinin himayesi altında olup, istediği zaman ülkesine dönebilirken, mülteciler bu haktan mahrumdur. Dolayısıyla, mülteciler, uluslararası düzeyde bir korumaya ihtiyaç duymaktadırlar. Mültecilerin uluslararası düzeyde koruma altına alınmaları ancak 20.yüzyılda gerçekleşebilmiştir²⁶⁹. Mülteci statüsünün tanınması bu sıfattan yararlanacak kişinin ilgili ülkede ya da diplomasi temsilciliğinde kaldıkça koruma altında bulunmasını gerektirmektedir²⁷⁰. Ama mülteci statüsünün tanınması uluslararası hukuka aykırı ise, buna ilgili devlet tarafından başka yöntemlerle, örneğin başka ülkeye bırakmak gibi, son verilmesi gerektiği kabul edilmektedir²⁷¹. 1951 Mülteci Sözleşmesi çerçevesinde mültecilerin yararlanacakları bir güvence düzeni vardır. Anılan sözleşme ve eklerine göre, sığınmacı statüsü kazanan kişilerin korunmasında gözetilmesi gereken en temel ilke, bunlar arasında ırk, din ya da gelinen ülke bakımından herhangi bir ayırım gözetilmemesi olmaktadır (1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme md.3). Sözleşmede mültecinin kişisel statüsünün, ilke olarak ikametgah ülkesinin yasalarına bağlı olduğu öngörülmektedir (md. 12/1). Ancak mültecinin bir ikametgahı yoksa o zaman bulunduğu ülkenin yasası bu konuda geçerli olacaktır. Mültecinin önceden sahip olduğu kişisel statüsüne ilişkin haklara ve özellikle evliliğe bağlı haklara bütün sözleşmeye taraf devletlerin saygı göstermesi gerekmektedir (md. 12/2)²⁷². Öncelikli olarak hassas grup olan kadın ve özellikle de çocukların korunmasının sağlanması gerekmektedir. Çocuklar olağandışı durum olarak tanımlanan ve daha çok savaş ve silahlı çatışmayı aktif olarak yaşamaktadır. Örneğin, bugün tüm dünyada 300 bin çocuk yaşta asker olduğu tahmin edilmektedir²⁷³. Öncelikli sağlık

²⁶⁸ Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, s.9-10.

²⁶⁹ ULUŞAN, s. 1-2.

²⁷⁰ U.A.D.'nın 10.11.1950 tarihli **Sığınma Hakkı Davası**'na ilişkin kararı:C.I.J., **Recueil**, 1950, s.281.

²⁷¹ U.A.D.'nın 1.06.1951 tarihli **Haya de la Torre Davası**'na ilişkin kararı:C.I.J., **Recueil**, 1951, s.82.

²⁷² PAZARCI, s.214 - 215.

²⁷³ Türk Hukuk Sitesi, "Dünyanın Utancı Çocuk Askerler", [www. Turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=14745](http://www.Turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=14745).

hizmetinin 3-5 yaş ve okul öncesindeki çocuklarla yaşamının ilk on yılından önce annesini kaybetmiş çocuklara verilmesi önerilmektedir²⁷⁴.

Mültecilerin korunmasını güçlendirmesinde sığınmanın insani ve sivil özelliğini eksiksiz bir biçimde sağlamak önemlidir. Mülteci kampları askerileştiğinde ve açıktan açığa politize edildiğinde, çıkış ülkesindeki hükümetin istikrarını bozmayı amaçlayan etkinlikler için üs olarak kullanıldığında, misilleme amacı güden sınır ötesi saldırılara kaçınılmaz bir biçimde açık duruma gelirler. Askerileştirilmiş kamplar, ayrıca fraksiyonlar arası çatışmalara ve şiddet olaylarına ortam hazırlarlar. Kitle göçlerinde ayırım yapılmaksızın herkese ilk bakışta mülteci statüsü tanınmasının yarattığı sorunlardan biri, uluslararası koruma altına alınan insanlardan bazılarının bu korumayı aslında hak etmemeleri olasılığıdır. BMMYK Tüzüğü, 1951 BM Mülteci Sözleşmesi ve 1969 ABÖ Mülteci Sözleşmesi'nde savaş suçluları, BM amaç ve ilkelerine aykırı hareket etmiş kişiler, ağır cezayı gerektiren siyaset dışı suçları işlemiş kişiler gibi belli zümredeki kişilere mülteci statüsünün tanınmamasına olanak sağlayan hükümler bulunmaktadır²⁷⁵.

D . Mültecilerin Korunmasında Devletlerin Sorumluluğu

Mülteciler esasında tarihin her döneminde yönetici grupların dinsel ya da siyasi görüşlerini paylaşmadıklarından ya da, yönetim tarafından baskı altında tutulan veya tutulmak istenen başka bir sosyal gruptan oldukları için zulüm gördükleri kabul edilen insanlardır. Zulüm derecesi, kişilerin ve yakın çevrelerinin yaşamlarını tehdit etmeye başladığında ya da kişiler böyle bir korkuya kapıldıklarında yapabilecekleri tek şey başka bir ülkeye sığınmak ve güvenliklerini burada aramaktır. Görüldüğü gibi mülteci tanım gereği devletten kaçmak ama yine başka bir devlete sığınmaktır. Ayrıca, Kimin mülteci olarak tanınıp kimin tanımayacağına hatta mültecilere tanınan haklarda bile karar verme yetkisi devlete aittir yani mültecilerin korunmasında devletlerin önemi büyüktür²⁷⁶.

Mültecilerin Korunması öncelikle Devletlerin sorumluluğundadır. İç çatışmalar uluslararası bir mülteci sorununa yol açtığında, çatışma ülkesinde barış ve güvenliğin yeniden oluşturulması tüm Devletlerin ve özellikle komşu Devletlerin

²⁷⁴ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s. 350.

²⁷⁵ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.83-84.

²⁷⁶ KÜNÇEK, Özlen, **Uluslararası İlişkilerde Mülteciler Sorunu ve Batı Avrupa Devletlerinin Uygulamaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1997, s.11,16.

sorumluluğundadır. Bir mülteci krizi esnasında en ağır yük sığınma ülkelerinin sırtındadır²⁷⁷.

Devletler, ilgili BM örgütleri ve sivil toplum örgütlerini ülkeye girişten itibaren sağlanan destek hizmetlerinden mülteci kamp ve yerleşimlerinin planlanmasına kadar her tür konuda, fiziksel ve cinsel istismar ve benzerlerinden vazgeçirmek ve yaraları sarmak için mümkün olan en kısa zamanda mülteci kadınların korunmasına yönelik fikirlerini birleştirmeye çağırır. Devletler, BMMYK ve Hükümetlerin onayladığı diğer örgütleri, sınırsız erişim sağlamak dahil, sınır bölgelerdeki ve diğer yerlerdeki mülteci ve sığınmacıların kişisel güvenliğine karşı tehditleri önlemek için gerekli tüm tedbirleri almaya çağırır. Bu tedbirler, mülteci kamp ve yerleşimlerini güvenli bölgelere kurmak, yaralanabilir grupların güvenliğini sağlamak, kamp ve yerleşimlerin organizasyon ve yönetimine mülteci topluluğunun hem kadın hem de erkek bireylerinin katılımını sağlamaktır²⁷⁸.

Hükümet görevlileri sorumlulukları ve mülteci haklarını korumak için almaları gereken tedbirler konusunda bilgilendirilmelidir, özellikle ulusal kanunlar ve ülkenin onayladığı ilgili uluslararası insan hakları belgeleri ve BMMYK'nın Mültecilerin Korunması konusundaki belgeler üzerinde durulmalıdır. Güvenlik görevlilerine de gücün kötüye kullanımını engellemeyi ve düzeltmeyi amaçlayan ilgili davranış kuralları konusunda eğitim verilmeli ve bu görevliler mülakat teknikleri hakkında ve mağdurların olaylarla başa çıkmalarına ne şekilde yardım edebilecekleri konusunda ne tür destek verebilecekleri hakkında eğitilmelidir²⁷⁹.

Ancak, üzümlere söylenebilir ki, Mültecilerin uluslararası hukukta statülerinin tespitine ve özel olarak korunmasına yönelik zaman içinde bir takım önemli sözleşme, bildiri ve belgeler kabul edilse de, son yıllarda, devletlerin mülteci sorununa olan bakışlarında ciddi değişiklikler görülmeye başlanmıştır ve tüm dünya devletleri son yıllarda mültecileri koruma kapasitelerini artıracaklarına mültecilere karşı durmaya başlamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi, özellikle batılı ve kuzey ülkelere iltica akınlarının yoğunlaşması ve mülteci nüfusun beraberinde getirdiği insani sorunlar ve ekonomik faturalar nedeniyle ülkeler, sınırlarındaki duvarları bir süredir yükseltmeye başlamışlardır. Özellikle AB ülkeleri son on yıldır gelişen süreçte, ABD ise 11 Eylül sonrası güvenlik ve ülke içi nedenler gerekçesiyle mülteci korumasında daha az duyarlı

²⁷⁷ BMMYK ve STK ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar için Saha El Kitabı**, s.22-23

²⁷⁸ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s. 11-12.

²⁷⁹ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.25-26.

bir tavır sergilemeye başlamışlardır. Yunanistan’da mülteci kabul oranları düşmüştür ve bu oran ülkede “yabancıya” karşı hoşgörüsüzlüğün çok somut bir göstergesi olarak algılanmaktadır²⁸⁰. İsviçre’de de iltica çok zorlaştırılmıştır. Aşırı sağcı Halk Partisi’nin birinci bitirdiği 2003 seçimiyle siyasi rüzgârın sağdan estiği İsviçre’de yapılan referandumda, halkın yüzde 70’i göç ve ilticayı zorlaştıran yeni yasaya onay vermiştir. Yasayla, kalifiye olmayan işçilerin ülkede çalışması önlenip göçmenlere 48 saatte kimlik ibrazı zorunluluğu getirilmiştir. Çocuklar ve hamileler dahil iltica başvurusu reddedilenlere de sosyal yardım kesilecek denmiştir. Bu kararlar iltica başvurusunda bulunacaklar için çok üzücüdür²⁸¹.

Sonuç olarak, uluslararası alanda devletler, ilticaya neden olacak koşulları yaratan insan hakları ihlallerini engellemede yetersiz kalmıştır. Devletlerin, mültecilerle ilgili bu uluslararası belgeleri hayata geçirmede inisiyatifleri ellerinde bulundurmalarının ve kendi ulusal menfaatleri çerçevesinde sorunu değerlendirmelerinin, ciddî sıkıntıları da beraberinde getirdiği doktrinde haklı olarak ileri sürülmektedir. Devletler, özellikle kendi güvenlik kaygılarını gerekçe göstererek bir takım fiziksel ve idarî engeller koyarak, mültecilerin ülkelerine girişini zorlaştırmakta veya engellemektedirler. Devletlerin, mülteci sorununa kalıcı çözümler getirmek yerine, bu şekilde kayıtsız kalmayı yeğlemeleri, sorunun daha da büyümesine sebep olmaktadır. Mülteci sorunu tüm devletleri ilgilendirmektedir, bu sebeptir ki devletlerin, ortak bir anlayış çerçevesinde yaklaşımları ve soruna ortak bir çözüm getirmeleri, hem devletlerin kendi güvenliklerini sağlaması bakımından yarar sağlayacak, hem de mülteci sorununun ortadan kaldırılmasını ya da asgarî düzeye indirilmesinde fayda sağlayacaktır²⁸².

E . Mültecilerin Korunmasında BMMYK’nın Sorumluluğu

Siyasi olmayan bir insani yardım kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Aralık 1950’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oluşturulmuş ve 1 Ocak 1951’de faaliyete geçmiştir. Görev alanı, mültecilere uluslararası koruma sağlamak, mültecilerin temel haklarına saygı duyulmasının temini

²⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Medya Brifingi, “Türkiye’de Mülteci Hakları Yeni Bir Dönemeçte”.

²⁸¹ Radikal, “İsviçre’ye İltica İmkansızlaştı”, Basın Arşivi, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>. (26.09.2006).

²⁸² GÜNER, s.11-12

ve sorunlarına kalıcı çözümler bulmaktır. BMMYK, Hükümetlerle ve ilgili Hükümetlerin onayına tabi olarak özel kuruluşlarla beraber çalışmaktadır. BMMYK'nın uluslararası koruma sağlamadaki rolü genellikle hükümetlerin ülkelerinde yaşayan mültecileri korumak için gerekli girişimlerde bulunmasını sağlamayı da kapsamaktadır²⁸³. Hükümetler, hem ulusal mülteci programlarıyla hem de BMMYK'nın koruma ve yardım faaliyetlerini finanse ederek BMMYK'nın kendi topraklarında faaliyet göstermesine izin vermişler ve mültecilere mali yardım sağlamışlardır²⁸⁴. Ayrıca BMMYK'nın tüzüğü kapsamında BMMYK'nın sıklıkla geri dönenlere ve bazı ülkesinde yerinden edilmiş kişilere ve menşei ülkeleri dışında mülteci ve benzeri durumda yaşayan ancak resmen mülteci olarak tanınmamış kişilere koruma ve yardım sağlanması talep edilmektedir. BMMYK, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin ve ülke içi ve uluslararası göç hizmetlerine ihtiyaç duyan diğer kişilerin nakillerine yardımcı olmakla görevli devletlerarası bir kuruluş olan Uluslararası Göç Örgütü (IOM), savaş ve iç şiddet mağdurlarına yardım eden ve silahlı şiddeti kısıtlayan insani kuralların uygulanmasını temin etmeye çalışan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ile ve Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu (IFRC) ile işbirliği içinde çalışmaktadır²⁸⁵.

BM ve STK çalışanları, BMMYK politikalarını destekleyip uygulama konusundaki görevlerinin bilincinde olmalı ayrıca BMMYK Yürütme Komitesi Sonuçları'nın konuya ilişkin kısımları (özellikle mülteci kadınlar ve cinsel şiddetle ilgili) bilinmelidir. Barış Gücü üyeleri dahil, bütün BM kadrolarının hareketlerinin Birleşmiş Milletler insan hakları belgelerinde belirtilen normlarla yani, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Bildirisi ile uyum içerisinde olması gereklidir. Ayrıca, BMMYK çalışanları, özellikle kampta çalışanlar, koruma görevlileri ve tercümanlar, mülakat teknikleri ve cinsel şiddet olaylarıyla nasıl ilgilenecekleri konusunda eğitilmiş olmalıdır²⁸⁶.

BMMYK mültecilere şu üç şekilde yardımcı olmaya çalışmaktadır:

1. Kaçılan ülkedeki siyasi şartların değişmesinden sonra mültecilerin “gönüllü geri dönüşü” sağlanabilir. “Bitim Hükümü” olarak bilinen bu mekanizmada mültecilik hakları

²⁸³ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.11.

²⁸⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi – Parlamentolararası Birlik, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, s.5.

²⁸⁵ BMMYK ve STK ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar için Saha El Kitabı**, s.22-25.

²⁸⁶ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s. 25.

çıkış yapılan ülkelerdeki siyasi şartlardan kaynaklanan mutlak zorunluluk halinin kalkması ile son bulabilmektedir. Ancak en fazla 5 yıl gibi bir sürede durum değişmemiş ise mültecileri belirsizlikten kurtarmak için BMMYK aşağıda belirteceğim iki yöntemden uygun olan birisini hayatiyete geçirmek zorundadır.

2. Kendilerine sığınma hakkı tanıyan ülkeye yerleştirme. Burada “yerel uyum” meselesinin getirdiği pek çok sorun vardır.

3. Mülteciyi kabul eden üçüncü bir ülkeye gönderip yeni bir yaşamın kurulmasının sağlanması.

Bu üç tarzda BMMYK'nın karşılaştığı sorunlar “Geçici Koruma” yolunu doğurmuştur²⁸⁷.

BMMYK temsilcilerinin diğer ilgili BM Örgütleri, ev sahibi Hükümet ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliğiyle, mültecilerin korunmasında tedbirlerin alınması için her türlü çaba göstermelidir.

F . Mültecilerin Korunmasında STK'ların Sorumluluğu

Herhangi bir devlete bağlı olmayıp, tümüyle toplumsal kişiler ve gruplarca meydana getirilen bu gönüllü kuruluşlar, insan hakları konusunda çeşitli faaliyet göstermektedirler. Gönüllü Kuruluşlar, ulusal ve uluslararası insan hakları örgütlerinin yanı sıra, insan haklarıyla doğrudan ya da dolaylı ilgili meslek kuruluşları, dernek, vakıf, grup ve cemaat gibi topluluklardan oluşmaktadır²⁸⁸. Günümüzde, ülkelerin uluslararası kabul görmüş insan haklarına saygı göstermelerinin STK'lar eliyle takibi büyük önem taşımaktadır²⁸⁹. Dünyada ve ülkemizde STK'lar mülteciler için çok önemli korumalar sağlamaktadır. STK'ların ise acil ve değerli hizmetleri, mültecilere etkin koruma sağlanması konusunda hayati bir farklılık yaratmaktadır. STK'lar; hükümet yetkililerine ve uluslararası kurumlara veya diğer STK'lara, koruma ve ilgili ortaya çıkan endişelerin raporlanması, kamuoyunun ve medyanın bu endişelerden haberdar edilmesi, hükümet ve yerel yetkililer nezdinde uluslararası standartların tanıtılması, mültecilere hukuki ve sosyal danışma ve eğitim programları sunulması, hem menşei ülkede hem sığınma ülkesinde insan haklarının izlenmesi konularında mültecilere yardımda bulunabilmektedirler. Mülteci kamplarında veya yerleşimlerinde çalışan STK personeli, mültecileri planlama ve bakımla ilgili yardım faaliyetlerinin her

²⁸⁷ KILIÇ, “Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği”, s. 1266.

²⁸⁸ ATAR, s.1298.

²⁸⁹ TARHANLI, s. 1289.

kısmına dahil ederek koruma konusunda yardımcı olabilirler. Tarafsızlıklarını tehlikeye atmaları sebebiyle bazı yardım STK'ları, koruma faaliyetlerine katılmak konusunda endişe edebilir. Ancak, insani yardım faaliyetlerinin temelinde insan haklarının bulunduğu ve insani yardımın bu hakların savunulmasına da katkıda bulunması gerektiği unutulmamalıdır. Sonuç olarak, mültecilerin korunması, paylaşılan bir sorumluluktur. Mültecilere verilmesi gereken etkin koruma ancak STK'ların Devletler ve Uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışarak ve birbirlerinin kuvvetli oldukları alanları tamamlamalarıyla sağlanabilir²⁹⁰.

G . Mültecilerin Sığınma Ülkesine Varışları

Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme'yi kabul etmiş ülkelerden gelen mültecilere anılan antlaşmanın hükümleri uygulanır (md.31). Antlaşmanın kabulünden önce Pasaport Kanunu md.44 uyarınca İçişleri Bakanlığının izni gerekiyordu şimdi ise anlaşma tarafı olan ülkelere gelen mültecilere anlaşma, anlaşmaya taraf olmayanlara Pasaport Kanunu hükümleri uygulanıyor. Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme'ye göre izin almadan ülkeye giren mülteciye ceza verilmez, durumunu düzeltmesi istenir veya başka bir ülke kendisini kabul edinceye kadar bekletilir, geldiği ülkeye geri yollanmaz²⁹¹.

Başka bir ülkeye giriş yaparak sığınma talebiyle Devlet makamlarına başvuran kişiler **sığınmacı** olarak adlandırılır. Ancak uygun kimlik veya seyahat belgeleri bulunmayan kişiler sınır kapısında geri çevrilebilirler. Genellikle Devletlerin, bir sığınmacının sığınma ülkesine varışlarından sonra, sığınma başvurusunda bulunabilecekleri süreye dair kısıtlayıcı kanunları bulunur. Bu süre içinde yetkili makamlarla temasa geçmeyen sığınmacı, yasadışı yabancı olarak sınır dışı edilme riskiyle karşılaşabilir. Bir sığınmacının 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne veya diğer bir uluslararası veya ulusal insan hakları ve hukukuna göre mülteci olup olmadığının tespiti için hükümetler mülteci statüsü belirleme prosedürleri oluştururlar. Bir devlet herhangi bir mülteci antlaşmasına taraf değil ise veya ulusal makamlar BMMYK'nin yardımını talep ediyorsa, BMMYK bazen hükümetler adına statü belirleme prosedürünü yürütür. Statü belirleme prosedürü bulunmayan bir ülkede sığınma talebinde bulunan kişiye ilişkin prosedürü BMMYK mültecileri koruma görevi kapsamında yürütebilir. Devlet

²⁹⁰ BMMYK ve STK ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar için Saha El Kitabı**, s.25-26.

²⁹¹ TEKİNALP, s.42.

makamları ya da BMMYK tarafından yürütülen mülteci statüsü belirleme prosedüründe sığınma talebinde bulunan kişiyle uzun bir mülakat yer alır. Mülakat esnasında toplanan detaylı bilgi ve kişinin menşei ülkesi hakkındaki bilgiler daha sonra 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde belirlenen ölçütlere ("...ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi görüş sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan..."), diğer ilgili bölgesel sözleşme veya beyannamelere (ABÖ Sözleşmesi veya Cartagena Beyannamesi gibi) ve ülkenin ulusal yasalarına göre değerlendirilir. Kişinin durumu bu ölçütlere uygunsu hukuken tanınan bir mülteci olduğu doğrulanır ve Mülteci sözleşmesi ve diğer insan hakları yasa ve antlaşmalarına uygun haklar verilir. Bunun yanında, kimlerin mültecilere sağlanan uluslararası korumadan faydalanamayacağı Sözleşme'de belirtilmiştir. **Hariç tutma hükümlerinde** bu kişiler; Barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine, mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine, Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan kişi olarak tanımlanırlar²⁹².

Uluslararası koruma kapsamının dışında kalan kişiler mülteci olarak BMMYK'nın ilgi alanında değildir. Ancak, sığınma ülkesinin kanunları ve diğer insan hakları yasaları çerçevesinde koruma hakkına sahip olabilirler. Sığınmacılar, yasadışı girişleri veya bulunuşları sebebiyle birçok ülkede hapisanelerde, kapalı kamplarda veya havaalanlarının transit bölümlerinde, statüleri açıklığa kavuşana kadar (haftalarca, aylarca ve hatta yıllarca) **gözetiminde** tutulurlar. Bu sistem devletler tarafından sığınma sisteminin sahte talep sahipleri tarafından kötüye kullanılmasını engellemek için kullanılır. Ancak bu durum gerçek sığınmacıları da bu ülkelerde sığınma aramaktan caydırıcı olabilir. Birçok durumda sığınmacılara gözetimindeki haklarına dair bilgi verilmez, hukuki danışma almalarına müsaade edilmez ve kimi zaman BMMYK ve diğer ilgili STK'lara erişimleri (bazen sınırlı olarak) engellenir. Esasında sığınmacılar gözetimine alınmamalıdır. Çünkü sığınma aramak suç değildir ve keyfi olarak gözetimine alınmamak temel insan haklarından birisidir. Gözetimine alınmaları durumunda sığınmacıların hangi sebeplerle gözetimine alındıklarını bilmeye ve gözetim emrine itiraz etmeye hakları vardır²⁹³.

²⁹² BMMYK ve STK ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar için Saha El Kitabı**, s. 36-37.

²⁹³ BMMYK ve STK ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar için Saha El Kitabı**, s. 37-38.

Sığınmacıların Devlet makamlarına düzenli şekilde bilgi vermek suretiyle toplulukları içinde yaşamalarına izin vermek, sığınmacının nerede olduğuna kefil olarak, Devlet'in statü belirleme prosedürüne uymasını temin edecek bir garantör bulmak veya sığınmacı için bir kefil tayin etmek gibi gözaltına alternatif olabilecek çözümler vardır. Sadece gerekli durumlarda ve uluslararası insan hakları yasalarının genel norm ve ilkelerine uygun olan ulusal yasalarda açıkça tarif edildiği durumlarda, yani kimliği belirsiz veya tereddütlü olan, yetkili makamlar mülteci statüsü talebinin temelinde bulunan gerçekleri tespit etmeye çalıştıklarında, sığınmacıların seyahat ve/veya kimlik belgelerinin ortadan kaldırılarak, sığınma ülkesindeki makamları yanıltmak amacıyla sahte belge kullanmış olmaları halinde veya sığınmacının ulusal güvenlik veya kamu düzeni açısından bir tehdit oluşturması halinde gözaltı son çare olarak uygulanabilir. Gözaltının gerekli bulunması durumunda, küçüklerin gözaltına alınması engellenmeli, aynı aile grubuna ait olmadıkları sürece erkek, kadın ve çocuklar ayrılmalı, sığınmacılar, tutuklular veya mahkumlarla temasta bulundurulmamalı, arkadaşlar, akrabalar ve dini, sosyal ve hukuki danışmanlarla düzenli görüşme ve tıbbi tedavi, psikolojik danışmanlık ve düzenli egzersiz imkanı verilmeli, eğitim ve mesleki eğitim verilmeli, sığınmacıların dini vecibelerini yerine getirebilmeleri için uygun bir ortam ve kendilerine dinlerine uygun bir beslenme sağlanmalı ve sığınmacıların yatak, banyo imkanı vb. temel ihtiyaçlara erişimi olmalıdır²⁹⁴.

Kamplara yerleşmiş mülteciler ise bir gün evlerine döneceklerine ve içinde buldukları durumu da en iyi şekilde değerlendirmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Çünkü bu durum beklenenden çok daha uzun sürebilmektedir. Savaştan kaçıp sığınma ülkesine gelen mültecilerde ağır yük kadındadır. Erkekler savaştayken çocuklardan onlar sorumludurlar. Ailede erkek çocuk varsa, aileye gelir sağlamak amacıyla ekmeğini kazanmak için çalışmaya başlar. Bu kamplarda tüm dinlerden ve İslami düşüncelerden her çeşit insan bulunur. Zengin, fakir, köylü, kentli, Sünni, Şii, Hıristiyan ve diğer birçok dinlerden olanlar, işçi çiftçi, iş adamı, memur ve askerlerden oluşan geniş bir toplum kesimi mevcuttur, fakat tek ortak noktaları köklerinden koparılmış, kaçmaya zorlanmış olmaları ve işgal eden düşmana karşı duydukları nefrettir²⁹⁵.

²⁹⁴ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s. 38-39.

²⁹⁵ MCPHERSON, Charlotte, "Pakistan'da ve Türkiye'de Afganlı Mülteciler-Bugünkü Durumları", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:37, Afşin Matbaası, Ekim 1985, s.137.

1 . Mültecilerin Yerleştikleri Ülke Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Mültecilerin Yerleştikleri Ülke Üzerindeki olumlu etkileri; Mülteciler, yerleştikleri bölgelerde yeni ürünler yetiştirebilir ve tarımsal üretimi artırabilirler. Pakistan'daki Afganlılar gibi, yerel toplumun daha ucuz mal almasını sağlayacak yeni değiş tokuş ve ticaret olanakları yaratabilir ya da ulusal kalkınma çabalarında başından beri ihmal edilmiş bir bölgeye uluslararası yardım gelmesini sağlayabilirler. Olumsuz etkileri ise; İş olanakları, gelir getirici fırsatlar, eğitim, tıbbi bakım gibi kıt kaynaklar ile gıda, yakacak, içme suyu ve inşaat malzemesi gibi temel ihtiyaçlar konusunda rekabet düzeyinin artmasıdır. Bazen hükümet yetkilileri yerel toplumun gereksinimlerini karşılamak yerine, bütün çalışmalarını ve ellerindeki bütün kaynakları mülteci kamplarının yönetimine ve mültecilerle ilgili öteki sorunlara ayırmak zorunda da kalabiliyorlar. Ayrıca mültecilere ev sahipliği yapan birçok ülkede yaşananlar ışığında kaynakları sınırlı bir bölgede mültecilerin uzun süre kalmasının fiziki çevre üzerinde çok zararlı etkiler bırakabileceği yolunda düşünceler vardır. Bu tür sorunların yerel toplum üzerinde yarattığı olumsuz etki, mültecilerin uluslararası toplumca kayırıldığı düşüncesiyle de birleşince daha da güçlenmektedir. Bir ülkeye mülteci akını olduğunda yerel toplumu da gözetken bölgesel ve entegre yardım programları uygulama girişimlerine rağmen, yardım çabaları doğal olarak yerel toplumdan çok mülteci topluluğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böyle durumlar, mülteciler ve yerel halk arasında huzursuzluğa, gerginliğe ve çatışmaya yol açabilmektedir. Yerel halk arasında, mültecilere, genellikle suç, şiddet, fuhuş, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlara bulaşmış kimseler gözüyle bakılıyor ve mülteciler tamamen kendilerinden kaynaklanmayan sorunlar için kolayca günah keçisi haline getirilebiliyor. Ama burada doğruluk payı vardır. Şiddet ve diğer toplum dışı davranış biçimleri eğitim, toplumsal etkinlikler ve iş olanaklarından yoksun bırakılmış, kendi geleceğini belirleme hakkı tanınmamış çok sayıda genç erkeğin barındırıldığı mülteci yerleşim merkezlerinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir özelliktir. Ayrıca, buna ek olarak, çoğu zaman ev sahibi ülkeler, genellikle kalabalık mülteci topluluklarının bulunduğu sapa ve gelişmemiş bölgelerde hukuk ve düzen ortamını kuracak olanaklara da sahip bulunmamaktadırlar²⁹⁶.

²⁹⁶ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 71-73.

2 . Sığınmacı - Mültecilerin Sığınma Ülkesinde Karşılaşabilecekleri Sorunlar

Bir kişinin sığınma beklentileri içinde bir sığınma sürecine girmesi yani kişinin herhangi bir nedenden dolayı baskı ve zulüm gördüğü bir yerden ayrılması, ki bu yer o kişinin kendi memleketidir, sığınma ülkesine gidinceye kadar olan yolculukta yaşadıkları ve sığınma ülkesinde yaşadığı sorunların tümü o kişinin ruhsal ve fiziksel durumunu olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Göçmenler ve sığınmacılar bireysel ve ailesel ayrılık ve yoksunluk yaşamalarının yanı sıra hırsızlık, şiddet ve diğer nedenlerle fiziksel ve ruhsal travmalara maruz kalmaktadırlar. Sığınmacılar ve mülteciler, yollarda sınırlarda veya sığındıkları ülkelerde kendi kendilerini koruma imkanından mahrum olan, ülkelerinin dışında bulunan, öldürülme, silahlı kuvvetler ile diğer silahlı kişilerin saldırıları, ırza geçme ve cinsel istismarın diğer şekilleri, dövülme, korkutulma, gözdağı verilme, tehdit edilme, kaçırılma, kulluk, kölelik, zorla askere alınma, yasa dışı silahlı gruplara, gerillalara haydutlara, düzensiz ordulara katılmak zorunda bırakılma, alıkonulma gibi çeşitli risk, tehdit, tehlikeye, insan hakları ihlalleri ve fiziksel güvenliklerine yönelik saldırılara uğrayabilecek gruplardır²⁹⁷. Evlerinden uzakta, çoğunlukla kalabalık kamplarda bireysel ve moral değerlerini, mahremiyetlerini ve yaşamları üzerindeki söz haklarını yitirmişlerdir²⁹⁸. Sığınılan ülkedeki mülteci kadınlar (BMMYK'nın ve uluslararası topluluğun ilgi alanındaki kadınlar) dahil olmak üzere tüm kadınlar şiddetten korunma hakkına sahiptir. Ama maalesef kadın mülteciler, yaşam koşulları, aileler üzerindeki yoğun baskı ve normal destek ağlarından yoksun olmalarından dolayı daha da çok etkilendiklerinden çoğunlukla daha fazla riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tür şiddete maruz kalan kadınlara yardım için, mülteci kamplarının ve yerleşimlerinin planlanması ve yardım faaliyetlerinin bütünleştirilmesi; taciz mağdurlarına profesyonel ve kültürel açıdan uygun toplumsal cinsiyet danışmanlığının sunulması; bu tür suçları işleyenlerin belirlenmesi ve kovuşturulması ve ayrıca mağdurların misillemeden korunması gerekmektedir²⁹⁹.

²⁹⁷ KILIÇASLAN, s.4.

²⁹⁸ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s. 347.

²⁹⁹ Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, s.29.

Sığınma ülkesinde karşılaşılan sorunlara ülkeye girişte yaşanan sorunlar, sığınma başvurusundan sonra haklarında karar verilmeye kadar geçen sürede yaşanan sorunlar ve süreçleriyle ilgili verilen karardan sonra yaşanan sorunlar denilebilir³⁰⁰.

Sığınma ülkesinden kaynaklanan bir sorun olarak; bazı devletler siyasi veya diğer sebeplerle mültecilere koruma sağlamayı tercih etmeyebilirler. Bu gibi durumlarda, mültecilerin fiziki güvenliği haklarının ihlali ile tehdit altına girebilir, refoulement (menşei ülkeye zorla geri gönderme), gözaltı veya aşırı güç kullanımı ya da cinsel şiddet şeklinde olabilir. Ayrıca gıda veya diğer yardımların dağıtılmasındaki ayrımcı uygulamalar veya gıda ve diğer yardım malzemelerinin teminini yöneten kişilerin dağıtım sistemini istismar etmesi, mültecilerin refahına zarar verebilmektedir³⁰¹. Aslında insanların başka bir ülkeden sığınma isteme hakları ile yaşam ve özgürlüklerinin tehlikeye düşeceği bir yere geri gönderilmeme hakları, Sözleşme'yi onaylamış olsun ya da olmasın, bütün ülkelerin uymaları gereken temel ilkelerdir ve bütün ülkeler mültecilerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen Sözleşme'yi ve Protokol'ü ve aynı konuda hazırlanmış bölgesel belgeleri benimsemek zorundadırlar³⁰².

Bazı ülkelerde silahlı muhاریlerin, mültecilerin koruma ve güvenlik aradıkları mülteci kamplarında rahatça hareket edip, cezadan muaf görünerek gözdağı vermelerine izin verilmiştir. Hükümetler, yasadışı yollarla giriş yapan, çoğu sığınma arayan ve aralarında kadın ve çocukların bulunduğu kişileri gözaltına alma yoluna daha çok gitmektedir. Bazı ülkeler, bu yöntemi mülteci statüsü almak için başvurmuş olanları kararlarından vazgeçirmek veya onların cesaretini kırmak için uygulamıştır³⁰³.

Mülteci grubu üyelerinden kaynaklanan sorunlar; Mültecilerin kaçışına sebep olan çatışmanın devamı olarak veya kamp koşullarından kaynaklanan yakınlıkla hassas bir etnik karışım ortaya çıkması ile etnik çatışmalar yaşanabilmektedir. Özellikle bazı azınlık gruplarının menşei ülkede zulüm yapan kişi veya kuruluşlarla özdeşleştirilmesi ile birtakım azınlık gruplarına karşı kin gözlemlenebilmektedir. Mülteci liderleri bazen topluluk üzerinde aşırı baskı uygulayabilmektedir. Ayrıca mülteci kamplarında silahlı kişilerin varlığı mültecileri ve bütün bir mülteci koruma sistemini tehdit edebilmektedir.

³⁰⁰ BETER, s. 28.

³⁰¹ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.50.

³⁰² UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 81.

³⁰³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi – Parlamentolararası Birlik, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, s.6.

Geleneksel kanun ve düzenin ortadan kalkmış olması bazı mültecileri suç işlemeye teşvik edebilmektedir³⁰⁴.

Yerel halktan kaynaklanan sorunlar olarak da; Mülteciler menşei ülkelerindeyken geçmişte yaşanmış çatışmalar veya yerel halk ile mültecilerin farklı ve karşıt etnik gruplara mensup olmaları nedeniyle mültecilerle geçmişi olan sorunlar söz konusu olabilmekte ve böylece mülteciler, şiddetli saldırıların ve tehditlerin hedefi olmaktadır. Ayrıca, mültecilere, kendilerinde bulunmayan yardımların sağlanması, kıt olan kaynakların kullanılması, çevrenin hasar görmesi ve kirlenmesi, zaten az olan iş olanaklarının mülteciler tarafından kullanılması gibi durumlar nedeniyle yerel halk arasında nefret, kin gibi duygulara yol açabilmektedir. Aniden çok sayıda kişinin ortaya çıkması, toplumsal gerilimlere de yol açabilmektedir³⁰⁵. Sığınmacılar, politikacılar ve basın tarafından kötülenirse, sığınma arayan kişiler yasadışı ve düzensiz göç yollarını kullanmaya zorlanırsa, yerleşmeyi umdukları toplumlarca kuşku ve düşmanlıkla karşılanmaları doğaldır. Çoğu zaman yerel halk tarafından potansiyel suçlu durumuna düşmektedirler. Bu gibi duygular, günlük önyargı ve ayrımcılıktan, sığınmacıların kaldığı otellere düzenlenen kanlı saldırılara kadar uzanan farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Bu tür düşmanlıklar sığınmacıların çoğunda bulunan güvensizliği artırmakta ve en sonunda mülteciliğe kabul edilenlerin umutlarını da yok etmektedir. Sonradan katıldıkları bir toplumda zorluklarla daha işin başında karşılaşan mültecilerin birçoğunun toplumsal ve ekonomik açıdan dışlanmaları normaldir³⁰⁶.

Sığınmacılara sağlık hizmeti sunmayı amaçlayan kuruluşların deneyimleri arasında bu kişilerin sığınılan ülkenin dil ve kültürel özelliklerine bilmemeleri en temel sorunlardandır. Sığınmacıların sığınma taleplerinin kararı için bekledikleri zaman içinde stres düzeyleri artar. Aşına oldukları kültürel çevrenin kaybı ve geri döndüklerinde kaybettikleri sosyal statü nedeniyle kaygı durumu da strese eklenmiştir. Ayrıca kendi ülkelerinden gelecek hiçbir destek veya işbirliğine sahip değillerdir ve bu durum onların izolasyonuna ve ulaşabilecekleri hizmetleri fark etmemelerine neden olmaktadır³⁰⁷.

Çeşitli ülkelerdeki mültecilerin karşılaştıkları sorunlar ev sahibi ülkelerin etkili koruma sağlamadaki isteksizliklerinden çok, o ülkelerdeki hukukun üstünlüğünün korunması yolundaki olanaklarının sınırlılığından kaynaklanmaktadır. Bu gibi

³⁰⁴ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.51-52.

³⁰⁵ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.53-54.

³⁰⁶ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 203.

³⁰⁷ Toplum Ve Hekim (Community and Physician), s. 350.

durumlarda yardım programlarına mali katkıda bulunan ülkelerin, BMMYK'nın ve STK'ların ilgili ülke makamlarına para, donanım ve eğitim yardımı sağlayarak gerekli desteği vermeleri gerekir³⁰⁸.

a . Ekonomik Sorunları

Sığınmacı-Mültecilerin hemen hemen tüm sorunları yaşadıkları ekonomik sıkıntılara dayanmaktadır. Bu duruma kendi ülkemizden örnek verecek olursak; Toplumsal Araştırmalar Vakfı (TAV), 2001 yılında Türkiye'ye gelen sığınmacılarla ilgili bir araştırma yapmıştır ve bu araştırmaya göre bu kişilerin ülkemizde yaşadıkları sorunların başında ekonomik kaynaklı sorunlar (sosyal güvencenin bulunmaması ve çalışma izni sıkıntısının olması bu soruna örnek teşkil edebilir) gelmektedir. TAV'ın yaptığı araştırmaya göre, çalışma izinleri olmayan sığınmacılar yasal olmayan yollardan çalışmaya zorlanabilmekte ve çalışmalarını karşılığında kendilerine verileceği vaat edilen parayı bile alamamaktadırlar ve buna karşılık bu sığınmacılar hiçbir şekilde bu durumdan şikayetçi olamamaktadırlar veya marjinal işlerde çalışarak ya da başka ülkelerdeki akrabalarından para yardımı isteyerek hayatlarını devam ettirebilmektedirler³⁰⁹.

b . Sosyal Sorunları

(1) Eğitim Sorunu

Eğitim görme ve eğitim olanaklarından yararlanma “Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi”nin 26. maddesinde ayırım gözetmeksizin herkesin eğitim görmeye hakkı olduğu belirtilmiştir. Ancak farklı kültür ve dillere sahip olan sığınmacıların, sığındıkları ülkelerde, eşit olarak eğitim almaya hakları olsa bile, farklı dil, kültür ve eğitim sistemleriyle karşılaşmaları kaçınılmazdır. Sığınmacılar çoğu zaman eğitim konusunda nereye başvurulacağını, nasıl kayıt yapılacağını bilememekte, başvuru okullar çocukları okullarına kayıt yaptırmak istemeyebilmekte, okullara kayıt yaptırılan çocuklar sınıftaki diğer öğrencilerle uyum sorunu yaşayabilmekte ve okulu bitirdiklerinde ise bitirdiklerine dair resmi bir belge almakta zorlanabilmektedirler³¹⁰.

³⁰⁸ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.82.

³⁰⁹ BETER, s. 29-30.

³¹⁰ BETER, s. 31.

Eğitim sistemindeki farklılıklardan dolayı diplomaları tanınmayabilir, tanınsa da hiçbir zaman hak ettiği yere gelemeyebilir veya benzeri olumsuzlukları yaşayabilir³¹¹.

(2) Barınma Sorunu

Herkes gibi, sığınmacılar da tehlikelerden korunmak, dinlenmek, gündelik yaşamlarını sürdürmek için barınabilecekleri yerlere ihtiyaç duyarlar. Göçmen ve mültecilerin yaşam standartlarına uygun olan barınaklarda yaşamalarının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Birinci tür engeller: Ten renginin farklı olması, Etnik köken, kültür, gelinen bölge veya cinsiyet farklılıkları. İkinci tür engeller ise: Gelir düzeyi, Gelir kaynağı, Barınma sistemine ilişkin bilginin olmaması, Dil ya da şive sorunu, Konut tip ya da büyüklüğü, Yerli kültür ve kurumsal yapı bilgisinin eksikliği ya da olmaması, Baskın kültür veya kurumsal yapılarla olan deneyimler olarak sayılabilir³¹².

(3) Dil Sorunu

Sığınmacı-Mültecilerin kendilerini ifade edebilmeleri, karşılaşılan güçlüklerle baş edebilmeleri için dil sorununun aşılması gerekmektedir. Dil bilmediklerinden kendilerini ifade edememe sorunu yaşarlar. Çevirmenlerin olması bu sorunun çözümü için yeterli değildir. Sığınmacıların ülkeye girdikleri andan itibaren o ülkede konuşulan dili öğrenebilmeleri için onlara dil eğitimi verilmesi çok faydalı olacaktır³¹³.

(4) Uyum Sorunu

Sığınmacı-Mültecilerin yaşadıkları uyum sorunu yukarıda belirttiğim sorunlardan dolayı yaşanmaktadır ve kültür ve gelenekleri bilmediklerinden uyum sorunu yaşayanlar çoğunluktadır. Bu duruma ülkemizden örnek verecek olursak; Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınmacılarla yapılan bir araştırmada, yetişkin sığınmacılar arasında kültür farklılığı nedeniyle uyum sağlamada zorluk çekenlerin oranı %57.3 olarak açıklanmaktadır³¹⁴.

³¹¹ ULAÇ, Doğan, "Batı Demokrasilerinde İnsan Hakları ve Mülteci Sorunu", İnsan Hakları Yazıları/...Mülteci Sorunu, (2), 7/8, 1998, s.123.

³¹² BETER, s.31,32.

³¹³ BETER, s. 33.

³¹⁴ BETER, s. 34.

(5) Aile İçi Sorunlar

Sığınma deneyiminin olumsuz etkileri ve sığınılan ülkede de birçok zorlukla karşılaşma, aile içi ilişkileri etkilemektedir. 2005 yılında Türkiye’de yapılan bir araştırmada ekonomik sorunlar başta olmak üzere, yasal durumlarının belirsizliği, gelecek kaygısı, iş bulamama gibi nedenlerin aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilediği ortaya konmaktadır. Yapılan bir araştırmada, sığınma deneyiminden sonra aile içi iletişimin azaldığı, iletişimin koptuğu ve ilişkilerde genel olarak bir zayıflamanın olduğu belirtilmiştir³¹⁵.

c . Sağlık Sorunları

Genellikle sağlık konusundaki gereksinimlerin karşılanamaması sonucu ortaya çıkan sorunlar söz konusudur. Bir kişinin sağlıkla ilgili olanaklardan yararlanması ve sağlık bakımını yaptırabilmesi en temel haklarından biridir. Ancak birçok sığınmacı bu konuda sıkıntı çekmektedir. Ülkemizden örnek verecek olursak; İlaç almak ve tedavi olmak için yeterli ekonomik güce sahip olamama, sağlık hizmetlerine erişim hakkında bilgi sahibi olamama, BMMYK’nın anlaşmalı olduğu poliklinik veya hastanelerde ücretsiz tedavi olamama, dil sorunu yaşama, karşı cinsten bir sağlık görevlisine hastalığı ile ilgili yakınmalarını anlatamama gibi sorunlar en çarpıcı örneklerdendir³¹⁶.

d . Ruhsal Sorunları

Ülke sınırlarını zorunlu olarak aşan sığınmacıların yukarıda belirttiğim bir çok sorundan ötürü kendi aralarında ve sığınma ülkesinde uyum sorunları olmakta ve bu durumda beraberinde ruhsal sorunları getirmektedir. Sığınmacıların sığınma ülkesine gelmeden önce buldukları ülkede yaşadıkları travmatik olaylar, sığınma ülkesine varıncaya kadarki süreçte yaşadıkları zorluklar, başkaları tarafından aldatılmaları, sığınma ülkesine vardıldıktan sonra ise, tam güçlükler bitti rahatladık derken, yeni yeni sorunlar yaşamaya başlamaları toplumdan dışlanmaları ve yeterli desteği görmemeleri sığınmacı – mültecilerin ruhsal durumlarını olumsuz yönde etkilemekte, bu sebeple en azından sığınma ülkesine vardıldıktan sonra, dil sorununun giderilip psikolojik açıdan desteklenmesi ve böylece toplumla ve kendi aralarındaki uyumun, huzurun ve mutluluğun sağlanması gereklidir.

³¹⁵ BETER, s. 34.

³¹⁶ BETER, s.35-36.

(1) Göç Öncesi Ruhsal Süreçler

Zorunlu göçmenler savaş, işkence, fiziksel ya da cinsel şiddet, tecavüz, ölüm tehdidi gibi travmatik yaşantılara maruz kalmaktadırlar. Bu tür yaşantılar ruhsal açıdan travmatik olaylar niteliğini taşımaktadır. Bu tür olayların zorunlu göçün kaynaklandığı bölgelerde yaşanan çatışmalı veya insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu ortamlarda yaşanıyor olması ihtimali yüksektir. Kişi bu olayları uzun süredir yaşıyor, bu tür olaylara şahit olmuş veya benzer vakaların sevdiklerinin başına geldiğini öğrenmiş olabilir. Dolayısıyla insanlar ardışık ve farklı doğaları olabilen travmatik olaylarla karşılaşabilmektedirler³¹⁷.

(2) Göç Sırasındaki Ruhsal Süreçler

Zorunlu göçü tetikleyen olay, genellikle travmatik bir olaydır. Bu süreci ailelerin parçalanması ve sonra tekrar birleşmesi takip edebilmektedir. Artık “yuvadan, memleketten, ana ocağından” ayrılma kararı verilmiş ve eylem başlamıştır. Güvensizlik, yalnızlık, yas gibi pek çok bilişsel sorun bu süreçte tetiklenmektedir³¹⁸.

(3) Göç Sonrası Ruhsal Süreçler

Ruhsal ve toplumsal tüm olumsuz olayların etkisi bu sürece taşınmaktadır. Zorunlu göç sonrasında insanların mutlaka olumsuz etkilenecekleri söylenemez ama yine de genel olarak bu üç süreci yaşayan kişilerde psikopatoloji sıklığının arttığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır³¹⁹.

3 . Sığınmacıların Türkiye’de Yaşadıkları Sorunlar

Sığınmacıların gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar bekleme süreciyle bağlantılıdır. Acil olarak barınak, yiyecek ve giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması, yardım eğitimi ve dil öğrenme ihtiyaçları bulunmaktadır. Sağlık sigortasının olmayışı, sağlık sorunlarının ağır bir biçimde yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkemizde toplu ve bireysel sığınmalarda sistemli sosyal hizmetlerin sunulamaması, pek çok zorluk ve kayıplar yaşamış sığınmacıların ikamet taleplerinin sonuçlanmasını bekleme sürecindeki sorunlarını artırmakta ve daha da çözümsüz hale getirmektedir.

³¹⁷ KURBAN, Dilek - YÜKSEKER, Deniz – ÇELİK, Ayşe Betül – ÜNALAN, Turgay – AKER, A. Tamer, **Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek – Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası**, TESEV Yayınları, 2006, s. 60-61

³¹⁸ KURBAN – YÜKSEKER – ÇELİK – ÜNALAN – AKER, s. 61.

³¹⁹ KURBAN - YÜKSEKER – ÇELİK – ÜNALAN – AKER, s. 61.

Sığınmacıların bekleme süresince yaşadıkları sorunlar bireysel ya da aile ile ilgili olabilmektedir. Ailesinden ayrı gelenlerin ailelerine kavuşma konusunda, aile olarak gelenler ise çocuklarının eğitimi konusunda endişe duymaktadırlar. Bu süreçte yoksulluk, baskı, bekleme süreci ve bunun yarattığı sorunlar yüzünden aile içi şiddet yaşanabilir. Bu süreçte sığınmacılar iltica prosedürüyle ilgili görüşmelerine devam etmekte ve ikamet iznini almak için sıkıntılar yaşamaktadır. Bu süreçte sığınmacılar, sağlık, eğitim, ekonomik, çalışma yaşamıyla ilgili sosyal ilişki kurma ve uyum sorunları çekmektedirler³²⁰.

Türkiye’de sığınmacıların sağlık sorunları genel hükümler çerçevesinde karşılanmaktadır. Sığınma talebi kabul edilen ya da görüşülen kişi ücretsiz muayene olmakta ancak ilaç, protez ve ameliyat gibi giderlerini kendisi karşılamak durumundadır ve bunun yanında muayenelerin de bir sınırı vardır, bu da sığınmacıları zor durumda bırakmaktadır. Çalışmayan ve bir gelirleri olmayan sığınmacılar maddi anlamda da zorluk çekmektedirler ve onların bu masrafları karşılamaları güçtür. Sığınmacıların Türkiye’ye gelişiyle birlikte eğitim de büyük bir sorun olabilmektedir. Örneğin, ülkesinde üniversiteye devam eden sığınmacı eğitimine ülkemizde devam edememektedir. Sığınmacı çocuklar, ailelerine ekonomik anlamda yardımcı olabilmek için de okula devam etmeyebilmektedirler. Eğitime devam eden çocuklar ise, dil ve uyum güçlüğü çekmekte ve bu sebeple başarı oranları da düşmektedir. Çoğu sığınmacı maddi yetersizlik çekmekte ve bu sebeple çocukları eğitimlerine devam edememekte, iş bulamamakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar zorlu bir bekleyiş içine girmektedirler³²¹.

Sığınmacılar ülkemizde yasal olarak çalışmamaktadırlar. Çalışmadıkları için onların, barınma, beslenme, gıda, sağlık, eğitim ve psikolojik sorunları daha da fazla olmaktadır. Kendi ülkelerinde aldıkları eğitimle temel gereksinimlerini karşılayabilecekken, işsiz olmaları, onların kendilerini işe yaramaz pasif kişiler olarak görmelerine sebep olmakta ve toplumla entegre olmalarını güçleştirmektedir. Sığınmacılar, ülkemizde yasal olarak çalışmadıkları için ucuz işgücü olarak kullanılabilir ve çok düşük meblağlarda çalıştırılmaktadırlar. Türkiye’de yaşanan işsizlik sorunu nedeniyle iş bulamayan kişiler, aynı işi düşük ücrete yapan sığınmacılara karşı öfke duyabilmektedir. Bu olaylar nedeniyle travmatize bir şekilde ülkemize gelen

³²⁰ BUZ, s.51-52.

³²¹ BUZ, s.55.

sığınmacının bekleme sürecinde yaşadıkları sorunlar, ülkesindeki yaşamından getirdikleri kadar, ülkemizde yaşanan sorunlar ve üçüncü ülkeye gidip gitmeme konusundaki kaygılar ile karşılıklı etkileşim içindedir³²².

4 . Sığınmacıların Yaşadıkları Sorunlara Getirilen Çözümler

Sığınmacıların yaşadıkları sorunların çözümü için sığınmacılarla ilgili hizmet veren kurum ve kuruluşların işbirliği içerisinde çalışması gerekmektedir. **Sığınmacıların yaşadıkları sağlık sorunlarının çözümünde;** devlet hastaneleri gibi vakıf hastanelerinin de sığınmacılara belli bir kontenjan ayırması ve yeşil kart uygulaması gibi bir uygulama yapması gerekmektedir. Sığınmacıların yaşadıkları yerlerdeki sağlık kurumları ve verilen sağlık hizmetleri hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. **Sığınmacıların yaşadıkları eğitim sorunlarının çözümünde;** çocukların eğitim alma hakkı, temel insan haklarından biridir ve bu haktan yararlanabilmeleri için konuya yönelik düzenlemelere öncelik verilmesi gerekmektedir. Aileler Türkiye'deki eğitim konusunda bilgilendirilebilir, duyarlılığı artırılabilir. Okul masraflarını karşılamakta zorlananlara ilişkin "Okul Aile Birliği" gibi okul bünyelerindeki kaynaklardan yararlandırma yoluna gidilebilir. Sığınmacı çocukların okula uyumu ve daha başarılı olmaları için devlet tarafından yetkilendirilen kişilerin öğretmenlerle işbirliği içerisinde olması sağlanabilir. **Sığınmacıların yaşadıkları ekonomik ve çalışma yaşamına ilişkin sorunlarının çözümünde;** Devletin kontrolünde çalışmaları esastır. Kamu ve özel kuruluşlarda eski hükümlü ve özürsüzler gibi sığınmacılar açısından da kontenjan ayrılması yoluna gidilebilir. **Sığınmacının yaşadıkları uyum ve sosyal ilişki kurma sorunlarının çözümünde;** sığınmacıların yaşadıkları uydu illerde onlara ulaşılması ve uyumlarının sağlanması çalışmaları yürütülmelidir³²³.

a . Geçici Koruma

Birçok ülkede ani mülteci hareketleri ile baş edebilmek için, geçici koruma uygulanması getirilmiştir. Geçici koruma, kalıcı çözüm sağlanana kadar kullanılan süreli korumadır. Böylece hükümetler, sivil savaş veya diğer hallerdeki toplu şiddet yüzünden yerinden edilen kişilere münferit inceleme yapma yükümlülüğünden

³²² BUZ, s.56-57.

³²³ BUZ, s.179-182.

kurtulmaktadır³²⁴. Uluslararası mülteci hukukunda mültecilerin kendi ülkelerindeki durum düzeldikten sonra bu kişilerin evlerine dönmeleri beklenir. Geçici korumanın belki de en büyük yararı, yaşamları ve özgürlükleri tehdit altında bulunan binlerce insanın derhal güvenliğe kavuşmalarını sağlaması ve onları uzun ve karmaşık mülteci statüsü belirleme sürecinin geriliminden kurtarmasıdır. Geçici koruma devletleri on binlerce bireysel sığınma başvurusunu teker teker inceleme yükünden kurtarmaktadır. Uluslararası planda sorumluluk paylaşımı ilkesinin onaylanmasına da yardımcı olmuştur. Eski Yugoslavya'dan önemli sayıda mülteciyi kabul etmekle, Batı Avrupa ülkeleri, uluslararası koruma ilkesine bağlılıklarının nesnel göstergesini ortaya koymuşlar ve dünyanın başka bölgelerinde bugünün ve geleceğin ev sahibi ülkelerine olumlu örnek oluşturmuşlardır³²⁵.

Geçici korumadan yararlananlara bazen mültecilere tanınan hakların tamamı tanınamayabilir ama geçici koruma sağlanmış insanlara, insan hakları ilkeleriyle ve insani standartlara uygun bir biçimde davranılmalıdır. Geçici korumanın kısa ve sınırlı bir süreye dayanması gerekmesine karşın, bu düzenlemeden yararlananlara, resmi bir yasal statü, açıkça tanımlanmış oturma hakkı, uygun konut edinme olanağı, toplumsal yardımlar, tıbbi bakım, ruhsal ve toplumsal destek ve aile birleşme girişimleri sağlanmalıdır. Sürgün süresi boyunca, geçici koruma sağlanmış sığınmacıların çocukları, ana dil derslerini de içeren uygun eğitim görebilmelidirler. Geçici koruma altındaki insanlara sağlanan haklar ve yararlar, sığınma ülkesinde daha uzun kalması gerekenler için aşama aşama iyileştirilmelidir. Kendi ülkelerine geri dönemeyen insanlar için, uzun dönemli seçenekler incelenmelidir. Seçenekler arasında, sığınma ülkesinde bütünleştirme, bir üçüncü ülkede yeniden yerleştirme ya da geldiği ülkesinin güvenli bir bölgesine kendi isteğiyle geri dönme yer alabilir. Geçici koruma altındaki kişilerin dönüşleri kolaylaştırılır ve bu kişiler dönüşe özendirilirken çok dikkatli olunmalıdır; çünkü ilgili topluluğun en azından bir bölümü bireysel düzlemde başvuruda bulunmuş olsalar mülteci statüsüne hak kazanacak kişilerden oluşmuş olabilir. İnsanların kaçmasına yol açan koşullarda temelden bir değişiklik meydana gelirse geçici koruma sona erdirilmeli ama tabii ki geri dönüş, başından itibaren gönüllü yürümelidir. Sığınma ülkesinde korumanın sürdürülmesine gereksinim duyanlara, gereğince uzun kalma izni verilmelidir. BMMYK'nın geçici koruma

³²⁴ UNHCR, BMMYK, **Mültecilerin Korunması Sorular ve Yanıtlar**, s.13.

³²⁵ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 208-210.

altındaki kişilerin istek dışı dönüşlerine karşı çekincesi, örgütün böylesi dönüş hareketlerinin savaşın acılarını yaşamış toplumlarda istikrar bozucu etkilere yol açabileceğini bilmesinden de kaynaklanmaktadır³²⁶.

b . Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Gerekliği

Çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerde, siyasetçiler ve bu ülkelerin kamuoyları, mülteciler, sığınmacılar, yasal ve kaçak göçmenler arasında herhangi bir ayırım yapamamaktadır ve ülkelerinin, yaşama hiçbir katkıda bulunmayan insanların akınına uğradığı düşüncesindedirler. Sığınmacı kabul eden ülkelerin kamuoyları, topraklarına ulaşan sığınmacıların sayısı konusunda doğru ve güvenilir bilgiler verilmek suretiyle ve mültecilerin ev sahibi ülkelere yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel açılarından da yapabilecekleri olumlu katkılar konusunda bilgilendirilmelidir. Sığınmacılarla baş edilemeyeceği endişesi silinmelidir. Daha anlayışlı bir ortam için statüleri tanınmış mültecilerin toplumsal ve ekonomik açılarından bütünleşmelerinin sağlanması yolunda önlemler getirilmesi gereklidir³²⁷.

H . Uluslararası Koruma Kapsamında Mültecilerin Sorunlarına Getirilecek Çözümler

1 . Gönüllü Geri Dönüş

Getirilebilecek en iyi çözüm, mültecilerin serbestçe (kendi istekleriyle) ülkelerine dönme kararı vermeleri anlamına gelen gönüllü geri dönüştür. Esas tanım bu olmakla beraber, kişinin kendi isteğiyle transit bir ülkeye kendi imkanlarıyla veya yardım alarak kendi başına gitmesi de gönüllü geri dönüş tanımının içine girmektedir. Gönüllü geri dönüşün uygulanabilir olmaması halinde, genellikle yerel bütünleşme ve üçüncü bir ülkeye yerleştirme gibi diğer çözüm seçenekleri araştırılmalıdır. Mültecilerin geri dönüşünün temelinde “gönüllülük” olgusu yatmaktadır. Mülteciler menşe ülkelerine geri dönmeye zorlanmamalı ama geri dönüşten de alı konulmamalıdır. BMMYK ve STK yetkilileri ülkelere geri dönmek isteyen mültecilerle memleketlerinde karşılaşılabilecekleri koşulların tamamının bilincinde olarak dönmeye karar verdiklerine dair yazılı teyit talep etmelidir. **Gönüllü geri dönüş**, menşe ülkedeki koşullar hakkında mevcut tüm bilgiyi değerlendirdikten sonra mültecilerin

³²⁶ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 210-212.

³²⁷ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 214-215.

serbestçe geri dönüş kararı almaları demektir. Genellikle menşei ülkede artık herhangi bir zulüm riski kalmaması durumunda kişiler dönüş kararı alırlar. Bazı kişilerse siyasi sebepler veya ailevi nedenlerle, menşei ülkelerindeki durum değişmemiş olmasına rağmen geri dönmeye karar verebilirler. Mültecilerin güvenli ve insana yakışır biçimde geri dönmeleri esastır. **Güvenli dönüş**, mültecilerin hukuki güvenlik (af veya kişisel güvenliğe dair kamu garantileri, dürüstlük, ayrımcılık yapılmaması ve geri dönüşten sonra zulüm veya cezalandırma riskinin bulunmaması), fiziki güvenlik (silahlı saldırılardan korunma, mayınsız güzergahlar veya en azından sınırları çizilmiş yerleşim alanları dahil) ve maddi güvenlik (toprak veya yaşama kaynaklarına erişim dahil) koşulları dahilinde geri dönmesi anlamına gelir. **İnsana yakışır biçimde geri dönüşte**, mültecilere kaba tavırlar gösterilmemesi, koşulsuzca geri dönebilmelerinin sağlanması, eğer kendiliğinden geri dönüyorlarsa bunu kendi istedikleri hızla yapabilmelerine izin verilmesi, aile fertlerinden keyfi olarak ayrılmamalarının ve ulusal makamları tarafından saygı ve kabul görmelerinin sağlanması yani haklarının tümüyle geri verilmesi gerekmektedir. Gönüllü geri dönüş organize ve kendiliğinden olmak üzere iki şekildedir. BMMYK tarafından teşvik edilen organize geri dönüş şeklidir³²⁸.

Mültecilerin dönmek için yoğun istek göstermeleri halinde ve/veya kendi iradeleriyle dönüş yapmak istemeleri durumunda, BMMYK dönüşün güvenli olmadığı kanaatinde olsa ve geri dönüşü teşvik etmese bile geri dönüşleri kolaylaştırılabilir. Söz konusu durumlarda BMMYK mültecilerin geri dönüş isteklerinin gönüllü olduğu ve zorlama bulunmadığı hususunda tatmin olmalıdır. Kendiliğinden dönen mülteciler savaşın devam ettiği bir bölgeye gittiği takdirde ağır güvenlik sorunlarıyla karşılaşabilecektir. Bu sebeplerle bazı durumlarda BMMYK geri dönüşlere katılmamaya karar verebilir. Bazı mülteciler ise ülkelerindeki güvenlik durumunun dönmelerine imkan tanıyacak ölçüde iyileşmediğini düşünebilir ve bazılarıysa kaçış öncesi veya kaçış sırasındaki tecrübelerinin travmatik etkilerinden kurtulamamış olabilir ve bu sebeplerle de ülkelerine geri dönmek istemeyebilirler. Mültecilik statüsünü sona erdirme hükmü, mültecilik statüsünün tanınmasına sebep olan koşulların, zulüm korkusu bulunan ülkede gözle görülür değişiklikler sebebiyle artık varolmaması halinde uluslararası korumanın geçerli olamayacağını belirtmektedir. Bu hallerde, kişi menşe ülkesinin korumasından faydalanmayı reddedemez. Ancak menşe ülkeleriyle temasları kalmayan veya aile desteğine sahip olmayan yaşlılar veya ciddi biçimde engelli

³²⁸ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.60-63.

mülteciler gibi özellikle hassas durumdaki kişiler için sığınma ülkesi ev haline gelmiş olabileceğinden BMMYK ve STK'ların bir çözüm bulmak için çalışmalar yapması gereklidir³²⁹.

Mültecilerin geri dönüşlerinin gönüllü olması gerektiği konusundaki evrensel kanıya rağmen birçok mülteci için geri dönüş kararı bazı siyasi ve maddi baskılar veya mültecilerin güvenliğine yönelik tehditler sebebiyle alınmaktadır. Mültecilerin yani uluslararası korumaya gereksinim duyan insanların isteklerine aykırı olarak çıkış ülkelerine geri gönderilmeleri gerektiği görüşü, uluslararası mülteci ve insan hakları hukukuyla kesin bağdaşmazlık içindedir. BMMYK'ce de doğrulanmış olduğu gibi, "dönüş için herhangi bir fizik, psikolojik ya da maddi baskı bulunmamasını öngören gönüllülük ilkesi... uluslararası koruma sisteminin mültecilerin dönüşüyle ilgili hükümlerinin temel taşıdır." Örgüt, "bir mültecinin geri dönmeye zorlanamayacağını" da açıklamaktadır. BMMYK Uluslararası Koruma Bölümü "Baskı altında gerçekleşen dönüşler uluslararası mülteci hukukunun ilkeleriyle bağdaşmamaktadır: ev sahibi ülke yetkilileri açıkça zor kullanarak ya da temel hizmetleri aksatmak gibi önlemlere başvurmak yoluyla mültecileri özgür seçim yapmaktan alıkoymuşlarsa, böylesi bir dönüş geri dönüş sayılamaz" demiştir³³⁰. Bu sebeplerle BMMYK ve STK'lar geri dönenlerin menşe ülkelerinde güvenli bir şekilde kabulünü ve yeniden bütünleşmelerini sağlamaya çalışmalı ve menşe ülke tarafından sunulan af ve garantilerin yerine getirildiğinden ve geri dönenlerin diğer vatandaşlarla aynı insan hakları ve temel özgürlüklerinden faydalandığından emin olmak için geri dönenleri izlemelidirler. Geri dönenlerin tacize, aşağılanmaya, cezalandırılmaya, şiddete hedef olmamaları, kamu kurum ve hizmetlerine erişimlerinin engellenmemesi veya herhangi bir temel hakkın kullanılmasında ayrımcılığa maruz kalmamalarının takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca geri dönenlere sağlanacak her tür yardımdan yerel halk da faydalanmalıdır ki yerel halk arasında mültecilere karşı düşmanlık hislerinin oluşması engellenebilsin³³¹. BMMYK, uluslararası mülteci hukuku standartlarına tam olarak uymayan geri gönderme programlarına, ilgili mülteci topluluğunun dönüş sürecine, evlerine ulaşımını sağlayarak, maddi yardım vererek ve çıkış ülkesine döndükten sonraki durumlarını izleyerek katılabilmektedir. Örgüt böylesi durumlarla karşılaştığında, saydam davranmak yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Örgüt, dönmek zorunda

³²⁹ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.63-66.

³³⁰ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 67-68, 90.

³³¹ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.68-71

birakılması halinde yaşamı ve özgürlüğü tehlikeye girebilecek her mültecinin durumunu incelemeli, bu mültecilerin kendilerine ilk sığınma hakkı tanıyan ülkede ya da başka bir ülkede korunmasının sürdürülmesini sağlamalıdır. BMMYK dönüşün güvenlik içinde ve onurlu bir biçimde yapılacağı, dönenlerin ülkeye kabulleri ve uyum sağlayabilmeleri için gerekli düzenlemelerin tamamlandığı konusunda ikna olmalıdır. Ayrıca, BMMYK bir şekilde baskı altında geri dönmüş mültecilerin, kendi ülkelerinde güvenlikte olamamaları durumunda, ülkelerini yeniden terk etmelerini ve başka bir ülkeden sığınma hakkı istemelerini sağlamalıdır³³².

Bu konuda şunu da belirtmekte fayda vardır ki; BMMYK, gönüllü geri dönüş programlarında özellikle cinsel şiddet problemleriyle savaşılmaya çalışmalıdır. Yani BMMYK, Geri dönüş öncesi evrede ailelerin yeniden birleşmesini desteklemeli; Bütün ailelerin grup halinde seyahat etmelerini sağlamalı; Mülteci kadınların, erkeklerle eşit temellerde, geri dönme veya gönüllü geri dönüşte yer almama kararını kişisel olarak bildirmeleri ve karar vermelerini sağlayacak bilgilere eşit şartlarda ulaşabilmelerini sağlamalı; Kabul merkezleri, transit kamplar gibi alanların fiziksel güvenliğini, mülteci kamplarının şekli ve yerleşiminde önerilen tedbirlerin uygulanmasını sağlamalı; Geri dönenleri hedefleyen koruma eylemlerinin, geri dönen kadınların güvenliğini sağlamaya büyük önem verdiğiinden emin olmalı ve ayrıca hassas grup olan özürülüler, hamile kadınlar, yalnız çocuklar gibi kişilerin, geri dönüş planlarını başında belirleyerek taşınmaları ve karşılanmaları için özel usuller geliştirmelidir³³³.

AB müktesebatında ise, gönüllü teşvik politikaları çok aktiftir ve gönüllü geri dönüşe yönelik tavsiye kararlarıyla bu konunun önemine vurgu yapılmaktadır. Üye devletler arasında işbirliği yapılması, üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması, diğer üye devletlerin tecrübelerini aktarması tavsiye edilmektedir. Türkiye’de bu konuda açık bir yasal temel bulunmamakta ama ülkemizde fiili gönüllü geri dönüşe imkan sağlanmakta ve bir yabancıнын ülkeden sınırdışı edilmemesi durumunda o kişinin kendi tercihleriyle üçüncü bir ülkeye gönderilmesi sağlanmaktadır. Türkiye’nin mülteci ve sığınmacıların gönüllü geri dönüşlerini sağlamak konusunda daha aktif ve daha maddi destek içeren bir plan yapması gerekmektedir³³⁴.

³³² UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 92.

³³³ BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, s.26-27.

³³⁴ ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

1951 Mülteci Sözleşmesi'nde, mülteci kabul edilen ama uluslararası korumaya artık gereksinim duymayan insanların geri gönderilmelerini kolaylaştırmak amacıyla kullanılabilir "Bitim Hükümü" olarak bilinen sağlam bir mekanizma bulunmaktadır. Bu mekanizma, insanlara yalnızca gerekli olduğu sürece mülteci statüsü verilmesi, çıkış ülkelerinde köklü ve kalıcı değişiklikler meydana geldiğinde bu statünün kaldırılabilmesi ilkesine dayanmaktadır.

Bir de üzerinde çok az durulan bir konu var ki o da geniş mülteci topluluklarının kendi içlerindeki militan gruplarca rehin tutulmaları ve mültecilerin ülkelerine dönmelerinin kendi siyasal ve askeri çıkarlarına zarar vereceğine inanmaları sonucu mültecilerin ülkelerine dönme haklarını kullanamadıkları durumların ortaya çıkabilmesidir. Mültecilerin sahip olduğu bu hak 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. maddesi ve Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesi gibi çeşitli uluslararası hukuk belgelerinde yer almaktadır³³⁵.

2 . Sığınma Ülkesinde Yerel Bütünleşme(Uyum)

Sığınma ülkesinde yerel bütünleşme diğer kalıcı çözümlerden bir tanesidir. Yerel bütünleşme, 1960'lardan 1980'lerin başına kadar, kalabalık mülteci topluluklarının sorunlarının çözümü için en yaygın biçimde desteklenen yöntem olmuştur. Mülteci topluluklarını kendi kendilerine yetecek duruma gelmeye özendirme için milyonlarca dolar harcanmıştır. Yerel bütünleşme programlarıyla ilgili olarak yapılan değerlendirmeler, bu uygulamaların genelde büyük bir başarıya ulaşamadıklarını göstermiştir. Mülteciler kendilerine verilen topraklarda geçinmekte çoğu kez zorlanmışlardır ve sığınma hakkı tanıyan ülkede, toplumsal, ekonomik ve hukuki uyumu çok zor sağlayabilmişlerdir. Gelişmekte olan devletler genellikle, karşılaştıkları ekonomik, çevresel ve demografik sorunlar nedeniyle çok sayıda mültecinin yerel bütünleşmesine olumlu yaklaşmamaktadırlar. Sanayileşmiş ülkeler de mültecilerin bütünleşmesi için gerekli hizmetlerin yüksek maliyeti sebebiyle, mültecilerin yerleştirilmesine engel olabilirler. Yerel bütünleşmenin kalıcı bir çözüm olabilmesi için³³⁶,

- ev sahibi hükümet, mülteci nüfusunun bütünleşmesine tümüyle onay vermeli ve bu yöndeki çabalara etkin destek vermeli,

³³⁵ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 68.

³³⁶ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s. 74-75; UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 92-93.

- mültecilerin yerleştirileceği bölgedeki yerel halk, mültecilerin düşmanlık olmadan uzun vadeli kalışlarını desteklemeli(mültecilerle yerli halk arasında etnik, kültürel veya dille ilgili yakınlıklar bulunması uyumun sağlanmasında çok katkı sağlar),
- yerel bütünleşme ekonomik açıdan gerçekleştirilebilir olmalı, yani, kırsal kesimdeki mülteci topluluklarına tarım arazisinin yanı sıra, pazarlara, istihdama ve gelir getiren imkanlara erişim sağlanabilmeli,
- özellikle bütünleşmenin ilk safhalarında yeterli dış mali destek sağlanmalı,
- yerel bütünleşme gönüllü olmalı (sığındıkları ülkede geçici olarak kaldıklarını düşünen ve eve dönmek isteyen mülteciler için yerel bütünleşme programı uygun sayılmaz),
- mülteciler yeni toplumlarıyla tamamen birleşmelidir (vatandaşlık alma imkanına ve bu vatandaşlığın sağladığı tüm haklardan faydalanma şansına sahip olmalıdır).

Yerel bütünleşme programı, mültecilerin eve dönme hakkını kısıtlayacak bir bahane olarak kullanılmamalıdır. Çünkü bu durum insanların etnik ya da toplumsal ayrımlar yüzünden mülteci durumuna düştüğü ve çıkış ülkelerinin makamlarınca dönüşlerine karşı çıkıldığı durumlarda tehlike yaratabilmektedir³³⁷.

3 . Yerleştirme

a . Mültecilerin Yerleştirilmesi

Yeniden yerleştirme, üçüncü bir ülkeye yerleştirme, mültecilerin sığınma aradıkları ülkeden, bu kişileri almayı kabul eden başka bir Devlete nakledilmeleri demektir. Bu kişilere genellikle iltica veya başka bir uzun vadeli bir ikamet hakkı verilir ve birçok durumda vatandaşlık hakkı kazanırlar. Yeniden yerleştirme, uluslararası korumanın hayati bir aracı ve mültecilerin sorunlarına kalıcı bir çözümdür. BMMYK himayesindeki yeniden yerleştirme, öncelikle; hayatları, özgürlükleri, güvenlikleri, sağlıkları veya diğer temel insan hakları, sığınma aradıkları ülkede tehlikede olan mültecilerin özel ihtiyaçlarına yöneliktir. Birinci Dünya Savaşından bu yana mültecilerin ilk sığındıkları ülkeden bir diğerine yerleştirilmesi, mültecilerin sorunlarının önemli ölçüde çözümlenmesini sağlamış ve çok etkili bir koruma yöntemi olmuştur. 1917 Devriminden sonra Çin'e yerleşen Ruslar, 1930'larda Nazi katliamından

³³⁷ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.97.

kaçan Yahudiler, 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı mülteciler, 1950'lerde Sovyet işgalinden kaçan Macar mülteciler, 1970'lerde Şilili ve Arjantinli mülteciler, 1980'li yıllarda Sudan'daki Eritreliler ve Etiyopyalılar, 1990'larda Suudi Arabistan'daki Iraklı mülteciler ve Eski Yugoslavya'da meydana gelen savaştan etkilenen Boşnak mülteciler bunlara örnek olarak gösterilebilir³³⁸. Yerleştirme genellikle, mültecileri, kendi hataları olmadığı halde, sınırlar ya da bazen kıtalar ötesinde kalan aileleriyle birleştirmek için tek yoldur. Yerleştirme, yakın gelecekte evlerine dönme ve sığınma ülkesinde yerel bütünleşme imkanı olmayan mültecilere de bir çözüm sağlayabilir. Yerleştirmeye tabi olacak dosyalar arasında öncelik hukuki ve fiziksel korumaya aşırı derecede ihtiyaç duyanlara ve özellikle, yerleştirmenin en yüksek menfaat sağlayacağı düşünülen, tehlike içindeki kadınlara ve refakatsiz küçüklere verilmelidir. Menşe ülkeye geri gönderilemeyen veya geri gönderme ile yüzyüze gelebilecekleri başka bir ülkeye sınır dışı edilmeye yakın veya uzun vadeli bir tehdit, keyfi tutuklama, gözaltı veya hapsedilme tehdidi veya sığınma ülkesinde mülteci tanımında yer alan koşulları andıran ve sığınmayı dayanılmaz kılan fiziki güvenliğe veya insan haklarına yönelik tehdit söz konusu olan durumlarda, mültecilerin hukuki ve fiziksel korumaya aşırı düzeyde ihtiyaçları vardır³³⁹.

Bazı mültecilerin yerleştirilmesini gerektiren nedenlerden **Birincisi ve en önemli olanı**; İlk sığındıkları ülkeden güven ve emniyet içinde yaşamaları garanti edilmeyen mülteciler için, yerleştirme, çok önemli bir koruma yöntemidir. Geri gönderilmekle tehdit edilen mülteciler, cinsel şiddete maruz kalma riskini taşıyan kadın mülteciler, etnik, dini ya da sosyal kökenlerinden dolayı şiddet ya da keyfi alıkoyma ile tehdit edilen mültecilerin tümü bu kategoriye dahil edilebilir. **İkincisi**; İlk sığındıkları ülkede belirli insani ihtiyaçları karşılanamayan mültecilere yardım edilmesi konusunda yerleştirme programları etkin bir şekilde uygulanabilir. Bu mülteciler, örnek olarak, ölümcül kimyasal maddelerden etkilenmiş acil tedavi ve tahliyeye ihtiyaç duyan, ciddi şekilde yaralanmış, psikolojik sorunları ya da fiziksel özürleri olan, işkence ve tecavüz kurbanı olan, başka ülkelerde yaşayan akrabaları ile tekrar birleşmek isteyen mülteciler olabilir. Bu gibi durumlara maruz kalan insanlara, BMMYK yerel yardım alternatifleri olmadığı durumlarda yerleştirme programlarının uygulanmasına olanak vermektedir. **Üçüncüsü**; İlk sığındıkları ülkede bir süredir yaşamakta olan ama yakın gelecekte de

³³⁸ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 86.

³³⁹ BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, s.77-79.

ana vatanlarına dönme imkanı bulunmayan ve yaşadıkları yerde kalamayacak ya da uyum sağlayamayacak olan mülteciler için, yerleştirme programları çok gereklidir. Bu gibi mülteciler, başka bir ülkede daha iyi şartlara sahip olacaklarına inanılıyorsa ya da içinde buldukları kötü durumdan kurtulmaları için başka bir köklü çözüm kalmamışsa yerleştirme programlarına dahil edilebilirler. **Dördüncüsü ise;** Yerleştirme programlarının, evrensel mülteci sorunu karşısında sorumluluğun paylaşılmasını sağlayan önemli bir araç olduğu şeklinde giderek artan bir görüş birliği vardır. Mültecilerin büyük bir kısmı, dünyanın en yoksul ülkelerinde barınmaya devam ederken, sunulan yerleştirme olanakları, dünyanın zengin ülkeleri açısından olumlu bir dayanışma örneği sergileyecektir³⁴⁰.

b . Yerleştirme Konusundaki Sıkıntılar

Bazı mültecilere getirdiği faydalarına rağmen, yerleştirme, son zamanlarda, hükümetler, BMMYK ve diğer insani organizasyonlar tarafından mülteci sorunu karşısında en az tercih edilen çözümdür. Bir mültecinin yerleştirilmesi kararı ancak diğer seçeneklerin tükendiği ve ilgili kişinin yasal ya da fiziksel güvenliğini sağlamak için hiçbir alternatifin kalmadığı durumlarda alınmaktadır. Yani, son çare olarak yapılan yerleştirmenin ortak tanımı, çözümler arasında bir hiyerarşi olduğu ve yerleştirmenin en az gerekli olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Pek çok mülteci için, yerleştirme aslında en iyi çözümdür. Mültecilerin durumu çok travmatik olabilmektedir ve bu sebeple yerleştirilmiş mülteciler, yeni bir ülkede yaşamın zorlukları karşısında, ilave bir yardıma ihtiyaç duyabilirler. Geldikleri ülkelerdeki hükümet kuruluşları ve gönüllü organizasyonlar, yerleşme olanağı tanınmış mültecilere danışmanlık ve pratik destek sağlamaktadır³⁴¹.

Sonuç olarak, en zor ve acil yerleştirme olaylarını hâlâ kabul eden az sayıdaki ülkeler giderek isteksizleşmeye başlamaktadır. Mültecileri dünyanın bir köşesinden diğerine taşımak yerine, kendi bölgelerinde yerleşmelerini sağlamak için bazı girişimlerde de bulunulmuştur. Son olarak, eski Yugoslavya'daki mülteciler ve yerinden edilmiş insanlar konusunda, özel ihtiyaçlarına ve şartlara göre farklı gruplar için farklı çözümler üretilmiş, mülteci sorunlarına daha kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesi gereği konusunda da bilinçlenme gittikçe artmıştır. Yani, açıkça anlaşılmaktadır ki,

³⁴⁰ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.88-89.

³⁴¹ UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s. 89.

yerleştirme programları ancak kendi ülkelerine geri dönemeyen ya da sığındıkları ülkede yerleşmeyenler için önemli bir koruma aracı ve değerli bir çözümdür³⁴².

³⁴² UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, s.89.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE GÖÇ, YASADIŞI GÖÇ, SIĞINMACI VE MÜLTECİLİK OLGUSU, TÜRKİYE’NİN SIĞINMA POLİTİKASI VE ULUSAL EYLEM PLANI

I . Göç, Yasadışı Göç, İltica, Sığınma, Mültecilik Olgusu ve Türkiye

Türkiye, dünyada doğu-güneyden batı-kuzeye giden ve tarihteki misyonunun aksine hiç de ipeksi olmayan ve istenmediği için yasa dışı olmak zorunda kalan bir göç yolu üzerinde bulunmakla önemli bir nüfus hareketi için “geçiş ülkesi” dir. Özellikle doğu Avrupa ülkelerinden gelen ve aslında iş arayan bazı kimseler için ise Türkiye göç yollarında bir “varış ülkesi”dir. Avrupa sığınmacı nüfusunda ise Türkiye önemli sayıda bir nüfus için “kaynak ülkesi” olma özelliği göstermektedir. Türkiye’de yakalanan veya basına haber konusu olan nüfus, buzdağının sadece görünen yüzüdür. Hareket halinde olan bu nüfusun bir kısmı ekonomik nedenler ile göç eden göçmenler diğer bir kısmı ise doğu ve güneyimizdeki ülkelerde yaşanan etnik, ideolojik, dini ve benzeri baskılardan ötürü hapis, işkence veya ölüm cezası gibi yaşamsal tehlikelerden kaçan mültecilerden oluşmaktadır³⁴³.

Türkiye dünyada halen yasadışı göç ve iltica eylemlerine yoğun olarak konu olan ülkeler sıralamasında ilk sıralarda yer alanların, hepsine komşu olan ve ayrı bölgede bulunan tek ülkedir. Ülkemiz konumuna bağlı olarak ekonomik durumu zayıf olan ülkelerde meydana gelen politik ve sosyal olaylar nedeniyle iltica eylemlerine maruz kalmaktadır³⁴⁴. Ortadoğu ve Asya’ daki birçok üçüncü dünya ülkesi, Avrupa ülkelerine ulaşmak için Türkiye’den geçmektedir. Hatta raporlardan ve haberlerden de yasadışı göçmenlerin Yunanistan’a, İtalya’ya veya Fransa’ya deniz yoluyla yasadışı göçmenlerle dolu botlarla geçmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Türkiye, Avrupa Birliği’ne göre de göç ve sığınma konularında ve yasadışı göç ile savaşıma yolunda en merkezi ülkelerden birisidir. Avrupa Birliği, Türkiye’nin sığınma ve sığınma başvurularını değerlendirilmesi sürecinde kendini daha fazla geliştirmesini ve ayrıca

³⁴³ Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Medya Brifingi, “Türkiye’de Mülteci Hakları Yeni Bir Dönemeçte”.

³⁴⁴ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 36-37.

sığınma başvurusunda bulunanlardan mülteci statüsünü hak edenlere bu statüyü vermesini ve bu kişilerin ülkesinde ikametine izin vermesini ummaktadır³⁴⁵.

Türkiye'nin sığınma temelli olarak dış ülkelere göç verme ve dış ülkelere göç alma hikayesi Osmanlı İmparatorluğu'na kadar dayanmaktadır. Günümüzde de yine ülkemiz stratejik konumundan ötürü sürekli dışardan göç almaya ve ayrıca dışarıya göç vermeye devam etmektedir. Ülkemiz sığınma temelli olarak göç eden insanlar için genellikle bir geçiş ülkesi olarak kullanılmaktadır. Ancak gelecekte Avrupa Birliği'ne üyeliğimiz söz konusu olursa Türkiye Cumhuriyeti bir geçiş ülkesi olmakla kalmayıp şüphesiz ki sığınma için hedef ülke olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce mülteci ve göçmenlere kucak açmıştır. Örneğin; 1442 yılında İspanyol sorgusundan kaçan 300.000 Yahudi'nin; 1779 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'dan 700.000 kişinin; 1800'lerin ortasında, Orta Avrupa'daki milliyetçi yakalanmalar esnasında baskıya uğramış Macarlar'ın; ve yine 1800'lerin ortasında Polonya'lı Milliyetçilerin Ruslara karşı verdiği savaşta yenilmeleri sonucunda Osmanlı İmparatorluğuna sığınmasını örnek olarak gösterebiliriz³⁴⁶. 1859-1922 yılları arasında Kafkasya, Tataristan ve Kırım'ın Rus yönetimine girmesi ile 4 Milyon İnsan Anadolu'ya göç etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir sığınma ülkesi olma süreci, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de devam etmiştir. 1923-1945 yılları arasında 800.000'den fazla insanın Türkiye'ye Balkanlardan geldiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile II. Dünya Savaşı sonuna kadar Türkiye'ye gelen sığınmacıların çoğunluğu Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelmiştir. En önemlisi ise 1922-1939 yılları arasında Yunanistan'la nüfus değişimi çerçevesinde 384.000 Türkçe konuşan Müslüman nüfus ülkemize getirilerek yerleştirilmiştir. 1933 ve 1945'li yıllar arasında Almanya'daki Nazi baskılar nedeniyle 800 Alman vatandaşı, Üniversite profesörleri, bilim adamları, sanatçılar, filozoflar ve birçok Yahudi entelektüeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bulgaristan'dan 1989 yılında göç nedeniyle 229.548 Türk soylu olanlar özel bir kanunla İskan Kanunu kapsamında değerlendirilmiş, göçmen olarak kabul edilmiş ve Türk vatandaşlığına alınmıştır. Irak'tan Körfez krizi nedeniyle 1991 yılında 460.000 sığınmacı, 1987-1992 yılları arasında Afganistan'da meydana gelen savaş ve

³⁴⁵ KIRIŞÇI, Kemal, "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations", Turkey and The European Union Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics, Journal Offprint, A Frank Cass Journal, Volume 4, Number 1, Spring 2003, s.80.

³⁴⁶ ATAMAN, s.9.

karışıklık nedeniyle 3128 Afgan ve Çin uyruklu sığınmacı ülkemize gelmiştir. Günümüzde de ekonomik nedenlerle Balkanlardan göç halen devam etmekte ve her yıl çok sayıda insan ülkemize göç ederek ikamet ve vatandaşlık talebinde bulunmaktadır. Yugoslavya’da meydana gelen gelişmeler sonucu, 1992-1997 yılları arasında 26.000 civarında Bosna Hersek’li sığınmacının ülkemize gelerek Mülteci Kampında ve illerde ikametlerine müsaade edilmiş, bunlardan 3355 kişisi vatandaşlığımıza alınmıştır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Kosova Bölgesinde 1999 yılında meydana gelen gelişmeler üzerine, 17.746 Kosovalıya ülkemizde ikamet izni verilerek uluslararası koruma altına alınmıştır³⁴⁷. Sonuç olarak, Türkler bütün tarihleri boyunca iltica hakkına kendi kanun ve milli geleneklerinde yer vermişlerdir. Cumhuriyetimizin ilk kuruluş yıllarından itibaren mülteci davaları üzerinde çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Tabii ki de Türkiye tarihinde birçok insan hakları ihlalleri olmuştur dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, ancak yine de tarihimizin en şerefli sayfalarından biri Türklerin insan haklarını ve insan haklarına dayanan iltica hakkını savunmasıdır. Öyle görülüyor ki, Türkiye, tarihimizin bir kaderi olarak, daha uzun yıllar boyunca göç, göçmen, sığınmacı, mülteci gibi meseleler ile daima karşı karşıya kalacaktır³⁴⁸. Halen, Türkiye’ye en çok gelen sığınmacılar, Cezayir, Pakistan, Hindistan, Irak, Çeçenistan ve Afganistan’dan gelmektedir.

Türkiye’ye sınır ülkeler ile aynı bölgede bulunan diğer komşu ülkelerde farklı etnik yapıda insanların bulunması, bu ülkelerdeki ekonomik bunalımlar, siyasi istikrarsızlıklar, iç karışıklıklar, zaman zaman komşu ülkelerin birbirleriyle savaşmaları, buna bağlı olarak da bu ülkelerde bulunan insanların daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak ümidiyle, emin bir geçiş yolu olan ve coğrafi yapısından dolayı Asya-Avrupa arasında köprü konumunda olan ülkemize genellikle geçici olarak sığınması ve sosyal ve ekonomik yönden refaha kavuşmuş olan gelişmiş ülkelere gitme isteklerini körüklemektedir. Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekince nedeniyle Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelere gelen yabancıları sığınmacı olarak değerlendirmekte, BMMYK tarafından mülteci

³⁴⁷ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 50-51.

³⁴⁸ EREN, A.C., “Mülteci Meseleleri Hakkında Yeni Bir Eser”, Türk Dünyası Dergisi, Yayınlayan: Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Halk Matbaası, İstanbul, 1968, s.15-16; Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, **Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç**, 2001, s. 9-10.

olarak tanınıp üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar ülkemizde geçici olarak ikametlerine izin vermektedir³⁴⁹.

Cenevre sözleşmesinin imzalanmasından itibaren Türkiye ile BMMYK arasındaki ilişkiler gelişmiş ve 1960 yılında BMMYK Türkiye ofisi açılmıştır. 1960 ve 1980’li yılların sonuna kadar Avrupa dışından gelen sığınmacıların sığınma talepleri BMMYK tarafından değerlendirilerek üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu süre içerisinde özellikle Sovyetler Birliğinden kaçan sığınmacıların başvuruları Türk otoriteleri tarafından da değerlendirilmiş ve bu sığınmacılardan çoğu üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir. 1990’lı yıllarda Türkiye sığınma olgusuyla kitlesel boyutta karşılaşmaya devam etmiştir. En büyük kitlesel sığınma hareketlerinden biri olarak görülen Körfez savaşı krizi Türkiye’yi sığınılan ülke konumuna getirmiştir. Körfez savaşından sonra Irak’ta ayaklanan Kürtlerin ciddi ve yıkıcı bir yanıt almasından sonra bir hafta içerisinde yaklaşık 460.000 Kürt ve diğer etnik gruplar Türkiye sınırına gelmiştir. ABD Liderliğindeki müttefik güçler bu sığınmacılara yardımlarda bulunmuş ve Kuzey Irak’ta bu sığınmacılar için “güvenli bölge³⁵⁰” oluşturulmuştur³⁵¹. Başlangıçta Türk ordusu ve sınır köylerdeki halk tarafından insani yardım sağlanmaya çalışılmıştır. Yaklaşık 15 gün sonra gerek Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından gerekse de yurt dışından yardımlar gelmeye başlamıştır. Ama esas hayati yardım ilk 1 ay süresince Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından yapılmıştır.

1. ve 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi’nden sonra Türkiye, dış politika ve uluslararası ilişkiler yönünden içine kapalı, uluslararası sözleşmelere taraf olmada ve organizasyonlara girmede çekingen davranma ve üçüncü ülkelere karşı güvensizlik duyma şeklinde bir politika izlemiştir. Ancak daha sonra, özellikle 1980’li yıllardan bu yana yüzbinlerce kişinin iltica ve sığınma girişimleri ve büyük nüfus hareketleri Türkiye’nin bu alanda gerekli altyapıyı oluşturmasına, eğitim programları hazırlamasına ve özellikle BMMYK ve diğer hükümet dışı kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışmasına sebep olmuş ve bu alandaki çekingen politikasını uygulamaya son vermiştir. Türkiye’nin yeni politikası bağlamında, 1994 tarihli Sığınmacılar ve Mülteciler ile ilgili Yönetmelik ile Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye’ye

³⁴⁹ Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s.10.

³⁵⁰ Birleşmiş Milletler tarafından sığınmacıların zulüm ve baskı görmedikleri güvenli bir bölge güvenli bölge ilan ediliyor. Bu bölgeden dışarıya mülteciyim adıyla giden olsa bile güvenli bölgeden geldiği için o kişiye mültecilik statüsü verilmiyor. Çünkü mülteci olması için baskı altında olması gereklidir.

³⁵¹ BETER, s. 22-23.

Kabul Edilenler Hakkında Yönetmelik Yürürlüğe konulmuş ve uygulama alanları belirlenmiştir. Hükümet Eğitim Programları çerçevesinde Emniyet Genel Müdürlüğü personeli Hakim ve Savcılar ile Jandarma Genel Komutanlığı personeline kurslar, seminerler verilmeye başlanılmış ve atölye çalışmaları yaptırılmıştır. Bu süreçte sığınma talepleri reddedilenlerin idari yargı yoluna başvurma yolu açılmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru hakkı getirilmiştir³⁵².

10-11 Aralık 1999 tarihinde, Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Helsinki Zirve Kararı'nda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olduğunun açıklanmasıyla birlikte “göç ve mülteci” konuları çok önem kazanmış ve bu bağlamda “göç ve mülteci” konuları, Avrupa Birliği'nin “Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği” ayağı kapsamında yer almıştır. Avrupa Birliği, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye Hükümeti'nden sığınma hakkı ve mültecilik statüsü konusunda, Avrupa Birliği standartlarına uygun kararların alınmasını talep etmiştir. Bu istek üzerine, Türkiye Hükümeti, “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar”ı almıştır³⁵³.

A . Göç Olgusunun Açıklanması

Bir tek kişinin veya bir grup kişinin kendi menşe ülkelerinden ayrılıp, başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla yaptığı harekettir.

Bir ülkedeki nüfus artışı, ekonomik yeniden yapılanma ve ekonomik durgunluk; ekonomik eşitsizliklerdeki artış; sığınma akımları için yeni olasılıklar; ulusal bir kaynakta azalma ya da özel bir ürün ya da hizmet için talep düşüşü; madenlerin, orman ya da tarımsal arazilerin tükenişi; işçilerin ihtiyaçlarının değişimi; otomasyon ya da mekanizasyondan kaynaklanan işin kaybedilmesi; politika, din ya da etnik kökenden zemin bulan ayrımcı uygulamalar; bir topluma kültürel açıdan yabancılaşma; az sayıda evlilik ve istihdam fırsatları ve doğal ya da insan eliyle yaratılan felaketlerden dolayı geri çekilme gibi faktörler bazı kişi veya kişilerin göç etme kararı vermesinde etkili olabilir. Göç nedenleri hem göçmenler hem de zorunlu olarak ülkelerini terk eden sığınmacılar için benzerlikler göstermektedir. Sığınma istemli göçün nedenleri; Politik, ekonomik, savaştan kaynaklı, çevresel ve etnik olabilmektedir. Politik nedenler; muhalif düşüncede olanlara baskı ve insan hakları ihlalleri görünümünde ortaya çıkmaktadır.

³⁵² ODMAN, “Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum”, s.2.

³⁵³ ODMAN, “Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum”, s.2.

Ekonomik nedenler; bir ülkedeki ekonomik koşulların yetersizliği, kuraklık, açlık veya yaygın işsizlik insanların diğer ülkelere göç etmelerine yol açabilmektedir. Savaştan kaynaklanan nedenler; Savaşlar sırasında insan kaynaklarının ciddi biçimde zarar görmesi, yerel ürün fiyatlarının artması ve savaş sırasında yaşanan yaygın hak ihlalleri göçün nedeni olabilmektedir. Çevresel nedenler; Doğal çevre kaynağının tahribi, ormanlaşmanın bozulmasını içeren toprak kaybı, tarım alanlarının azalması, demografik baskı ve kronik yoksullukla da birleşince politik, etnik, sosyal ve ekonomik gerilimlere yol açabilmekte veya durumu kötüleştirerek ve çatışmalara dönüşerek insanların kaçmak zorunda kalmalarına neden olabilmektedir. Etnik çatışmalardan kaynaklı nedenler ise; politik sömürüye yol açması nedeniyle yer değiştirmenin temel bir nedenidir³⁵⁴.

Göçü yöne göre sınıflandıracak olursak; Tarımsal alandan şehirlere, üçüncü dünya ülkelerinden üçüncü dünya ülkelere ya da üçüncü dünya ülkelerinden gelişmiş ülkelere olduğu söylenebilir. Göçü zamana göre sınıflandırırız; *Sürekli göç*: ülkesinden, bir başka ülkede yaşamını devam ettirmek kararı ile ayrılan ve geri dönmeyi planlamayanların göçüdür. Daha çok aile birleşmelerine izin verilerek, sığınma hakkı tanınarak, küçük sayılarda da olsa yüksek eğitilmiş, vasıflı veya vasıfsız ama genç insanların göçüne izin vererek bir çeşit seçim uygulanmaktadır. *Kısa süreli göç* ise; sezonluk işçileri, belirli bir süre için başka bir ülkeye çalışmaya giden işçileri, öğrencileri, vs. içermektedir³⁵⁵.

Sığınmacılar, ülkelerinden sosyal ya da politik nedenlerle kaçmak zorunda kaldığı için, zorunlu ve sürekli göç kategorisinde yer almaktadır. İsteğe bağlı göçlerde geriye dönmek veya akraba ve yeri yurdu ile bağlantısını koparmadan yaşamak mümkünken, zorunlu olarak yapılan göç, insanın tarihinden geri dönmeksizin koparılması anlamına gelmektedir.

B . Transit ve Hedef Ülke Olarak Yasadışı Göç

Yasadışı göç, uluslararası hukukta “Doğrudan veya dolaylı olarak parasal veya maddi çıkar elde etmek için bir kişinin uyrukluğunu taşımadığı veya daimi ikametgah sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini” şeklinde tanımlanmıştır. Yasadışı göç, hemen tüm dünya ülkelerinin az ya da çok karşılaşmakta oldukları bir

³⁵⁴ BUZ, s.7-11.

³⁵⁵ BAŞÇERİ, Esin Yılmaz, **Almanya’da Sığınmacı Sorunu ve Türkiye-Almanya İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2001, s.25.

sorundur. Tüm dünyada yasalara uymaksızın meydana gelen bu hareketlenmelerin sebepleri: Ülkeler arasında meydana gelen çıkar çatışmaları, Bölgesel savaşlar, İç savaşlar, Ekonomik güçlükler, Açlık ve kıtlık sorunu, Salgın hastalıklar, Ülkeler arasındaki gelir dağılımı uçurumundan etkilenen kitlelerin daha rahat ve iyi bir yaşam sürme arzusu, Macera arayışı, Ülke içinde bölgesel ve kültürel farklılıklardır³⁵⁶.

Ülkemizi yoğun olarak en çok Irak, İran, Afganistan, Pakistan, Filistin ve Bangladeş uyruklu ve bunun yanı sıra Çin, Srilanka, Hindistan ve Suriye uyruklu ve Afrika ülkelerinden gelen yabancılar transit ülke olarak kullanmak istemektedir. Örneğin, ülkemize genel olarak 3 aylık vize muafiyetinden yararlanarak illegal olarak veya legal yollardan gelen İran uyruklu yabancıların bir kısmı ülkemizden üçüncü bir ülkeye gitmek üzere geçici sığınma talep etmektedirler. Afganistan'dan da bütün dünyaya göçmen alımları devam etmektedir. Bu yabancıların bir kısmı illegal yollardan komşu ülkelere veya Avustralya'dan Kanada'ya pek çok ülkeyi hedefleyerek göç etmeye kalkışmaktadırlar ve ülkemizi de genel olarak transit ülke ve bazen de hedef ülke olarak kullanmaktadırlar. Ülkemizin gelişen ekonomik yapısı, bölgesinde bulunan en demokratik ülke olması ve Avrupa Birliği adaylık süreci ile bağlantılı olarak ülkemiz yasa dışı göçte hedef ülke olarak da kullanılmaktadır. Başta İran ve Afganistan olmak üzere, Irak ve Pakistan uyruklu yabancılar ve bunun haricinde Romanya, Moldova, Belarus, Ukrayna uyruklu yabancılar da ülkemize yasal yollardan gelmekte ancak vize veya ikamet süreleri bitiminde ülkemizden çıkış yapmayarak yasadışı konumda kalmaya devam etmekte ve ülkemizi hedef ülke olarak kullanmaktadırlar. Bu ülkelerin vatandaşları bavul ticareti, iş bulma vb. amaçlarla ülkemize gelmeye başlamış ancak zamanla ziyaretler farklı boyutlar kazanarak ülkemizde fuhuş başta olmak üzere kaçak çalışma, izinsiz ikamet, uyuşturucu satıcılığı, hırsızlık vb. suçlara karışmaya başlamıştır. Bu ülkelerin vatandaşları olan bir kısım bayanlar, ülkemizde “naylon evlilik” yaparak vatandaşlığımıza geçmeye çalışmaktadırlar. Nijerya, Kenya, Cezayir, Tunus ve Fas uyruklu yabancılar da legal veya deniz veya karayoluyla illegal yollardan gelebilmekte ve ülkemizi hedef ülke olarak kullanabilmektedirler. Ülkemize yine, deniz ve karayoluyla giriş yapan ve ülkemizi hedef ülke olarak kullanmak isteyen Afrika kökenli yabancılar ise ülkemizde genellikle işportacılık veya uyuşturucu satıcılığı, kaçakçılığı gibi suçlara karışmaktadırlar. Sonuç olarak, ülkemize illegal yollardan gelen yabancıların çoğunun maddi durumları kötüdür ve girişlerinden itibaren BMMYK'nce

³⁵⁶ Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 14.

kısa sürede çıkışları yapılmazsa bu yabancılar birçok suça karışmakta ve ülkemizin huzur ve güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Ülkemiz yasadışı göç ile mücadelede ulusal düzeyde etkin tedbirler alarak ve bu alanda uluslararası düzeyde bütün çalışmalara aktif olarak katılarak tavrını koymakta ve gerek ülkemizde ve gerekse bölgesinde ve dünyada bu sorunu çözmek istemektedir³⁵⁷.

Son birkaç yıldır yasadışı göçmenlerin deniz yoluyla Türkiye'den Yunanistan'a, İtalya'ya veya Fransa'ya geçmeye çalıştıklarını medya aracılığıyla görmekteyiz. Tabii birçok insan trajedileri de bu süreçte meydana gelmekte, yasadışı göçmenlerin bindikleri kayık, bot veya gemilerin karaya oturduğu veya battığı bildirilmektedir. Yasadışı göçmenler genelde binlerce dolar karşılığında insanlık dışı yollarla seyahat etmek için para ödemektedirler. Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan kaç tane yasadışı göçmen olduğu çok doğru tahmin edilememektedir³⁵⁸. Örneğin, Bir örnek vermek gerekirse, Haberlere göre; "20 Haziran 2006 11:45'teki habere göre, Kuşadası'ndan Yunanistan'a geçmek istedikleri tahmin edilen üçü çocuk beş kişi boğulmuş, sahilde bir erkek cesedi bulunmuştur. Blue Sky Oteli açıklarında bir ceset daha görüldüğü ihbarı üzerine çalışma başlatan Sahil Güvenlik ekipleri, üçü çocuk olmak üzere toplam 4 cesede daha ulaşmıştır. Hiçbir mülteci kimlik çıkmadığı için net bir bilgi bulunamamış ancak cesetlerin Moritanya'ya ait olduğu ihtimali üzerinde durulmuştur"³⁵⁹. Dünyadan örnek vermek gerekir ise; "04.04.2006 tarihindeki habere göre, (İspanyol haber ajansı EFE), Moritanya'nın kuzeyindeki Nuadibu'nun açıklarında içinde 57 kaçak göçmenin bulunduğu bir teknenin battığı ve göçmenlerden 32'sinin boğulduğu belirtilmiştir. Haberde, balıkçı tekneleri sayesinde batan tekneden sağ kurtulmayı başaran 25 göçmenden bazılarının susuzluk ve açlık nedeniyle sağlık durumlarının bozulduğu vurgulanarak başkent Nuakhot'taki hastanelere kaldırıldıkları belirtilmiştir. Göçmenlerin İspanya'nın Kanarya Adaları'na gelmek için 17 gün önce yola çıktığı ifade edilmiş ve bunun yanı sıra Kanarya Adaları'nın 200 kilometre kadar güneyinde kaçak göçmen taşıyan bir başka teknenin ihbar edilmesi üzerine İspanyol Savunma Bakanlığı'nın talimatıyla havadan ve denizden arama çalışmaları başlatıldığı

³⁵⁷ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 37-43.

³⁵⁸ KİRİŞÇİ, Kemal, "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations", s.92.

³⁵⁹ haber7.com, "5 Mülteci Ege Sularında Can Verdi", Basın Arşivi, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>. (20.06.2006).

açıklanmıştır. Söz konusu teknede 500'e yakın kaçak göçmenin bulunduğu iddia edilmiştir.”³⁶⁰.

C . Yasadışı Göçün Bir Mülteci Hareketi Olmaması Durumu

Mevzuatımız, iltica ve sığınma kriterlerini belirlemiştir. Bu kriterlere uyan yabancıların ilgili makamlara nasıl ve hangi süreler içerisinde başvuru yapabilecekleri konusundaki düzenlemeler yönetmelikle belirlenmiştir. Kişilerin belirtilen süreler içinde başvurularını yapmaları, yapılacak mülakata göre de mazeretlerinin kamu otoriteleri tarafından uygun bulunması gereklidir. Ülkeden geçiş veya ülkeye giriş eylemi içinde olan insanların “mülteci” veya “sığınmacı” şeklinde peşinen kabullenilmesi mümkün değildir. Çünkü böyle bir kabul, haklı gerekçeleri bulunan mülteci ve sığınmacı durumunda olan insanların da mağdur edilmesi sonucunu doğuracaktır. Hiçbir ülke, sınırlarının yasal olmayan yollardan ihlal edilmesini, sınırlarından izinsiz çıkış gerçekleştirilmesini kabul edemez. Örneğin ülkemizdeki 5682 ve 5683 Sayılı Kanunlar, Türkiye’ye vatandaşların ve yabancıların hangi usul ve esaslarda giriş-çıkış yapabileceği hususlarını düzenlemiş bulunmaktadır³⁶¹.

İltica ve sığınma talebiyle gelen ve bu talebi otoritelerce uygun bulunmuş olan bir yabancıların yasadışı göç organizasyonları içinde yer alması mümkündür. Bununla birlikte, Yasadışı göçe konu olan kişilerden ülke vatandaşı olanların da sayısı küçümsenmeyecek kadar fazladır. Ancak, mülteci hareketlerini yasadışı göç akımlarıyla aynı kefeye koymak doğru değildir. Aynı kefeye konursa, ülkelerin birbirlerine olan güvenleri zamanla sarsılacağı gibi uluslararası mülteci hükümlerinin uygulanmasını da imkansız hale getirecektir. Ayrıca, haksız kazanç elde edilmesi ve insan yaşamının hiçe sayılması gibi sonuçları olan yasadışı göç fiilinin insan yaşamını ön plana çıkartan “haklı” ve “masum” bir çerçevesi olan mülteci / sığınmacı hareketine yakınlştırılması çabası kabul edilebilir bir yaklaşım değildir³⁶².

D . Türk Hükümetine Göre Mülteciler

Türk Hükümeti mültecileri üç şekilde sınıflandırmaktadır³⁶³:

³⁶⁰ Açıkgazete .com, 36 Umut Yolcusu Boğuldu”, Basın Arşivi, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>. (04.04.2006).

³⁶¹ Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 13.

³⁶² Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 13-14.

³⁶³ ULUŞAN, s. 53.

1. Sözleşme Mültecileri: Sözleşme'deki tanımda belirtilen mülteci sayılan kişileri içermektedir. Bahsedilen mülteciler, Doğu Avrupa ülkelerinden gelen mültecilerdir. Sayısı sınırlı olan bu kişiler için Türkiye, genellikle ilk sığınma ülkesidir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesine “yalnızca Avrupa’dan mülteci kabul edeceğine” dair koyduğu coğrafi çekincesini 1967 Protokolü ile de korumuştur. Bu nedenle Türkiye’de Sözleşme mültecileri olarak adlandırılan bu grup ve bu gruba yönelik uygulamalar ile, bu çerçevede kalmayanlara yönelik uygulamalar farklılık göstermektedir. Sözleşme mültecisi olmayanlar insani nedenlerle ülkede kabul görüp üçüncü bir ülkeye kalıcı olarak yerleştirilene kadar ağırlandırmaktadır³⁶⁴.
2. Uluslararası Mülteciler: Bu mülteciler, Türkiye’nin Sözleşme uygulanırlığını kabul etmiş olduğu coğrafi alan dışından gelen ve Türk halkına yabancı olan mültecilerdir. Ortadoğu ülkelerinden gelen mülteciler bu kategoridedir.
3. Ulusal Mülteciler: Komşu ülkelerden gelen etnik Türkleri içermektedir. Bulgaristan’dan, Afganistan’dan, Yunanistan’dan vb. ülkelerden gelen etnik Türkler için, Türk iç hukuku, yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda bırakılan bu kişilere özel bir statü vermektedir. Bu kişiler genellikle mülteci den ziyade göçmen olarak sayılmakta ve göçmenlere uygulanan muameleleri görmektedirler.

II . Türkiye Cumhuriyeti’nin Sığınma Politikası ve 1994 Yönetmeliği

Yabancılar hukukunun önemli bir alanını mülteciler “refugees” oluşturmaktadır. Ülkemizde mülteciler ile ilgili ilk düzenlen 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü kapsamında çıkarılan, 30 Kasım 1994 tarihinde meriyet kazanan “ Türkiye’ye İltica Eden veya Üçüncü Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”tir. Ancak bu yönetmelik münferiden mülteci hukukunu tamamen kapsayamamıştır. Vatandaşlık, iskan, pasaport, askerlik, yabancıların ikamet ve seyahatleri ile göçmenlere ilişkin muhtelif yasalarda da mültecilere ilişkin düzenlemeler vardır ancak yeterli olamamaktadır. Çünkü mültecilerin

³⁶⁴ CELEBİ, Özlen, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç ve İltica Sorunları”, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Umuda Doğru Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, Ankara, Ağustos 2004, s.7.

hukuki statüsüne ilişkin kanun veya ilgili mevzuatlar bir elde kodifike edilememektedir³⁶⁵.

Sığınmacıların Türkiye'ye akın edişleri ve sığınma konusunun ulusal güvenlik içerisinde algılanması Türkiye için belirli sığınma politikası oluşturulması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin sığınma politikasına yön veren yasalardan ilki 5543 Sayılı (Eski 2510 sayılı ve 1934 tarihli) İskan Yasasıdır. 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen ve 1982 yılında Afganistan'dan gelen Türk kökenli sığınmacılar ve 1992 yılında gelen Ahıska Türkleri bu yasadaki yararlandırılmıştır. Yasa değişikliğe uğramadan önce Türk kökenli olan ve Bulgaristan, Yunanistan veya Yugoslavya gibi Avrupa ülkelerinden gelen Türk kökenli olanlar ya da Türk kültüründen gelenlerin vatandaş olabilme olanaklarının olmasından dolayı, bu kişiler (1951 sözleşmesine göre, bu tür sığınmacılar, mülteci olarak kabul edilmemekte) "ulusal mülteciler" olarak kabul edilmekteydi. Türkiye'nin sığınma politikasını belirleyen en önemli kaynaklardan bir tanesi 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Türkiye bu sözleşmenin hazırlanmasında ve mültecinin tanımlanmasında etkin bir rol oynamıştır. 1951 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesinde, mülteci tanımında yer alan "1 Ocak 1951" tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylardan etkilenen kişilere mültecilik statüsü tanınması" ilkesi 1967 protokolü ile kaldırılmıştır. Türkiye'de buradaki zaman kısıtlamasını kaldırmış ancak belirttiği coğrafi çekincesini korumaya devam etmiş, yani Avrupa dışından gelen sığınmacılara mültecilik statüsü tanımayacağını belirtmiştir³⁶⁶.

Türkiye'nin sığınma politikasını etkileyen en önemli olay 1994 Türkiye'deki Sığınmacıların Yasal Statülerinin Belirlenmesine İlişkin Yönetmeliğin çıkarılmasıdır. Bu yönetmelik, Avrupa dışından gelenlere "geçici ikamet hakkı" tanımaktadır. Türkiye daha çok İran, Irak gibi komşu ülkelere sığınma talebi alan bir ülkedir. Asya, Afrika ve diğer Ortadoğu ülkelerinden gelen sığınmacılarda genelde Türkiye'yi geçiş ülkesi olarak kullanabilmektedir. Bu ülkelere gelen kişiler, "geçerli nedenleri olduğu konusunda Türk yetkililerini ikna edebilmeleri halinde Türkiye'de geçici ikamet izni alabilmekte ve BMMYK bürolarına uluslararası koruma başvurusunda bulunabilmektedir³⁶⁷. Ayrıca, bu yönetmelik, 1985-1994 yılları arasında ortaya çıkan ve kitlesel boyutlarda yaşanan sığınmacı hareketliliğinin bir sonucu olarak çıkmıştır. Mülteci sorunuyla ilgili politikalarda en çok göze çarpan durum, mültecilerin sınır dışı

³⁶⁵ ALTINIŞIK - YILDIRIM, s.34.

³⁶⁶ BETER, s. 23-24.

³⁶⁷ PEKER – SANCAR, s.46-47.

edilme riskidir. Bu durum uluslararası anlaşmalarla ve 1994 Yönetmeliği ile garanti altına alınsa da zaman zaman mülteciler sınır dışı edilmektedir³⁶⁸.

A . Ulusal Yasal Düzenlemeler Açısından Mültecinin Hukuki Statüsü

Ulusal mevzuatımızda sığınmacılara özel düzenlemeler sadece 1994 Yönetmeliğinde yer almaktadır. Ama, Yabancılar için geçerli hükümleri sığınmacılar için de uygulanmaktadır. Türkiye'deki kanunlar şu şekildedir:

1 . 5543 Sayılı İskan Kanunu

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan nüfus mübadelesi döneminde esas olarak göçmenlerin durumunu düzenlemek için 1934 yılında çıkarılmıştır (2510 sayılı kanun) ama Türk Kültürüne bağlı olmayanların göçmenliğe kabul edilip edilmeyeceğini de ele almıştır³⁶⁹. Bu kanun göçmenlerle ilgili konuları düzenlemektedir. Ancak mültecilerle ilgili olarak da kısmi bir düzenlemeye gidilmiştir³⁷⁰. 5543 Sayılı Kanun 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yeni yasa, Göçmenleri, yerleri kamulaştırılanları, Türkiye içerisinde terör ya da güvenlik nedeni ile yerleri değiştirilen Türk vatandaşlarını, Fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri, köylerin toplulaştırılması gibi durumları kapsamaktadır. İskan Kanunu'ndaki mülteci tanımı Cenevre Konvansiyonu'ndaki tanımın aynısıdır³⁷¹.

2 . Pasaport Kanunu (1950)

Bu kanunun 4. Maddesi'nin 4. fıkrasında “Umumiyetle mültecilerin ve iskan hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadı ile gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığı'nın kararına bağlıdır” demektedir. Burada, İskan Kanunu'nun hükümleri dışında Türkiye'de yurt tutmak amacı taşıyarak Türkiye'ye giriş yapanların durumu düzenlenmektedir³⁷².

³⁶⁸ BETER, s. 24-25.

³⁶⁹ BUZ, s.38.

³⁷⁰ ATAMAN, s.53-54.

³⁷¹ EKŞİ, Nuray, “Mülteciler, Sığınmacılar, Göçmenler”, Konferansın Ardından, Derleyen: Av.Serda Özkan, Kocaeli Üniversitesi SBE Özel Hukuk Yüksek Lisans Öğrencisi, http://hf.kou.edu.tr/sayfalar/nuray_eksi.htm

³⁷² ATAMAN, s.54-55.

3 . 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu (1950)

1951 Sözleşmesi’ni kabul etmiş ülkelerden gelen mültecilere ülkemize giriş konusunda bu anlaşmanın hükümleri uygulanmaktadır. Anlaşmanın kabulünden önce Pasaport Kanunu’nun 4. maddesi uyarınca İçişleri Bakanlığı’nın izni gerekirdi. Şimdi, anlaşma tarafı olan ülkelere gelenlere anlaşma hükümleri, diğer ülkelere gelenlereyse Pasaport Kanunu hükümleri uygulanmaktadır. Sonuç olarak, anlaşma tarafı olan ülkelere gelen ve izin almadan ülkemize giren mülteciye ceza verilememektedir³⁷³.

4 . Türk Vatandaşlık Kanunu (1964)

1951 Sözleşmesi “Akid Devletler mültecileri imtisal eylemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan nispetinde kolaylaştırır” hükmünü içermektedir. Vatandaşlığa alma, uluslararası ve ulusal bazda çok büyük öneme sahip bir mesele olarak görülmektedir. Çünkü vatandaşlığa aday mülteci, vatandaşlığa kabulü ile bir takım siyasi haklar da dahil olmak üzere bir seri imtiyazlara sahip olacaktır³⁷⁴.

5 . 1111 Sayılı Askerlik Kanunu (1927)

Mültecilerin askerlik konuları ile ilgili olarak, mültecilerden Türk vatandaşlığına alınanların vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaştaysalar o yaştaki yerli kişiler gibi askerliklerini yapacakları şeklinde düzenlemesi bulunmaktadır³⁷⁵. Mültecilerle ilgili olarak askerlik yükümlülüğünden ancak mültecinin Türk Vatandaşlığını kazanmasından sonra bahsedilebilir.

6 . 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası (1983)

Korunmaya muhtaç çocuk tanımının yapıldığı 3/b maddesinde korunmaya muhtaç mülteci çocuk aleyhine bir hüküm yoktur. Sosyal hizmetlerin sunulmasında sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge farklılığının gözetilemeyeceği ifadesi de olumlu ve sığınmacılar lehine yorumlanabilecek bir hüküm içermektedir³⁷⁶.

³⁷³ ATAMAN, s.55.

³⁷⁴ ATAMAN, s.56.

³⁷⁵ BUZ, s.38.

³⁷⁶ BUZ, s.38.

7 . Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)

Herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu düzenleyen 10/1 maddesi ile temel hak ve özgürlükleri herkes için güvence altına alan 12/1 maddesi ve temel hak ve hürriyetlerin yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini belirten 16. maddesinde mülteciler açısından da kullanılacak hükümler bulunmaktadır³⁷⁷. Anayasa’da öngörülen temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ve bir takım sınırlamalara tâbi olması bakımından, yabancılar için özel bir düzenlemenin varlığından söz edebiliriz. Mülteciler de yabancı statüsünde olacakları için, Anayasa’da yer alan temel hak ve hürriyetlerden yararlanacaktır. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması bağlamında öngörülen sınırlamalar, mülteciler bakımından da hüküm ifade edecektir. Fakat, söz konusu sınırlamaların, kanun yoluyla gerçekleştirilebilmesi ve uluslararası hukuka uygunluk arz etme zorunluluğunun bulunması da bu konuda, keyfiliğin önüne geçilmesi içindir³⁷⁸.

8 . Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacı İle Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında 1994 Yönetmeliği

Bu yönetmelik ile ilgili birçok bilgi, yazdığım tezin çeşitli yerlerinde bahsedildiğinden burada sadece ismen değinilmiş, yönetmeliğin tamamı da yazdığım teze ek olarak konulmuştur.

B . Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin Sığınma Politikasına Etkisi

Türkiye, Avrupa Birliğine uyum yasaları çerçevesinde sığınma sisteminin değişmesine ilişkin, coğrafi çekincenin kaldırılması, sınır kontrollerinin iyileştirilmesi, sığınmacı ve mültecilere açık kabul olanaklarının sunulması, bu olanakların idari yapılar içerisine sokularak mülteci statüsünün belirlenmesi, AB üyesi ülkelerle yeniden kabul anlaşmalarının imzalanması ve vize rejimini AB sistemine uydurması gibi konularda bazı reformlar yapmaktadır. Türkiye’nin olası bir mülteci akınında zor durumda kalmasını ve bir mülteci ülkesi durumuna gelmesini önlemek kaydıyla, AB müktesebatı

³⁷⁷ BUZ, s.39.

³⁷⁸ GÜNER, s.83-84.

çerçevesinde bazı yasal değişikliklerin yapılması planlanmaktadır. Türkiye bu değişiklikleri, Sığınma ve Göç Alanında AB Müktesebatına Uyum” için hazırladığı Ulusal Eylem Planında açıklamaktadır³⁷⁹.

1 . Türkiye'nin Koyduğu Coğrafi Kısıtlama ve Bu Kısıtlamayı Kaldırması Konusu

Türkiye, 1951 Sözleşmesinin “Bu sözleşme'nin hiçbir hükmü, mülteciye, Türkiye’de Türk uyruklu kişilerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz” şeklindeki 2. maddesine koyduğu çekince dışında bir de sözleşmeye coğrafi çekince koymuştur.

Ülkemiz Asya-Avrupa arasında köprü olması nedeniyle sürekli toplu göçlere maruz kalmaktadır. Bu sebeple ülkemiz 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koymaya ihtiyaç duymuştur. Türkiye 1951 Sözleşmesi'ni kabul ederken sözleşmeye taraf devletlere tanınan mülteciliğin belirlenmesi yönünde öngörülen seçme hakkını kullanmış ve ülkemizin içerisinde bulunduğu bölge göz önünde bulundurularak, 359 sayılı kanunla bir deklarasyon yayınlanmış ve yalnızca Avrupa'dan ülkemize gelerek iltica etmek isteyen yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini beyan etmiştir³⁸⁰. Türkiye Avrupa Birliği'ne orta vadede, “Ulusal Program” olarak adlandırılan belgede gereken değişiklikler yapılması, yani Türkiye'ye doğrudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde, gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesine ve Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri şartıyla, Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırmayı taahhüt etmiştir. Ancak bu konu bazı kaygıları da beraberinde getirmektedir. Bu kaygılardan biri “mali yük”le ilgilidir. Türkiye Devletinin mültecilerin gereksinimlerini karşılaması ve gereken desteği sağlaması için yeterince kaynağa sahip olmadığı belirtilmekte ve coğrafi çekincenin kaldırılması durumunda AB'nin desteğine gereksinim duyacağı belirtilmektedir. Bir de bunlara ek olarak, ancak kitlesel bir mülteci akımının olmasını önleyecek düzenlemeler yapılırsa coğrafi çekincenin kaldırılacağı konusu vardır³⁸¹.

Avrupa Birliği Devletleri sığınma, iltica ve göç konularında müstahkem bir kale oluşturma çabası içindeyken ve henüz bir Avrupa Birliği sığınma yasası

³⁷⁹ BETER, s.25-26.

³⁸⁰ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 51.

³⁸¹ BETER, s. 26; ODMAN, “Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum”, s. 2.

gerçekleştirilmemiş ve güvenli üçüncü ülke konusunda sorunlar varken bir de olası Orta Doğu'da ve Kafkaslar'da birtakım karışıklıkların çıkması veya operasyonların yapılması söz konusu olduğunda, geçmiş dönemlerde ve 1990-1991 yıllarında Körfez Krizi ve Savaşı'nda olduğu gibi, Türkiye'ye yarım milyonu bulan insan akınının gelebileceği ve sınırlarını zorlayacağı düşünülürse ve Türkiye'nin, kriz dönemlerini geride bırakmak ve toparlanmak isteyen bir ekonomisi, sayıları milyonları bulan işsizi, asgari ücret seviyesinde ancak iş bulabilen çok ciddi bir nüfusu, çalışanlarının büyük bir oranının sosyal iş güvencelerinden yoksun olarak çalışmaya devam ediyor oluşu gibi nedenlerle ülkesine coğrafi sınırlamanın kaldırılması ile akın edeceğinden endişe edilen kitlelerden kaygı duyması haklıdır³⁸². 1991 yılında Türkiye'nin Irak'tan gelen sığınma arayan insanlara yaptığı harcamaların tutarının, yabancı yardım tutarlarının hemen hemen dörtte birine tekabül etmesi, Türkiye'nin külfet paylaşımı konusunu coğrafi çekincenin kaldırılmasında şart olarak öne sürmesinde haklı olduğunu göstermektedir. Zaten, BMMYK Yürütme Komitesi'nin 1979 yılındaki otuzuncu oturumda aldığı, 15 (XXX) Numaralı Kararı'nın, "Sığınmacıların Kitle Halinde Buldukları Durumlar" başlıklı Bölümün (f) ve (g) bentlerine göre, kitlesel bir akının söz konusu olduğu durumlarda, sığınma arayan kişilere en azından geçici sığınma hakkının her zaman verilmesi gerektiği, ancak coğrafi duruma veya başka herhangi bir nedene bağlı olarak geniş çaplı mülteci girişine sahne olan devletlerin, gerektiği gibi ve ilgili devletin talebi üzerine, eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlerden derhal yardım alması hususunu içermektedir³⁸³. Ayrıca bu devletlerin, BMMYK veya diğer uluslararası organlar aracılığıyla gereken önlemleri almaları ve ilk sığınma ülkesinin yükünün eşit bir biçimde paylaşılmasını sağlamaları gerekmektedir. Bu nedenlerle Avrupa Birliği'nin, doğrudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde, gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerini gerçekleştirmesi, eşit sorumluluk paylaşımı ve Türkiye'nin yükünün eşit bir şekilde dağıtılması için gerekli olanakları sağlayacak şekilde bir program ve protokol hazırlayarak Türkiye ile bir anlaşmaya varması gerekmektedir. Her zaman yoğun nüfus hareketlerine maruz kalan Türkiye'nin tek başına, iltica, sığınma ve kaçak göç konularının üstesinden gelmesi beklenmemelidir³⁸⁴. 1950'den beri Türkiye ekonomik anlamda büyük gelişmeler kat etmiştir ancak henüz mülteci statüsü tanıma

³⁸² Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Medya Brifingi, "Türkiye'de Mülteci Hakları Yeni Bir Dönemekte".

³⁸³ Bkz. Ek-1, UNHCR/BMMYK, **Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları**, s.29-30.

³⁸⁴ ODMAN, "Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum", s.3.

kararı ve mültecilerin entegrasyonu konularında istenilen yere gelememiştir ama tüm bu değişimler uzun bir sürede gerçekleşmektedir. Türkiye'nin tüm bu işleri bürokratik, organizasyon veya sosyo-ekonomik anlamda yüklenme kapasitesi yoktur, Türkiye'nin hukuki yapısı ve uygulamaları buna hazır değildir. Türkiye'nin ekonomik gücü sığınmacılar ve mültecilerin Sözleşme'de belirtilen tüm ihtiyaçlarını karşılamak için de yeterli değildir. Türkiye'deki STK'ların belirttiği; mülteci ihtiyaçlarının karşılanmasının çok sınırlı miktarda olduğu ve maalesef UNHCR'ın da çok limitli bir şekilde bu ihtiyaçları karşıladığıdır. Türkiye bir gün mülteci ve sığınmacıların tüm bu ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasiteye gelirse coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasında hiçbir sakınca olmayacaktır. Türkiye bu kişilerin üçüncü ülkelere yerleşmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Ülkelerine geri gönderilmeleri gerekenleri dahi Türkiye genelde göndermemekte onlara yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ama ülkemizde kalan bazı sığınmacılar Türkiye'de yaşayan insanların kültüründen farklı oldukları için dışlanabiliyor, ülkemize ayak uyduramayabiliyorlar. Belirtilenlerin ışığında; Türkiye'nin sığınma politikasında ve uygulamasında daha saydam olmasına ihtiyacı vardır. Bu saydamlık, Avrupa Birliği çalışanları ve uzmanlarıyla daha yakından çalışmayı, gerektirmektedir³⁸⁵.

Türkiye, coğrafi kısıtlamayı kaldırdığı takdirde civarındaki ülkelere mülteci kitlesinin akımına uğrayabilecektir. Örneğin, Türkiye yakın zamanda, buna benzer bir tecrübe edinmiştir. Ülkemize Kuzey Irak'tan Kürtler akın etmiş, buna bağlı olarak PKK terörizmi yeşermiş ve tehlikeli hale gelmiştir. Bu sebeplerle, Türkiye'nin haklı tezleri vardır bu kısıtlamayı kaldırmamakta. Avrupa Birliği, Türkiye'yi kendi birliğine alma güvencesi verdiği takdirde, ülkemiz, coğrafi çekinceyi kaldırma konusunu daha ciddi olarak düşünecektir³⁸⁶.

Hazırladığı ulusal eylem planına göre en geç 2012 yılının sonuna kadar Türkiye, Avrupa'dan gelmeyen sığınmacılara da mültecilik statüsü tanıyacaktır yani 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu coğrafi çekinceyi kaldıracaktır. Göç ve sığınma konuları ile ilgilenen bir genel müdürlüğün kurulacağı, statü belirleme işlerinin de

³⁸⁵ KİRİŞÇİ, Kemal, "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations", s.89-90; KİRİŞÇİ, Kemal, "Turkey, UNCHR, and the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Problems and Prospects of Cooperation", The Refugee Convention at Fifty, A view From Forced Migration Studies, International Association for the Study of Forced Migration, Published by Lexington Books, UK 2003, s.107-108.

³⁸⁶ KİRİŞÇİ, Kemal, "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations", s.92.

mahkemeler tarafından yapılarak adli bir yapıya kavuşturulacağı, mültecilerin insan haklarına uygun olarak karşılanmaları ve statülerinin belirlenmesine kadar bir sorun yaşamamaları için “mülteci kabul merkezlerinin” kurulacağı ve BMMYK’nın da yetki sahası daraltılarak gözlemci veya denetleyici bir rol üstleneceği belirtilmektedir³⁸⁷.

Türkiye’de halkın düşünceleri coğrafi kısıtlama konusunda ikiye ayrılmıştır. Halkın bir kısmı, ki bu kısım şüpheli olanlardır, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması söz konusu olursa sığınma konusunda tüm engellerin kalkacağını ve böylece Türkiye’nin, Avrupa’da kabul görmemiş mültecilere yerleşmek için bir cennet kapısı olacağını düşünmekte, bir kısmı ise ki bu düşüncenin tam tersini savunanlardır, coğrafi çekincenin kaldırılmasının Avrupa Birliği’ne girme sürecindeki yasal ve politik şartlardan biri olduğu ve yerine getirilmesi gerektiği düşüncesidir. Ama sonuçta hangi düşünce doğru olursa olsun, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu Avrupa Birliği ve Türk otoriteleri arasında uzun bir süreçte, koşullarının tartışılarak görüşülmesi gereken bir konudur.³⁸⁸

2 . Türkiye’nin Geri Kabul Anlaşmalarını İmzalaması

Avrupa Birliği’nin Türkiye’den gerçekleştirmesini istediği ikinci uygulama, geri kabul anlaşmalarının ilgili ülkelerle en yakın zamanda imzalanmasıdır. Böylece, Türkiye, AB üyesi ülkelere iltica başvurusu kabul edilmemiş kişileri, ilk ayak bastıkları ülke ülkemiz olması durumunda, ya da başvurusu reddedilen kişinin kendi vatandaşı olması durumunda, geri kabul etmek sorumluluğunu üstlenmiş olacaktır. Benzer anlaşmaların başka kaynak ülkelere de yapılması gerektiğinden, Türkiye de, bu şekilde gelenleri kaynak ülkelere ya da Türkiye’ye gelmeden önce buldukları ülkelere sorunsuzca geri gönderebilecektir. Ulusal Eylem Planında, Türkiye ile Avrupa Birliği’nin geri kabul anlaşmasını imzalama olasılığının bulunduğu yer almaktadır. Ama bu konuda Türkiye tarafında bir isteksizlik söz konusudur. Avrupa Komisyonu 2006 İlerleme Raporunda bu konudaki çalışmaların yavaş gittiği ifade edilerek, müzakerelerin başarısı için Türkiye’ nin çabalarını artırması istenmektedir. Eğer Türkiye AB ile böyle bir anlaşma imzalarsa, bu sözleşmeyi imzalayan ilk ve tek aday ülke olacaktır. Esasında bu uygulama 1951 Sözleşmesi’nin ciddi bir şekilde ihlalidir. Sözleşme’ye göre, mültecilerin, ya da iltica etmek isteyen kişilerin geldikleri ülkeye gönüllü geri dönüşleri

³⁸⁷ BETER, s. 26.

³⁸⁸ KİRİŞÇİ, Kemal, “The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations”, s.88.

esastır (voluntary repatriation principal). Hiç kimse zorla geri gönderilemez (non-refoulement principal). Bu ilkelere uyulmaması, mültecilerin uluslararası korumasının tam olarak gerçekleşmemesi demektir³⁸⁹.

Türkiye’de bu konuda açık bir yasal temel bulunmamaktadır. Bir Türk vatandaşının ülkeye kabulü anayasal bir yükümlülüktür. YİSHK’da bu konuyla ilgili bir hüküm yoktur. Hukuksal çerçeve Türkiye’nin imzaladığı ilgili geri kabul anlaşmaları çerçevesinde oluşmaktadır. Türkiye’de Sivil Havacılık örgütü çerçevesinde geri kabul yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 23. maddesinde vatandaş sınırdışı edilemez ve yurda girme hakkından mahrum bırakılamaz denmektedir. Pasaport Kanununun 3. maddesine göre ise de Türk vatandaşı olduğunu ispat edenler ülkeye girerler denmektedir. Vatandaşlığın ispatının ne şekillerde yapılacağı da Türk Vatandaşlığı Kanunu 38. maddesinde açıklanmıştır. Bu maddeye göre, pasaport veya pasaport yerine geçen şeyler, konsoloslukların verdiği vatandaşlık belgeleri, Türkiye’deki kayıtlar, nüfuscüzdanı ve benzerleri kişinin Türk vatandaşı olduğuna karine teşkil etmektedir. Kişinin Türk vatandaşı olduğu konusunda şüphe varsa İçişleri Bakanlığı’nda Nüfus Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü karar verme yetkisine sahiptir³⁹⁰.

Türk hukukunda geri kabul anlaşmalarının yeri vardır. Şöyle ki; Türkiye ile Suriye arasında 2001 tarihli “Geri Kabul anlaşması”, Türkiye ile Yunanistan arasında 2001’de “Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne İlişkin Protokol”, Türkiye ile Kırgızistan arasında 2003 tarihli “Kendi Vatandaşlarının Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”, Türkiye ile Romanya arasında 2004’te “Vatandaşlarının ve Ülkelerinde Yasadışı Konumda Olan Yabancıların Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma” (öncelikler onaylanmıştır), Türkiye ile Ukrayna arasında 2006 tarihinde “Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma” (henüz onaylanmamıştır) imzalanmıştır³⁹¹.

C . İltica ve Göç Alanında Türkiye’nin Gelişimi ve Ulusal Eylem Planı

Türk Hükümeti 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamış ve 19 Mayıs 2003 tarihinde bu belgeyi revize ederek bu doğrultuda Avrupa Birliği mevzuatının benimsenmesi için Ulusal bir Program takip etmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer

³⁸⁹ ÇELEBİ, s. 7.

³⁹⁰ ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

³⁹¹ ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

alan taahhütler ve 24 Temmuz 2003 tarih ve 2003/5930 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen; Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programında yer alan taahhütler çerçevesinde İçişleri Bakanlığınca yürütülmektedir³⁹². Katılım ortaklığı belgesinde; orta vadede, “Yasa dışı göçü önlemek amacıyla göçe ilişkin AB müktesebatının ve uygulamalarının kabul edilmesi ve yürürlüğe koyulması” ve “Sığınma alanında uyum sağlanmasına, 1951 Sözleşmesine getirilen Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ile ilgili çalışmalara başlanması, sığınma başvurularının değerlendirilmesi ve kararlaştırılması sisteminin güçlendirilmesi, sığınmacılar ve mülteciler için konaklama birimleri ve sosyal destek sağlanması” konularına yer verilmiştir. Göç ve iltica alanında AB’nin Adalet ve İçişleri alanındaki müktesebata uyum sağlayabilmek amacıyla, Türkiye sınır kontrolü, göç ve ilticadan sorumlu farklı devlet birimlerini bir araya getirdiği özel bir görev gücü oluşturmuştur. AB Topluluk Müktesebatının Benimsenmesine İlişkin 2003 yılı Türkiye Ulusal Programı ise 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye, ilgili tüm Bakanlık, Kurum ve Kuruluşların yetkilerinden oluşan bir “İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü” ile 2004 Aralık ayı sonunda çalışmalarını tamamlayarak İltica ve Göç Ulusal Eylem Planını hazırlamıştır³⁹³.

Türkiye Ulusal Programında Adalet ve İçişleri başlığı altında belirtilen müktesebata uyum sağlanması için mülteciler için konaklama ve sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi çalışmalarının sürdürülmesi ve bu alandaki idari ve teknik kapasitenin geliştirilmesi öngörülmüştür. 2004-2005 yıllarında Danimarka-İngiltere konsorsiyumu ile Türkiye’nin Göç ve İltica Stratejisinin Uygulanması İçin Bir Eylem Planı Geliştirilmesine Destek Sağlamak” isimli Eşleştirme Projesi gerçekleştirilmiştir. Proje sonunda İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı hazırlanmış, Başbakanlıkça 25 Mart 2005 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ulusal Eylem Planı, Avrupa Birliği’ne katılım müzakereleri süresince, Türkiye’nin İltica, göç ve yabancılar mevzuatının ve sisteminin AB müktesebatı ve sistemleri ile uyumlu hale getirilmesi için uyumlaştırma sürecinde yürürlüğe konması gereken yasal

³⁹² İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No’lu Genelge**, s.2.

³⁹³ **Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planı’nın Yaygınlaştırılması** Amacıyla Ocak-Şubat 2005 tarihlerinde düzenlenen yaygınlaştırma semineri için dağıtılan seminer materyali olan dosya, 2. Bölüm, s.5.

düzenlemeleri, idari yapılanma ve fiziki alt yapının tamamlanması için alınması gereken tedbirleri ve yatırım projelerini içermektedir³⁹⁴.

1 . Türkiye Cumhuriyeti'nin Sığınma – İltica Alanındaki Gelişmeleri

1951 Cenevre Sözleşmesinin kabulünden önce çeşitli mevzuatlarda mültecilerin ve göçmenlerin Türkiye'ye girişlerine, kabullerine ve vatandaşlığa alınmalarına, ikamet, iskan, çalışma ve sınır dışı edilmelerine tatminkar ölçüde olmasa da yer verilmiştir. Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesini 29 Ağustos 1961 tarihinde onaylamıştır. Türkiye, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelerek iltica etmek isteyen yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini bir deklarasyonla belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti mülteciyi; Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı olarak ifade etmektedir. Türkiye, 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul ettiği 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokolünde de coğrafi kısıtlamayı muhafaza etmiştir³⁹⁵.

Ülkemize iltica veya sığınma talebinde bulunan yabancılarla; 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile, 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol hükümlerine göre, 30 Kasım 1994 Tarih ve 22127 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 94/6169 sayılı “Türkiye'ye İltica Eden Veya Üçüncü Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılarla ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümlerine uygun olarak gerekli işlemler İltica Göç Vatandaşlık Şubesince yapılmaktadır³⁹⁶.

³⁹⁴ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No'lu Genelge**, s.3.

³⁹⁵ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı, **İltica ve Göç Mevzuatı**, Başkent Matbaası, Ankara 2005, s. 8,12-13.

³⁹⁶ Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, s. 50.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabaları ve aday ülke statüsünün tanınması, iltica, sığınma ve göç konularında, Türkiye'yi Avrupa Birliği standartlarına uygun mevzuat düzenlemeleri yapmaya itmiştir. Böylece, hazırlanan "Ulusal Program" ile (bazı şartlar sağlanırsa) coğrafi sınırlama ile ilgili çekincenin kaldırılabileceği deklare edilmiştir. Ayrıca 2003 yılında Türk İltica ve Göç Görev Gücü oluşturulmuş, sığınma ve göç stratejisi hazırlanmış ve uluslararası hukuka ve düzenlemelere uygun bir sığınmacı ve mülteci yasası hazırlanması çalışmaları başlatılmıştır³⁹⁷.

a . 1994 İltica Yönetmeliğinde İltica Süreci ve Uygulamaları

Yabancıların ülkemize girişlerine ilişkin hükümler Pasaport Kanunu ve 1994 Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. 1994 Yönetmeliği'nin, 4., 5., 6., 7., 30. maddeleri Bakanlar Kurulu'nun 16.01.2006 tarih ve 2006/9938 sayılı kararıyla değişikliğe uğramıştır.

Pasaport veya Pasaport benzeri belgelere sahip olan yabancı ancak belirli giriş kapılarından Türkiye'ye girebilecektir ve bu kişiler hukuka uygun yollardan giriş yapmış demektir. Ancak bir kişi hukuka uygun olmayan yollardan ülkemize giriş yapmışsa bu kişi uygun bir süre içerisinde iltica talebinde bulunduktan sonra İçişleri Bakanlığı tarafından verilen izin, pasaportun yerine geçmektedir. Ama hukuka aykırı yollardan giren ve uygun bir süre içerisinde iltica talebinde bulunmayan yabancılar hakkında, PK ve YİSHK'nun hükümleri gereğince işlem yapılmakta ve yurt dışına çıkışları sağlanmaktadır³⁹⁸.

Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancıardan, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine gecikmeden müracaat ederler (on gün içerisinde müracaat etme zorunluluğu, **1994 Yönetmeliği'nin 5. Maddesinde 16.01.2006 tarih ve 2006/9938 sayılı kararı ile değişikliğe uğramıştır**). Makul olan en kısa süre içerisinde müracaat etmeyenler gecikme nedenlerini açıklamak ve bu konuda yetkili makamlarla işbirliği yapmak zorundadır. Maddenin bu şekilde değiştirilmesi, olayın muhatapları açısından daha güven verici olmuştur. Başvurular, kimlik tespiti, fotoğraf ve parmak izlerinin alınması (ön görüşmeyi yapacak kişinin sivil giyimli olması gerekir) işlemlerinden sonra

³⁹⁷ ODMAN, "Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum", s.3.

³⁹⁸ KARSLI, s.90-93.

valiliklerde görevlendirilen personel tarafından mülakatlar yapılmakta, karar verilmekte ve dosya yani mülakat evrakıyla birlikte mülakatçının görüşü ve başvuru sahibi hakkında verilen karar valilik görüşüyle birlikte İçişleri Bakanlığı'na gönderilmektedir. Mülakatlarda başvurucunun açık kimliği belirlenmelidir. Her iltica talebinde bulunan yabancının kişisel mülakat hakkı bulunmaktadır. Türkiye'de genelde 16 yaş üstü tüm başvuru sahipleri mülakata alınabilmektedir. İçişleri Bakanlığı'ndan talimat gelinceye kadar yabancı, İçişleri Bakanlığı'nca uygun görülecek bir merkez veya misafirhanede barındırılır veya bir yerde serbest ikamete tabi tutulur. İçişleri Bakanlığı'ndan alınacak talimata göre gerekli diğer işlemler yapılmaktadır. **Yönetmeliğin 2. maddesi ile 1994 Yönetmeliği'nin 5. maddesinde yapılan değişiklik ile;** ilk kez İç İşleri Bakanlığının sahip olduğu tekel mülakat yapma ve karar verme yetkisini Valiliklere devretmesi merkezîyetçiliği, bürokrasiyi ve zaman faktörünü de içine alan usul ekonomisini olumlu yönde etkileyecektir. Konu hakkında çalışacak personelin bu Valilikler bünyesinde istihdam edileceğinin belirtilmesi uzun süredir konu hakkında eğitim eksikliği eleştirilen Yabancılar Şubesi personelinin geleceği adına çok umut verici olmuştur. Her ne kadar bu durumun şimdilik sadece Ankara ve İstanbul Valilikleri için düşünüldüğü biliniyor ise de gelecekte bu durumun yavaş yavaş tüm Valiliklere dağıtılmasının yasal zemini bu madde ile sağlanmıştır. Yine bu maddede “mülakatçının görüşünün de” İç İşleri Bakanlığına ulaştırılacak dosya kapsamına alınması ve 1994 Yönetmeliğinde prosedür süresince “denetim ve gözetim altında bulundurulması” gereken “yabancı”nın artık bir merkez veya misafirhanede veya gösterilecek bir yerde “serbest ikamete” tabi tutulacak olduğunun bildirilmesi konuya ilişkin mevzuat metnine yansıyan olumlu bakış açısının genişlemesi olarak değerlendirilmektedir³⁹⁹.

Yönetmeliğin 3. maddesi ile 1994 Yönetmeliği'nin 6. maddesinde yapılan değişiklik ile; kararı verme durumunda bulunan İç İşleri Bakanlığı'nın başta Dış İşleri Bakanlığı olarak ilgili Bakanlıklardan görüş alma yükümlülüğünü kaldırılmış, bunun yanı sıra karar verme konusunda “uygun göreceği” Valiliklere bu yetkisini devredebilmesi konusunda hukuki imkan sağlanmıştır. Ancak, akabinde Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan ve mülteci hakları topluluğunun tepkisini çeken, Avrupa'da da insan hakları kuruluşlarınca çokça eleştirilen “**hızlı prosedürün**” hukuki bir tanımlamasını mevzuatımız da yapmıştır. Yapılan değişiklik ile “İtiraz süresi kararın

³⁹⁹ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No'lu Genelge**, 2006, s.15,19; KILIÇ, Taner, “Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak:1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği”, <http://www.amnesty.org.tr/v2009200601.si>. (20.09.2006).

daha hızlı verilebilmesi için gerekli görülen durumlarda İçişleri Bakanlığı'na daha kısa olarak belirlenebilir" denmektedir. Üstelik bu prosedüre kimlerin ve hangi durumlarının gireceği somut olarak belirtilmesi gerekirken "gerekli görülen durumlarda" bu yola başvurulabileceği belirtilmekle yetkililere oldukça geniş ve ucu açık bir takdir yetkisi sağlanmıştır. Keza, "daha hızlı karar verilebilmesi için" sağlanmaya çalışılan bu mekanizma ile olumsuz kararlara karşı 15 gün olan normal itiraz süresinin "daha kısa olarak belirlenebileceği" imkanının sağlanmış olması asla kabul edilemez. Bu Yönetmelik maddesine göre "yetkiyi devralmış" bir Valilik uygulayıcısının isteğine göre keyfi olarak bir süre belirlemesi yani mesela "ben senin hakkında itiraz süresini 1 saat olarak tespit etmeyi gerekli görüyorum" diyebilmesi hukuken mümkündür⁴⁰⁰. Bu usulün Türkiye'de ortaya çıkabilecek kapsam ve uygulama sorunları bazı STK'ları kaygılandırmaktadır.

Ülkemizden sığınma-iltica talebinde bulunan başvuru sahiplerine altı ay resen ikamet izni verilerek ikamet tezkeresi düzenlenecektir. Ülkemize yasal yollardan gelerek makul bir süre içerisinde müracaat eden başvuru sahiplerine vizelerinin veya vize muafiyetlerinin bitiminden itibaren, illegal ve doğrudan gelerek makul olan en kısa süre içinde müracaat eden başvuru sahiplerine ise illegal giriş tarihlerinden itibaren ikamet tezkeresi düzenlenecektir. Resen ikamet izni verilen kişilerin aksine bir talimat yoksa ilk altı aylık ikamet izninin bitiminden itibaren resen altı ay daha uzatılarak toplam bir yıl süre ikamet izni verilmiş olacaktır. Resen bir yıl ikametlerine izin verilen başvuru sahiplerinin ikamet tezkeresi süresinin bitimine bir ay kala Bakanlıktan alınacak talimata göre işlem yapılacaktır. İkamet izni verilmiş kişiler, diğer illerdeki işlerini takip etmek amacıyla 15 güne kadar yol belgesi düzenlenmek kaydıyla izin alabilecektir. Bu süre içerisinde işlemlerini tamamlayamazsa süresinin uzatılmasını talep edebilecektir. 15 günlük süreyi geçen talepler hakkında gerekçeleri ve Valilik görüşü ile Bakanlıktan alınacak görüş ile işlem yapılacaktır⁴⁰¹. Burada arşiv araştırması ve güvenlik tahkikatı yapılırken Kayıt-Mülakat formları , özellikle Dışişleri Bakanlığı'na ve ayrıca ihtiyaç duyulan diğer kurumlara gönderilmekte ve mülteci statüsü taşıyıp taşımadıkları konusunda görüş alınmaktadır. Bu süre içerisinde de yasal gelenlere müracaat ettikleri illerde, yasadışı olarak giriş yapanlara ise giriş yaptıkları illerde ikametlerine izin verilmektedir. Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelen

⁴⁰⁰ KILIÇ, "Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak:1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği".

⁴⁰¹ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No'lu Genelge**, s.15,19.

yabancıların müracaatlarını BMMYK'ne bildirerek, başvuranların bu kuruluşa kaydolmalarını ve görüşme yapmalarını sağlamaktadır. Başvuranların işlemleri yapılırken (barınma, iâşe, nakil, üçüncü ülkelere kabul, pasaport, vize temini vs. hususlarda) Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla BMMYK, IOM ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmaktadır. Başvuru sahibi hakkında olumlu veya olumsuz olarak verilen karar kendisine yazılı olarak tebliğ edilmektedir. Hakkında olumlu karar alınan ve üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'ye gelen yabancılar yasadışı olarak Türkiye'ye giriş yapmış ve sınır illerinde bekletiliyorsa, karardan hemen sonra asayiş yönünden problemi olmayan ve geçici sığınmacıların kontrollerinin daha kolay yapılabildiği illere sevk edilerek ikametlerine izin verilmektedir. Haklarında olumlu karar verilen "mültecilere" ise Türkiye'de diledikleri illerde daimi olarak ikametlerine izin verilmektedir⁴⁰².

Türkiye, coğrafi kısıtlamayı uygulasa da Avrupa dışındaki dünyanın diğer bölgelerinden gelmekte olan ve 1967 Protokolündeki mültecilik tanımına uyan sığınmacılara da 1994 İltica Yönetmeliği ile üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar bir süre Türkiye'de ikamet etme yani geçici sığınma hakkı tanımaktadır. **1994 Yönetmeliği'nin değişikliğe uğramış 7. maddesine göre**, İçişleri Bakanlığı, Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancılarla ilişkin işlemler ile barınma, iâşe, nakil, üçüncü ülkelere kabul, gönüllü geri dönüş, pasaport ve vize temini gibi hususlarda diğer bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliğinde bulunabilir. Esasen bu alanda sivil toplum rolünü daha da çok arttırmalı ve sadece insani yardım kuruluşları değil, belediyeler de aktif yardım alanları oluşturmalarıdır⁴⁰³. Ayrıca, BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmış yabancılar için de doğrudan, üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilerek ya da BMMYK ve/veya diğer uluslararası kuruluşların yardımı ile üçüncü bir ülkeye yerleştirilerek ya da gönüllü geri dönüş ile kalıcı çözüm bulabilmektedirler. 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 4. maddesinin dördüncü fıkrasında "Umumiyetle mültecilerin ve iskan hakkındaki mevzuat dışında yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığı'nın kararına bağlıdır." ve 5683 sayılı Yabancılar Kanununun 17. maddesinde ise

⁴⁰² BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 13.

⁴⁰³ KILIÇ, "Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak:1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği".

“Siyasi nedenlerle Türkiye’ye sığınan yabancıların ancak İçişleri Bakanlığı’na müsaade edilecek yerlerde ikamet edebilecekleri” hükümleri yer aldığından ikamet yerini terk edenler de İller tarafından İçişleri Bakanlığı’na bildirilmekte ve yakalandıklarında veya ikamet ettikleri illere geri döndüklerinde 5683 sayılı Yabancılar Kanununun 17. ve 25. maddelerine muhalefetten haklarında işlem yapılmaktadır. Ayrıca 19. maddeye göre de umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara uymayanlar ile suç işleyen yabancılar hakkında da gerekli işlemler yapılmaktadır. Suç işleyen mülteciler ve sığınmacılar hakkında, Türk vatandaşlarına uygulanan hükümler uygulanmakta, göz altına alındığı takdirde ise talebi halinde kendisine ücretsiz avukat sağlanmaktadır. İşlenen suç devletin milli güvenliği aleyhine veya kamu düzenini bozucu bir suç değilse, Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir. Türkiye’de düzgün bir şekilde bulunan mülteci veya sığınmacının ancak milli emniyet veya kamu düzeni sebebi ile 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde İçişleri Bakanlığı’nın kararı ile ülkeden çıkışları sağlanmaktadır⁴⁰⁴. **Yönetmeliğin değişikliğe uğramış 5. maddesi ile;** “iltica-sığınma alanında eğitim almış” personel tanımına ilk kez atıf yapılarak konu hakkında uzmanlık eğitimi almış ve alacak kişilerin sahada görevlendirileceği vurgulanmıştır. Konunun rutin bir kolluk kuvveti hizmeti dışında belirli bir uzmanlık eğitimi gerektirdiği bilinmektedir. Eğitim almış bir personel uygulamasında pratikte görülen pek çok sorunun görülmeyeceği, iltica sürecinin daha iyi işleyeceği umudu vardır. 2006 yılında değişiklik yapılan bu Yönetmelikte geri göndermeme ilkesinin sağladığı güvencelere yer verilmemiştir⁴⁰⁵.

b . Olumsuz İltica Kararı, Bu Karara İtiraz ve İdari İşlem Aleyhine İptal Davasının Açılması

(1) Olumsuz İltica Kararı ve Bu Karara İtiraz

İltica veya geçici sığınma talebi uygun görülmeyen yabancıya karar yazılı olarak tebliğ edilmektedir. Yabancıya yapılan tebligatı izleyen 15 gün içinde yabancı 1994 Yönetmeliğinin Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilmiş 6. maddesine göre hakkında alınan olumsuz karara karşı isterse ilgili valiliğe itiraz edebilmektedir. Karara itiraz eden yabancıya ifadesi ve ifadesini destekleyen belgeleri valilik aracılığıyla İçişleri

⁴⁰⁴ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 13-14.

⁴⁰⁵ KILIÇ, “Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak:1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği”.

Bakanlığı'na gönderilmektedir. 15 gün içerisinde kararın yeniden gözden geçirilmesi için itirazda bulunmayan ve Türkiye'yi terk etmeyen yabancıların valilikler tarafından Türkiye'den çıkışı sağlanmaktadır. İçişleri Bakanlığı, zamanında ve usulünde itiraz etmiş olan yabancıların itiraza ilişkin bir karar verilinceye kadar bulunduğu ilde ikamet etmesine müsaade etmektedir. İtiraz, İçişleri Bakanlığı'nca sonuçlandırılmakta ve son karar ilgiliye tebliğ edilmektedir. İtiraz kabul edilirse başvuruda bulunan kişiye sığınmacı – mülteci statüsü verilerek, valiliklerce ilgiliye tebliğ edilir. İtiraz nihai olarak reddedilenlerin durumu yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde değerlendirildikten sonra ikamet izni verilmesi uygun görülmeyen yabancılarla, idarece belirlenen süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeleri gerektiği bildirilmekte, ülkeyi terk etmeyen yabancılar, İçişleri Bakanlığı'nın talimatı üzerine valiliklerce veya doğrudan karar verme yetkisinin valiliklere devredildiği hallerde, valilikler tarafından re'sen Türkiye'den çıkartılırlar.

(2) İdari İşlem Aleyhine İptal Davası Açılması

İtiraz talebine ilişkin İçişleri Bakanlığı'nca verilen ikinci olumsuz karara karşı ilgili yabancıların Anayasa'nın 125. maddesi gereğince idari yargı yoluna başvurma hakkı vardır. Bu hakkını kullanması halinde idare mahkemesinin kesin kararına kadar yabancıların sınır dışı işlemi askıya alınmakta ve İçişleri Bakanlığı tarafından bulunduğu ilde ikametine izin verilmektedir. İdari yargı yoluna başvurmayan yabancıların veya idare mahkemelerinin İçişleri Bakanlığı kararının lehine bir hüküm vermesi durumunda valiliklerce itiraz sahibi yabancıların ülkeden çıkışı yaptırılmaktadır⁴⁰⁶. Talebi nihai olarak reddedilen yabancılarla, örneğin bu yabancılar ülkelerine döndüklerinde işkence görme, ölüm cezasına çaptırılma riski altındaysa İkincil Koruma sağlanmakta veya İnsani mülahazalarda yani bir Türk vatandaşı ile evliyse, Türkiye'de eğitim görmekteyse veya hastaysa Türkiye'de ikametine izin verilir.

⁴⁰⁶ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.15.

c . Sığınmacıların Öğrenim Görmeleri ve Çalışmaları

Üçüncü bir ülkeye gitmek üzere Türkiye’den geçici sığınma talebinde bulunan yabancılar, üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar talepleri halinde öğrenim ve çalışma haklarına erişimleri sağlanmaktadır⁴⁰⁷.

d . Kişi Güvenliği Hakkı İhlalleri ve Oranlık İlkesi

Türkiye’ye yasak girişlerde yurda kaçak olarak girişin önlenmesi için insan hayatı kimi zaman gözden çıkarılabiliyor bu durum hukuktaki tehlikeyi bertaraf etmede kullanılacak araçlarda oranlılık ilkesi ile çok çelişmektedir. Kolluğun yasal ve cezai sorumluluğu kaçakçılık kanunu kapsamında değerlendirilmektedir. Genellikle de kanunun verdiği yetki kullanıldığından kolluğun cezai sorumluluğu da söz konusu olmamaktadır. Kolluğun yasal ve cezai sorumluluklarının ve tehlikeyi bertaraf etmede kullanılan araçlarda ölçülülüğün daha iyi belirlenmesi gerekmektedir⁴⁰⁸.

e . Hukuki Yardım Alma ve Sunma Problemi

Türkiye’ye çeşitli yollardan gelmiş yabancılar ülkemizde dil problemi yaşamaktadır ve Türk mevzuatını bilmemektedir. Onların bu durumları kötüye kullanılmamalı ve CMUK’da düzenlendiği gibi, avukat talep edebilme hakkı ve bu hakkın kolluk, savcılık ve hakim tarafından sanığa okunması gerekmektedir. Zaten yaşlı küçük yabancıların ifadesinde müdafî bulundurulmaktadır. Bu konuda sıkıntı yoktur. Bu konunun dışında zorunlu müdafî tayini konusunda CMUK’da yeni bir hukuki düzenlemeye gidilebilir⁴⁰⁹.

f . İlticaya İlişkin Yasal Gelişmeler - Yetki Devri Genelgesi

(1) İlticaya İlişkin Yasal Gelişmeler

İltica-Göç Twinning Projesi çerçevesinde Danimarka, Hollanda, İsveç, Almanya Federal Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve Türkiye Uzmanları Türkiye’nin iltica alanındaki mevcut yasal düzenlemelerini inceleyerek boşluk analizleri yapmış ve bundan elde edilen bulgular iltica yasa tasarısında kullanılmıştır. Taslak yasa ve yürürlükteki iltica yönetmeliği arasında köprü kurmak ve mevcut iltica uygulamasının

⁴⁰⁷ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.15.

⁴⁰⁸ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.82.

⁴⁰⁹ İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.83.

AB'ne uyumlaştırılmasını ve hukuki boşlukların tespit edilmesini sağlamak amacıyla ve uygulamada çıkan sorun ve tespitlerin yeni yasada dikkate alınması için İçişleri Bakanlığı bir iç genelge (yetki Devri Genelgesi) hazırlamıştır. 2012 yılında çıkarılması planlanan İltica Yasası ile konu hakkında uzman ve yetkili kurum olarak çalışması düşünülen ihtisas biriminin kurulması ve geliştirilmesi ile burada çalışacak personelin 2005 yılından itibaren istihdam ve eğitimi planı şüphesiz uzun zamandır yürürlüğe girmesi gereken ve çok geç kalmış bir konudur. Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti tarafından 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazetede ilan edilen ULUSAL PROGRAM'da Türkiye, bu konuda 2005 yılına kadar özel bir İLTİCA YASASI çıkaracağını, bu yasada en azından hangi konu ve düzenlemelerin olacağını evvelce taahhüt etmişti. Oysa şimdi bu ulusal eylem planı ile çıkarılacak ve mevzuatta ciddi ve köklü bir değişim için gerekli ve zorunlu olan İltica Yasası 2012 yılına ertelenmiştir⁴¹⁰.

(2) Yetki Devri Genelgesi

Taslak yasa ve yürürlükte olan İltica Yönetmeliği arasında köprü kurmak amacıyla İçişleri Bakanlığı bir iç genelge hazırlamıştır. Bu genelgeyle iltica kanununun doğru ve etkili uygulanması AB asgari standartlarının dikkate alınarak mevcut iltica uygulamasının AB'ne uyumlaştırılması, uygulamada görülebilecek aksaklıklar ile hukuki boşlukların tespit edilerek İltica Yasa tasarısına yansıtılması amaçlanmaktadır. Genelgeye göre, sığınma-iltica talebinde bulunmak isteyen her yabancının hiçbir kısıtlama getirilmeksizin başvurusu kabul edilecektir. Söz konusu genelgede, hızlandırılmış usule tabi tutulacak başvurulara ilişkin işlemlerden de söz edilmektedir. Hızlandırılmış usule tabi başvuru sahiplerinin, 1951 Cenevre Sözleşmesinde belirtilen mülteci kriterine uygun şartlar taşıyabileceğine kanaat getirilmesi halinde, yabancının talebi normal usule göre incelemeye alınarak resen ikametine izin verilecektir. Değerlendirme sırasında menşe ülke bilgisi yetersizse veya işlemlerin bu süre içerisinde bitirilememesi halinde başvuranın talebi normal prosedüre göre değerlendirilecektir. Değerlendirme sonucunda hızlandırılmış usule tabi başvuru sahiplerinin 1951 Cenevre Sözleşmesinde belirtilen, mülteci kriterine uygun şartlar taşımadığına kanaat getirilmesi durumunda Olumsuz karara itiraz yoksa yabancının yurt

⁴¹⁰ Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, "Medya Brifing", <http://www.amnesty-turkiye.org/v2405200501.si>. (24.05.2005). ; BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.19.

dışı işlemi yapılacaktır, varsa, başvuran sınır dışı edilmeyecek ve hazırlanan evraklar kişisel dosyasıyla birlikte tebliğ tarihinden sonra İçişleri Bakanlığınca da olumsuz değerlendirilirse, başvuranlara karar ve bu karara karşı itiraz edilebileceği tebliğ edilecektir⁴¹¹.

2 . İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı⁴¹²

İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı çerçevesinde yapılacak olanların aşağıda belirttiğim niteliklere sahip olması esas alınacaktır.

a . Kurumsal Yapılanmaya Gidilmesi

Kapasitenin artırılması için göç ve iltica alanında bir ihtisas birimi oluşturulmalı ve bu sebeple kurumsal yapılanmaya gidilmelidir.

b . Değerlendirme Kurulu'nun Oluşturulması

Yasal veya yasal olmayan yollardan Türkiye'ye gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek için sığınma talep eden yabancılar ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme ve anlaşmalar çerçevesinde uluslararası korumaya ihtiyacı olanlar hakkındaki işlemleri yürütecek, göç politikalarını oluşturarak yönlendirecek, çalışma-öğrenim ve aile birleşimi gibi amaçlarla yasal yollarla Türkiye'ye gelmek isteyen veya Türkiye'de bulunan göçmenlerin başvurularını değerlendirecek ve sonuçlandıracak, ikamet gibi konuları belirleyecek, statüyü geri alma ve sınır dışı etme kararlarını verecek, ülkesine gönüllü geri dönüş programlarını ve yabancıların topluma entegrasyonu politikalarını geliştirecek, yasadışı göçle ilgili politikaları geliştiren, yasadışı giriş, kalış ve yine ülkeden yasa dışı bir şekilde çıkışlarla ilgili alınması gereken önlemleri alarak uygulamaya koyacak, idari düzeyde muhtemel uyuşmazlıkların çözümü, değerlendirme güçlüğü içeren kararların alınması, yasadışı göç ve insan ticareti ile mücadelede kurumlar arası koordinasyonu sağlamak ve politikaları geliştirmek üzere konu ile ilgili uzmanlardan oluşan "Değerlendirme

⁴¹¹ **Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planı'nın Yaygınlaştırılması** Amacıyla Ocak-Şubat 2005 tarihlerinde düzenlenen yaygınlaştırma semineri için dağıtılan seminer materyali olan dosya, 2. Bölüm s.15.

⁴¹² **Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planı'nın Yaygınlaştırılması** Amacıyla Ocak-Şubat 2005 tarihlerinde düzenlenen yaygınlaştırma semineri için dağıtılan seminer materyali olan dosya, 2. Bölüm s.26.

Kurulu” oluşturulmalı, göç ile ilgili veriler toplanıp, değerlendirilmeli ve uluslararası alanda bilgi paylaşımı yürütülmelidir.

c . İltica ve Göç Alanında Çalışan/Çalışacak Personelin İstihdam ve Eğitiminin Sağlanması

İltica ve göç alanında görev alan ya da alacak olan personel; bilgi teknolojilerini kullanabilen, farklı kültürlere ve değerlere saygılı, iletişim kurabilen ve takım içi çalışabilen, araştırmacı, analitik düşünerek analiz yapabilen, sorumluluk alarak sonuçlara ulaşabilme, yazılı ve sözlü ifade ile planlama kabiliyetine sahip kişiler arasından seçilmelidir. Gerek çekirdek kadro (sivil görevlilerin de yer alacağı) gerekse karar alıcı kişilerin seçiminde, bu kişilerin özellikle mülteci hukuku alanında eğitim almış ve bu eğitimlerini deneyimleriyle desteklemiş kişilerden oluşmasına özen gösterilmelidir. Politika belirleyecek veya idari ve yönetim birimlerinde görev yapacak personele verilecek eğitim bu görevlilerin ihtiyaçlarına göre yasal mevzuat ve düzenlemeleri, uluslararası mülteci hukukunu, insan hakları alanlarını, AB müktesebatını ve menşe ülkelerdeki koşulları kapsamalıdır. Etkin bir iltica sistemi tesis edilene kadar izleme ve geliştirme grubu oluşturulmalıdır. Adli görevlilerin mülteci hukuku alanında bilgilendirme seminerleri yapılmalı, hizmet içi eğitimlerinin devamı sağlanmalı ve mülakat teknikleri eğitimi verilmelidir. Ayrıca personele yabancı dil eğitimi verilmelidir⁴¹³.

d . İltica ve Göç Alanında Yatırım ve Eşleştirme Projelerinin Yapılması⁴¹⁴

İltica ve Göç alanında Yatırım ve Eşleştirme projeleri yapılmalıdır.

(1) Menşe ülke ve İltica Bilgi Sisteminin tesisi konusunda; Karar vericilerin yetkili kılındıkları konularda sığınmacıların bilgilerine ve menşe ülke bilgilerine elektronik ortamda ulaşımının sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

(2) Ankara’da uygun bir iltica birimi binası inşa edilmelidir.

(3) Öncelikle Türkiye’nin doğu bölgelerinde, daha sonra ise iç bölgelerde Sığınmacı Kabul, Barınma Merkezleri ve Mülteci Misafirhaneleri tesis ederek faaliyete geçirmesi gerekmektedir; Bu merkezler, Türkiye’de yedi ayrı ilde her biri ortalama 750 kişi kapasiteli olacak şekilde kurulmalı ve Bölge Merkezleri olarak faaliyet göstermelidir.

⁴¹³ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 33-34.

⁴¹⁴ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.34-36.

Söz konusu merkezlerde sığınma başvurusunda bulunup da henüz statü kazanmamış başvuru sahipleri ve Mülteci veya sığınmacı statüsü kazanmış olup da Türkiye’de serbest ikamet edemeyecek durumda olanlar ve serbest ikamet etmesi uygun görülmeyenler barındırılmalıdır.

(4) Eğitim Akademisinin Tesisi konusunda; İltica ve göç alanında çalışan veya çalışacak olan personelin eğitiminde sürekliliğin sağlanması için bu amaca dönük İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Eğitim Enstitüsü kurulmalıdır.

(5) Ülkeden geri dönüşleri yapılacak yabancıların işlemleri sonuçlanıncaya kadar geçici olarak barındırılacak geri gönderme merkezleri kurulmalıdır.

e . Kanun ve Politika Yapımı

Gelecekte nüfus hareketlerini etkileyecek ekonomik, sosyal ve politik değişimler esas alınarak iltica ve göç politikaları da gözden geçirilmelidir⁴¹⁵.

f . İltica Usulleri⁴¹⁶

Sığınmacıların hak ve sorumluluklarını, başvuru usullerini, sürecini, Türkiye’de ulaşabilecekleri kaynak ve hizmetleri açıklayan çok dilli broşürler İçişleri Bakanlığı, BMMYK tarafından hazırlanmalı ve gerekli görüldüğü takdirde güncellenmelidir. Türkiye sınırlarına bizzat ulaşan yabancıların iltica veya sığınma talebinde bulunmalarına imkan tanınmalıdır. Bir sığınmacının başvurusunu yapmada gecikmiş olması, iltica hakkının kullanılmasına erişimini engellememelidir. Yasal yollarla ülkeye giriş yapanlar buldukları İl Valiliklerine veya Yabancılar Şubelerine, yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapmış sığınmacılar, başvurularını ülkeye giriş yaptıkları Valiliğe veya Yabancılar Şubelerine veya bağlı buldukları bölge merkezlerine sunmalıdırlar. Eğer bu kişiler başka bir ilde başvuruda bulunmak isterlerse, bağlı buldukları bölge merkezlerine yönlendirilirler. Kimliği/belgeleri olmayan kişilerin de tam bir iltica prosedürüne erişimleri sağlanmalıdır ve bu yüzden cezalandırılmamalıdırlar. Sığınma başvurusu yapan her kişiye kişisel mülakat hakkı sağlanmalıdır. Tercümanlar için standartlar belirlenmelidir. Sağlık Kurumları ve Adli Tıp Kurumu, gerekli tıbbi inceleme ve araştırmaların (yaş tespiti, fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz kalınıp kalınmadığına dair araştırmalar v.b.) yapılması ve görüş bildirmesi için ilgili mevzuatta

⁴¹⁵ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 36.

⁴¹⁶ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.36-39.

düzenlemesi yapılmalıdır. Olumsuz kararın nedenleri esas ve hukuki dayanaklar ile açıklanmalıdır.

(1) Hangi tür başvuruların hızlandırılmış usule yönlendirileceği konusunda; açık ulusal kurallar ortaya konmalıdır. Hassas gruplara ve çocuklara daha özel nitelikli bir takip süreci izlenmelidir. Hızlandırılmış usule yönlendirilen başvurular öncelikli olarak kısa sürede incelenip karara bağlanırken yasal garantiler korunmalıdır. Mülakatı yapan görevlilerin karar alıcı kişiler olmasına özen gösterilmelidir.

(2) Mültecileri serbest ikameti konusunda; Mülteci Statüsü tanınan ya da ek koruma veya geçici koruma sağlanan kişilerden entegrasyon programlarını tamamlayanların Türk toplumuna tam entegre olmaları için ikamet edecekleri yeri belirleme konusunda kendilerine seçme imkanı tanınmalıdır.

(3) İltica kararına itiraz usulleri; İtiraz talepleri reddedilenlerin itiraz ya da yargı yoluna başvurularının sağlanması için iyi bir idari itiraz ya da adli itiraz usulü uygulanmalı ve dosyalar hem usul yönünden hem de esastan incelenmeli ve iki aşamalı olmalıdır. İtiraz sahibi başvuranın yasal temsilcilerine erişimleri sağlanmalı ve ödeme gücü olmadığının tespiti halinde ücretsiz hukuki danışmanlık ve yardımda bulunulmalıdır.

(4) İltica kararına karşı idari itiraz konusunda; İtirazları değerlendirme kurulu kurulmalıdır. Sığınma başvurusunda bulunan kişiye hem iltica prosedürünün ilk aşamasında hem de negatif karar alındıktan sonra bu karara karşı itiraz etme hakkı olduğu konusunda bilgilendirilmelidir.

(5) İltica kararına karşı idari yargıda açılan iptal davalarının; ivedilik isteyen davalar haline getirilerek gerek başvuru usulüne ilişkin gerekse kısa sürede karar vermeye ilişkin bir zaman sınırlaması getirilmesi konusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır. İlgili mahkemelerin menşe ülke bilgilerine erişimlerinin sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. İltica konularında temyiz başvurularını inceleyen hakimler grubu oluşturulmalı, bu kişilere iltica hukuku konularında eğitim verilmeli ve bu eğitim için BMMYK ve diğer STK'lardan yardım alınmalıdır.

(6) Geri göndermeme ilkesinin, aynı hassasiyetle uygulanmasına ilişkin alışkanlıklar yaygınlaştırılmalıdır.

(7) Kitlemel akın durumu ve geçici koruma konularında; AB Konseyi geçici koruma yönergesi çerçevesinde, konseyin alacağı kararlar doğrultusunda hareket edilmeli ve kitlemel akın için kriz öncesi ve sonrası planlama ve koordinasyon yapılmalıdır.

Korumasız sivillerin yanında askeri şahıslar da taramadan geçirilerek geçici koruma sağlanmalıdır. Geçici korumanın neleri kapsayacağı belirlenmelidir.

(8) İltica ve/veya yabancılar yasa tasarılarında “ek koruma” , “tolere edilen yabancılar” ve “insani mülhazalara dayalı ikamet izinlerine ilişkin usuller” oluşturulması konusunda; Ek koruma statüsü verilenler ile 1951 Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde mülteci statüsü verilenlerin hakları konusunda ne tür farklılıklar olacağı düzenlenmelidir. Sığınma talebinde bulunanların öncelikle mülteci statüsüne veya ek korumaya dahil edilip edilmeyeceğine bakıldıktan sonra kişinin kendi ülkesindeki konumu değerlendirilerek “dahil etmeme hükümlerine” göre karar verilmelidir.

g . Yasal Göç⁴¹⁷

(1) Aile Birleşimi Usulleri ve Aile Birleşimi konusunda; Yabancılar yasa tasarısında aile birleşimi hakkı ve usulü hakkında AB müktesebatında yer alan usul ve kurallara ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır. Aile birleşimi başvurusunda bulunan kişiden yeterli ekonomik kaynaklar sabit bir gelir ve yeterli barınma imkanları gibi koşullar talep edilmelidir ve bu kişi eğer mülteci statüsü kazanmış bir kişi ise mülteci statüsünü kazandığı tarihten itibaren 3 ay sonra müracaat ederse aile birleşimi için gereken koşullar aile birleşimi başvurusu yapan mülteci kişiden de talep edilmelidir. Ayrıca bu kişinin dikkate alınacak ilgili kriterleri yerine getirip getiremediğini tespit edebilmek için düzenli bir kontrol prosedürü oluşturulmalıdır.

(2) Aile Birleşimi Sağlanan Şahıslara Sağlanan Haklar; Aile birleşimi talebi uygun görülen kişinin ikamet izin süresi, aile birleşimi başvurusunda bulunan kişinin ikamet izninden fazla olmamalıdır. Aile birleşimi hakkına sadece geçici olmayan ikamet iznine sahip olan referansın aile üyeleri sahip olmalıdır.

(3) Çalışma İzinleri konusunda; Belli meslek kollarında (doktor, hemşire, dişiçi.vb.) yabancıların iş piyasasına erişimleri konusundaki sınırlamalar uluslararası uygulamalar dikkate alınarak düzenlenmelidir. Çalışmalar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinesinde yürütülmelidir. Yabancı öğrencilerin haftalık 10-20 saat arasında çalışmalarının mümkün olabilmesi için uluslararası uygulamalar dikkate alınmalıdır.

(4) İnsan ticareti ile mücadele ve insan ticareti mağdurları konularında; Yasal düzenlemeler, İnsan Ticareti Eşleştirme Projesi çerçevesinde ele alınmalıdır.

⁴¹⁷ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 39-41.

(5) Uzun süreli İkamet İzinleri konusunda; Türkiye, bir üye ülkenin 5 yıllık yasal ikametten sonra üçüncü ülke vatandaşlarına daimi ikamet izni vermesini olumlu görmektedir.

(6) Göç İşlemlerine İtiraz ve İdari Yargı Yolu konularında ise; Göçmenlerin başvuruları hakkında verilen karara karşı itiraza gidileceği durumlarda; İtiraz sahibinin kendisini temsil edebilecek yasal temsilcilerine erişimleri sağlanmalı ve ödeme gücü olmadığının tespit edilmesi halinde ücretsiz hukuki danışmanlık ve/veya yardım sağlanmalıdır. Göç işlemlerine konu refakatsiz küçükler için Barolar tarafından ücretsiz hukuki danışmanlık ve/veya yardımda bulunmalıdır.

h . Yasadışı Göç

Yasadışı göçle mücadelede caydırıcı düzenlemeler yapılırken, yasadışı konumda yakalanan yabancıların sınır dışı edilmelerine kadar geçen zaman içinde AB standartlarında bir işleyiş sağlanmalı ve söz konusu kişilerin insani ihtiyaçlarının karşılanması konusunda gerekli tedbirler alınmalı ve geri gönderme merkezleri kurulmalıdır⁴¹⁸.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne yapılacak yasa dışı göçü engelleme konusunda çok iyi çalışmalar yapmaktadır. Ülkemize yasa dışı göç etmiş olanlar, ülkelerine geri gönderilemiyorsa ülkelerine geri gönderilinceye kadar barındıkları yer insani olmalı ve çalışma imkanı sağlanmalıdır.

ı . Entegrasyon⁴¹⁹

Mültecilerin buldukları ülkeye ve tabii ki ülkemize entegrasyonunun sağlanması çok önemlidir. Çünkü mültecilerin buldukları ülkede yaşama alışmaları, adapte edilmeleri, hakları ve yükümlülüklerini tanımaları sağlanmaktadır. Tabii insanları birbirine ve ülkeye entegre etmek uzun bir süreçtir ama önemli olan bu süreci mümkün olduğunca hızlandırıp kısaltmaktır. Mültecilerin entegrasyonunda öncelikler, dil sorununun, barınma sorununun ve iş piyasasına erişim sorununun çözümlenmesidir.

(1) Entegrasyon Sisteminin Kurulmasında; Entegrasyon faaliyetleri özellikle uygulamada, sığınmacılar ve mülteciler için BMMYK, ICMC, Anadolu Kalkınma

⁴¹⁸ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.41.

⁴¹⁹ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 41-45.

Vakfı, IOM, Türk Kızılay'ı gibi ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve STK'larca ilgili mevzuatlara göre yapılmaktadır. Entegrasyon politikası belirlenerek (yabancıların hakları ve sorumlulukları) entegrasyon faaliyetini yürütmek ve diğer kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak üzere yasa ile bir kurum yetkilendirilmelidir. Mültecilerin entegrasyonu için zaman çizelgesinin de öngördüğü ulusal program hazırlanmalıdır. Mülteci ve sığınmacıların yerel yönetimlerce sağlanan nakdi ve ayni yardımlara erişimleri sağlanmalıdır (sosyal yardımlar eğitim malzemesi, yakacak, yiyecek, giyecek vb.). Belediyelere, yerel yönetimlere, mültecilerin entegrasyonunun sağlanması, sosyal yardımların en iyi şekilde yapılması için yetki verilmeli ve ilgili mevzuatta bu konuyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Kızılay ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu vb. tüm ilgili kurum ve kuruluşlar, gelecekteki iltica sisteminde önemli rol üstlenmelidir. Tasarı aşamasındaki yeni iltica yasasında ilgili kurumların ve STK'ların rolü açıkça belirtilmelidir. STK'ların iltica uygulamalarındaki işlevleri ile kuruluş amaç ve görevleri arasındaki ilişki uyumlaştırılmalıdır. Mülteci mutlaka entegrasyon sürecini izlemelidir (misafirhanelerinde veya diğer bir ikamet yerinde olabilir).

(2) Eğitim Programları Konusunda; Mevzuatta yapılacak değişikliklerle, statü verilen sığınmacıların, mültecilerin ve ülkeye gelecek diğer yabancıların eğitim ve sosyal haklardan faydalanmalarını tam olarak sağlamak amacıyla Türkçe dil eğitimiyle ilgili ihtiyaçları giderilmelidir. Üniversitelerin ve STK'ların desteği alınarak dil kursları düzenlenmeli, sığınmacılar, mülteciler ve diğer yabancılar bu konuya teşvik edilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı'nca zorunlu eğitim çağındaki sığınmacı, mülteci ve diğer yabancı çocukların eğitime erişim ve uygun eğitime tabi tutulması konularında gerekli tedbirler alınmalıdır. Pilot okullar seçilmelidir. Türkçe dil eğitiminden sonra öğrencilerin yaşlarına uygun sınıflara devam için gerekli destek eğitimi yapılmalıdır. Eğitimcilerin eğitimi kapsamında bir proje yapılmalıdır. Ebeveynler için de meslek edindirme eğitimleri sağlanmalıdır. Karşılama programlarının yürütüleceği merkezlerde Türkiye'nin yasaları hakkında, kültürel, sosyal özelliklerini tanıtıcı broşürler vasıtasıyla tanıtım ve bilgilendirme yapılmalıdır.

Türkiye'de Türk vatandaşı olanlara ilk 8 yıl zorunlu eğitimidir ama yabancılar ortaöğretime devam etmek istedikleri takdirde devam ederler. Yüksek öğrenim ise yabancılar için daha kolaylaştırılmıştır. Yabancılar için ayrıca bir sınav hazırlanmaktadır.

(3) Hassas Gruplara İlişkin Olarak; İltica yasasına hükümler konmalı, eğitime katılımlarını teşvik edici önlemler alınmalı ve refakatsiz küçüklerin ailesinden ayrı kalışının esas sebepleri araştırılmalı ve ailesinin nerde olduğunun tespiti yapılmalıdır. Korunmaya muhtaç grupların entegrasyonu için gönüllü kuruluşlar ve STK'lar teşvik edilmeli ve özel ihtiyaçları için psiko-sosyal destek hizmeti verilmelidir. Aile birliğinin yeniden tesisi ve kayıp araştırma sistemi oluşturulmalıdır. Psiko-sosyal destek hizmetleri geliştirilerek her bireye ayrı ayrı sunulmalıdır. Bununla ilgili olarak iltica yasasına da özel hükümler konmalıdır. Kampların bazıları sadece hassas gruplara tahsis edilirse yaşlılar, refakatsiz küçükler gibi hassas gruba girenlerin korunması daha iyi sağlanabilmektedir.

(4) Sağlık Olanakları Konusunda; 2002 yılında İçişleri Bakanlığı'nca yayınlanan sağlık genelgesinde de belirtildiği gibi Sığınmacı/Mülteci statüsü verilen kişiler sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmalıdırlar. Sığınmacıların ve mültecilerin tedavi giderleri için bütçe imkanları İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarınca müştereken tespit edilerek Sağlık Bakanlığı bütçesinde gösterilmelidir. Bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak; Türkiye'de hudut kapılarından girişler ile toplu nüfus hareketi ile girişlerde yabancıların sağlık denetimi ve karantina hizmetleri Sağlık Bakanlığı'nca ulusal ve uluslararası düzenlemelere uygun olarak yapılmalıdır.

(5) Sosyal Yardımlar Konusunda; Entegrasyona tabi tutulacak sığınmacı, mülteci ve diğer yabancılar, mali açıdan kendi kendilerine yeterli düzeyde olmalı ve kültürel yaşamla çatışma içinde bulunmamalıdır. Bu kişilerin Türk toplumuna uyum sağlama isteğinin bulunup bulunmadığı incelenmelidir.

Türkiye'de tüm başvuranların sosyal yardım edinme hakkı vardır. Türkiye'de başvuru sahipleri, emniyet yetkilileri tarafından Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma vakfına yönlendirilmektedir.

(6) İş Piyasasına Erişimde; Türkiye'de iş gücü çok önemlidir. Türkiye'de uzun süreli ikamet izni alanlara Türkiye'ye gelen aile bireyleri, sığınmacılar/mülteciler veya ek koruma tanınan kişilere yerel yönetim ve merkezi idarenin taşra teşkilatları tarafından (Halk Eğitim Merkezleri Müdürlükleri vb.) açılan (kuaförlük, dikiş-nakış vb.) beceri

kurslarına katılım imkanları hazırlanmalıdır. Bu kişiler Türkiye İş Kurumuna, özel istihdam bürolarına aynı zamanda, meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeli, yazılı ve görsel iş ilanlarına ulaşmaları sağlanmalı, karşılama programları ile ilgili bilgilendirilmelidir. Sığınmacı ve mültecilerin iş piyasasına erişimlerinin sağlanması için kolaylaştırıcı hükümler konmalıdır.

(7) Sosyal İktisadi ve Kültürel Haklara Erişimde; Sosyal, iktisadi ve kültürel haklar açısından üçüncü ülke vatandaşları, seçme ve seçilme hakkı hariç olmak üzere, ülke vatandaşlarına yakın düzeyde istifade etmelidirler. Sosyal aktivitelere katılmaları sağlanmalı, sosyal hizmetlerden faydalanabilmeleri için Türkçe okur yazar seviyeye gelmelerini sağlayacak düzenlemeler yapılmalı ve tedbirler alınmalıdır.

(8) Adli Yardımın Sağlanması Konusunda; Mülteci ve sığınmacı kadınlar, çoğu zaman gerekli yasal başvuruları yapacak maddi güçten yoksun olduklarından adli yardımdan yararlandırılmaları gerekmektedir. Türk Hukukunda mülteci ve sığınmacılar yabancı statüsüne sokulduğundan Türk vatandaşlarından farklı olarak yargılama giderlerinin karşılığı olarak teminat yatırmaları gerekmektedir. Yoksul olduklarını kanıtlamaları durumunda, adli yardımdan yararlanmaları mümkündür. Adli yardım talepleri kabul edildiğinde, yargılama masraflarından, teminattan muaf olacaklar ve kendilerine ücretsiz avukat atanabilecektir. Adli yardımın kapsamına ilişkin 466. maddede tercüman (bilirkişi olarak kabul edilir) ücretli sayılmamıştır. Bu tercüman ücretleri devlet tarafından avans olarak verilebilmektedir⁴²⁰.

Adli yardım sisteminde avukatlar tarafından verilen avukatlık hizmetinin kalitesini artırmak ve uzman avukatlardan yararlanılmasını sağlamak için özellikle kadın ve mağdur çocuklar için Ankara ve İstanbul barolarında hizmet içi eğitimler yapılmaktadır. Adli yardımdan yararlanma isteminin reddine ilişkin mahkeme kararı kesindir ve bu konuda itiraz ve temyiz makamı bulunmamaktadır. Ayrıca Kadınlara yönelik hukuki danışmanlık hizmeti veren sivil toplum kuruluşları özellikle aile içi şiddete uğrayan kadın ve çocuklara yönelik danışmanlık ve destek oluşturma çalışmaları yapmaktadırlar⁴²¹.

⁴²⁰ Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, s. 13.

⁴²¹ Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, s.13.

i . Sınır Dışı İşlemleri

(1) Sınır Dışı Olgusu

Mülteciler ülkede muntazam şekilde bulunuyorsa, 1994 Yönetmeliği'nin 29. maddesine göre ancak Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni nedenleriyle sınır dışı edilebilirler. Yani mülteciler, “ Devletın Anayasal düzeninin, milli varlığın, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil olmak üzere bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması” veya “belirli bir ülkede belirli bir zamanda kamu yararlarını, kamu vicdanı ile genel ahlakı çok yakından ilgilendiren hususlar” nedeniyle sınır dışı edilebilirler. Sayılan iki sebepten biri gerektiriyorsa mülteci bir karar sonucunda sınır dışı edilebilir. Sonuç olarak, milli güvenlik ve kamu düzeni istisnaları dışında, sınır dışı etmeme taahhüdü, ancak ülkede yasal olarak bulunan mülteciler için geçerlidir. Yasal olarak bulunmayan mülteciler ise, Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla genel olarak yabancı muamelesine tabi olacak ve Türk hukukunda mevcut sınır dışı sebepleri bunlar hakkında da uygulanacaktır⁴²². Eğer kamu güvenliğince aksi zorunlu değilse mülteciye durumunu düzeltme imkanı verilmelidir. Bir de, yukarıda da belirttiğimiz gibi, mültecinin diğer bir ülkeye muntazam şekilde kabul edilebilmesi için makul bir sürenin verilmesi gereklidir (md.32)⁴²³.

Mültecilerin ve Sığınmacıların, sınır dışı edilmeleri halinde itiraz etmelerini düzenleyen 1994 tarihli yönetmelikte bu konudaki karara bir itiraz hakkı hüküm altına alınmıştır. Sınır dışı etme kararına karşı itiraz 15 gün içinde İçişleri Bakanlığı'na yapılmaktadır ve itiraz, daha önce sınır dışı kararını veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenerek sonuçlandırılmakta ve Valiliklerce ilgiliye tebliğ edilmektedir. Kişilerin, menşe ülkelerindeki zorluklara bağlı olarak sınır dışı edilmesi iyi değerlendirilmelidir. Çünkü bu kişilerin menşe ülkesinde aile bağlantısı bulunmakta veya hayati bir tehlike altında olabilmektedirler.

Yabancıların ülkeye girişinin reddi, ülkeyi terke davet, ülkeden çıkarılmaları, geri dönüşleri ve sınır dışı edilme tanımlamaları yeniden yapılmalıdır. Sınır dışı kararının gerekçeleri mevzuatta belirtilmeli ve sınır dışı işleminin temyize tabii tutulması sağlanmalıdır. Kamu güvenliği, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçesiyle ve sürelerle sınır dışı kararının verilebileceğine ilişkin Yabancılar Yasa Tasarısı'nda

⁴²² KARSLI, s.115.

⁴²³ TEKİNALP, s.100.

düzenlemeler yapılmalıdır. Sınır dışı kararı verilmeden önce yabancıların; aile bütünlüğü, yaş durumu, sağlık durumu, ülkede hangi gerekçe ile ikamet ettiği ve ikamet süreleri, ülkeden gönderilecek yabancıların gönderileceği ülkede insan haklarının korunduğuna dair yaygın bir kanaat olduğu, hususları göz önünde bulundurulmalıdır⁴²⁴.

(2) Gönderme ve Sınır Dışı Usullerinde; Sınır dışı edilecek kişilere, kararın gerekçeli olarak tebliğ edilmesi ve tebliğde ülkeyi terk için öngörülen süre içinde çıkış gerçekleşmediği takdirde, ilgilinin sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi prosedürüne derinlik kazandırılarak devam edilmelidir. Tebliğ içerisinde bu karara karşı kanun yollarına başvurma (etkin çareye başvurma) hakkının bulunduğu hatırlatılmalıdır.

(3) Ülkelerine Geri Dönüş Konusunda; Ülkeye girişi reddedilen, sınır dışı edilen ve zorunlu ikamete tabi tutulan veya belgeleri olmayan şahısların kimliklerinin ve mükerrer girişlerinin tespiti sürecinin hızlandırılması için tedbirler alınmalı ve parmak izi sorgulama yöntemi ile kimlik tespiti yapılmalıdır. Ülkeden geri dönüşleri yapılacak yabancılarla, kaynak ve transit ülkelerle işbirliği yapılmalı ve geri kabul anlaşmaları yaygınlaştırılmalıdır⁴²⁵.

j . Toplumun Bilinçlendirilmesi

Toplumun mülteci ve göçmen konularında bilinçli olması, Türkiye'nin sığınmacılara, mültecilere ve diğer yabancılara yönelik yükümlülükleri hakkındaki anlayışın artırılması için zorunludur. Akademik çevrelerin ve düşünce kuruluşlarının da katılımıyla, Avrupa Komisyonu ile BMMYK ve ilgili STK'ların da desteği alınarak kamuoyu bilgilendirilmelidir⁴²⁶.

k . İltica ve Göç Ulusal Eylem Planının Uygulanması İçin Fon Kaynakları

İltica ve göç ulusal eylem planının uygulanmasından sorumlu kurumlar AB'ye uyum stratejisinin uygulanması için gerekli kaynakların belirlenmesi amacıyla gerekli bütçe hazırlıklarını yapacaklardır. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri veya bağışçı ya da donör vakıf/kuruluşlarla irtibata geçerek fon kaynaklarının neler olabileceğini tespit etmeye çalışacaklardır. Sığınmacıların, mültecilerin, toplu

⁴²⁴ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 45.

⁴²⁵ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 45.

⁴²⁶ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 46.

nüfus hareketiyle Türkiye'ye gelerek kendilerine geçici koruma sağlanan yabancıların ve yasadışı konumdaki yabancıların iâşe, barınma ve yol masraflarının bir bölümünün, Avrupa Birliği ülkelerince paylaşılması için uygun politikalar geliştirilmeli, işbirliği arttırılmalı ve AB uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Oluşturulacak iltica sistemi için toplam finansman ihtiyacı bütün olarak belirlenmeli ve İçişleri Bakanlığı bütçesi içerisinde bağımsız bir bütçesi olmalıdır⁴²⁷.

1. Coğrafi Kısıtlamanın Kaldırılması

Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konudur. Bu çerçevede;

- 1988 yılındaki İran-Irak Savaşı sırasında 51.542,
- 1992-1997 yılları arasında eski Yugoslavya'daki iç savaş ve bölünme ve Bosna Hersek olaylarında 20.000,
- 1989 yılı Mayıs-Ağustos ayları arasında Bulgaristan'dan sınır dışı edilen 345.000,
- 2 Ağustos 1990 ila 2 Nisan 1991 tarihleri arasında Körfez Krizi ve savaşından önce 7.489 sonrasında da 460.000,
- 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sırasında 17.746,
- Ülkelerinden sürgün edilerek geniş bir coğrafyaya yayılan Ahıska Türklerinden Türkiye'ye yerleşmek üzere 32.577,

ve bunların toplamı 934.354 yabancıya Türkiye'de çalışma hakkını da içeren ikamet izni verilmiş ve bugüne kadar da sürdürülmüştür. Aynı zamanda bu ailelerin Türkiye'de doğan çocukları da bu haktan yararlandırılmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygulanan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu, 2003 yılı Türkiye Ulusal Programında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde sonuçlanması planlanmış ve "Katılım aşamasında Türkiye'ye doğudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesi ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi" koşullarının tamamlanmasına bağlanmıştır. AB müktesebatının uygulanabilmesi için; Sığınmacı Kabul, Barınma Merkezlerinin ve Mülteci Misafirhanelerinin tesisi, Bahsedilen merkezlerin işletilmesi, Merkezlerde görev alacak personelin eğitilmesi, Menşee ülke ve iltica bilgi sisteminin tesisi, Eğitim

⁴²⁷ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 46.

Akademisi'nin tesisi, İltica Birimi hizmet binasının tesisi gerçekleştirilmelidir. Türkiye'ye yönelik olası bir toplu nüfus akımının söz konusu olduğu durumlarda AB üyesi devletlerin, bireysel veya ortak olarak BMMYK veya diğer uluslararası kuruluşlar aracılığıyla ile gereken önlemleri alarak ilk sığınma ülkesi olan Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması sağlanmalıdır. BMMYK, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasından sonra bir müddet daha yük paylaşımı ile statü verilen mültecilerin yeniden yerleştirme çalışmalarına devam etmeli ve entegrasyon programına katkıda bulunmalıdır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada özellikle Ortadoğu ve Kafkaslarda olası birtakım karışıklıkların çıkması durumunda geçmiş dönemlerde olduğu gibi, Türkiye'ye insan akımının olacağı ve sınırları zorlayıcı düşünüldüğünde, Türkiye'nin yük paylaşımı konusunda ileri sürdüğü endişelerin ne kadar geçerli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kısıtlama kaldırılmadan önce, Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması için müzakerelerin başlamasıyla birlikte gerekli olanakları sağlayacak şekilde Avrupa Birliği Komisyonunca bir program ve protokol hazırlanarak, Türkiye ile bir uzlaşya varılması gerekli görülmektedir. Türk yetkilileri ile AB yetkililerinin katılımıyla bir görev gücü kurulmalıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralel olarak belli projelerin ve koşulların tamamlanmasının ardından coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik bir önerinin muhtemelen 2012 yılından sonra TBMM'ne sevk edilmesi öngörülmektedir⁴²⁸.

D . Türkiye'nin Mülteci Krizindeki Rolü

Türk Hükümetinin mültecileri karşılamada ve yeni hayat şartlarına uyum sağlamada gösterdiği yardım ve düzenleme çabası çok büyüktür. Türk hükümeti kamplardaki durumu, yaşam kalitesini elinden geldiğince iyi tutmaya çalışmaktadır. Örneğin 1982 yılında ülkemize gelen Afganlılar için kurulan geçici kamplarda cami, halı dokuma merkezi, okul, sağlık ocağı, postane ve bir de bakkal dükkanı vardı. İlk üç ay için gerekli yiyecek maddesi sağlanmış, her ev için yetişkin başına ve sekiz yaşından küçük çocuklar aylık yardım bağlanmıştı. Her gün bir minibüs şehre inmek isteyenlerin ihtiyacını karşılamak için çalışmakta ve kampta ayrıca bir karakol da bulunmaktaydı⁴²⁹. Ayrıca eski Yugoslavya'da meydana gelen savaştan kaçıp ülkemize sığınan mülteciler ise Kırklareli mülteci kampında misafir edilmişlerdir. Bu kampta da mültecilerin yaşam

⁴²⁸ BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı , **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 46-49.

⁴²⁹ MCPHERSON, s. 141.

kalitesinin en iyi seviyede olması için çalışılmıştır. Kırklareli Gaziosmanpaşa Göçmen Misafirhanesi adıyla da geçen kamp, dünyanın en iyi kampları içerisinde gösterilmiştir. Gösterdiğim örneklerden de anlaşılacağı üzere böyle iyi yaşam koşullarına sahip kamplardan ayrılan mültecilerin çoğunluğu da Türkiye'nin yaptığı yardımlardan çok memnun kalmakta ve ülkemizden ayrılırken de bu memnuniyetlerini ifade etmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan Hakları kapsamında en önemli sorunlardan biri olan Mülteci sorunu tüm dünya ülkelerinin ilgilenmesi gereken, daha iyi çözümler araması gereken büyük bir sorundur. Bu konuda yasalar yetersizdir, uygulamada yanlışlıklar vardır ve ülkeler ve bölgeler arasında yeterli işbirliği yoktur. Bu sebeple devletlerin diğer devletlerle, BMMYK ile ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde çalışması gerekmekte, toplumun mülteciler ile ilgili duyarlılığının ve farkındalığının artırılması, insan hakları standartlarını yükseltme yolundaki çalışmaların cesaretlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca mülteci ve sığınmacıları misafir eden devletlerin, bu kişilere en azından ülkelerindeki diğer yabancılara sağlanan haklarla aynı derecede haklar sağlamaları çağımıza uygun bir davranış olacaktır. Mültecileri korumak ve onlara güvenli bir gelecek kurma şansı sağlamak dünya barışı için de önemlidir. İnsanların bir ülkeden diğerine geçişinin engellenmesi değil de kendi toplumlarında daha güvenli yaşayabilmeleri için çaba gösterilmesi, böylece bu insanların zorunluluktan değil de istedikleri için göç etmeleri arzulanır. Bazı ülkeler sırf yükümlülüklerini yerine getirmek için sadece mültecileri kamplara yerleştirip, istemeye istemeye barındırmaya çalışmakta hatta onlara bilinçli bilinçsiz kötü muamelelerde bulunabilmekte veya kötü koşullarda yaşamalarına seyirci kalabilmektedirler. Buna bir örnek; 21 Temmuz 2007 tarihinde CNN’de (Amerika) belgesel niteliğinde verilen bir haberde, Burma’dan gelen 26.000 mültecinin yaşadığı daha doğrusu yaşam savaşı verdiği Bangladeş’teki mülteciler söz konusu edilmiştir. Gösterilen şartlar son derece kötüdür. Bir yandan, Bangladeş devleti, hem kampta kalan mülteciler tarafından, hem başka devlet yetkilileri ve uluslararası STK’lar hatta BMMYK tarafından, hem de CNN gibi bir medya tarafından eleştirilmektedir. Bu kampta meydana gelen tecavüz vakaları, kötü beslenme, sağlık ve barınma şartlarına değinilmekte, diğer yandan da mülteciler uygunsuz şartları bahane ederek ülkelerine dönmek istememekte ayrıca zengin batı ülkeleri ve uluslararası kuruluşlar ve STK’lar laf ve eleştiriden öteye bir şey yapmamaktadır. Hatta Bangladeş gibi fakir bir ülkeye çok büyük haksızlıklar yapılmaktadır. Eleştiri ve şikayetlere yeltenmeden önce biz kendimize düşeni yapıyor muyuz diye ülke ve STK’lar olarak bir kez daha düşünölmelidir. Buna ölkemiz için de bir örnek verilebilir. 460.000, çoğunluğu Kürt sığınmacılar ölkemiz kapısına dayandığında ne birleşmiş

milletlerin ilgili organları ne de uluslararası STK'lar bölgedeydiler. Sadece Türk ordusu ve yöre köyleri bütün sıkıntıyı çekmiş ve bu insanları ölüme ve açlığa terk etmemiştir. Ama şimdilerde, özellikle Avrupa ülkeleri, hatta Türkler tarafından ölüme terk edilmeyen Kürt ve diğer etnik kökenli insanlar bile o günleri unutup Türkiye'yi suçlama hatta aşağılama insafsızlığını gösterebiliyorlar. Yani eleştirip, akıl veren çok oluyor ama sorumluluk paylaşımından kaçan da bir o kadar fazla oluyor. Bu sebeplerle şunu belirtmek isterim ki, zengin ülkelerin sadece sömürü düzenlerini düşünmeleri yerine biraz da zavallı, yerlerinden edilmiş insanları düşünme zamanı gelmiş hatta geçmiştir.

Genelde mülteciler baş belası olarak görülürler, dışlanırlar. Ama mülteciler sığındığı ülkeye her zaman yük olmamakta bazen faydası da olmaktadır. Tüm dünyaya mal olmuş birçok ünlü mülteci vardır. Bunlardan bazıları; Ünlü bilim adamı Albert Einstein, Halen Fransa Cumhurbaşkanlığı yapmakta olan Sarkozy, Politikacı Madeleine Albright, Yazar Isabel Allende, Yönetmen Jorge Ulla, Rap Şarkıcısı Keinaan, Ressam Edgar Martinez, Nobel Barış Ödülü sahibi Rigoberta Menchu ve daha birçokları sayılabilir. Bu insanlar iltica ettikleri ülkelerde güzel işler başaran ve tüm dünyaya mal olmuş mültecilerdir.⁴³⁰

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı tarihinden itibaren tüm tarihi boyunca göç veren ve göç alan bir ülke olmuştur. Ülkemiz, Yunanistan, Suriye, Irak, İran, Nahçıvan, Ermenistan, Gürcistan ile toplam 2.875 km uzunluğunda kara sınırına, ayrıca 6.808 km'lik deniz sınırına sahip olan, üç tarafı denizlerle çevrili, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan, Karadeniz'den açık denizlere tek çıkış kapısı olan Boğazlar'ı bulunan bir ülkedir. Bu coğrafi özelliklerinden dolayı yabancıların yasal ve yasadışı yollardan ülkemize sığınma talep edişlerine veya üçüncü ülkelere geçişlerine tanık olmaktadır. Türkiye yabancılar karşı tarihi boyunca hep duyarlı olmuştur. Ülkemiz Cumhuriyet öncesi ve sonrasında yabancılar uyguladığı politikalarda hep ılımlı olmuş, onlar için gerekli olanakları sağlamıştır. Ancak tabii ki Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yetersizlikler sığınmacı ve mültecilerin de yaşam koşullarını etkilemektedir. Çünkü bilinmektedir ki, ülkemize gelen sığınmacı ve mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve hatta sınır dışı edilmeleri devlet bütçesinden yüksek miktarlarda para harcanmasına sebep olmaktadır. Türkiye'nin kabul ettiği göçmen, mülteci, sığınmacı veya sadece ev sahipliği yaptığı insan sayısı kapasitesine göre çok fazladır. Ama genelde ülkemizin ekonomik gücü Avrupa Birliği ülkelerinden daha geri olduğundan

⁴³⁰ UNHCR, **Dünyaca Ünlü Mülteciler**, Mülteci Hukuku Eğitim CD'si, Videolar, tarihsiz.

Ülkelerini terk eden çoğu insan ülkemizde kalmayı düşünmemektedir. Ülkemiz, ekonomisini, sosyal ve siyasi yapısını geliştirdikçe, hatta Avrupa Birliği'ne girme olasılığı arttıkça (şahsen ben girilebileceğini sanmıyorum) bir geçiş ülkesi olmakla kalmayıp bir hedef ülke olabilecektir. Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı belgesinde lkemizin 1951 Sözleşmesinde koyduğu ve 1967 Protokolünde de yenilediği coğrafi çekinceyi kaldırması ve Avrupa dışındaki sığınmacılara kalıcı ikamet hakkının verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin bu konuda iyi çalışmalar yapması, doğru kararlar vermesi ekonomik yapısını düzenlemesi gerekmektedir. Ülkemizde yürürlükteki kanun ve yönetmelikler, uluslararası sözleşmeler değerlendirilerek iltica mevzuatı geliştirilmeli, sığınmacı ve mültecilerin ülkemizde olduğu süre içerisinde yaşama, barınma, beslenme, eğitim, kültürel haklarının korunmasına zen gösterilmelidir. Özellikle de hassas grup olan kadın ve çocuklar için özel düzenlemeler hazırlanabilmelidir. Bu konuda da Avrupa lkeleri samimiyetsiz ve ifte standartlı davranışlarını sürdürmektedirler. Bir yandan Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı kaldırmasını isterken diğer yandan bu konuda hiçbir yardım ve fedakarlığa katlanmak istememekte sadece akıl öğretmekte, "aman size gelen mülteciler bize gelmesin, bunun için siz kanunlarınızı o şekilde düzene sokun ki bizler rahatsız olmayalım, bütün yükümlülük ve sorunlar sizde kalsın" demektedirler.

Devletler bazen kendi çıkarları için diğer ülkelerin ve insanların ihtiyaçlarını ve kaldıkları zor durumları görmezlikten gelmektedirler. Hatta glerini zayıflatmak istedikleri diğer devletlerin içişlerine karışarak, devlet aleyhine alışan Sivil Toplum Kuruluşlarına ve kişilere "insan hakları" veya benzeri insani değerler adı altında yardım ederek, insan hakları gibi ulvi duyguları smrp, kendi siyasi amaçlarına ulaşmak için bir basamak olarak kullanmaktadırlar. Örneğin, bazı devletler, ülkemizi zayıflatmak için insan haklarını hatta mülteci haklarını bahane ederek amaçlarına ulaşmak istemektedirler. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam ye olmasının önündeki en önemli engellerden biri insan hakları konusunda Türkiye'nin problemleri olduğunun ileri sürülmesidir. Bu kısmen doğru olsa da diğer bazı AB ülkelerinden daha kötü değildir. Yine Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin bazı bölgelerdeki yönetiminin demokratik olmadığı, rneğin, Kürt kkenlilerinin devlet tarafından ezildiği iddia edilmekte ve insan hakları ihlalinin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu gibi ihlaller Kürtler veya bir etnik grup için değil, bütün ülkemiz için kişisel bazda zaman zaman olabilmektedir ancak etnik bir zümreye karış yapıldığı kllyen yalandır ve maksatlıdır. Bazı devletler,

bunların önemli bölümünü oluşturan AB ülkeleri, kendi çıkarları için terörü dahi insan haklarını koruma bahanesiyle desteklemektedir. Uluslararası arenada Türkiye'deki insan hakları konularının kötü niyetlilerce bir araç olarak kullanılması engellenmelidir. Buna paralel olarak da ülkemizdeki insan hakları düzenlemeleri, Avrupa Birliği ötesinde sadece ülkemiz için en üst düzeye çıkarılmalıdır. Türkiye'nin sırf Avrupa Birliği'ne katılmak için karşı gelmeden gerçekleştirmeye çalıştığı düzenlemelere ve konulara dikkat edilmelidir, yani iki tarafın da çıkarlarını koruyacak şekilde anlaşmalar yapılmalıdır. Ayrıca, bağımsız gibi görünen ancak çıkar ilişkileri nedeniyle ülkemize düşmanca tavır içinde olan devletlerin güdümünde, üç kuruş para alabilmek için, ülkeyi pazarlayan, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) konusunda son derece dikkatli olunmalıdır. Zira bu kuruluşlar şimdiye kadar çok başarılı aleyhte çalışmalar yapmışlar ve ülkemizi zor durumlara düşürmüşlerdir. Her şeye rağmen, Türkiye Mülteci Hakları ve bunu da içine alan insan hakları konusunda, diğer ülkelere ve özellikle Avrupa Birliği ülkelerinden gelen uyarıları da değerlendirerek, vatandaşları ve ülkede bulunan yabancılar için daha iyi bir gelecek sunmalıdır. Ülkemiz insanların bilhassa kendi içinde, bu konularla ilgili daha fazla dayanışma sağlaması kaçınılmazdır. Ülkemiz bunu üstesinden gelebilecek bilgi birikimine ve güce sahiptir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALTINIŞIK, Çiğdem - YILDIRIM, Mehmet Şahin, **Mülteci Haklarının Korunması**, 2002.

ATAMAN, Zeynep Pelin, **Devletler Özel Hukuku'nda Mültecinin Hukuki Statüsü**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

ATAYÜN, Yurt, **Mülteciler Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Örneği**, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van 2002.

BAŞÇERİ, Esin Yılmaz, **Almanya'da Sığınmacı Sorunu ve Türkiye-Almanya İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2001.

BETER, Önder, **Sınırlar Ötesi Umutlar**, Mülteci Çocuklar, SABEV Yayınları No:15, Sosyal Çalışma Dizisi: 12, Ankara 2006.

Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, **Birleşmiş Milletler Azınlıklar Rehberi**, Kitapçık No:1.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi – Parlamentolararası Birlik, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, Parlamenterler İçin El Kitabı, Sayı 2-2001, Tarihsiz.

BMMYK, Adalet ve İçişlerine İlişkin PHARE Yatay Programı çerçevesinde BMMYK tarafından hazırlanmış, **Uygulayıcılardan AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar**, Yayıncı: Avrupa Komisyonu, Basım Yeri: Viyana Tarihsiz.

BMMYK, **Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddet, Önlem ve Tepki Kılavuzu**, Cenevre 1995.

BMMYK İle Eğitim Programı Modülü, **İnsan Hakları ve Mültecilerin Korunması**, Kısım 1, Bölüm 3, 1995.

BMMYK, **Sığınma ve Mülteci Konularında Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, Ankara 1998.

BMMYK Türkiye Temsilciliği, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Tayininde Uygulanacak Ölçüt ve Usuller Hakkında El Kitabı**, Ankara 1998.

BMMYK ve STK Ortakları, **Mültecilerin Korunması: STK'lar İçin Saha El Kitabı**, 2003.

BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı, **İltica ve Göç Mevzuatı**, Başkent Matbaası, Ankara 2005.

BOZKURT Enver – KÜTÜKÇÜ, M. Akif – POYRAZ, Yasin, **Devletler Hukuku**, Genişletilmiş 4. Baskı, Asil Yayın Şirketi, 1. Baskı, 2004.

BOZKURT, Enver, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Asil Yayın Şirketi, 2. Baskı, 2006.

Bölgesel BMMYK Projesi Türkiye, **Mülteci Kadınlar İçin Hukuk El Kitabı – Kadınların Sığınılan Ülkedeki Hakları**, 2005.

BUZ, Sema, **Türkiye’deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

ÇELİKEL, Aysel – GELGEL (ÖZTEKİN), Günseli, **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 12. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2005.

Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, **Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç**, 2001.

Göç-İltica Konularındaki Ulusal Eylem Planı’nın Yaygınlaştırılması Amacıyla Ocak-Şubat 2005 tarihlerinde düzenlenen yaygınlaştırma semineri için dağıtılan seminer materyali olan dosya, 2. Bölüm

GÜNER, Cemil, **Türkiye’de Mültecilerin Temel Hak ve Hürriyetleri**, Kırıkkale Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2005.

HATHAWAY, James C., **The Law of Refugee Status**, L.L.M.J.S.D., Osgoode Hall Law School York University, Butter Worths Ltd., Canada 1991.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Uygulama Talimatı Konulu 57 No’lu Genelge**, 2006.

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Mülteci ve Sığınmacı Hakları Çalışma Grubu – İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, **Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler**, İstanbul Barosu Yayınları, 2004.

KARSLI, Gülsüm (Mısır), **Devletler Özel Hukuku Açısından Mülteciler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Devletler Özel Hukuku) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

- KILIÇASLAN, Seher Cesur, **Mülteci Kadınların Sorunları**, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 2001.
- KURBAN, Dilek - YÜKSEKER, Deniz – ÇELİK, Ayşe Betül – ÜNALAN, Turgay – AKER, A. Tamer, **“Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek – Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası**, TESEV Yayınları, 2006.
- KÜNÇEK, Özlen, **Uluslararası İlişkilerde Mülteciler Sorunu ve Batı Avrupa Devletlerinin Uygulamaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 1997.
- MUMCU, Ahmet – KÜZECİ, Elif, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri (Kavramlar, evrensel ve ulusal gelişimleri, bugünkü durumları)**, Yenilenmiş 4.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.
- NOMER, Ergin, **Vatandaşlık Hukuku Dersleri**, İÜ Yayınları No: 3020, HF Yayınları No: 661, Beşinci Bası, İstanbul 1982.
- ODMAN, Tevfik, **Mülteci Hukuku**, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, Ankara 1995.
- ÖZDEMİR, Taner, **Van İlinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne İltica Talebinde Bulunan Mültecilerin Sorunları Üzerine Bir Çalışma**, Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van 2001.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 6.Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- PEKER, Bülent – SANCAR, Mithat, **Mülteciler ve İnsan Hakkı, Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek**, İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayını, Tarihsiz.

Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu, **Hoşgörü Yılı'nda Mülteciler**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996.

TEKİNALP, Gülören, **Türk Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 7. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2002.

ULUŞAN, Aysin, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteciler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara 1993.

UNHCR/BMMYK, **Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları**.

UNHCR, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu**, Oxford University Press, Numune Matbaası, BMMYK 1997.

UNHCR, BMMYK, **Mültecilerin Korunması Sorular ve Yanıtlar**, Published by Public Information Section, Türkçe Yayına Hazırlayan UNHCR BO Ankara, Tarihsiz.

UNHCR, **Dünyaca Ünlü Mülteciler**, Mülteci Hukuku Eğitim CD'si, Videolar, tarihsiz.

Yabancılar Pasaport Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, **Yabancılar Hukuku**, Faaliyet 2006.

MAKALELER ve YAYINLAR

Açıkgazete.com, “36 Umut Yolcusu Boğuldu”, Basın Arşivi,
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>.
(04.04.2006).

ATAR, Yavuz, “Ulusal ve Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Mekanizması”, Yeni Türkiye Özel Sayı 98/22, 1998.

Avrupa Birliği Sığınma Müktesebatı (Gayri resmi tercüme), “İltica Prosedürlerinde Ortak Standartlara Doğru”, Europe and Refugee Dergisi,
www.unhcr.org.tr/ABSığınmamuktesebati.asp. (Aralık 1999).

BAL, İdris, “İnsan Hakları, Uluslararası İlişkilerde Kötüye Kullanılması ve Türkiye”, Yeni Türkiye Özel Sayı 98/22, 1998.

BAYRAKTAR, Kazım, “Emek Sömürsünün Tarihsel Biçimleri ve İnsan Hakları”, İnsan Hakları Yazıları Özel Sayı:2, 1998.

CANATAN, Kadir, “Avrupa’yı Tehdit Eden Göç: Kitlesele Mülteci Akımı”, Kitap Dergisi, Baskı:Kilim, Cilt:Bayrak, Mayıs-Haziran 1992.

CİVELEK, İsmail, “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”, Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar, Cilt 10, Sayı 35, 2000-2001.

ÇELEBİ, Özlen, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç ve İltica Sorunları”, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Umuda Doğru Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, Ankara, Ağustos 2004.

ÇİÇEKLİ, Bülent, “Gönüllü Geri Dönüş, Geri Kabul ve Sınırdışı”, Emniyet Genel Müdürlüğü ve IOM İşbirliğiyle Gerçekleştirilen 3. Seminer, Ankara 2007.

Danıştay Kararları, www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp.

EKŞİ, Nuray, “Mülteciler, Sığınmacılar, Göçmenler”, Konferansın Ardından, Derleyen: Av.Serda Özkan, Kocaeli Üniversitesi SBE Özel Hukuk Yüksek Lisans Öğrencisi, http://hf.kou.edu.tr/sayfalar/nuray_eksi.htm.

EREN, A.C., “Mülteci Meseleleri Hakkında Yeni Bir Eser”, Türk Dünyası Dergisi, Yayınlayan: Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Halk Matbaası, İstanbul 1968.

EUROPE REFUGEES, Quarterly Newsletter on European Affairs, BMMYK, Benelux ve Avrupa Kurumları Bürosu, “BMMYK ve AB’nin Genişlemesi, Aday Ülkelerde Sığınma Müktesebatının Uygulanması”, Cilt 3, Sayı 2, Brüksel, www.unhcr.org.tr/bmmyk_ve_ab.asp. (Temmuz 2001).

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “Uluslararası Belgeler ve Koruma Amaçlı Mekanizmalar, 11 Nolu Protokol’den Sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, Yeni Türkiye Özel Sayı 98/22, 1998.

GÜLLER, Murat, Emniyet genel Müdürlüğü Polis Dergisi, “Çocuk Mülteciler İle İlgili Uluslararası Standartlar ve Uygulamalar”, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi, Yıl:7-Sayı:27, Yayın No:157, Nisan-Mayıs-Haziran, 2001.

haber7.com, “5 Mülteci Ege Sularında Can Verdi”, Basın Arşivi, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>. (20.06.2006).

İnsan Hakları Derneği, “2003 Yılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları”, www.ihd.org.tr/aihm/mama.html.

JAEGER, Gilbert, "Opening Keynote Address: The Refugee Convention at Fifty", A view From Forced Migration Studies, International Association for the Study of Forced Migration, Published by Lexington Books, UK 2003.

KARAKOÇ, Türk İslam, "Demokrasi ve İnsan Hakları", Hukuk ve Demokrasi Kurumu Aylık Yayın Organı, Hukuk Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Ekim 2003.

KILIÇ, Taner, "Mülteci Sorunu ve Türkiye Gerçeği", Yeni Türkiye 98/22, Özel Sayı, 1998.

KILIÇ, Taner, "Bir İnsan Hakkı Olarak İltica, Dünyada ve Türkiye'de Tarihi Arka Plan", www.amnesty.org.tr/v2405200502.si. (24.05.2005).

KILIÇ, Taner, "Türkiye İltica Alanında Yeni Basamak:1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği", <http://www.amnesty.org.tr/v2009200601.si>. (20.09.2006).

KİRİŞÇİ, Kemal, "The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations", Turkey and The European Union Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics, Journal Offprint, A Frank Cass Journal, Volume 4, Number 1, Spring 2003.

KİRİŞÇİ, Kemal, "Turkey, UNCHR, and the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees:Problems and Prospects of Cooperation", The Refugee Convention at Fifty, A view From Forced Migration Studies, International Association for the Study of Forced Migration, Published by Lexington Books, UK 2003.

LÜTEM, İlhan, "Uluslararası Düzeyde İnsan Hakları ve Türkiye, İnsan Hakları Konusu: Avrupa Karşısında Türkiye", Yeni Türkiye Özel Sayı 98/22, 1998.

MCPHERSON, Charlotte, "Pakistan'da ve Türkiye'de Afganlı Mülteciler-Bugünkü Durumları", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:37, Afşin Matbaası, Ekim 1985.

“Mülteci Platformu”, <http://www.multeci.net/4.htm>.

ODMAN, Tevfik, “Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum”, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Umuda Doğru Dergisi, Yıl:4, Sayı:14, Ankara Ağustos 2004.

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, “Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the Convention and the 1967 protocol Relating to the Status of Refugees”, Geneva January 1998.

ÖZTÜRK, Osman Metin, “Uluslararası Hukuk ve İç Hukukumuz Bakımından İltica Olayı ve Mülteciler”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Yayınlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Sayı:327, Ankara Ocak 1991.

Radikal, “İsviçre’ye İltica İmkansızlaştı”, Basın Arşivi, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID>. (26.09.2006).

“Rakamlarla Mülteciler”, 2004 Baskısı, www.unhcr.org.tr/sayilarlamulteciler2004.asp.

TARHANLI, Turgut, “İnsan Haklarını Uluslararası Korumanın Başka Bir Yolu: Sivil Toplum Kuruluşları”, Yeni Türkiye Özel Sayı 98/22, 1998.

Toplum Ve Hekim (Community and Physician), “Kadın - Çocuk Mülteciler, Sığınmacılar ve Göçmenler”, Türk Tabipler Birliği Yayın Organı, Cilt 16, Sayı 4, Temmuz-Ağustos 2001.

Türk Hukuk Sitesi, “Dünyanın Utancı Çocuk Askerler”, www.Turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=14745. (14.04.2007).

Türk Hukuk Sitesi, “Önemli!!Hoda Jabari-Türkiye Kararı (AİHM)”,
www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=15030. (25.04.2007).

ULAÇ, Doğan, “Batı Demokrasilerinde İnsan Hakları ve Mülteci Sorunu”, İnsan Hakları Yazıları/...Mülteci Sorunu, (2), 7/8, 1998.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, “Medya Brifing”,
<http://www.amnesty-turkiye.org/v2405200501.si>. (24.05.2005).

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Medya Brifingi, “Türkiye’de Mülteci Hakları Yeni Bir Dönemeçte”, <http://www.amnesty.org.tr/v2006200502.si>. (20.06.2005).

UNHCR, The UN Refugee Agency, “Guidelines on International Protection: “Membership of a particular social group” within the context of Article 1 A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status Of Refugees”, Distr.General, HCR/GIP/02/02, 7 May 2002.

UNHCR Türkiye Temsilciliği, BMMYK’ne Giriş, “Mültecilere Yardım”, UNHCR Türkiye Temsilciliğinin Yayını, Ankara 1998.

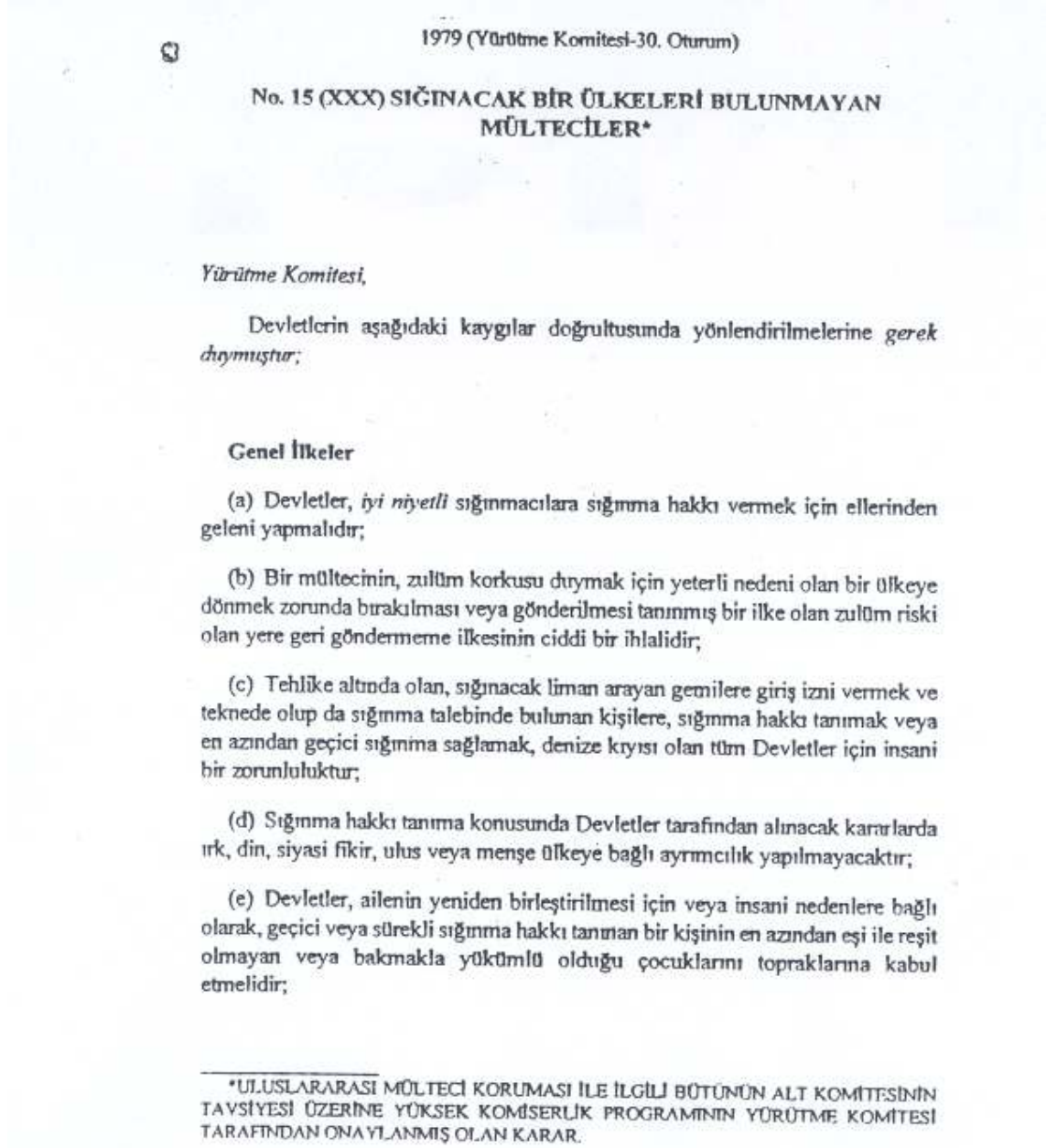
UNHCR, “2006 Global Trends: Refugees, Asylum – Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, June 2007.

UNHCR, “Türkiye’de İltica, BMMYK’nin Türkiye Hakkındaki Brifing Notu”, 27 Mart 2007.

EKLER

EK-1

1979 (Yürütme Komitesi-30.Oturum) No.15 (XXX) Sığınacak Bir Ülkesi Bulunmayan Mülteciler ile ilgili Yürütme Komitesi Kararı⁴³¹

⁴³¹ UNHCR/BMMYK, **Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları**, s.29-31.

Sığınmacıların Kitle Halinde Buldukları Durumlar

(f) Kitleşel bir akının söz konusu durumlarda, sığınma arayan kişilere en azından geçici sığınma hakkı her zaman için verilmelidir. Coğrafi duruma veya başka herhangi bir nedene bağlı olarak geniş çaplı mülteci girişine sahne olan Devletler, gerektiği gibi ve ilgili Devletin talebi üzerine, eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer Devletlerden derhal yardım almalıdır. Bu Devletler, ilgili kişilerin tam olarak korunmasını, acil yardım almalarını ve kalıcı çözümlerin aranmasını sağlamak üzere, mülkiyetin olan en kısa sürede Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne danışmalıdır;

(g) Diğer Devletler bireysel olarak, ortak olarak veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri veya diğer uluslararası organlar aracılığı ile gereken önlemleri alarak ilk sığınma ülkesinin yükümlülük eşit bir biçimde dağıtılmasını sağlamalıdır.

Bireysel Olarak Sığınma Hakkı İstenen Durumlar

(h) Belirli ortak ölçütlerin benimsenmesi yoluyla, sığınma talebini inceleme sorumluluğuna sahip ülkenin belirlenmesi sorununu çözmek üzere çaba gösterilmelidir. Bu tür ölçütleri belirlerken aşağıdaki ilkelerin gözütülmesi gerekir:

- (i) Belirlenen ölçütler, sığınma isteğini inceleme konusunda hangi ülkenin sorumlu olacağı ve sığınma arayan kişinin bireysel olarak hangi yetkiliye başvurabileceğinin olumlu bir şekilde tespit edilebilmesine olanak tanınmalıdır;
- (ii) Bu ölçütler, sığınma isteğini incelemekten hangi Devletin sorumlu olacağı konusunda Devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlıklardan kaçınılmasını sağlamalı ve diğer ülkelerde sığınma arayan kişinin ikametinin stresi ve niteliğini de dikkate almalıdır;
- (iii) Sığınma arayan kişinin sığınmak istediği ülkeyle ilgili niyetleri de mülkiyetin olduğu ölçüde göz önüne alınmalıdır;
- (iv) Bir sığınma talebinin, bu talebin ancak başka bir Devlete yapılabileceği neden gösterilerek reddedilmemesi gerektiğine özellikle dikkat edilmelidir. Bununla birlikte, bir kişi sığınma talebinde bulunmadan önce başka bir Devlet ile bir bağlantı veya yakın ilişki içinde ise, adil ve anlamlı görülüyorsa, bu kişinin ilk olarak söz konusu Devlettten sığınma talebinde bulunması istenebilir;

1979 (Yürütme Komitesi-30. Oturum)

- (v) Ölçütlerin belirlenmesiyle birlikte, hiçbir çözümün bulunmadığı olaylar konusunda ilgili Hükümetler arasında düzenli olarak istişare edilmesi için ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine danışılması için düzenlemeler yapılmalıdır.
- (vi) Başka bir taraf Devletin topraklarından kendi topraklarına hukuka aykırı bir şekilde giren kişilerin geri gönderilmesini mümkün kılan anlaşmalar, sığınmacıların özel durumları gözetilerek uygulamaya sokulmalıdır.

(i) Sığınma arayan kişilerden sığınma taleplerini belirli bir zaman sınırlaması içinde sunmaları istenmekle birlikte, diğer resmi gerekliliklerin yerine getirilmesinin veya bu süreye uyulmaması, herhangi bir sığınma talebinin değerlendirilmeye alınmamasına neden olmamalıdır;

(j) Yürütme Komitesi tarafından yirmi sekizinci oturumda (doküman A/AC.96/549, paragraf 53(6), (E) (i)) kabul edilen öneriye uygun olarak, sığınma arayan bir kişi bir sınır makamına başvurduğunda, söz konusu yetkili bu başvuruyu merkezi bir makama iletmeksizin reddetmemelidir;

(k) Kendisine daha önce bir ülkede sığınma hakkı verilmiş olan bir mülteci, mevcut sığınma ülkesini zulüm görme korkusuyla veya fiziksel güvenliği ya da özgürlüğü kısıtlandığı için terk etmek durumunda olması nedeniyle başka bir ülkeden sığınma talep ettiği takdirde, ikinci ülkenin yetkilileri bu kişinin sığınma talebini olumlu bir şekilde değerlendirmelidir;

(l) Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin talebi üzerine, herhangi bir ülkeden sığınma izni alamayan sınırlı sayıda mültecinin taleplerini olumlu bir şekilde değerlendirmelidir;

(m) Devletler, bir mültecinin sığınma ülkesinde ikamet etme veya o ülkeye geri dönme hakkını kaybettiği ve zulüm görme tehlikesinden korkmak için nedenleri bulunan ülke dışında herhangi bir ülkede ikamet etme olasılığı olmadığı durumlarla karşılaşmamaya özellikle özen göstermelidir;

(n) Devletler, 1951 Sözleşmesi Programındaki 6 ve 11. Paragrafların amaçlarına uygun olarak, mülteci başka bir Devletin topraklarında hukuka uygun bir ikamet hakkı elde edinceye kadar sığınmaya ait seyahat belgelerinin geçerlilik süresini uzatmaya veya bunları yenilemeye devam etmelidir. Benzeri bir uygulama, 1951 Sözleşmesinde öngörülen seyahat belgesinin dışında başka bir belge taşıyan mültecilere de olabildiğince uygulanmaya çalışılmalıdır.

EK-2

BMMYK' nın Türkiye' deki Mülteciler ve Sığınmacılarla İlgili İstatistiksel Bilgileri⁴³²

AKTİF DOSYA YÜKÜ – Mülteciler, Sığınmacılar ve İlgili Alanındaki Diğer Kişiler

Avrupalı Olmayanlar *						
Yer	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Doğu Sınırı	294	31	658	69	952	10
Ankara	237	39	371	61	608	7
İstanbul	1090	46	1282	54	2372	26
"Uydu Şehirler"	2147	43	2794	57	4941	54
Bilinmeyen	163	48	178	52	341	4
Toplam	3931	43	5283	57	9214	100

YENİ BAŞVURULAR – Avrupalı Olmayan Sığınmacılar

Yeni Sığınma Başvuruları- 1997 – 2007								
Yıl	İranlılar		İrakililer		Diğer		Toplam	
	Dosya	Kişi	Dosya	Kişi	Dosya	Kişi	Dosya	Kişi
1997	746	1,392	1,275	2,939	83	117	2,104	4,448
1998	1,169	1,979	2,350	4,672	124	187	3,643	6,838
1999	2,069	3,843	1,148	2,472	184	290	3,401	6,605
2000	2,125	3,926	791	1,671	108	180	3,024	5,777
2001	1,841	3,485	497	998	372	709	2,710	5,177
2002	1,456	2,505	402	974	219	315	2,077	3,794
2003*	1,715	3,092	159	342	373	514	2,247	3,948
2004	1,225	2,030	472	956	540	912	2,237	3,898
2005	1,021	1,716	490	1,047	753	1,151	2,264	3,914
2006	1,343	2,297	364	724	1,094	1,527	2,801	4,548
2007	92	150	92	177	240	297	424	624

⁴³² BMMYK Ankara Temsilciliğinden sağlanmıştır. 27 Mart 2007 tarihinde güncellenen istatistiklerdir.

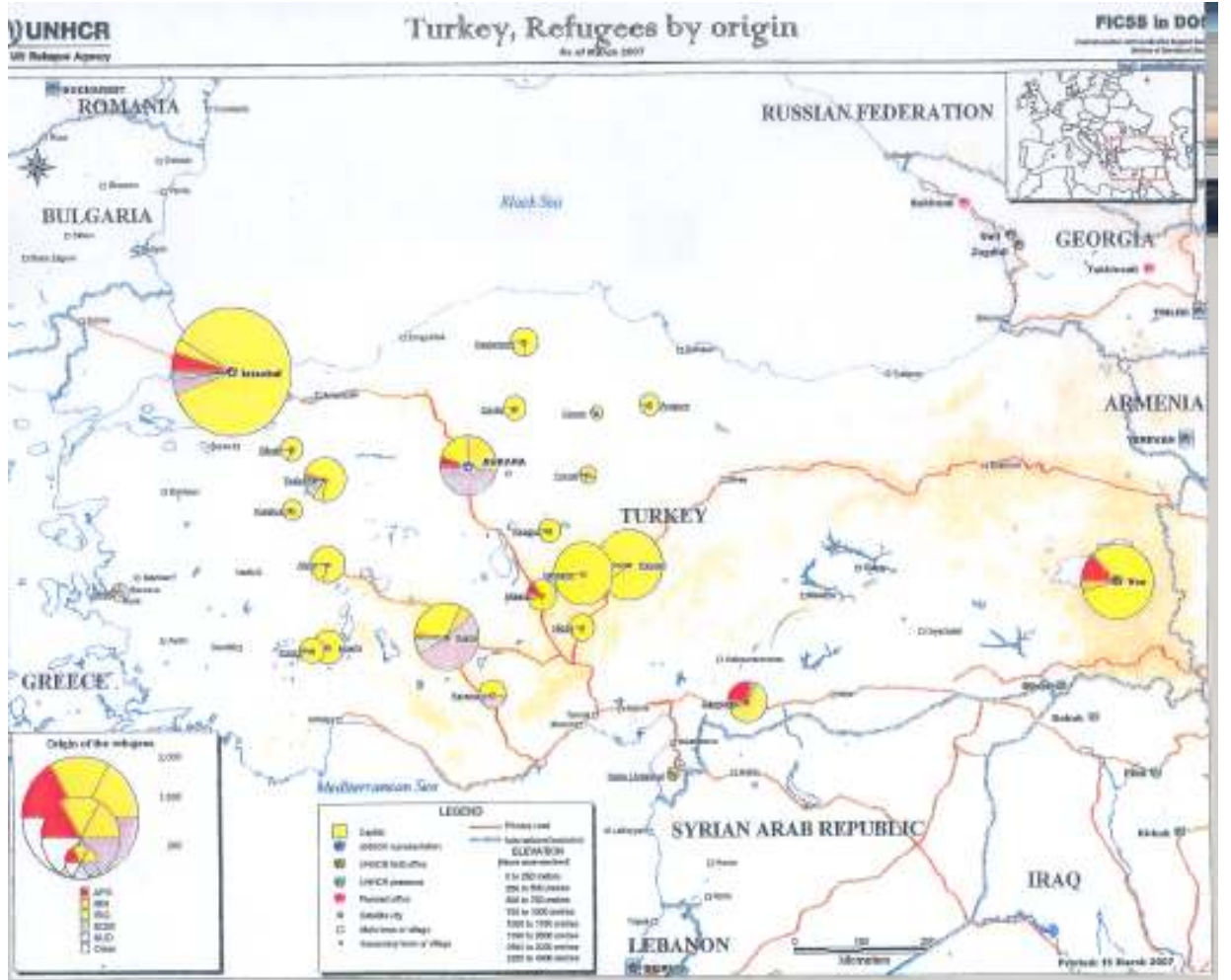
KABUL ORANLARI – Avrupalı Olmayan Mülteciler

Kabul Oranları – 1997 – 2006 arası						
Yıl	İranlılar	İraklılar	Diğer	Genel Oran	Toplam Kabul Edilen	
					Dosya	Kişi
1997	%52	%25	%24	%35	578	-
1998	%56	%30	%30	%40	891	2,230
1999	%59	%18	%31	%43	841	1,903
2000	%57	%27	%28	%49	1186	2726
2001	%70	%34	%56	%61	1287	2867
2002	%72	%38	%35	%63	1344	2885
2003	%79	-	%45	%76	1600	3300
2004	%75	-	%31	%69	934	1748
2005	%67	-	%36	%59	736	1368
2006	%90	-	%39	%79	1051	1878

BMMYK'nın Türkiye'den Yaptığı Yerleştirmeler – 2000 – 28 Şubat 2007 arası								
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Avustralya	318	154	297	339	313	131	101	14
Avusturya	1			4				
Belçika				6		3		
Kanada	666	636	679	556	453	189	459	38
Danimarka	5	25	267	3	5		1	
Finlandiya	162	97	266	71	143	148	119	
Fransa		4	2					
Almanya	19	38	75	78	28		4	
İrlanda				2				
İtalya		3						
Hollanda	10	3	11	5	3		14	
Norveç	62	608	315	263	48	1		
Yeni Zelanda	4	5	12	1	7			
Polonya						1		
İsveç	122	200	302	109	252	7	2	
İsviçre	7	1		1	3			
İngiltere	6	14	30	9	1	20	2	
ABD	952	959	662	1,488	1,036	762	907	129
Toplam	2,334	2,747	2,918	2,935	2,292	1,262	1,609	181

EK-3

Türkiye’ de Ülkelerine Göre Mülteciler
(Turkey, Refugees by Origin)⁴³³

⁴³³ BMMYK Ankara Temsilciliğinden sağlanmıştır. Mart 2007 tarihinde güncellenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

İnayet Burcu Akyürek, 25.03.1980 tarihinde Ankara'da doğmuştur. 1986-1992 yılları arasında Charles De Gaulle (Fransız Okulu) ve Ahmet Vefik Paşa İlkokullarında okumuş, ortaokul ve lise öğrenimini ise 1992-1998 yılları arasında Tevfik Fikret Lisesinde tamamlamıştır. 1998-1999 yıllarında ABD'ye giderek 1 yıl ingilizce lisan eğitimi görmüş, 1998-1999 yılları arasında Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Hukuk eğitime başlamış, daha sonra yatay geçişle Başkent Üniversitesi'nde eğitimine devam etmiştir. Başkent Üniversitesi'nde, 2001-2002 ders yılında şeref öğrencisi olmuş, 2003 yılı Haziranında üniversiteden mezun olmuştur. Adliye ve avukat yanı stajını 2003-2004 yıllarında tamamlayarak avukat olmuştur. Ayrıca, 14 Ekim 2005 tarihinde üçüncü sınıf noterliklere atanma hakkını veren noterlik belgesini almıştır. Halen, Anadolu Kalkınma Vakfı'nda, Yönetim Kurulu üyeliği ve Hukuk Müşavirliği görevlerini sürdürmektedir. İyi düzeyde ingilizce ve fransızca dil bilgisine sahiptir.